

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

SD P.B.

Coll. No. 465

Title Karma Vipaka

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 465 Subject : Dharma Sāstra

Title : Karma vipāka.

Author : — Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : V. 52629

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 8.8" by 4.2" Extent : 258 foll.

Language : Sanskrit Script : Devanāgarī

Remarks : —

श्रीतिष्ठन्मगगम्यां विष्णुं कालं सिलुं करकलितगदाशं खचने । गङ्गायापदि
 प्रापयंतं तव जं नयदं ब्रह्म प्रविश्रपद्यो धादवं सुधमकरकलकलितानां
 ग्राहं विश्वलधरमद्रिस्तुतां धीतांगं । कायप्रसादमतिवर्जितं वीर्यं वंदे सुर
 गणसिद्धतं तं एषां कं । पञ्चथ । दृष्टं यद्यत्र तत्र स्मानी वासानदिशास्त्रतां
 कर्तुरथोद्यं क्रिप्रोयते परमाथति । दजयद्यदक्षिमेखलावन्निधुश्चिरः । चिर
 रो विवेकवन्निर्जरिजनपदेपदं संपदः । अद्वरतरनर्मदापवेधततापकर
 प्रवृत्तविनयं महामहिमनंदपद्मं पुरं । पराजायत्रपुरे सुस्थे रसमभ्य
 दुर्यसिंहो महा । नद्यंगिननुयस्यपद्ममहिषीधन्यां । विकारजनेनाना
 दयसिंपरां कलयति श्रीकल्कं कंठीरवः । कस्यदस्यिभुंक्षमादि । त
 दपद्मं बुधः । गतस्मिन्नंदपद्मे । येनाऽदोऽजगदीधरेण जगतां मयादि करत

ता। वेदायेन ससुधृता वनिचृता धर्मक्रदोना शिता। सोऽयं संप्रति
 नृपाते गोत्रावती सति शता। अत्र सर्वमिदं करोति यदहो नान्ये न नि
 तो अधः संबंधः। तस्मिन् राज्यावद व्यास इव प्रपंच च यश्च छिद्यतां न
 दयन्। आसीद्विश्वं यैराण्या ठ निरतः स्वाचारवान् शुद्धी। विख्यातोऽ
 चित्रकट इति वयोनागरज्ञातिष्ठ। प्रज्ञागर्वितवाचके शुधिप्रणाः प्रीयमाना
 माः निधः। तस्यात्मजः काकूडदेवनामा व्यास प्रयासकमतिः सुपुण्यो
 यश्च प्रयागादिविगाह्यतीथान्पनकशोऽंगं विमली चकारायस्वगएव
 एव संवयैरुद्धरनिज इव ध्रुवधरुषान्। उद्यमेकनिधिरुत्तमात्मधी। ज्ञाति
 इनमिहावनासतो। तस्य वश्यमनसः सुतोयजः। शास्त्रमात्रं तस्य
 जः। लोकलोकदरुणं तस्य। शास्त्रशस्त्रमिदमावबंधस्य। तस्यामो देवा

द न यु च्छती न प्र श्र वै ए मा द व ड्य नी य ती न स्ने ह नी त्म ॥ क्रिय ती न नी
बल व ता रु ध्य ती न मा नि ना नि पि ध्य ती ना नि यु क्ते ना ति क्र म्प ती न त
ज धि ना ति र श्रि य ती नो पा ये र्ब ध्य ती ने द्वा धि के न प्र ति क ल्प ती न
पु रु ष का रा ण ल ध्य ती न स व या रा ध्य ती न का ले न द्वा य सु प नी य ती न
द शान्तर ग म ने न वि छि द्य ती त क दा चि नि मि त्र मि वा नु कं प ती क दा चि
द रा ति रि व वि ष्म मे षु प्र द र ति क दा चि त्प ते व परि पा ल य ति क दा
वि द्वा या द श्व पी ड्य ती क दा वि द्वि प्र ल न क श्व व्या मो ह्य ती क
दा चि न्मा र्ग प्र वृ त्त म ध्य मा र्ग ए न य ति अ पा त्र म पि संप द्वा पा त्री
क रा ति अ नु वि त्त मा पि गु ण रा रो प य ति गु णा धि ष्ठा न म पि दो षा
स्य द य ति वि ग तं म पि धन दी क रा ति धन द म पि नि र्ध न य ति कर त

धनः

धरा २

लगतमपिबलावपहरति। दूरस्थमप्यप्यतिरएणसुघगतनिशि
तनिस्त्रिंशडंतीरीततमपिजीवयति। कविनकालपाशय्यथिनिपी
डितकंठनालनियुंछमपिरक्षति। प्रणयकृपितवरविलासिनीकर
किशलयकलितबालकमलनालताडितमपिमारयति। पुरुष
पवनजलविजलोमिदंडलिनापात्रमप्युत्तारयति। ब्रावरायनसु
दितपिशवीगणयात्रधमनविशसितुपिधितपेशीविकलमपि
शरीरमपिपालयति। सर्वथाकिंबहुनाक्तेनकदाचिदन्मत्रकश्च
वकिंचिन्नकरोति। तथावास्मिन्प्रतिकूलवर्तिनिश्चमृतमपिवि
षयोरङ्गुरपिडष्टसर्पः। गोष्ठप्रदमपिसागरः। नृणामपिशस्त्रं। अ
सुमंदिगिरिः। आखुविवरमपरिसानने। सायापिञ्जरी। स्रस

तापिव्याधः। प्रकाशमपितमः। तथ्यमपिमाया। सत्र्यमपिली
कां। प्रियमपिष्ठरुषां। हमापिक्रोधां। तथावास्मिन्नलकूलवर्तिनि
कविनकालपाशा। अपिष्टणालकोमललता। गरलमाप्योषधः। आत
पोपिष्टोक्तादोषा। अपिष्टणाः। रिपवोपिसहायाः। पंशुरपिष्टतपा
दः। एवंविधस्यास्पसरत्तसमवाणितकृत्सुलाकृत्वास्पगजपतरि
वेदामचारिणः। शिशोरिवोप्रभवतोयुरोरिवो। श्रेष्ठयावदहरतापु
त्रस्पवप्रतिकूलं व्यवहरतः। कोवाउपदेष्टा। कोवानिवारयिता। सर्व
वदास्मरोचतेतकरोति। तस्मादात्मसरवेनपुरुषेणाहिणीनिमील्य
सर्वसोढव्यांयतः। नकोपिकस्पचित्तस्थितेवाऽप्यश्वनेपिवाऽपु
वज्रन्माडितंकर्मफलंनुक्तेनरोर्वशः। तस्मादेवंप्रधमनंपुरुषेइति

वाक्यान्तात्तत्रविधिविधनानिन्यतिःश्चतावकालोयद्वाइश्वर्यकर्म
 दिवांजायानिष्ठपानिष्ठतांतयोगःपययिनामानिष्ठरत्ततस्यां
 तथायस्माच्चयेनचयदाचयदैथाचयच्चयावच्चयत्रचश्चताश्च
 मात्मकर्म। तस्माच्चतनचतदाचतथाचतत्वात्तच्चतांतवशादुपे तावत्तत्र
 ति। उपरंवात्राशिदिवाकरयोयद्दपीडनंगजचुनंगविहंगमबंधन
 मतिमतांचसमीक्ष्यदरिद्रतां। विधिरहोबलवानितिमेमन्ति। ध
 तथास्वा। मोवापशापमरुणातुजनन्याश्चमहोरगा। हीराश्चेवि
 षमुत्पन्नादेवामन्यकिमुच्यता। पञ्चातादेवामवप्रमाणैश्चि
 सारयादेकर्मविपाकेदेवकल्पनांकरणनामा। ता। इतिप्रकरणे X ५
 धिकारसंख्या। ता। तत्र। मोवागिष्टपनिविचितं कर्मविपाकयतः

पुरस्कृत्यारविताग्रंथसमाप्त्युक्तं संनमस्तस्मात्पुनरुच्यते
 न्यत्रपंचपंचाशदेवदि। अधिकाराः पंचयुक्ताश्चवारिंशश्चमात्रिता। च
 तत्रयंपरिख्यातादानानांशान्तिकर्मणांपंचाशद्विरुपेतानि। च
 त्रवशतानि। चत्रायैक्सहस्राणिग्रंथसंख्यांप्रकीर्तिता। उपरंमं
 धिकाराणांसंख्याग्रंथस्यचस्मृतानसंशयोऽत्रकत्रयोनत्सूनमधिकं
 जवत्। अथसारग्रहणं। षट्सप्ततिसमास्तुक्तं विज्ञानेशान्तशतद्वयं।
 पंचबोद्धायनीयानिष्ठदीतानिशतानि। चशातानपोक्तं त्रिशतं दानप
 दानशतद्वयं। आचारदीपात्रिशतं साध्विकं। ज्ञानमंडलात्ताशतमर्क
 सपंचाशदायुर्वेदास्समुद्भूतांसहस्रंमोक्षगुणैश्च। समुदायप्रया
 जितं तथावालचिकित्सायाः साध्वैवशतद्वयं। समुद्भूतंपुराणैश्च

सदस्रंशतपंचकोशतमेकं तथासायंसारप्राप्तमिति श्रुतः। एवमे
 कोनपंचाशत्संख्यातानिवातानि। सायंदाऽनिवेद्यं न व्यर्थं
 दमत्र॥७॥ अथमो लुगिः॥ नचाश्रीशसुमेशदंतिवदनिकाकिं
 ग्रहान्वाडवान्। पुणानां च निजापराधजनितं दंडं विधायानां।
 श्रीमान्मो लुगिपतिः। सुविहितं धर्मप्रज्ञापालनं। सम्यक्कर्मम
 एरोगशमनं च ते विधिं शास्त्रतः॥१॥ शास्त्रत इति तदाह। पुराणन्या
 यमीमांसाधर्मशास्त्रांगमिश्रिता। वेदास्मानि विधानां धर्मस्य च
 चतुर्दश। १ आसुवेदो धनुर्वेदो गंधर्वश्चेति त्रयः। अथ शास्त्रचतु
 र्थासु विद्या ह्यष्टादशैव। २ तत्र पुराणानि ब्रह्मादीनि। वे
 दवेदादयः। धर्मशास्त्राणां दयथा। मन्त्रविविधनारीत

शनो गिरा। यमाप्यसंबसंवत्तः। कात्यायनबृहस्पती। परासरव्या
 सशंखलिखितादहगातमो। शातातपावसिष्ठश्च धर्मशास्त्रप्रया
 डकाः। इति। अष्टादशपुराणानां स्मृतीनां सारसंचयः। कर्मणां परि
 पाको यमादाय क्रियते यथा॥ इत्यत्रयं विषयश्चक्षितथा। दवद्वय
 विनाशेन गुरुदादिलिखथा। उपपातकिनः सर्वे पश्यन्ते नरके विदुः।
 मदापातकिनश्चापि पश्यन्ते नरके विदुः। अत्र च तारक्या विरूपीयं
 तविविधविधेः। तथा। मदापातकिनः सर्वे निरयाणां उकोटिषु। च
 देशसु पश्यन्ते कल्पाद्विविधवर्धरिति। उपपातकिनश्चापि तद्व
 मपि मानवाः। शोषे सः पापे सुदृढं च कलयापितथा विधेः। अथा
 धः पतनात् पुंसामधर्मपरिकीर्तितः। नरकाशो मदाधारपतनात् पु
 षमुच्यते। यस्मात् प्रापेन डारवां निती प्राणिषु बहून्पितस्मान्पाप

न कर्त्तव्यमतिपीडाकरं हितुं। यस्मिन्नादशो यथा काले वयसा
 यादृशेन वा। तं श्रुत्वा श्रुतं कर्म स तथो। तन श्रुत्वा तं। अथ नर
 केषु नराः पाप न कर्मणा यातनाश्च ताश्च चरयेमां। तृमिमागच्छ
 ता तत्पापशोषेण वृक्षयुक्तादिनरकानुचरयेवा ततः कीटपक्षि
 मृगपशुजातिलक्षणाश्च मयं नरकेषु पुनर्दुःखान्पुनश्चरयेवा
 तदनुदीणा वशेषपापास्रदासना वशेषादात्ते लक्षणेः स
 हितामनुष्यजातो जायंते। तच्च तत्कर्मविशा कीटपक्षि मृगा
 दिकाः समासतो वक्ष्यंते। महापातकज्ञानुचोरा न नरकानुप्रा
 प्यदारुणान्। कर्मक्षया नुप्राजायंते महापातकिना नराः। श्वश्रू
 कररवरोद्वाणां गोजा विमृगपक्षिणां। बंडालपुष्पैः कसानां च ब्र

लक्षणाः। तदुक्तं। श्रुत्वा तं। अथ नर
 केषु नराः पाप न कर्मणा यातनाश्च ताश्च चरयेमां। तृमिमागच्छ
 ता तत्पापशोषेण वृक्षयुक्तादिनरकानुचरयेवा ततः कीटपक्षि
 मृगपशुजातिलक्षणाश्च मयं नरकेषु पुनर्दुःखान्पुनश्चरयेवा
 तदनुदीणा वशेषपापास्रदासना वशेषादात्ते लक्षणेः स
 हितामनुष्यजातो जायंते। तच्च तत्कर्मविशा कीटपक्षि मृगा
 दिकाः समासतो वक्ष्यंते। महापातकज्ञानुचोरा न नरकानुप्रा
 प्यदारुणान्। कर्मक्षया नुप्राजायंते महापातकिना नराः। श्वश्रू
 कररवरोद्वाणां गोजा विमृगपक्षिणां। बंडालपुष्पैः कसानां च ब्र

वणां बलाकात्राक निदिशि कौशेयंति निरोद्धवाक्षौ मंडवा उड्डरः
 कपसिंतांत वंक्रोचो गोधमगां वायु दोयुडो बुद्धुं ददि मुनानुगंधव
 पत्रशाकं वहीणा व कोन वति द्वचामिं शुद्ध कारी ह्यपस्फरी रक्ता
 तिद्धवा वासां सिजाय ते जीवकः। वृको मृगमं जं व्याघ्रासुः फलपुष्प
 उमकटः। स्त्री मृदुश्रो क को वारिणा तान पीपक्षे नजः। यद्वा तद्वा पर थ
 द्रव्यमपद्रव्यव लान्तरः। अप्रं व शंप्रानि ति र्यक्त्रे ज्ञा च वज्र तंद
 विः। श्रियोप्यते न क क्लेन रुवा दोषमवाप्नुयुः। एतन्नामेव जं रना
 जाय विमुपयाति ताः। शित्री वस्त्रं श्वारसं च वीरी ल वण दारकः। च
 थातो मिश्रवेता मनुष्याणा मपि कर्म वि क्र कथ्य तो गज दो नृतवा
 दी स्यान्मृ कश्चैव गवा नृ तो ब्रह्महाजाय ते कृष्ण शपा व दंत सुम द्यपः। ८

ऊनरवीश्वर हरणानुद्धुश्च मायुरु तल्पगः। संयोगी दीनयो निस्पान
 दरिद्रो दत्त दानतः। ग्रामश्च करयो नो स्या दयापयाज को द्विजः।
 बवरो वज्रश्च या विवा का को निर्मित्र नो जना तु। अपरीक्षित नो जी
 स्याद्धानरो विजने वने। वज्र तर्ज क माज शिख द्यो तां क द द द क।
 अविद्यां यः प्रयच्छे त वली वदेन वचुसः। अनं पृथु धितं विप्र प्र
 द द नृ कृष्ण तां व्रजेता मा स्या दति रात्र्यं धेज न्मां धः पुष्प केंद्र
 नृ फलान्पाद रता पद्यं न जीवे न्नात्र संशयः। मृतो वा नर नाया
 तितन्मुक्तो गल गंडवान्। अदवा त दम श्चा ति च न प त्या ज वे न
 रः। दूर नृ वस्त्रं तथा गो ध ग र दः पवनाशनः। तापसी गमना चापि
 जवे न्मरु पि शाच कः। च प्राप्नो यो वनां से व नृ ज पे न्मर्प इति श्रुतिः। ९

जि
 उपजायामथांकांरुनक्षकलाशोभवेध्रवोजलप्रश्रवणं देवान्
 वन्मत्स्यादिमानवाः अक्रियात्रिक्रियान्विकटाक्षोजवन्तरा
 अयोनिकोवृकोहिस्पाडलूकः क्रयवचनात् मृतस्यैकादशा
 दनुजं जानथाः क्रिज्जायते प्रतिश्रुत्य छिन्नोत्थमिददनुजं बुको
 नवेतु राजागामी नवेड इतश्चरोविधराहका परिवादाह्निजा इ ५
 तीनां लजातका छपीतनुं लजे देवल कोवर्षं योनिं बांडालसं
 हितां डुर्गाफलविक्रेता वृकोऽपि वृषलीपतिः माज्जरोशिपदा
 स्पृष्टारोगवानपरमांसचक्रुः सोदयगिमनात्खंडाडुगंधिश्च
 सुगंधिहृत् पतितात्प्रतिष्ठ्याप्तिवरयोनिं तथा ब्रजेतु नरका
 त्प्रतिमुक्तश्चुचमि पतितयाजकः उपार्थसंयंलीकं उरुवा ए

न्यादीनां नमः
 श्रानवति द्वेजः तज्जायामनसावाछे नूतद्वयं वायसंशयं गद
 जोजायते जं बुः पित्रोश्चाप्पवमानकः मातापितरमात्रुश्यसारि
 कासंप्रजायते तथैव पीडयिवाचुकं कृपचंप्रपद्यते नट्टिपिंडं वृथा
 शिवातु छिष्टां च निषेवतो सोऽपि मोहव्रमापन्नो जायते वानरो मृतः
 न्यासापदं न निरकादिमुक्तो जायात न मिः असूयकश्च नरकात्
 को नवतिरावकः विश्वासहताचनरो मीनयो नो प्रजायते ग्रामा
 रण्यानिसस्यानि द्वयाज्जुचतनः संजायते महावक्रो मूषको व
 क्रसंनिजः परदारां बलाजया विवकायो वृको नवेतु श्वाशृगालो
 वकोष्ठध्रुव्यालकं कसृथा क्रमात् अज्जयित्वा गत्रा नवेतु पुंस्को
 किलः क्षिता सखिजायां शुरो जयिरिज्जायति पापहतो प्रक्षर्षयि

नरकात्

वांजायते की दृष्टकरः। यज्ञ दान विवाहानां प्रव्य दत्तानि वेत्तु मिश्र
नदति च कन्यायाः। तस्मिन् विवाहप्रजायते। देवता पित्र विप्राणां मरु
चायान् मश्रुतो प्रभुरेको नरकात् सोऽपि वायसो बलिबुक् न वेत्तु
हं पित्र समं वा पित्रातरं योऽवमन्यात नरकात् सोऽपि वित्रष्टः कोचिया
ना प्रजायते। तस्यामप्यमुत्पाद्यकाष्टकीटो न वेत्तु सः। श्रुकरः।
मिमुक्षुश्चंडालश्च प्रजायते। अत्र तजोऽधनः पुंसां विषुक्तो नरका
दिति। अतस्तमिका कीटः पतंगो हृष्टिकश्च तथा मस्य स्यात्तस्य क
मीः पुष्कसो जायते ततः। अशस्त्रं पुरुषं हृत्वा नरः संजायते स्वरः। त
मिस्त्री वधकश्चिवालहता च जायते। जोडनं चोरयिवाचमदिका
जायते। अवितात्राः पृथिवि विशेषो वेतोडनस्य पृथक् कृतः। इति वाह्या १०

सूत्रसुबा
सुलोपिवा
समियोनो
प्रजायते।

यथादीनान्तरेणैव वधिनानमसं

ज्यं समाजो जायते नरकात् चकतः। तिलापिपाकय मिश्रं अन्नं हवा उम
षकः। घृतं हवा उन्नतलकाका सुजरजा मिषं। मस्य मांसापहका कन्वपनो
मायामिषापहता वीराका कश्चपहते लवणे दधनिः। तमिः। चोरयिवापयथा
पिबलाकासं प्रजायते। यस्तु चोरयितो तेलते लपायी न वेत्तु सः। मधुहवा च
दशः स्यात् परममसि निघातकः। धूपं हवा च पापात्मा तवेत्तु पश्चात्तुपे पिपीलिका
चोरयिवाच निष्पावात् प्रजायते गलगंडकः। आसुक् चोरयिवाच तित्तिरिचमि
दात्तुतो अयो हवा च पापात्मा वायसः संप्रजायते। हते कांश्चिद्दहरीतः कया
तारोप्य जाडनो हवा च कांचनं जाडं स मियोनो प्रजायते। पक्षोऽं चोरयि
वाच चक्रवाकश्च मश्रुतो कोशकारस्तु कोशे हते वस्त्रं प्रजायते। डकले
शार्ङ्गकः काको हते चैवांशुकश्चुकः। अपात्तुपहादिकं हवा वस्त्रं होमं च जा

यात। कर्पासिकेतथाक्रौंचोवा। क्रिदत्तविकः खर। मयूरो वसुकिर्नृदेवाशा
 कपत्रं च जायते। खंडः फलाऽपहरणानुकाष्टवृक्षुणकीटकः। वसो ह्यवा
 पापात्मा हृदागद्यशशोत्तवेत्। पुष्पापहृदरिद्रिश्च पंचययानि पद्मं नर। शा
 कहतचिह्नारी तो नरकाच्च देयावेनवेत्। ब्रह्मनिरकानुगद्यारो रवादी नृभु
 सरुणानु नरकान्निर्गतः सोऽपिकरीषो केरको नवेत्। वृषस्य वृषाणो विद्याय
 दत्तं प्राप्नुयान्नरः। परिहृत्य तथा नृयोजनमना मेकविंशतिं। टणगुल्मलताव
 ध्नी वक्सारतरुतां क्रमात् प्राप्य हीणा ल्यपापसु नरो नवतिवेतकः। क्षमि
 कीटः पतंगो वापह्नी तोयचरो मृगा। गोचं प्राप्य च चोऽलः पुष्कसादिपुजा
 यतो पंचध्वेवधिरः। कृष्टीयक्ष्मणा च प्रपीडितः। मुखरोगाः क्षिरागेश्च युद
 रोगेश्च बाध्यते। अपस्मारी च नवतिश्च पंचयदि गच्छति। एष एव क्रमो दृष्टोगो

कर्म कफल दीपं फलानामाद्यं संयादिकं नानुरोव। शवधिनानमसं
 कर्मस्यो विधिरपिनयेत्। प्रनवति। १२ तस्माद्भुंथकश्च। यदि हि काष्ठ
 श्रिकजावसिद्धं बुद्ध्या विद्युक्ते तत्र बुद्धि वृद्धं। यत्कर्म देवाख्यमिदं प्र
 सिद्धं शुभाऽशुभं नो मितदीशनक्षं। १३ तत्राप्यरंडुः स्वकरं नराणां शु
 जेतरकर्मसिमीक्ष्य पाकोय इच्छुराद्या मुनयो विधाय। निजाय बुद्ध्या वि
 विधप्रकारे। १४ गये मित्रुर्गैतमया इव चक्षो। बोधायनः सुश्रुतशाल
 कोत्रो। शातातपः प्राणिगणानु कंपी। पुराणकक्षयि दुवाववेक्षः। १५
 नानानेदेषु वेदेषु ध्येयं कर्मनीषिनिः। धर्मशास्त्रपुराणेषु कर्म कि
 या कलक्षणां। १६ किंचिज्जयजितमाज्ञापिकिं विंकिं विन्नीचा सुश्रु
 ताश्चालक्षत्रात्। मन्वादिभ्यः सद्यव्याः सुताश्च। पुराणेभ्यः सारमाद

यकिंचित्। १७ विद्वज्जनविनोदायदितायचविनां सुविस्मयदमि
 दं नाम। साम्नायंशास्त्रमुद्धधे। १८ तत्रचदिकेवंकर्मचेति किं। ॥ देवंश्र
 कृत्तमजंविद्याकर्मतज्जन्मजंरतं। तत्रादेवमादायादा। ॥ देवेदि
 नामेतत्तु। अत्रिसुक्रतारैरपिनशक्यतेपरमार्थतः समधिगंत्तु। नेता
 वताकालनकस्पदिदपिप्रयत्नागोचरतासुपौगंतोगतौ अपरिच्छि
 द्यमानसूक्ष्मं दिनशायते। किंचित्तं तं त्रं आदो स्त्रितदपिपराधीनं। त्र
 तकालस्येष्टासंज्ञाकालारथंवातदथवाश्चनावप्रधनपरिणति
 रीश्वरोवाकर्मणिवा। अथप्रतिष्ठातिधमधिमसंस्कारोवाविज्ञान
 वाकिमुच्यते। सर्वथायत्रदेतन्मायेन्द्रजालकल्पं। कलितमदानक
 करिष्येदो। ॥ १९ ॥

सुवसापिपहारिणो। विद्यापद। रिणायानीचोयौनिः क्रयजंविनांयुरा।
 जायांचान्यस्यमनुजः पारक्याप्रतिपादयन्। प्राप्नोतिषष्ठतांशूढोयातना
 म्यः परित्यक्त। यः करोतिनरोमोहोममसमिद्धेऊताशने। सोजीसवाध
 उः र्वातेमिंदाभिरन्निजायते। अथयाज्ञवल्क्यः। मृगश्चश्वकरोद्वाणां ब्रह्मो
 योनिमृच्छति। रवरपुष्कसवनानां सुरापोनाः त्रसंशया। त्रमिकीठपतंगव
 श्वसंहारीसमाह्वयात्। तृणयुललतानांचक्रमशोयुरुतल्पगः। अथमनुज
 श्वश्वकररवरोऽद्वाणांगोडाविमृगपक्षिणां। चंडालपुष्कसानांचब्रह्महाया
 निमृच्छति। त्रमिकीठपतंगानां विद्वजां चैवपक्षिणां। हिंसाणांचपिशाचा
 नां। स्रनोविप्रः सहस्रशः। तृणयुल्मलतानांचक्रव्यादांदंष्ट्रिणामपि। क्र
 रकर्मज्ञतांचैवशतशोयुरुतल्पगः। विपाका। ब्रह्महाहयरोमीस्यासुरायः

श्मावदंतकः॥ देमहारीचकुनखीडुश्मश्चिरुतल्पगः॥ येथैनसंवसथे
 पांसतलिंगोऽभिजायतोकिंच। अन्नदत्तमियावीस्यान्मूकोवाऽगप
 हारकः। धन्यनिश्चोतिस्त्रिंशः। पिशुनः। प्रतिनाशिकः। तेलकृतैल
 पायीस्यात्प्रतिवक्रश्चसूचकः। तथा। यदातदापरप्रथमपद्मयवला
 न्नरः। अवशंपयातितित्यक्जंश्चैवकुताशनीतिमन्त्रः। परस्यया
 पितं कृत्वा ब्रह्मश्मपद्मयच। अरण्ये निजले देवो जायत ब्रह्मराक्षसः।
 दीनजातो प्रजायेत पररत्नापहारकः। पत्रशाकं शरवीडुचागंधमसुखं
 कुंदं सिञ्चन्तु मणिमुक्ताप्रवाला निहृत्वा लोभेन मानवः। विविधमनिचर
 नानि जायते देमकर्तृषु। मूषको धन्यहारी स्याद्द्यानमुष्ट्रफलं कपिः।
 जलं ह्रवः पयः काकोशुहकारी ह्यपसुः॥ मधुदंशः पलरुध्रोगां गोधन

१२

त्रिंशकश्मथा। श्वित्री वस्त्रं श्वारसं च वीरीलवणहारकः। तथा। कांस्य
 हारी हंसः। अश्वदत्तपिशुः। ब्रह्मदाऊष्टी। तेजसापहारी मंडली। दे
 वविप्राकोशकः खलति। गरदाश्विना बुध्नं नमो। युरुप्रतिदंतापस्मा
 री। गोघ्नश्चाधः। धर्मपत्नी मुक्तान्यत्र प्रवृत्तः। राक्षवेधी। कुंडाशी जगत्
 क्षः। देवब्राह्मणश्चापहारी पांडुरोगी। न्यासापहारी काणः। स्त्रीपण्य
 पक्षी वीर्यः। कोमारदारयागी दुर्जगः। मृष्टे काशी वातकुली। अन्नद
 त्तको गंडमाली। तापसी ब्राह्मणी गामिनी निर्वीजी। क्रूरकमविम
 नः। अस्त्रापहारी पतंगः। शस्त्रापहारी क्षपणकः। शंखश्चक्रापहारी
 कपाली। दीपापहारी कोशिकः। मित्रक्रूदयः। मातापित्रोश्चा
 राकः। षंडकार इति। शंखः। हृद्गोतमः। अमृतवाक् उल्लः। जलो

दरीदार त्यागी॥ कटसाक्षी क्षीपदी॥ विवाहविघ्नस्तु छिन्नोष्टः॥ चै
 अवशरणे छिन्नदंष्ट्रः॥ मातृघ्नोऽधः॥ सुषागामी वातवृषणः॥ च चर
 विष्मृत्रस्तु ब्रू॥ कन्यादूषकः खट्वः॥ ईश्यालुः॥ मोशकः॥ पित्रावि
 वदमानोऽपस्मारी॥ न्यासापहारी॥ अनपत्यः॥ रक्षापहारी॥ अयंतदरि
 द्रः॥ विद्याविक्रयी॥ पुरुषमृगः॥ वदविक्रयी॥ दीपी॥ ब्रूयाजकोज
 लज्जवः॥ अयाज्ययाजको वराहः॥ अनिमंत्रितनोजीवायसः॥ मृष्टक
 जोजीवानरः॥ यतश्च तोऽभनूमाजरिः॥ कक्षवनदादी खद्योतः॥ दार
 काचायेऽसुरवविगंधिः॥ पशुषितनोजीवमिः॥ अदत्तादायी॥ बलीव
 दी॥ मन्मरी॥ मरुतः॥ अन्फळादीमंडकी॥ मूत्ररोधीः॥ श्मरीगदः॥ कुलजा
 ताप्रसंगे न जायते वातगंदरः॥ शूलपीपरोपतापी स्यात्तृषेऽन्यात्तृषा

१३

सकासवान्॥ मायविघ्नकरोय सुजायते पादरोगवान्॥ अपिशपा
 द्रुणोत्पत्तिर्यत्तद्वापि प्रजायते॥ सुरालये जले वाऽपि सन्तोऽष्टिकरो
 तियः॥ शुद्धरोगा न वंशस्पपापपूपाऽतिदारुणाः॥ परोपतापा जायंते
 तथाऽपि च महाक्षराः॥ परान्नविघ्नकरणात्॥ अजीर्णं वाऽपि जायते
 गरदः॥ छर्दि रोगी स्यात्॥ त्रमको त्रमरोगवान्॥ धन्त्रेऽपि स्माररोगी स्यात्
 अग्निर्मदः॥ कदन्नदः॥ यत्तु नृक्षी दोषो न वेदोगो नृतपातेन पातकाशु
 व्रणः॥ शूलं शिरः॥ शूलं परतापोऽपपादनात्॥ अपयंपानं च नृनृनरं क
 पित्री प्रजायते॥ दवाग्निदायकोय सुहाया तस विसर्पवान्॥ छेदको व
 द्रुहताणी जायते ममहाव्रणी॥ परद्रव्याऽपहाराऽजायते यदणीग
 दाः॥ मृषसंज्ञेयाऽनृक्किनी प्रसूतिरपि जायते॥ मृषसंज्ञेयाऽत्रिकुष्टं ता म्र

चोरो विपादकः। त्रुचोरः सिधूलश्चर्वलो लोदचोरकः। रसचो
 तिमूत्रः स्यादाज्यकृन्नेत्ररोगवान्। तेलचोरोतिकं डूलोदोषवाकृदी
 र्घदंजुरः। कृद्रोगी कृष्टहृदीर्घरोगी दक्रगदोथवा। स्यादुक्तुल्लो
 कः। स्याजोत्रहागोतिकी जवेत्। सेवनेनाचपानीयेडः। खदोगत्पिमां सु
 यात्। उष्टदोषाश्चिमप्रोक्ताः। प्रतीकारश्चथोद्यतः। अत्रचोपरनिदात
 नघ्नं परनिंदावघ्नं नोनेष्टुयं निष्टुयं चं परदारोऽपसेवनी। परश्च
 दरणाशोचंदेवतानां च कृत्तनां निहत्या वंचनं नृणां कार्पण्यं प्राणिदि
 सनं। रदुश्चरित्रमधमेष्ठाना। श्लिष्यं वेदनिंदनं। मित्रश्चामित्ररुद्रो
 विप्रदेषः। कसंगतिः। दया निचप्रतिषिद्धानितत्प्रवृत्तिश्चसंतती। लिङ्गानि
 तानि जानीयात्सुकानां नरकादनु॥४॥ अथोद्देशेन व्याख्यः॥ पूर्वजन्मक

१४

तंपार्पनरकस्यपरिहृत्योबाधते व्याधिरूपेण संसारसर्वजं बुद्धिः। क
 ष्ठीचराजयक्ष्माचप्रमेहोयदृणीक्षयः। मूत्रक्ष्माश्मरीकासाअतीसारो
 जगंदरः। शुद्धव्रणगंडमालापक्षाघाताक्ष्माशनः। इत्येवमादयो र
 गामहापापसमुद्भवाः। इजलोदरयक्ष्मस्तृल्लीशूलशोफोव्रणानिवा
 साजीर्णद्वारबुद्धिश्चिममोदगल्यहा। धरक्ताबुद्धिविसर्पधातुपपापा
 द्भवाः स्मृताः। दंडापतानकश्चित्रं वधुः कं पविचर्चिका। पवल्ली कपुंडरीका
 श्वरोगाः पापसमुद्भवाः। शिरोद्यधिसुरोगायेत्रजिशापाद्भवंति ता
 न्यचबहुशोरोगाजायंतदोषसंभवाः। आदिशस्त्रातान् सहेपतावद्वे
 जवरुधुदज। उन्मादा अपस्मृति। अशुकश्रुतिकसंवाधयिबुद्धिदा
 मेहा अपानकीलका चचर्विधजगंदरः स्त्रीणां सदारक्तश्रुतिप्रदरांशु

१५ कीलका

तवाख्याधि। अष्टादशकुष्ठ। रात्र्यंधता। घट्टषष्टिमुखजविकार। अथ
 शु। अपची। रांघिणि। प्राणस्फोटकावल्मीकाकाकणकापंयुता। अति
 विकल्पा। अष्टादशप्रमेहापवनव्याधि। श्वित्राक्षत्रातिमिरावदनाश। ब्र
 णारक्ताबुद्धि। अतिगंडव्रणां रंरवका। वातयुल्मा। स्फाटवाताकसधाता
 नेत्रवाताक्षिरोवातापहाघाता। एकांगहरणा। कंठमाला। शूलसप्तविधा।
 त्रयोदशकंठरोगादंडापातनका। विसर्पीगलगंडावातपित्रावातरक्ताक
 फशोणितग्रंथि। दाहकाद्याधर्मशास्त्रोक्ता व्याधयः। पाहणी। अश्मरी। कुष्ठ।
 मेहोदरजगदरां। अशंसिग्रहणीयष्टौ महारोगाः। प्रकीर्तिताः। अचिकि
 त्वाश्मप्रोक्तास्त्रेष्वाशुक्ताः। प्रतिक्रियाः। तथा। ब्रह्महिडशरोगीचयुल्मीस्या
 दंतपजागमोश्वासकासस्युतोमच्येविंदीयदणतोत्तवेतु। अतीसारीसन्नवति

१५

यस्त्रेताः। निविनाशकः। त्रेतामेरुपासनाने। रिचपलक्षणं। अचिवात्र
 मृदरीसन्नवति। त्रिचसुद्धिं स्यादृथापश्यन्। तथा। चाबेक्षायनः। धमन्य
 कोरोवणीवृक्षकेतानाडीवणीत्तवेतु। सवसगिमनेपांडुरोगवानुरक्तपि
 यथा। अंयजागमनेमन्यः। कामली। नक्तहारकः। शोफी। नवति। नोहणांयां
 तरं। प्रतिपद्यते। गलगंडीव्रणद्वयदत्ततिवतिमानवः। विप्रधीफलदत्त।
 स्यादंत्रदृध्यकरग्रहातु। लो। लुपोजायातपापः। प्रमदानांविनाशकः।
 विश्वासघातकश्चैव कृदियुक्तः। प्रजायते। ममेध्वाटनसेधसुहृद्रागी
 सप्रजायते। श्वरोपघाती। वावांचदत्तचिवाचनेदनातु। निवारयत्रसु
 हानं। विप्राणांधर्मनिष्ठतां। प्रतिश्यायी। शीतकरेहमांतशिथिरपिच। श्व
 लेनश्ली। नवतिमनुष्याणांचदिसकः। कसृक्षकसृशोगीकुष्ठराथाः।

नाशकः। दंतशातनकत्रिदंतरोगीजवेसदा। ऊरु सं न्पूरुमं संता
 दहरोय दनाशनः। सपेश्वियः खादयति विसर्पः सन्नवेन्नरः। खिला
 ली खिलकत्रयोधु व्याधिध्विद्यदातु। अवज्जनिवेद्यानुबालान्
 हिंसति शायिनः। बंधनवतिया बालान् वियोजयति मातरं। पाननचो
 षधदीनां सपन्नारक्तश्लिनी। नो जने विष्ककत्रि मन्वष्यः स्यादरो
 चकी। न्यासहृत्त्रि विन्यासी पादकीली च पाददा। अमृगदरी सन्नव
 तिहृत्तान् योहारयद्यपि इत्याधक दंशतः। यतः। अनंतपारं किल
 शक्षशां सुखं त्यंतथाऽसुबुद्धि वक्ष्य विद्वाः। सारंततोया ह्यमपास्य
 फलमुदंसोयथाहीरमिवांबुमथमनु। अथ च विपाकलक्षणप्रसंगे
 न स्त्रीणामप्याचारविपाकं वक्ष्यामः॥ ७॥ यथा ज्ञानमंडलात्। स्त्रीणा

१६

माचारवाक्यानि प्रोच्यंत ज्ञाननाशक रातु। येषां श्रवणमात्रेण दृष्टा
 दृफलं महत्। ज्ञायात प्राक्तनं कर्म विपाका कर्मणा निह। उद्धृत्य सर्व
 शास्त्रेभ्यः। वृत्तान्तेभ्यः पुथक् पुथक्। इतिहासागमैश्चैवैव सासुप्र
 न्याविशेषतः। स्त्रीणां विवहिताथयिना कारणप्रभाषितं। बालया
 वायुवद्यावा वृद्धया वाऽपि योषिता। न स्त्रातं त्र्येण कर्तव्यं किं विना
 संश्लेषेन। पितारक्तिको माय न नरिहृत्तियो वनो वाचुके वतथा
 पुत्रान स्त्री स्त्रातं त्र्यमर्हति। याज्ञवल्क्यः। रक्षे कन्यां पिता विन्या
 नोपतिः पुत्राश्च वाचुके। अनाच ज्ञातयस्तेषां स्त्रातं त्र्यं न कर्तव्यं।
 पूर्वोक्तानामनवत्तुराजोरक्षेत्तान् स्त्रियं। तस्याऽप्यजावमासाद्य
 स्वयं रक्षेत्कलां कुर्यात्। इति प्राप्पते मातृर्षल्लतम प्राकानेऽप्य

संचये।।पोरुषंवाबलाचंवाकर्मणस्सुपृथक्फलं।।जन्मजातिवया
 वीर्यं कर्मधीनं।।सुरवासुरवा।।वेधयंपुत्रशोकंचदारिद्र्यंचैवदासता।।
 प्राप्नोति।।कर्मजिये।।सुतानितानिवदाम्पदो।।सुते केशादिमाना
 रीक्रमातदसतेयदि।।लीयतेप्रयुहंसात्रसपुत्रपशुबांधवादेवना
 नापिदृणांचदानकर्मणिमेषुनो।।केशानुसंगोपयदक्षानिरप
 यान्यथाजवेतु।।अंसो केशायनागांश्चयदिपश्येत्पुमानुश्चि।।वेध
 यंपुत्रशोकंचसाधुया।।जन्मजन्मनि।।स्त्रैरिणीवालवेष्मादिजट्टं
 दविवर्जिता।।श्रवणनतिवेद्यात्रवालान्दिसंतिशायिनः।।बंधमन
 वतियावालेविधोऽयतिमातरं।।मृतप्रजातवेन्नारीफलंदवाद
 रेह्रया।।फलचौर्यंचकुरुतेसापिस्थान्मृतवत्सका।।गर्भोपायदा

१७

५४ स्पृतावदोष्ट

स्त्रीणांबंधमनवतिनिश्चितं।।वेधयमाधुयादौष्टेवेष्याचा।।पिभवे
 ध्रुवांवल्लुलीडर्तगासास्याऽऽर्तुः।।कपटकारिणी।।बहुजट्टेष्टदानया
 तियाश्चश्चसुरादिता।।५४स्त्रीनिरतायाचसालवेदुदगोधिकी
 चित्तेडुष्टावदिः।।सोम्याश्चकुडुंबविरोधिनी।।सानारीडः।।स्वितादीनाम
 वेधबंधवर्जिता।।जट्टघातकरीनारीनरकांतेशूकरी।।शुनकीचरवरी
 चा।।पिष्टन्यांवर्जिताक्रमात्।।सेवसंतापकट्टेस्पान्पित्रोः।।अज्जन
 बंधुषु।।बंधयिवाचनतरियापुमांसंपरंरमेत्।।बालावेधयमाप्नोति
 कोमार्यंचबहुश्रुतिः।।सुरवायाद्यतानारीजट्टश्चाप्रियवादिनी।।
 माजरीश्चनकीचरासालवेधजट्टेजट्टकादेवदिनयुः।।रूज्येष्ट
 न्पिष्टंश्चामर्षिताज्जनायासादौतथिमाप्नोतिजनमथेप्रियान

वेता। पुरुषदेष्टिणी नारी स्त्री प्रसूतिर्न वेधवं। व्रतदानक्रियादीना
 का कबंधमत्रमाप्नुयात्। अन्या सामनपयचमिच्छंती वंध्यानां लने
 सु। परापन्नानियादेष्टिसंतानं लनेष्टि। दंपत्यो स्नेहसंगेन वि
 धवाचद रिष्टिणी। रुचा तयो वियोगं च सर्वसाधनरणा न वेता का क
 बंधमनवेत्सा च गर्जपातं करोति या। निवारयति यमार्तेन पुंस्त्री सा न
 वेत्तु वि। स्त्रीणां ड बुद्धि दाय्या च न र्त्सौ श्यं न सालनेत्। गृहोपकरण
 पात्राणि रात्रौ यस्या। पृथक् पृथक्। दारिद्रं प्राप्नुयात्सा विवर्ज्य
 माऽनुगं वि। परवेश्मरता या च परवादरता तथा। प्रथमं मृष्टमश्ना
 तिडुः शीला सा कलिप्रिया। आकुशपयुरुबंधंश्च श्वशुरदेवरा
 न्। शृगाली सा न वेत्ता जननिबंधु विधवा क्रमात्। अग्निदागरदाया च

१८

नर्तकी। पुरुषातिनी। स्नेह दूषी च यशो दूषी च सा हि स्याद निसारिका। प
 तिद्वेष करीडष्टा कुधावा प्रियवादिनी। शुश्रूषयेन्न नवरिंदी ना प्रव्र
 जिता न वेत्ता। सोदरे च सुते पत्योस्तितन्म तव जिता। व्रतो धवास नित्यम
 तीर्थसेवा करीयदि। आत्मबुद्धिरताया च या लापप्रिय वत्सला। धृक्
 लाचारदीना च बाल विधवा माप्नुयात्। रु उस्ता ता च या नारी नर्तवि
 ल्यं न गच्छति। यौवने न च गवैण विधवा कामचारिणी। अनाश्रया न वे
 न्निशं नर्तुरुद्धेग कारिणी। अपवादांश्च या ब्रूयाद्दृष्टानां सुदृढा म
 षा। अथ योनिमवाप्नोति क्रमशो युरुगामिनी। शूकरी च शुनी पूर्वरे
 जकी चर्म कारिणी। नटी च वरटी चैव मेही केवत्र मागधी। न वेता। पा
 पयोनीश्च कुक्कायातिद रिष्टतां। वेधयं दा सत चैव याति जन्म क्रमेण न।

अतिथीं श्रुयती नृपुञ्जानन्या नपिचिन्नुकाना नपुनयेद्यथाशक्त्या
 दी नानिर्द्धनतां प्रजेतु। पुंश्चली सा जवेनिष्ठं बंधुस्नेहविवर्जिता। शुद्धीया
 नियमं सुवीलो ल्या। ह्यापयते उया। उदिता च दिवानाथेष्टं मां जय
 तयदि। नश्यंति पशवः। स्याः। कुलं कीर्तिश्च दीयते। पूर्णजितानि
 धमन्यानि पात्राणि विविधमनिच। नमुचतियथा। स्नानं च हंत स्यात् शुद्धीय
 तो। शुद्धागतमनुष्णाणां प्रतिपत्तिपरानया। आसुषो यशसः। सोख्या
 न्मद्वार्दीयते ससा। मां जनीं च यदा जन्तु दीपश्चैव प्रपश्यति। तदा या
 ति शुद्धा ध्वजमीरलक्ष्मीरमते किल। अमां जितानि नां डानि नां जना नि
 विशांपते। दृश्यांतः। उष्टं शुद्धेय स्या। सास्त्री कल्याणवर्जिता। नायांति
 सुहृदो यत्र बांधवाश्चातिथिः। कश्चिन्न। तदुदमलिनं इयं हव्यकथवि

१०

सापन्त्याद्योदयति हि। पूर्वजन्मनि कं स्यापि सन्। वदन्तु लवानु। त
 त्रवायुपुराण। सुवासनितद्वर्धनतद्वर्धनि वा पुनः। पद्मं चकार
 यत्तु ग्रंथक्रमेष्टदले सुभं। मथ्यं च कसिकां कयति रज्ज्वांते न च नाल
 कां। पद्ममवं विधं च वा तिलद्रोणापरिन्धसत्। वास्त्रेणा। वधुरकेन
 मत्स्यापरमया सुकः। ब्राह्मणं ज्ञानसंपन्नं च। वारं संजितं द्वियं। पद्म
 दानप्रयोगज्ञं च। दिव्ये दनि वा कयत्। शुद्धमानीय विप्रतं पूजयेत्। च
 पूर्वकं। तत्रा तिलहोमस्यथा। उपनकार्यं च। श्रेष्ठं च रं शतं। पद्मं च वा दय
 दर्वं। मां च रं शुद्धनायकं। एह हि जगत्तु देवपते। धोः स्मिन्संनिधे
 रु। त्रयीतनां द्वादशात्मनः सर्वप्राणिहितावदा। आवादनमंत्रः। आ
 वाद्यतत्रादवशं पूजयेत्। वदानः। रक्तपुष्पं शुभं च। चक्रं च मागुरु

दानेः। निवेद्यं पायसं दद्यात् अलानेहीरमेव हि मंत्राणां न विधिः
 तद् दद्यात् पद्मं सितांबरं। तत्रा तग वनस्य यज्ञात् तत्रा द्यु मणला कनाथा
 कोरक्त वसप्रितापं रक्तत्राला कृपावना सपर्वनाय मया दत्तम
 न्यजन्म नियतं तत्। अथ धर्मद्विजो कोटिल्यं तस्मा ज्ञातं च यन्मम रक्त
 श्रुलादिकं दुःखमतिबाधकं रंमम। ला कनाथा द्यत अर्वनाथमा
 यात्रु दानतः। इति दानमंत्रः। ततः प्रदक्षिणी च च चालां विनया
 व्रितः। पायसं युडसं मिश्रं जोडनाय प्रदीयात्। ततः स्नात्रा मंगलन
 घुण्या रुन समव्रितं। तत्रा रं दव वन्मा न्या जोडयेद् दत्त पायसं एव
 द्यात न दाने न नाशं याति मदाति तत्। सपन्नो यध दाने न रक्त श्रुलमु
 पाजितं। रक्त श्रुलमु ज्ञानार्था दानं कार्यमिदं ततः। इति रक्त श्रुलद ३०

व्रजितं दद्यान्नि देवानां श्रुतिकव्या निपितरश्चथा। मबुष्या जषयो ना
 गाश्चा सित्या न रमंति विष्णु सलाला समा कीर्त्यं दं संस्कार व
 र्जितं वेदशास्त्रविदीनं च नास्तिका क्रांतमहिर्जं मयदिदिविदीनं च पु
 ज्यपुजा विवर्जितं। आचाररहितं नित्यं निष्ठुरं शुक्लनाषणं। स्त्रीजितं
 स्वामिदीनं च लिंगिजः परिवारितं। श्लेषवांतो छिष्टमालेः प्रलिप्तगोर
 सादिति। त्रिगवं पंचमहिर्षं सप्ताध्वं नवगो हृषी। एका दशगजं यज
 कलहारा वसं द्युतं। बंधुजिज्मिनिदीनं महेन्द्रविवर्जितं केशजस
 चपांगारप्रेतवृक्षैरलं तं कपाला स्तिसमा कीर्त्यं द्यापादेरपि सेवि
 तं। माजरिनकुलारा वसं द्युष्टं कलहादिति। दवकाष्टे श्रुपाषाणे देव
 द्रव्येण हरितं विलयं यांति तच्छीर्घ्रं आमपात्रमिवांजसि। अतः सखुधि

मास्थाय तत्र दोषोपशान्तिदोमंगलाचारसंयुक्ता ननुः प्रियहितैरता
 विध्यादिष्वदोषेषु बंधमदिषु तथैव च। यद्गुणान्वसतां वाक्यातशास्त्रो
 कं विधिमाचरेत्। सा ध्यातपरलोकोऽयं यासामाचारलक्षणः। साध्यः सा
 ध्यमस्त्रियस्तस्मान्न साध्यस्तान्न संयामेः॥७॥ इति ज्ञानमंडलकः श्री
 कर्मविषयकः॥७॥ अतः परंप्रवक्ष्यामि नृणां कर्मफलं मुने। ऐदिकामु
 श्रिकं विद्वंश्च नाऽश्न विवेचनं। प्राज्ञो निपुरुषो येन कर्मणा प्राक्तने
 नृणां काणाः कृद्वाप्यथायंगानिर्धनाः। दुःखं जीविनः। खंडाः पापं डि
 नानिर्ध्यायात् दीनजातिष्वा नृशंसानाः। सिकाः पापाः परद्रव्यापदा
 रिणः। ह्युत कर्मरिता मूषाः। सदा पापरतानराः। हिंसकाः सर्वसत्त्वानां ये
 नरा यथैजीविनः। तसर्वे क्रमशो राजन् एव चूताश्चिरं च विअनृतं येव २०

दंती हलोलान्मोहाश्च मन्त्ररात्रौ। तसर्वे दासतां यांति नीचसेवारतानराः। सा
 ध्वीयेधर्षयंती दंश्रलयाश्च सुलं नंति। तानरकांति नवंती हृदीनाः। सुखविव
 र्जिताः। पिबुः पत्नीयुरोः पत्नी राजपत्नी च येनराः। कामतो ह्याग्निरुंति ते नवंति
 नष्टसकाः। श्यामिद्रोहरता ये च ते सर्वे निर्धनाः। विद्यामहारीणो ये च मूका
 मृजानुघातकाः। ये कुर्वन्ति विवादांश्च शुरुजिब्रह्मिणोः सदा तनवंति नरोलो
 कदंजमोहप्रमातुलं शिराः। विहालव्रतिनो ये च माजोरि म्रे नवंति। वोवक
 व्रतावकाश्चैव अविश्रयाश्च दुर्दराः। यत्र तत्राऽशानः श्यानः स्पेनाश्च कल
 दप्रदा। परसौख्यरुरा ये च मृतजार्या नवंति। दुष्टजायजिवन्ती हसा
 धीनामपवादकाः। गोविप्रमार्गं रुंध्वे पाण्यं। हि विकला न वेद्वा गोया
 समुपजीवन्तः। शुष्कांगाः स्मृतिवर्जिताः। बालणानां नृणामूढानां पर्यंती
 हयेकचित्। यामश्च करसुख्याश्च यो नयः प्राप्नुवंति हि। नरकांते न

वंतीह तथाममकरो गिणः। संप्राप्य विनवन्तेऽत्र सर्वसोख्यवद्धिः।
 ताः। मातरं पितरं बंधून् पोषयंति न सर्वथा। अदत्तदानाश्च न राधे
 द्विदेहीति भाषिणः।। अयं सर्वसंपदं प्राप्य विप्राप्तिरुदावता। न व
 पयंति च पिदुर्गं शतदुःखनागिनः।। अयं मतिर्नष्टे च न हरेण
 प्रकारिणः। कथं गतिर्न वेत्तेषां कलेवंशधुरः कथं।। ताय वियोगश्च
 स्यात्तापसी यो निगच्छति। स्त्रीहंता नियतं द्रुमो सति सोख्य न सो
 ख्यता कु। अनिष्टीति परो नित्यं बालघाती मृतप्रजः। गोहंता गणिका
 पुत्रो न्नायतज्जन्मपंचकं विप्रहंता च मे नरका जायते कुष्ठरोगभा
 कु। सदाहारी न वेत्तु नंदव। विप्राच मानकः। परोपता तीपापात्मा इ
 द्रोगी न्नायतज्जु वि। मुखामेधुन च नूपापः कर्बुदीनः प्रजायते। नर

२१

मिथुन च नूतनं किय कालमपुं सुभक्तु। इत्यादि विदुः शः प्रोक्तं सुराशा
 तातपन चो बोधायन ननु निना आन्ये श्रुति पि नि। पुरा। तस्मात्तदो
 षशां अथं शास्त्रोक्तं विधिमाचरेत्। इति ज्ञानमंडले पुरुष कर्म विपाका
 देशः॥ अथ तत्राऽपि क्षयरोगी स्यादित्यादिलक्षणे लो। खितामनुष्ये लक्षि
 जायंते। प्राणिनः। तस्मान्तरं एव नाचारपारण न ज वित्तं। सतामा
 चारवतां नित्यां तं च तां तजयमपि दूरेयतः।। आचाराः परमो धर्मः श्रुत्य
 क्तः स्मार्त्त एव च तस्मादस्मिन्समायुक्तो नित्यं स्यादा कवान्तरः।। आ
 चारातिथ्यतो मन्त्रो निधर्मफलमश्नुते। आचार एव संयुक्तः संयुक्त
 फलजायते। एवमाचारतो दृष्ट्वा धर्मस्य सुनयोगतिं सर्वस्य तपसो
 मूलं आचारं तदुक्तः परं सर्वलक्षणे लो। नोपि स सुदाचारवान्तरः।। अ

दधनो नमस्यश्च शतं वर्षाणि जीवति लोभान्मोहात्प्रमादाद्वा जया द्वा
 वृत्तमयजन्तां कर्तृलोकेषु सर्वेषु सुखेः सर्वैः सप्रत्यतो लोभमोहं तय
 वीरिज्ञानादज्ञानताऽपि वा अनाचारसमा युक्तः कुकर्मयि विसेव
 तोतनपापेन पापात्मा ह्रवोक्तिं विक्रमं पुन्यात्। रोरवादी नस निर्या
 दां अत्रुयमदी गतः। प्रदर्शनाथमेतत्तु मयोक्तं पापकर्मणि द्वयप्र
 काराणि यथा तथैव प्राणिजातयः। यथा कर्मफलं प्राप्यतिर्यक्तं यो क
 लपयथा तज्जायां तलक्षणां प्रेष्टा हरिः प्राः पुरुषाऽधमाः। प्रत्यक्षम
 ददृश्येत्तत्तत्कर्मफलं जनेः। एकयां यश्च यानि श्वधमवत्येकपदात्
 यः। एके मुष्टान्नोक्तारो दिव्यं दूषणं दूषिताः। बुद्धिना व्रतं य
 केऽपि कोपी नवर्जिताः। विहितस्यानवधानात्तु निहितस्य च सेवनात्

२२

अन्वित्वा चोऽद्वियाणां नरः पतनमुत्तति। इति गदित कर्मधातुज
 जन्मा बुकीर्तनाः। अथ प्रायश्चित्तलक्षणं। तस्मात्तु पापस्यैवी डाख
 जन्मात् पापजनित दुःखपरिहारार्थेन सि प्रायश्चित्तं कर्तव्यं। की
 र्त्तयश्चित्तः पश्चिद्धलक्षणः संज्ञायता यतः। युरुरात्मवता शास्त्रा
 शास्त्राराजा इरात्मनां इह प्रवृत्तं न पापानां शास्त्रावेव मृतो यमः। इ
 रोक्तताऽप्यवज्ञाचे न्नज्ञातं राजशासनं। तावाहुः कर्मश्च यथार्थं प्राय
 श्चित्तं समाचरेत्। अवीर्त्तयश्चित्तानां यमलोके धने कधमायात
 नानि विमुक्तानामनेकां जीवसंतानि। गत्रामातुष नावेव पापावि
 क्ताऽनवर्तिने। साहचर्याया तनाः सवर्गिवावेव मृतक्यी। निष्ठीर्त्त
 यातना धेनुलो कमायां निर्विक्रिताः। तस्मादनेन कर्तव्यं प्रायश्चि

त्वं विश्वद्यो। एवमस्मांतरात्मावलोकश्चैव प्रसीदति प्रायश्चित्तै
 रप्येनो यदज्ञानदं च तं न वेत्ती कामाता व्यवहार्यश्च वचनादिदृश
 यते॥ इति बोधायनः॥ अथ शातातपः॥ प्रायश्चित्तं प्रकटयं च वा
 कमात्रेव सरां संसारवावती सस्ययतः कर्मप्रबाधता कर्मणि
 विविधमयत्र जायातावेष्टा किला किंपाकपंरिफलसाराणि वि
 याकेडः सहानिच। नोगादिनाशः सविधां कर्मणि मिति निश्चयः। त
 पुंके पुंरतः प्रायश्चित्तं विशोधनां प्रायश्चित्तं नदीयेत तत्तं कर्म
 सुदुःसहं दृष्ट्वा पुंष्टा नुगं सिद्धं करिदं मिवा कलं यदृष्ट्वा पुं
 जालिनेतमः प्रायो विलीयते। प्रायश्चित्तं प्रजावेन तदृष्टुः चतु
 व्वाणां सुसादिधतवाय दत्तुं हारदाहान् लसी साकि। शोधं न धृत २३

वसुधैव कुटुम्बकम् प्रायश्चित्तैर्हि देहजाः। प्रायश्चित्तविहीनानां महापातकि
 नामपि। नरकात्तन्वेज्जन्मचिक्का कितशरीरिणां। प्रतिजन्म नवेत्त
 विक्तं तत्पापसूचकं प्रायश्चित्तं तत्तया निपश्चात्तापवता पुनः। महा
 पातकजं विक्तं स जन्मानि जायाता उपपापोऽप्यपंचत्रीणि पापस
 मुद्रवां प्रायश्चित्तमकुर्वन्। पापेषु निरतानराः। अपश्चात्तापिनः
 कष्टान्नरकान् नृणां विदारुणान्। तत्र श्रीमहाभारते। कोऽहं लसमा
 विष्टः पप्रच्छेदं युधिष्ठिर। यमलोकस्य वा धूमनसंतरं मानुषस्य वा किं
 कीदृशं किंप्रमाणं च कथं वा तं जनादनीतरं त्विषुरुषाः सम्यक् केनोपा
 येन शंसते। श्रीजगन्नाथवाचः। साधुष्टुष्टं महाभाग श्रूयतां मे युधिष्ठि
 र। घडशीतिमहद्ग्राणियोजनानां नराधिप। यमलोकस्य वा धूमनसंतरं
 रं मानुषस्य वा ताम्रकुलमिवा तत्तल्लया मिश्रकं टकं। द्वादशादि

यसंत संज्ञैरवंडुरतिक्रमं न तत्र दृष्टान्छायापानीयं केतनानि
 चायत्र विश्रमातश्चातः पुरुषो धमनकविति। याम्पे ईति नीयमा
 नायमस्याज्ञाकारे बलान्। अवश्यं समहाराजसंगं तव्यामहाप
 थ। नारस्त्री जिश्च तिर्यं चिः पृथिव्यां जीवसंज्ञा के। विकर्मणः प्रजावे
 नवंशच्छेदेहिता विदो। सार्वते नरकं यांति या वतुपापस्य संहयः।
 कदाचिद्दीक्षितं याति धर्मात्मानरकान् न्यमः। महिषेणातिरोद्रेण
 नानाक्रंदसमाकुलान्। कुबराशीतिलच्छाणां नरकाणां सनाय
 कः। तेषां मध्ये श्रेष्ठतमा धौरया ह्येकविंशति। ये सुदुःखतकर्मा
 णानि घतंति पृथक् पृथक्। तचांता मिश्रं लोहं शंक्रिचमदा नैरव
 शात्मली। रोरवं कुंजलं प्रतिमृत्तिकं कालमूत्रकं संघातं लोहि

२४

एतादं च अग्निहालाप्रपा^{ना}नोमदा निरयका कोलं कुंजीपाकश्च
 भोजनं अवीचिमंधता मिश्रं तप्तवालुकक कत्ररी। असिपत्रवनां च वत्र
 मणां वेतरिण्यपि। एकविंशतिरवं दिनरकामुख्यतांगता। अन्ये च व
 कुशोराजनुमो ह दुर्गंधिधुजिलकाः। क्रकचः क्रकराकश्च कसशं कुर्वि
 जिहकः। दुर्गंधिसारोगलनिदास्ति निजात्र नित्रथा। सुदुरोवद्राघातश्च
 संदंशः पाशकः डोरः। यंत्रनिःपीडको रौद्रो यंत्रनिष्कर्षकश्चथा। स्तसां
 त्राकर्षकश्च वक्रपालनिडुरश्चथा। दंतनिःपातको नाम जिह्वाकर्ष
 श्च शूलिकः। हृकश्च धूम्रशोनामश्च शुगालाशनश्चथा। श्पेनकाकाद
 नारोद्रः पाचको दाहकश्चथा। छेदको तेदकश्चैव कुंडनापीषणःश्च
 था। इत्येवमादयारथा ताश्च कुबराशीतिलच्छाकाः। तान् ब्रजंति नराः पा

४
७ उ

पानानानावेप्रहृषितां। मदापातकजैघोरिरुपपातकजैघथा।
सर्वेभीयांयचरितः प्रायश्चित्तानराधमाः॥ इतिनरककीर्तनोद्देशः॥
अथपापानियथा॥ ब्रह्महत्यामद्यपश्चैनस्यथैक्युरुतल्पगः। एतस्य
पातकिनायश्चतेः सदसंविशेत्॥ इतिअथतस्मानि। युक्तामध्य
विहृषोवेदानिंदासुहृदधः। ब्रह्महत्यासमंज्ञेयमंधीतस्यचनाशनां नि
विहृषनकृपांजेल्यसुकषेचिवोक्तं। रजश्चलासुराश्चादः सुरा
पातसमानिपैदू। २ अथरत्नमनुष्यस्त्रीद्वेनुहरणेतथा। निहृष
स्यचसर्वेहिंस्रवस्येयसंमितं। सार्विमायकिमारीषुस्योनिधं
यजासुवा। सगोत्रासुसुतस्त्रीषुयुरुतल्पसमंविडः। धपिडुःसुसारं
माउश्चमाउलानीं सुषामपिमाउः सपत्नीस्यजीतगिनीत्राचार्य २५

५ वि

तमयांतथा। पञ्चाचायणीडदितरंगं सुगुरुतल्पगः॥ इतितस्म
मानिपापानि॥ ७॥ अथउपपातकानि। गोवधेव्रायनाश्रम्यमाणानां
चानपक्रिया। अनाहितामितापण्यविक्रयः परिवेदनो। भुतादथ्य
नादानं चतकाथमपनंतथा। पारदायंपारविद्यं वाहुकं लवणक्रिया।
२ स्त्रीशूद्रैश्चविधेनिंदिताधपजीवनं। नाश्रिकं व्रतलोपश्चसुतानां
चेव विक्रयः। ब्रधन्यकप्यपश्चस्येयमयाज्यानां चयाजनां पिचमाउ
सुहृद्यागस्रडागारामविक्रयः। धकन्यायाहृषणचेवपरविंदकयाज
नां कन्याप्रदानंतस्येवप्रतिक्रियापसर्पणां। पञ्चात्मनोर्थेक्रियारं
नामद्यपस्त्रीनिषेवणोश्चाथमयाभिमुहृत्यागोवाधवयागएवचाहृ
धनाथेक्रमच्छदस्त्रीहिंस्रोपधजीवनं। हिंस्रयंत्रविधनंतस्यसना न्यात

विक्रयः॥७॥ असत्तास्त्राणि गमनमाकरेष्टधिकारिता। नार्थाविक्रयणं
 विप्रामेकेकमुपपातकां॥८॥ अथ तत्पुत्रीकारः
 प्रायश्चित्तानि वक्ष्यंतीत्यथा॥ एहिकान्याद॥९॥ दशपंचाथकुरूप
 वेश्यदिज्ञानशुभान्। तप्तमनुजयासर्वप्रायश्चित्तमुपक्रमेता। सर्व
 कर्मसु सर्वज्ञाब्राह्मणाः स्फः सवर्चसः। आचार्यं श्रुतसंपन्नं वैश्वं च
 ऊढं विनोदं आचारवंतं धर्मिष्ठं द्विजं शुषणेरतं दृढमाहूय विधिव
 त् देववत्पूजयेत्तं॥३॥ विधाय वैलवं श्राद्धं सांकल्पं निजकाम्यथा।
 नूदद्याद्विजात्स्वित्पादद्विणां वाद्यशक्तिः॥४॥ अलंकृत्य यथाशक्त्वा
 वस्त्राऽलंकरणैर्विजाज्ञायावेहं द्रवणामेन प्रायश्चित्तं यथावित्तं॥५॥
 मोगो मिथुनं मुक्तात्मात्मानं पावयेत्वाते। तप्तमनुजयाद्यथा प्रायश्चित्तं २६

तं यथाविधिः। पुनश्चात्परिपुष्पार्थमवधेद्विधिवद्विज्ञातकर्मं ते
 द्विजातीनां सर्वदानाभिरिष्यते। दद्याद्गतांगदानानि तन्यः श्रद्धासम
 चितः। पुनिरनहिरण्यानि गावो धन्यां दृढं द्विजां रथाश्च वसनयामा
 सि च पैमन्तं फलं जलं कन्याविद्योषधं मंत्रां शुभोषान् दरासनं शय्या
 तां ब्रूलमाल्यानि तालघृतं वराजिनं। सर्वमेतत्प्रदातव्यं लोकद्वयजिगी
 युनिः। अथामहापापेषु सर्वश्रुतदृष्टमुपपातको दद्यात्पापेषु षड
 षांशं कल्पं पापवलावलं। अथ साधरणो धर्मो गोदानादिषु कथ्य
 तां गोदाने वस्युक्ता गोः सुतेशीला सुपयश्चिनी। वृषदाने सुतोऽन
 दानुसुश्रुतां वरकांचनः। निवर्तनानि दाने दश दद्याद्विजातयो द
 श दसेन दंडेन त्रिंशद्दंडानि वर्तनं। दशतान्येव गोचर्मदवापापेः प्रमु

अथो। सुवर्षे शतनिष्कं तददृष्टिप्रमाणतः। अथ दाने पट्टकले
 अथ सोपस्करं दिशो तामहिषीमहिषी दाने दद्याच्च सः। वराहविंशतिं
 दद्यादजामजा दाने सुवर्षे पलसंयुता। लक्षमुच्चावचं पुण्यं दद्यात्
 देवता इनी दद्याद्विजसदस्त्राय सिद्धान्नं विज जोजनी रुद्रजाप्यलक्ष X
 पुष्पाः पूजयिष्यान्नियं बकं। एकादशजपे क्रद्रान् दशांशं युगुलेन वा पु
 वानिषेचनं कयति मंत्रैर्वरुणा देवाते। शांति केगणशांतिश्च दशांति
 कपूर्विका। धन्य दाने शुभं धन्यं पारीषादिमिहं स्मृतां वस्त्र दाने पट्टक
 लक्ष्यं क पूर्यं युतां जल दानं पुरा प्रोक्तं पानी यं शतमादिषीं इत्येवमा
 दि दाने सुब्राह्मणान् परितापयेत्। संतुष्टा ब्राह्मणा दध्मरुज्जां व्रतवा
 रिणो प्रशंसी तस्य यं विप्रान् सुस्य दोषा पन्तये। जप छिद्रं तप छिद्रं पठि २९

इयं कर्मणि सर्वं नवति निष्ठिद्रं यस्य चेच्छंति वाडवा। ब्राह्मणा यानि
 ताषंति तानि मन्यंति देवता। सर्वा देवमया विप्रान् तदचन मन्यथा। उप
 वा सो व्रतं चैव स्नानं तीर्थ फलं तपः। विप्रेः संपादितं तस्य संपन्नं तस्य तत्
 फलं संपन्नमिति यदा कथं वदंति हिति देवता। प्रणम्य शिरसा धन्य
 म। निष्ठो मफलावदं। मन्य प्रहरणादि प्राश्न क्रप्रहरणादरि। चक्रा
 त्री व्रतरो मन्य स्रमादि प्रान्न कोपयेत्। ब्राह्मणा जंगमं तीर्थं निर्जलं सार्व
 कामिकं। तषां वा क्पाद केनेव अथ्यंति मलि नो जना। तन्यो बुझामिति
 प्राप्य प्रतिष्ठयथा शिषः। नो जयिष्यायथा शक्रपात्रं जीतसह बंधुलि।
 इति एहिक प्रायश्चित्ताधिकारः। अथ दानाधिद दान् वदयामि दान स
 पूषी सिद्धये। अनयं सार्वदेव्यं नृमिवेति वा दवता। कन्या दासश्च दा

सीवप्राजापत्यं प्रकीर्तिता तथा चैक शफं सर्वं केचित्तं यमदेवतां मा
 दिप्रश्नं तथा यामाः नृपधेवादि यद्रवेत्ता उद्योनेर्जतिदानं स्यात्
 रासतादितवे च यत्रागोप्रीधेनुः समादिष्टा छागमाभेयमादिष्टा
 नमंत्रवारुणं वेद्यात् वाराहविष्णवं विडः। आरण्याः पञ्चवः सर्वं क
 पिता वायुदेवताः। जलाशयांस्तथा जीवान् वारिधमनीकमंडलं
 कुंजं च क रं चैव वारुणा निनिबोधतामसुद्रजा निस्वर्णिवा रुणा
 नितथा द्विजाः। विद्या ब्राह्मी विनिदिष्टा विद्योपकरणानि च। सारस्व
 तानि ज्ञेयानि पुष्पकादीनि पंडितैः। सार्वभाषी लघुनां ज्ञानं विश्व
 कर्माधिदेवतां क्रमाणामथ पुष्पाणां शाकिर्हरिताकैः सदा फला
 नामपि सर्वेषां तथा ज्ञयो वनस्पतिः। ज्ञयाश्च सर्वगंधाश्च गंध

वासु विवेकिनिः। वादं स्पृष्टं सितं वासा सोम्या ज्ञेया सुधारसा
 पक्षिणश्च तथा सर्ववायव्याः परिकीर्तिताः। मत्स्यमासे विनिदिष्टे प्राजा
 पत्ये तथैव च। चंद्रल्लाजिनं शर्यां रथमासनमेव च। उपानदौ तथा या
 नं यच्चान्यत्र प्राणिवर्जितं तत्र च। गिरस्त्वेन प्रतिष्ठलीतमानवाः। शू
 रोपयोगियस्त्वं शस्त्रवर्मध्वजादिकं। रणोपकरणैश्च सर्वं विज्ञेयं सर्व
 देवतां यदहं शक्रादेवद्यं यदनुक्तं द्विजोत्तमा। तत्तु ज्ञेयं विष्णवं स
 र्वं दानं यद्यद्विजोत्तमाः। दद्याणामथ सर्वेषां देवसंश्रयणा नराः।
 वाच्ये जलमादाय करेण यप्रतियहं। दातुमंत्रं प्रयोगांते च स
 कस्मिन् सुखाय वा इदमाऽप्रतिष्ठुं क्लामितं दंतश्च स्त्रिकीर्तयेत्। इति
 श्रीसारग्राहकमविपाकपेदिकप्रायश्चित्ताधिकारे दानाधिदेवा उक्ते

॥ अथ ब्रह्मवधमहिषापापानां प्रत्येकं प्रायश्चित्तान्मुच्यंते ॥ यथा
 ब्रह्महत्याश्चमेधमन्योनपरंपापपुण्ययोगा ॥ इति वचनात्तत्र पुरतो
 ब्रह्महत्या ॥ मनुः ॥ ब्रह्महादा दशाष्टानि कुटिलं चानवसेतुनि च
 स्यात्तमविशुध्यर्थं चान्नावशिवाधुजं लक्षं रास्त्रचुतां वा स्याद्विडु
 घामिठयात्मनः ॥ प्राप्ते दात्मानमग्नौ वा समिधं विवाकु शिरः ॥ यज
 तवाश्चमेधेन मूर्जितागोरुवेन वा ॥ अति जिह्वि जिह्वां वा विवृतान्नि
 शुतापि वा जपे चान्यतमं वेदं योजनानां तत्र जेतुं ब्रह्महत्यापना
 दयमित्युक्त्वा विहितं ॥ प्रिया ॥ सर्वं वा विदु ब्रह्महत्यापना
 दयेत् ॥ ब्राह्मणार्थं वा मथ्यं सम्पूज्य प्राणान् पतित्यजेत् ॥ मुच्यते ब्रह्म
 हत्यायायं गोसायं गाब्रह्मणस्य च ॥ एवमदं ब्रह्म नित्यं ब्रह्मचारी स ॥ २७

माहितः ॥ समासे द्वादश वर्षे ब्रह्महत्यां यपोदति ॥ इति याज्ञवल्क्यः ॥
 शिरः कपालीधुजवान्निष्काशी कर्मवेदयन् ॥ ब्रह्महादा दशाष्टानि
 मित्युक्त्वा मुहमाप्नुयात् ॥ दीर्घतीव्रामयं ग्रसं ब्राह्मणं गामथापि वा
 दृष्ट्वा पथिनिरातं केचन वा वा ब्रह्महाशुचिः ॥ इदं स्यात् ॥ रुढ केशनख
 र्मश्रुर्निहार्थं प्रविशेत् पुरं क्रियात्रिषु वणस्नानं स्नानोऽनविहार
 वान्नाश्चामहदमूलं वा संविशेत् कुरासंश्रये ॥ यामः ॥ कामतो ब्राह्म
 णवधे जीवतो नास्ति निश्चयः ॥ यस्तु सर्वपरिस्थिषु यावत् जीवंचरे क्रव
 सविशुद्धः शुभान् लोकान् नरोगं न संशयः ॥ साक्षात्तु दत्तुः प्रदातव्य
 मिदं द्वादशवार्षिकं ॥ पादपादौ न मनोघां प्रदातव्यं यथा नृथ ॥ मनु
 देवलो ॥ विधेः प्राथमिका दस्मान् द्वितीये द्विगुणं चरेत् ॥ तृतीये त्रिगुणं

प्राचीसर
तीविगा
पित

प्रोक्तं चतुर्थेनास्ति निष्कृतिः। सुमंत्रः। तिरस्त्रतोयदाविप्रोद्वात्मानं मृ
तोयदि। निर्युणः स दसा क्रोधमृदु हृदोत्रादिकारणात्। त्रिवाषिकं व्रतं क
यति प्रतिलोमां सरश्चती। गच्छेद्वादेवापि विविधार्थं तस्य पापस्य निश्चि
तां। अथार्थं निर्युणो विप्रो ह्यर्थं निर्युणा परि क्रोधमाह मृयते यच्च
निर्निमित्तं नृनमितिः। वक्ररत्रितयं क्रयति नरः। तच्छुं विष्णुः। मृय मुक्त ५
तेऽं वा निमित्तं यश्च स्मादप्यति निर्युणः। तादेक वर्षमेव व्रतं द
या व्रतं चरेत्। केशश्मश्रु नखादीनां च वा उवपनं वनो ब्रह्मचर्यं च र
नृवापि वर्षेण केन शुद्धं ति। पेठी न सि। दंतामंत्रोपदेष्टा च तथा स
प्रतिपादकः। प्रोत्सादकः सहायश्च तथा मायानुदेष्टा कः। आश्र
यः शास्त्रदाता च नृकदाता विकर्मिणां। उपेक्षितः शास्त्रमांश्च दोष ३०

वक्रावमोदकः। अकार्यकारिणस्तेषां प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत्। यथा
शक्रपुत्रं हृषीकेशं दंडं चिषां प्रकल्पयेत्। इति तथा। अशीतिर्यस्य वर्षा
णि बालावाप्सु नष्टाऽंशः। प्रायश्चित्तार्द्धमर्हति श्रियो रोगिण एव च।
इत्यंगिराः। तथा। अवकिंच द्वादशा वर्षादिशीतहृद्मेव वा। अर्द्धम
वचवेत्तुं सांख्यीयं तत्रापोषितां। इति स्त्रीणामर्द्धं प्रदानं यं। वृक्षानां
रोगिणां तथा। पादोवाप्सु दातव्यः सर्वपापेभ्यः विधिः। इति विष्णुः॥
आंखः। ऊनेकादशा वर्षस्य पंचवषत्रिपरस्य च। प्रायश्चित्तं चरेत्माता
पिता वान्या सुहृदं हृज्जनः। इति। आता बालतरस्यास्पृता पराधीनया
तकां राजदंडेन तस्याश्चि प्रायश्चित्तं न विद्यते। इति। प्रायश्चित्ताशक्त
स्य वसुधा दानविषयां गवांसहस्रं विधिवन्पात्रेऽऽऽ प्रतिपादयेत्। अ

सहाविप्रमुयेतसर्वपापेन्यएववाइति। द्वादशवार्षिकव्रतचर्या
 कस्यावाहित्यो। किंच। आनीयविप्रसर्वधुतंघातितएववा। तन्नि
 मितंरुतं। शस्त्रेजीवनपिविमुद्यति। पत्रधनंवापयसिंदवावा
 हिमाद्युयातु। आराधयविश्वधर्मं। इष्टिर्विश्वानरी। स्मृता। धुतं
 लणंदवाश्चिदहयाव्रतंवरं। वांदायणंवाकर्व। तपाराकदयमेववा।
 वी। इतिषट्त्रिंशन्मतातु। मध्यमांगिराः॥ प्राणांतिकचयतुप्रोक्तं
 यश्चित्तंमनीषिनि। तक्रामकारविषयविज्ञेयं। तस्यशय। तथा। य
 कामानामहापापंनराः। कृत्यतिकर्थंवन। ततस्यशुद्धिनिर्दिष्टाष्टयुनि
 पतनादतो। इति। किंच। अंगिराः। पषद्याब्राह्मणानां। साराज्ञाधि
 युणामता। विश्वानां। त्रियुणाप्रोक्तापषष्टिद्वतंस्मृतमिति। प्रतियौ ३१

लोमापवादेशुद्विगुण। त्रियुणोदमः। वणनिमचलोम्येनतस्मा
 दद्विद्वानितः। इति। प्रायश्चित्तंयदाम्नातं। ब्राह्मणस्यमद्विनि।
 पादोऽनंरुत्रियः। कृत्याद्विद्विश्यः। समाचरेत्। शूद्रः। समाचरेत्।
 दमशेषेषपिपाश्रु। अथांगिराः॥ एहस्तोऽकानिपापानि। कुर्व
 याश्रमिणायदि। शोचवच्छोधनं। कुर्यात्। वकिं ब्रह्मनिद्वानि। त
 चंनुयदृदस्तानां। द्विगुणं ब्रह्मचारिणां। त्रियुणं चवनस्तानां। यती
 नांचवत्रयुणं। इति। प्रायश्चित्तमपितथैवाहारीतः। प्रायश्चित्तं
 वसितकत्रयिदिविपद्यतो। प्रतप्तदसैदरेवासौ। इदलोकेपरत्र
 वा। द्यासः॥ धर्माययतमानसुनचेत्तशक्तोनिमानवः। प्राप्नोचवति
 त्वष्टणमत्रमेनासिसंशयः। किंच। चरेत्तमदवापिघातार्थेचि

मागतः। यथावर्षं यथास्थानं यथाक्षुब्धसिद्धिः। तथा। सापराधं
द्विजं दवाधर्ममायातिवर्तिनां तद्वृषडधमास्थाय तीर्थस्नाने वि
शुध्यति। किंच। आतताहि न माया तं अपि वेदांगपारगां द्विधां स
तं द्विधां सीयान्तात न ब्रह्महानवेत्। अग्निदोशरदश्चैव शस्त्रपाणि
धनापहः। क्षेत्रदारदरश्चैव षाडत ह्याततार्थिनः। इति ब्रह्महत्या॥
अथ इति सुरापानपापविभक्तं॥ तत्र यमः॥ अपेयां वारुणी पीत्रा प्राय
श्चित्तं विधीयते। अग्निवर्षा सुरांस्तत्रापि वे निश्चितमानसः। सातस्य
निर्दहदोषान् मरणेन विशुध्यति॥ एतद्ब्रह्मणविषयं॥ मलं हि
सर्वपेयानां सुराधर्मेषु कथ्यते। तस्माद्विजिनीयैषानेव ग्राह्या
कदाचन। सत्तदज्ञानतः पीत्रा वारुणी पीत्वा विविजः। मरणं पूर्व

सुदृष्टं प्रायश्चित्तं विधीयते। आयसेताञ्जने तत्तां ब्राह्मणो वारुणी
पिवेत्। अग्निवसां पापहरांततः पापात् प्रमुच्यते। जीवतस्यांत
कालेषु उत्तमशाने विहितो विधिः। वृहस्पतिः। सुरापाने कामत्र
ते हलंती विवतां मुखे। क्षिपेत्तया सानिर्दग्धममृतः शुद्धि मवाप्नु
यात्। गोमूत्रमग्निवसं वा पिवेत्। लिलमेव वा। क्यदिनशनं यो
तावत्तयावत्प्राणो विमुञ्च्यते। किं सुराशक्षो मद्यमात्रे हृदः उत निमुष्य
वा गोडीमाधी। पष्टीषु। आहोश्चित्रापेष्ट्या मवेति सर्वत्र तदयुक्तं। किं
वा पानसंद्राहं माध्वकं खाज्जरं तालमैहवं। मध्वं सरमारिष्टं मैर
यं नालिकेरजं। समानानि विजानीयात्। मद्यान्येकादशो वडो द्वादश
च सुरामद्यं सर्वेषामधमं स्मृतं। इति पुलस्त्येन मद्याविरोधचेन सु

रायानिदिष्टवाता॥गौडीमाधीचापेष्टीवविज्ञेयात्रिविधसुरा॥इ
 तिमनु॥यथैवैकातथासवनिपातव्याधिज्ञोत्तमः॥इतिविज्ञोत्त
 मयदृष्टं ब्राह्मणस्यैवति॥नचछुनरयोगेडीमाधुमःपेष्टीसुरास
 मर्वांभुलस्यवचनात्॥छादशंउसुरामर्वांइतितथा॥सुरावेमल
 मन्तानांपाप्माचमलसुच्यते॥इतिअन्नविकारस्यसुराचंएवात्र
 तश्च॥सुरावेमलमन्तानांपाप्माचमलसुच्यते॥तस्माद्ब्राह्मणरा
 जान्पोविशश्चनसुरांपिवेत्॥इतिपेष्ट्याएववर्षत्रयसंबंधिवेन
 निषेधः॥गोष्ठादीनांउमघानांब्राह्मणस्यैवसंबंधिवेननिषेधः॥
 नचक्षत्रियविशेषयोः॥यतः॥यत्तरुदपिशाचान्तंमधंमांसंसुरा
 सुंसर्वं॥तद्ब्राह्मणेननात्रयंदेवानामश्नतादृक्॥इतिमनु॥

३३

वृद्धविष्णुनाःपिमाधूकमेक्षवंसेरंतालंरवाजूरपानसं॥मधुच्छंविदमा
 ध्वीकंमैरयंनालिकेरजं॥अमिधूमनिदशतानिमघानिब्राह्मणस्यउवृद्ध
 द्याइवल्कः॥कामादपिदिराजान्पोविशेषोवापिकथंचनोमद्यैमेवासुरंपी
 वानदाघंप्रतिपद्यते॥इतिव्यासेनाःपिउत्तमधूमसवहीवोदृष्टोमेकेश
 वाऽङ्गुनो॥इतितयोः॥क्षत्रितैर्योः॥याविशेषयोः॥अपिपानमसुजातं॥एवंवा x
 दृष्टंएवसंबंधिवेनमद्यमात्रनिषेधेसद्यपिगौडीमाधीचापेष्टीवविज्ञेयात्रि
 विधसुरा॥यथैवैकातथासवनिपातव्याधिज्ञोत्तमः॥इतिगौडीमाधी
 पृथक्निषेधवचनादाघयुरुचेनसुरासमवप्रतिपादनपरं॥अयंरु
 रानिषेधोऽनुपनीतस्यअनूढायाःकन्यायानवथेवातस्माद्ब्राह्मण
 राजान्पोविशश्चनसुरांपिवेत्॥इतिजातिमात्रावच्छेदननिषिद्धवाता॥

तथापादोवालेषु दातव्यः सर्वपापेष्वयं विधिरिति वचनात्कामका
 रेऽपि न मरणान्तिकं किञ्चिदपादमेव दद्यात्तत्र च षड्वार्षिकं दद्यात् य
 तः विदितं यदकामानां कामान्न दद्यात्तत्र च षड्वार्षिकं दद्यात् य
 एवं वृद्धाभिरादिष्वपि योज्यं तथा जातकस्येनान्नपेतस्युयोवालो
 मध्यमो हातुपि वेद्यादितस्य च द्वात्रयं कथ्यमाता त्राता तथा पिता
 इति त्राता बालस्य सद्यपि कामस्य चारवा ददोषात्तावान्न उच्यते
 पाणात्प्रातिहृत्य तोषेधप्रतिवृत्तिः त्रात्राऽप्यक्तं च मनुना गाने
 होमिजतिकर्मश्रुतामौजीनिबन्धने विजिकंगार्तिकं चोना द्दिज्ञाना
 मप्यमुं व्याता इति त्रिवर्षिकानां सुत्पत्तिप्रवृत्तिष्वेति निषेधः इत्य
 थः ब्राह्मणस्य च मध्यमात्रस्यापि प्रतिषेधेऽप्यतिप्रवृत्त्येवाराज

३४

न्यावेश्योऽसुनकदा विदपि गोद्यादिमश्च प्रतिषेधः इत्यर्थः अथा
 कामतो जलबुधमदि सुरापाने प्रायश्चित्तं तत्राणि ब्राह्मणस्येव
 बालवासाजटीवापि ब्रह्म हत्या व्रतं चरेत्तापि एपाकं वा कणावापि न
 क्षयेत्तु समानि विधिः इदमकामता जलबुधमयः सुरापिबेति तद्विषयं
 द्वादशवार्षिकस्याऽतिदशावृत्त्यं विष्णुद्विरुदिता प्रमाप्या कामता
 द्विजं इति इति रसेऽप्यमिव द्वादशवार्षिकं नपादोने अतएव वृद्ध
 हारीतः द्वादशवर्षे मदि पाताकिनः पूर्यन्ते इति अथ वापि एपा X तिलपि
 कं पिंडी जतं समावर्षत्रयं रात्रौ लक्षयेत्ता कस्य चिद्वा पूर्ववद्विद्वेदयदिति
 मनुः एतच्च उदकबुधमसुरापाने छर्दितोऽन्नरकालं वदितव्यं यत्
 एतदेव व्रतं कथ्यन्मध्यपः कर्त्तव्यं नैऋता पंचगव्यं च तस्योक्तं प्रथमं दंका

यशोधनं इति व्यासः ॥ अथां गिरा ॥ मदापातकसंयुक्तावप्ये
 शुध्यंतितेऽत्रिजिः ॥ इति तथाचयमः ॥ वृहस्पतिसविनेष्टासुरापो
 ब्राह्मणाः पुनः ॥ समचंब्राह्मणैर्गतिदित्रेष्वावेदिकी श्रुतिः ॥ त
 था ॥ धूमिप्रदानं यः कुर्यात्सुरांपीवादिजोत्रमः ॥ पुनर्नचपिक्
 तां तु संस्तुतः सविशुध्याति ॥ इत्येतस्मायश्चिन्नधर्मं पूर्वणसद
 कविष्यं ॥ यथाचमनुः ॥ कणाचानक्षये ददं पिप्पाकं वासज
 निशि ॥ सुरापाणामनुचयं वालवासाज्जटीध्वजीति ॥ तच्चुतात्रैल
 मात्रसंयोगे सुरायाश्च बुद्धिपूर्वेष्टव्या ॥ यच्चयाम्यं ॥ सुरांपीवा
 दिज्जं दवारुकमद्ववादिजन्मनः ॥ संयोगं पतिते गवादिज्जं प्राय
 णचरेत् ॥ इति यदपि वादस्यार्थं गोडीमाधमेः सुरांपेष्टीपीवाविषः ३५
 समाचरेत् ॥

तच्च चूं चपाराकं चां प्रायणामनुक्रेमात् ॥ इति ॥ तच्चितयनमप्यन
 न्योषधसाध्यव्याप्यं धूपशमनार्थं पाने सक्तं हेदितव्यं ॥ प्रायश्चि
 त्तस्याल्पवात् ॥ यथाचामनुः ॥ अज्ञानात्प्राश्याविण्मूत्रं सुरासं
 स्मृष्टमववापुनः संस्कारमर्हति त्रयोवसादिज्ञानय इति ॥ यथावा
 दायनीयं ॥ सुरापानस्य योनां डघपः पशुपिताः पिबेत्तु शंषपुष्यी x
 विषकुंजुदीरं सचपिबेत्तु दं ॥ इति ॥ तत्पशुपिबादधिकं ॥ अकाम
 तोऽप्यसि पुनर्मनुनां ॥ अपः सुराताजनरुमद्योनां डस्थिता
 अथापंचरात्रं पिबेत्तु पीवाशं पशुष्यी श्रुतं पयः ॥ इति विष्णुसूदधि
 के सन्नरात्रमादा मतिपूर्वे च वृद्धयः ॥ सुरातां डस्थितं तोयं यः कश्चि
 त्पिबति ॥ स द्वादशाहं दीरणपिबेद्वाली सुवर्त्तनामिति ॥ x

सुरापस्पचयोगंधं सुषमाद्याय सोमपः॥ प्राणां न शुत्रिरात्रम्य
घृतं प्राशपविशुध्यति॥ इति॥ तस्योमपायिन एवामतिपूर्वोच्चादि
अर्णः॥ अथ स्यात्तातित्रंशकरं कमठिचाऽन्यतममिच्छया॥ चरेत्सी
तपनं तत्रुं प्राजापयमनिच्छयेति॥ मन्त्रं कं दृष्टया॥ अथाऽदृष्ट
यमः॥ मद्यनांडस्थितं तोयं यः कश्चित्पिवेद्विजः॥ कश्चात्सूलविष
कं न त्र्यहं दीरणवर्तयेदिति॥ अज्ञानात्तात्पासति वसिष्ठः॥ म
द्यनांडस्थितं तोयं यदिकश्चित्पिवेद्विजः॥ पद्माऽड्वराविज्वा
नां पाताशस्पृशस्पृचा एतैषां दकं पीवात्रिरात्रेण विशु
ध्यति॥ इति॥ एतदयमपि अज्ञानता॥ ज्ञानतश्च विलूक्तं॥ मद्य
नांडस्थितं तोयं यदिकश्चित्पिवेत्तु विजः॥ पंचरात्रं पिवेत्तु पीवा ३६

त्रां षष्ठ्या श्रुतं तं पयः॥ ज्ञानतोऽप्यासे शंखः॥ मद्यनांडस्थितं तो
यं पीवा सत्तरात्रं यावकं गोमूत्रं पिवेदिति॥ अथ तात्पासहारी
ता॥ मद्यनांडस्थितं तोयं यदिकश्चित्पिवेद्विजः॥ द्वादशाहं उप
यसा पिवेद्वा क्षी सुवर्चलां पशुवाक्यं च विजयदणं ब्राह्मणाऽ
निप्रायं॥ क्षत्रियवेशपयो रप्रतिषेधतः॥ इति द्रिषितं प्राक् इदं च
गौडीमाध्वीनांडस्थविषयं॥ उरुचातु प्रायश्चित्तस्यांतालादिम
द्यनांडोदकपानं कल्पं॥ अथ विजातिनायं प्रियादा॥ पहिलो
कं न सायाति ब्राह्मणीया सुरां पिवेत्॥ इदं वसा सुनीटु धीशू
करीचाऽपजायते ब्राह्मणीयदणं चात्र तिस्रो वसां विपूर्वोणाति
न्यायेन यस्या विजातेय विद्योत्तायाश्चा सुपलं रूपं॥ अतएव मन्त्रः॥

पतयदंशरीरस्ययस्यनायासुरां पिबेत्। पतितादंशरीरस्य
 निःशक्तिनीविधीयात्। इति धर्मार्थकामेषु सुरादिकादं पच्योरे
 कशरीरचमेवातः पतितादंशरीरस्येति तस्याद्विजातिना
 यथा सुरापानपातव्या। अनाद्विजातीनां यथा प्रतिषेधश्च
 थातषां नायान्निः सुरापानव्या इति अतो द्विजातिनायान्निः
 सुरापानप्रायश्चित्तस्यादंकार्यं। शूद्रनाययि शूद्रायाश्च
 शूद्रवदेव प्रतिषेधः॥ इति सुरापानप्रायश्चित्तं॥ ७॥ अथ
 क्रमप्राप्तं सुवर्णं श्रेयप्रायश्चित्तं॥ ब्राह्मणः सुसंहारी च
 राज्ञे सुशालमप्येतु। सुकर्मख्याययस्तेन देतो सुकोऽथ
 वाऽशुचिः। तनराज्ञादता वा सुको वा शुद्धात्तवतीत्यर्थः। सु

३७

कादनुतदधराजिनवति। न ब्राह्मणेत्याशयः। अपहरणव्रातेन
 समक्षं परोक्षं वा बलव्ययेण वा क्रयादिस्त्वं देवं विनाय देणमु
 च्यते। तथा च मनुः। स्कंधेना दाय सुशालं लज्जुदं वाऽपिरवादि संभ
 सिवाऽनयतस्त्रीक्ष्णं आयसं दंडमेव वा। इति तथा च ततो सुशाल
 मा दाय स दंडन्याहुतं धर्मं। यदि जीवति सस्तेन स्रतस्ते यादिसुय
 तो इति यथा कं ब्रह्मवधे॥ मृतः कल्पप्रदाने विाजी वन्नापि विशुद्धा
 ति। इति। विप्रग्रहणं सामान्येन नरमात्रोऽपलक्षणं। प्रायश्चित्ती
 यते नर इति वाक्यात् राज्ञा च दहनं। ब्राह्मणव्यतिरिक्तस्य। न जातु
 ब्राह्मणं दन्यात्। सर्वपापेष्ववस्थितमिति। मानवे ब्राह्मणवधस्य
 निष्क्रियत्वात् वधेन शुध्यति स्तेना ब्राह्मणस्य पसेव वेति। ब्राह्मण

स्पविकल्पविशेषोऽयं तपश्चरणलक्षणः॥ किंच प्राणांतिकमेव
 कामकरणादतश्चमरणांतिकमतिपूर्वसुवर्षमियविषयं॥ यतः॥
 मरणांतं ह्यतः प्राक्तं प्रायश्चित्तं मनीषिभिः॥ तद्युक्तं कामक्षते पापे
 विज्ञेयं नात्र संशयः॥ इति मध्यमां गिरः स्मरणात्॥ अत्र च सुवर्ष
 शब्दः परिमाणविशिष्टदेमद्रव्यवचनो न जातिमात्रवचनः॥ त
 थाचोक्तं षड्विंशन्मतो॥ बालाय मात्रे षड् तेषां प्राणायामश्च मात्रे
 तु लिङ्गमात्रे पितृ तथा प्राणायामत्रयं बुधः॥ राजसर्षपमा
 त्रे च प्राणायामचतुष्टयं॥ गायत्र्यष्टकदसं बुधपदुपापविशुद्ध
 योगैरसर्षपमात्रे च सावित्रीवेदिनं जपेत्॥ यवमात्रे सुवर्षस्य
 प्रायश्चित्तं दिनद्वयं॥ सुवर्षस्य लक्षलक्षकमपहृद्यद्विज्ञातमंगि ३८

कृत्यान्तपतं च तत्तुपापस्याऽपचुत्तयोऽपहृद्यसुवर्षस्य मा
 त्रमात्रं द्विज्ञातमंगि मूत्रयावकादारांश्च निमसि विशुध्यति॥
 सुवर्षस्याऽपहरणवत्सरयावकी न वेत्तु॥ ऊर्ध्वप्राणांतिकं ज्ञेयं च
 थवा ब्रह्महात्रतं॥ इदं च वत्सरयावकाशनं किंचिन्पूजसुवर्षस्य पदा
 रविषयं॥ क्षत्रियाद्यपहृद्यविषयं॥ तथा च बलात्तयैकामकारेण
 यत्किंचित्पुनराधमा॥ तेषां बुद्धलक्षणां प्राणांतिकं मिहोच्यते॥
 सुवर्षपरिमाणादवविंगपित्यनिप्रेतो अथ प्रायश्चित्तांतरमाह॥
 अनिवेद्यनृपेष्टात्सुरापव्रतमाचनो आत्मबुद्ध्या सुवर्षवाद
 द्यादा विप्रवृष्टिस्तूयदा पुनरीदृषं क्षमेव ह्येतच्छाम ऊर्ध्वपरि
 रक्षणाथैपि पदरति॥ तदा अत्रिप्रतिपादितं॥ षडर्धवाचरे तत्तत्

यजेदाक्रवनाद्धिः। तीर्थनिवात्रमेदिधानततस्त्रेयादिसुश्रुते।
 इति। चतुर्विंशतिमितावयथा॥ हृष्यं ह वा धिजो मोहावचरञ्चोत्रा
 यण व्रतां मघा एदरा का हृषमात्रा तातृद्विगुणे नैवेत्ता आसदुस्त्रा
 वृत्रिगुणं क्रुद्धं देम विधिः स्मृतः। सर्वेषां धमवलोदानां पाराकं वस
 माचरेत्ता धमन्यानां दरणे च छुं तिलानां मिदं वं स्मृतां रत्नानां दरणे
 विप्रश्चरेत्तां दायणाव्रतमिति॥ पुनश्च देवगद्याणक सहस्रात्रमा
 त्रमूल्यादं सुवस्त्रेय सममेव प्रायश्चित्तं रजतस्य। रत्नादीनां च
 मूल्येन समता। इति सुवस्त्रेय प्रायश्चित्तप्रकरणं॥ ७॥ अथ युरु
 तल्यग प्रायश्चित्तं। यथा। तत्रेया शयने साधमाय स्याथोपिताश्च
 पेतुं एही वो च्छय वृषाणां नैर्ज्ञेयो वो च्छेत्तुं॥ समावायुरुतल्य

चरेत्

३७

ग इति वक्ष्यमाणे। तत्र अयः शयने यथा मरणं म भवति तथा देदुश्च
 जेतुं युर्वीनागमनं मया ततमिद्ये वं च क मरिष्याप्य कुयति मचु। युरुत
 ल्याः निनाप्य नमने च्छप्यादयो मये। शर्म। हलं तीवा क्षिप्ये नृक ना
 सविश्वधृतीति। इयं तत्र परस्परका हायां तत्रेया शयने द्वायः। एकस्य
 श्रम्या लिंगन मिति। यथा च मचु। अयं वा शिभ वृषाणां एण वृक्षया धर
 यवां जाले। नैर्ज्ञेती दिक्षिमा तिष्टे दानि पातादु जिलक। इति द्वा रण
 प्रै शिल वृषाणा वृक्षया। एष्टम नव द्यमाणो व्रजेति शिखः। यद्विचक्र
 द्यादिना प्रतिहत सत्रे व तिष्ठे दा प्रलयादिति व सिष्टः। यथा दनारका
 आराम न्य तमांग उ न उरु तल्यग उच्यते। शिभ स्योक्तं तना तत्र ना
 न्यादं डो विधीयते। इति एवं च लिंगा द्य क कर्तनं दंडार्थ मपि पाप दयत्त
 वनि। उक्तं च मलुना। राज निधृति दंडा सुक्ष्म वा पा पा निमानवा। निम

वि२

अ

लाः स्रग्मायां तिसंतः सुलतिनो यथा धनदंडे च पुनः प्रायश्चित्तं क
 र्त्तव्यं न वयेवा तथा प्रायश्चित्तं प्रकृवाणाः सार्वविसाधितो दिवा नां क
 राज्ञाल लादस्यु दाप्या सत्रमसाहसमिति। तानेवोक्तवान्। अनयो
 श्रमरणां तिकयो रन्यतरा बुधानेन युरुतल्यगः शुद्धोत्त। युरुत्राष्ट
 या श्रमत्रसुरव्यं हत्यापितरिषर्त्त। यत्त। निषेकादी निकर्मा लिप्यः क
 रोति यथा विधिः। सजावयति चान्येन न सविप्रो युरुसुच्यते। तै इति
 तथा। सयुरुच्यः क्रियां च वावेदमास्मप्रयच्छति। व्यासः। युरुवोमा
 टपिटफनप्राचार्यविद्यादाष्ट्येष्टां प्रातरक्षविजो नयत्रा तान्त्र
 नदाताचेति। युरुराक्षोः त्रसुरव्यचेन पितर्येवाः बुवध्यते। यत्त।
 संवत्त्रेने स्पृष्टमेव पिटदारग्रहणं कर्त्तं। पिटदारात्त समा रुत्तमा

४०

टवर्जं न राधम इति। अतः पिटपनी गमनमेव महापातको गमन
 च वरमध्वत्र विसर्गपर्यंतं कथ्यते। अतस्ततोऽवकिं न नमहा
 पातकवो। तत्र चेदं तमेयः रायनेसाध मित्या कर्त्तमेरु। तिक प्रा
 यश्चित्तद्वयं। तच्च। जनन्याम कामक्षततस्मप न्यासुत्रमवसाया
 वकामक्षतदृष्ट्यां। तथा। पिटजायं च विज्ञाय सवसां यो भिगुति।
 जननी वाऽप्यविज्ञाय मृतः शुद्धिमवाप्नुयात्। इति षट् त्रिंशत्
 तः निधनानां। जनन्यां च कामक्षतकं वा सिष्टं। निष्कालको घृताक्तो
 गोमयाऽग्निना पादप्रच्छति आत्मानमवदाहयेदिति दृष्ट्यां। अका
 मतो न्यासे प्यतदेवा अत्रुच। मातुः सपत्नी जगिनी आचार्यतिनयीत X
 था। आचार्यपत्नी ससुतांगं च युरुतल्यगः। इत्यतिदेशः निधनानां।

तः

अथाहमहुः। क्षेत्रज्ञादीन्सुतानेतानेकादशयथोदितान्। पुत्रप्रति
 तिधीनाहुः। क्रियालोपान्मनीषिणः। इति। इदं च मुख्यमप्यवपुत्रस्य
 सवस्यमातरिमिरणांतो इतारषांपुनः पुत्रकार्यकरवमेवा। नष्ट
 त्रवांतत्रोनयेष्वांपवृत्तौतत्रेयः प्रायनइतिप्रथमंप्रायश्चित्तं। चेन
 प्राप्तादतेनोक्त्यष्टषणावितिद्वितीयं। तथाप्योऽसादितस्यपुमा
 नवांपतयो रन्यतरंष्टष्टव्यांयन्नुशंखेन। द्वादशवर्षमुक्तं। यथा।
 अधःशायिष्ठिदाधमरीपर्समूलफलाऽशनः। एककालंसमभ्रत
 वेवर्षेष्टिद्वादशेगते। छैरुक्मसेयीसुरापश्चब्रह्महायुरुतल्यगः। व
 तोनेतेनश्चुष्टिंतिमदापातकिनश्चिमइति। तत्रमंवर्षातिमवर्षा
 पिष्टदारणमानऽकामतल्यगः। कित्तष्टष्टव्यां। अत्रैव कामतः प्रवृत्त

४१

स्मारतः। सकादवकिनिवृत्तौषट्वाधिकं। अकामसुत्रेवार्षिकं
 नन्यां चकामतः प्रवृत्तस्यारतः। सकादवकिनिवृत्तौद्वादशवार्षि
 कं। अकामतस्युषट्वाधिकमितिकल्प्यं। यस्मै चसंवत्तैनायुरुदा
 रान्समारुह्यमाष्टवर्जनिराधमः। इत्यादिना। समाराहणमा
 त्रतप्तष्टष्टवर्कः। सदीनवर्षमुक्तं। युरुद्वारस्यारतः सकादवकि
 षट्वाधिकं। प्रायश्चित्तान्तरमाह। प्राजापत्यचारः। सप्तमावयुरुत
 ल्यगः। चांप्रायणं वाध्रीमासान् अन्यस्यनूवेदसंहितौ। अथवाप्रा
 जापत्यं चष्टष्टवर्षमाणांसमावर्षत्रयं चरेत्। एतच्च ब्राह्मणापुत्रस्य
 श्रद्धातीययुरुत्तायागमनेमृतिपूर्वंष्टष्टव्यां। यदा चयुरुपनीसव
 संथिनिचारिणी। अथुष्टिपूर्वगुत्तितदावेदजपसंहिता। चांप्राय

एतद्युक्तं यति। अत्रैव कामतः प्रवृत्ता बोशनसं। युरुतल्याः नि
 गामी संवत्सरं ब्रह्मदाव्रतं। एतमासावातसत्तवै। कुंचारादिति। ह
 त्रियागमने च मतिपूर्वेयाश्च वल्कीयं। मातुः सपत्नी। गिनी आवा
 र्यतनयां तथा। इति युरुतल्या व्रतातिदेशात्। नववार्षिकं। इदं च
 तिदशकं सवत्स्युरु नायगिमनविषयं न नवतीतव कामतो म
 रणांतिकं स्पञ्च कामतश्च द्वादशवार्षिकं। स्पविहितं वातु। अतः ह
 त्रियादि विषयमेवेति युक्तं। तत्रै कामतात्या सेमरणांतं। मद्यागवा
 पुन नायंति रंगः हत्र सुतां द्विजः। अंडायां रहितं लिगं मुह्य ममृतः
 शुचिः। इति कएव स्मरणात्। अत्रैव विषये प्रायश्चित्तं यदानं च कीर्षति।
 तदा। छिवालिगं वधस्व समायाः स्त्रिय स्येति याश्च वल्कीयो वध* ४२
 का x दंडः प्रायश्चित्तस्थाने द्रष्टव्यः।

विश्वायां च युरु नायथां कामतागमनेष्व्वाधिकं। अतएवं स्मृ
 तं त्रं। ब्राह्मणी पुत्रस्पृह त्रियायां मातुः। नपत्यांगमनेषादस्य न
 द्वादशवार्षिकं नववार्षिकं मितियावत्। तास्पृह तथा त्रतायां विश्वा
 यां षट्वाधिकं। शूद्रायां च त्रवार्षिकं। प्रायश्चित्तं मिति। एवं च त्रिया
 पुत्रस्यावेशपायां नववार्षिकं। शूद्रायां च षट्वाधिकं। एवमेव विश्वा
 पुत्रस्यापि इति विश्वायां च कामतो त्या सेमरणांतिकं मेवायुरे
 नयिं त्रियावेशपांगवागकेतु पुनः पुनः। लिगार्थं कुदयिवा च ततः शु
 द्यति किं चिघातु। इति लोगादि स्मरणात्। शूद्रायां कामतो गं तु त्या
 मे द्वादशवार्षिकं। पुनः शूद्रां युरो गं तु वा बुध्यमविप्रः समाहितः। ब्र
 ह्मचर्यम उष्टात्मा च रे स्म द्वादशाष्टकं। इति उपमन्क स्मरणात्।

क्षत्रियायां युरो जयियायां च बुद्धिपूर्वगमने यमोक्तं त्रिवर्षमष्टका
 लाशनं द्रष्टव्यं कालेऽष्टमवाचुं जाना ब्रह्मचारी सदाव्रती स्नाना
 सनाभ्यां विदर नृत्रिरक्तोऽप्यपय नपः अधः शायी त्रिजिर्वर्षे भ्रष्टा
 दतपातक मिति अत्र वा न्यासज्ञातृ कस्येति ॥ ७ ॥ युरोः क्षत्र सुतो
 जायां पुनर्गवाच कामतः अंडमानं समुद्रयुद्धो जीवन्मृताऽपि
 वा इति विषयायां च कामतोगमने प्राजापय चरेत् तत्र बुद्धि मित्येतदेव
 याज्ञवल्कीयं तथा च दृष्टमनु गमानयुरुनाययाः पिष्टनाया
 गमे तथा अष्टत्रयमकामाह्वनं नित्यं समाचरेदिति अत्रिवा न्या
 सदाहारीतां मरणांतं ब्रह्मचर्यं अन्यस्य विप्रो ह्यप्रायां युरोरज्ञान
 मोहितः सचरेद्ब्रह्मचर्यं षडंगं यावदायुषमिति युरो जयियायां यज्ञा

४३

यां च मतिपूर्वमानवं षड्वांगी चीरवासावाश्मश्रुलो विज्ञने वने
 प्राजापय चरेत् तत्र बुद्धि ममेकं समाहितः इति अथ वायुरुनायया
 गामी कंटकिनी शारवा संवत्सरं परिषिद्धाधः शायी त्रिषवणी जेहा
 दारः पूतो जवती तिष्ठ मंत्रकं कुर्यात् तत्र चान्या समानवां वां प्रायण
 वात्री न्मासान्त्यसेनियतः प्रियः इत्याद्यशेषा विशेषा विज्ञानेश्वरोक्ति
 पुप्रायश्चिन्नाधमये द्रष्टव्याः ॥ ८ ॥ इति युरुतल्यगप्रायश्चित्तं ॥ ७ ॥ तथा
 चां वंडालपुष्कसानां च ज्ञागवाचयोषितां स्रष्टाष्टमाचरेत् ज्ञाना
 तत्र ज्ञानादेव दह्यमिति यमोक्तं जनन्यां च जगिन्यां च स्रष्टायां
 तथैव च स्नुषायां गमनं चैव विज्ञेयमतिपातकं अतिपातकिनः सर्व
 प्रविशेत् पुञ्जताशन मितिकाथा यमस्मरणानुययुष्ट दह्यमनोक्तं ॥

चांडाली पुष्कसी स्तेछी स्तुषांच न गिनी सखी॥ माता पित्रोस्वसारं
 निहितां शरणागतां मातुलानी प्रवृत्तिनां सगोत्रां नृपयो पितो शि
 ष्यतायां धिरोत्तयिं गिचाचां प्रायणं चरेत्॥ इति॥ यथा॥ गिर सो वर
 नां पतितां यस्त्रियोगवाचुक्काच प्रतिष्ठय चो मासो पवां संकुर्व
 तवां प्रायणमथाऽपिवा॥ इति॥ तदुत्तयमपि कामतः प्रवृत्तस्य रतः
 सेकादवा किं निवृत्तौ द्रव्यं द्रव्यं॥ यदपि सर्ववत्तविवनो जगिनी मातुरा
 प्रांच स्वसारं चान्यमादृजो॥ एतागवा स्त्रियामोदात्त सत्तु स मा
 तुरेदिति॥ एतदपि पूर्ववत् द्रव्यं द्रव्यं॥ यदा पुनरेता एवाद्यं तद्यत्तिवा
 रिणी गच्छति तदा पीदमेव प्रायश्चित्तं युगलं चां प्रायणत प्रवृत्तौ
 त्मकां क्रमेण कामतो कामतश्च प्रवृत्तौ द्रव्यं द्रव्यं॥ साधनरणास्त्रीषु

४४

युरुणोपलुक्ता सयुरुतल्य दोषो नास्ति॥ यतः॥ जायकं कंपारदा
 यं विकन्या इषणमेव च॥ साधनरणा स्त्रियो नास्ति युरुतल्यगमेव
 चा इति व्याघ्रः॥ इत्युपपातक प्रायश्चित्तं॥ ७॥ अथ तत्सं सगिप्रिय
 श्रितमादा एतिसुसंविशो घोवे वस्त्रं सो पितृसमः॥ एतिसुसंविशो
 मदापातकिं तिसुसंविशो घोवे वस्त्रं सो पितृसमः॥ एतिसुसंविशो
 मवप्रायश्चित्तं कृत्याति॥ यायेन पतिता नेषां संसर्गयातिमानवः॥ सत
 स्पेव व्रतं कृत्याति तत्सं सगिप्रिय विमुक्त्यो इति मनुः॥ तथा॥ पतितेन सह
 पिवा जानन संवत्सरं नरः॥ मिश्रितस्त्रेन सोऽष्टां तेषु यंच पतिता तव
 त्वा इति देवलः॥ तथा॥ यायेन संवत्सरं ददं सोऽपि तत्समता मियात्ता पा
 दहीनं चरन्नापितस्य तस्य व्रतं विजः॥ इति व्यासः॥ वृद्धं वृद्धं स्पतिः॥

पंचमं

एकत्राद्यासनं पंक्तिं तां डपत्तु नमिथ एणं यो जनाधमपने योनि
 सथावसह नो जना नवधमसकर प्रोक्तो न कर्तव्यो धर्मो सदा
 इति देवलोपि सत्तापस्पृशीति श्वास सदयानासनाशना
 तायाजघनै नाधमपनाधानात्पापं यं क्रमात्तन्तुणामिति परा
 आसनाद्ययनाधानात्संज्ञायाः सह नो जनात् संक्रामंति
 हि पापानि तेल विंडुरिया न सि इति एतावता सर्व प्रकारं मद्य
 पातकिकि समं संसय भावर न आवसर कालापक्षया प्राय
 स्थित व्रतयोग्यो न वतिनरो न तु तस्मै मरणं तिकं वर्षा इति उत
 सम इति कालापेक्षायथा त्रिरात्र प्रथमे पक्षे द्वितीये च कुमाच
 रेत्ता चरेत्ता तपनं च छंद तीये पक्षे एव चो चतुर्थे दिवस रात्रि

४५

तूपाराकः पंचमेमत ॥ षष्ठे चांशायणं कुर्यात् सप्तमे चैवं वदय ॥
 अष्टमे च तथा पक्षे षण्मासान् सुव्रमाचरेत्ता इति अकामतः का
 मतः संसयं च पुनर्विशेषः स्मृत्यन्तरे इति हितः ॥ पंचादश चरेत्ता च
 दशादतश्चतुर्कं पाराकं सुव्रमासस्यान्मासैश्चांशायणोत्तरं
 षण्मासिकं च संसयं चतुर्विंशद्माचरेत्ता संसयं विद्विक्के कुर्यादि
 द्वांशायणं नर इति ॥ आदिके संसये किं विन्सून इति दृष्टव्यं पूर्व
 उपसर्विस्मरे मन्त्रादि निघदिवा पिकं स्मरणात्ता तथा चो यथा
 दशानकः ॥ पुरुषस्य यानि पतनानि मित्रानि स्त्रीणां निमपितान्य
 वा इति तस्मै सगिक प्रायश्चित्तानि ॥ अथ प्रसगात् स्त्रीणामप्यह
 शातः ॥ दुर्दृष्टा ब्रह्मक्षत्रविट् शूद्रयोषाः प्रमाप्य चोदति चतुर्विंश

चांशायणं चरेत्ता ॥ पासत्रये दुःकृषीतक्त ॥ ३५७

मविक्रमादद्याद्विषये। इदमकामतोवधविषयं। कामतसुब्र
 ह्मगर्तत्राह। प्रतिजामप्रसूतानां स्त्रीणां प्रणामासिकविधिः। अत
 रप्रजवानां च प्रसूतादीनां वचुर्दिषट्। इति क्रमण। अथांगिरा। को
 शकिपथविप्रवाद्यालणाः। प्रतिपादयतावधधनुः। क्षत्रियायावध
 विश्पावधेक्षिता। शूद्रायां आविकवैश्यां दवादद्याजलनरइति
 इषद्यजिचारितब्राह्मणाः। द्विवधविशेषमाह। अथुप्रदृष्टां स्त्रिय
 दवाशूद्रदत्ताव्रतचरेत्। व्रतं प्रणामासिकं। ऊयावैधवर्द्ध्यादशा
 ऽथवा। इदं च प्रणामासिकं। अकामतो ब्राह्मणाप्रव्यापादने क्षत्रिया
 वधेचकामतो न प्रष्टव्यं। कामतो विश्पावधे दशधनुर्द्ध्यात्। कामतः
 शूद्रावधे द्वेपपातकसाधरणप्राप्तं मासंपंचगव्याशनं। यथाचो

४६

कामतः शूद्रावधे द्वेपपातकसाधरणप्राप्तं मासंपंचगव्याशनं। य
 थाचादप्रचेता। अनृतुमती बाला एहिवात्तशूद्रप्रणामासान्व
 ति। क्षत्रियां दवाप्रणामासान् मास्तत्रयं वेति। विश्पादवामास्तत्रयं
 सार्धमासं सार्धं दवाविशेयह निवेति॥ इत्यादि स्त्रीवधप्रायश्चित्तं।
 व्यामवुः। अनृतं वसमुत्कषे रिजगामिचपैशुनं। पुरोश्वालीकनिर्व
 धः। समानिब्रलदयया। ब्रह्मद्वेषोवदनिदाकूटसाहं सुहृदधतगदि
 तानानियोज्यश्चि। सुरापानसमानिषट्। निरूपस्यापहरणं वाससा
 रजतस्य च। असिवद्भ्रमणीनां च रुक्नस्य समं स्मृती। रतः सकः।
 यानी। पुत्रकारीधं यज्ञा सुचोसरव्युः। पुत्रस्य च स्त्री। पुत्ररुतल्यसमं
 विदुः। परासरः। अवमानादतिक्रोधतस्ते दावृपरिजवां कृयात्। उ
 द्धममृयतनारी च रुघोवाकथं च नो। नृधेनिजलेपाते शुभ्रयतेनाश

केपिवा। अथ यानामये लोकास्तेष्वतयातिमानवा। प्रयशो गित
 संहरं अथेतमसिमज्जति। पृष्टिर्विधिमिदं स्त्राणिदं च। मानं वस
 नरु। गोब्राह्मणदत्तानां विधितापार्थिवेन चो गतिरकेव निर्दि
 ष्टास्पृष्टिष्टमृतस्य चोये च तेषां प्रवोढारो अग्निदाये च मानवा।
 तत्सर्वपापसंघनास्त्राणां वक्ष्यामि निःश्रुतिं। तत्र वशिष्टः। यथा
 त्मत्यागिनां कृत्यतिस्नेहात् प्रेतक्रियां विजः। सवत्र च ब्रूमहि तं
 चरेत्। प्रायणव्रतं। संवत्तः। गोतिर्विप्रदत्तं चैव तथा चैव वा त्मघा
 तिनः। नाश्रुप्रपातनं कार्यं नारः। अथोक्तिकांश्चिनिः। कश्चपः। मृ
 गमहिषं वराहं गंडकं सरत्तं शूद्रं। सिंदं। बाघं। मंडूकं। मकरं
 मंस्पर्शकलासां। सर्पं। नकुलं। मिथी। गोधूमं। सेकां। वधेष्वहोरात्रं।

४५

उपवासः। रवरोऽष्टदश्याश्च जानां मं अमीनवधेतथा। चांद्रायणेन
 शुद्धं तिकामतः। श्रीवधेषु च। सारसक्रोचदं सांश्च वक्रवाकं सक
 र्कटं। मयूरसरत्तं। हवा एकतकेन शुद्धातिमं शुचं विट्पिं चैव
 शुकं पारापतंतथा। आर्ति तथा वक्रं हवा शुद्धि स्यान्मक्तताजना
 त्। इत्येकामतः। चाषकाक कपोतांश्च सादिति त्रिभिरेव। प्राणा
 यामं जले कृत्यान्ति संधयोरुत्तयोरपि। मृगरोम वराहाणां च।
 विकवधेतथा। अफालतृष्टमक्षीयात् एकनक्तमकामतः। रव
 जरीटाजगरयार्थं शुचं निपातनो अपकाशीदिनं तिष्ठेद्वि
 लंमारुताशतः। वक्रं जंबुकं रुद्राणां तुरहोश्चापि हिंसकः।
 तिलप्रसृष्टं विदवा अंबुजहोदिनं हि पतंगव्याजं वरंगेषु

महिषोद्विपातने। प्रायश्चित्तमहोरात्रं त्रिसंध्यामवगाहनं। स
 वेधां सर्वजातीनां मृगाणां वनचारिणां। अहोरात्रोपायान् चोक्तं
 विजातवेदां। विद्विनामूलजलपादांश्च सुकुंभकं कटमेव चोपपत्तिं
 सर्वेषु दिनैकमनोज्ञं। दंसं दवावलाकं च श्वाविकारं डवर्हि
 णः। सारसं चाघनासो च स्पर्शयेद्वाहं स्नानाय गाः। पराचारः
 सधनरात्राकगोधननां शध्वमीननिपातने। वृंताकफलसुंजाशी X
 अहोरात्रेण सुध्याति। वृंताकमिति श्वेतं। उंबकं हलसंप्रविष्टं माडा
 रं मूषकं तथा। दवाविरात्रं सतिष्ठेत्तस्मात्पापात् प्रमुच्यते॥ ४॥
 अथाऽपपातकप्रायश्चित्तानि। तत्र मृगाणां गोवधेयात्पसंयाज्यं
 पारदार्यमविक्रयः। पिटमादृशुस्त्याश्वाधमयाग्नौ। सुतस्पवा ४८
 गो

परिविन्नतां च जेन परिवाद नमेव च। तयोर्दनिं च कन्याया तयोरे
 वं च याज्ञनां कन्याया इषणं चैव वा सुविश्वव्रतकृतिः। तडागारामदा
 राणां अपत्यस्य च विक्रयः। सर्वाकारधधीकारो महायत्रप्रवर्त
 नां हिंसाधधीनां स्त्राजी वोऽनिचारो मूलकर्मचोऽंधनार्थमसुधा
 णां क्रमाणां मवपातनं। आत्माथं बुक्रियारं नो निंदितार्थेनादनंत
 नीप था। अनादितामिताश्चेण मृगाणां वानपक्रिया। अस्तु शास्त्रादि
 गमनं कोशी ल्यं वसनक्रिया। धन्य कृप्य पश्येयं मपेद्यं स्त्रीनिष
 वणं। स्त्रीश्च विद्वत्तत्रवधेनास्तिकं चोपपातकं। एतदेव व्रतं कु
 रुपपातकिना हिजाः। अवकीर्णवर्जं सुध्यायैवां ज्ञायणमथापि वा
 ना। अथ गावधव्रताऽनतरयाज्ञवल्काः॥ उपपातकं शुद्धि स्यादेवं

चांद्रायणेन वा। प्रयसा वापि मासेन पाराकेणाथ वा पुनः। अथान
 कुलभूरवकसपमंडूकविन्नतमस्यानांचनक्षणे चांद्रायणेन शुद्धिः।
 विट्जलकाका द्युतिर्धनं कुलोक्तिर्धनं केशकीटावपन्नं च जग्ध
 सुवर्चलां पिबेत्। अजो ज्ञानांच च कुक्कानं स्त्रीश्चोक्तिश्च मेव चोक्तः X
 मधुमांसं मज्जां च सप्तरात्रं यवां पिबेत्। ब्रह्मचारी त्रयोऽश्वीयात्
 मधुमांसं कथंचन। सप्तवा प्राक् जतं तं ब्रुवत शेषं समापयेत्। शा
 तातपः। सुरामांसं मज्जां च जग्धो ग्ध विद्वद्भिरयजिः। ब्रह्मकचोऽपि
 निवर्तपीतः प्रकाशं स विशोधयेत्। छर्दने च विज्ञातीनां क्रिन्न जा
 जनो जनी पंचगव्येन शुद्धिं स्यादिति शातातपो ब्रवीत्। ज्ञां डक
 स्थानं नो ज्ञेयं दधि दुग्धं च यः पिबेत्। ब्रह्मणः कृत्रियो वेश्यः

४९

ब्राह्मणः कृत्रियो वेश्यः शूद्रो वाऽथ च कामतः। ब्रह्मकचोऽपि वासेन
 त्रयाणां शुद्धिं रिष्यते। शूद्रस्य नाधिकाराद्विषाये स्यात्। सोऽपि वासकः।
 मार्कंडेः। विप्रशौचे बुक्का सांतमनः। कृत्रिया शौचे लघुः। वेश्या शौ
 चे सांतपनः। शूद्रा शौचे चांद्रायणी। आशौचे यस्य यो ब्रुंके सोऽप्यशौ
 चस्तथा जवेत्। तावद्यावदशौचं ब्रुत स्यात् शौचं प्रकीर्तिता। आत्मश्राद्ध
 तथा बुक्का तप्तं लघुण शुध्यति। सैकल्ये ततथा बुक्का त्रिरात्रं रूप
 एं स्मृती व्यासः। विप्रस्य मृतं बुक्का सैकारं शुभं तत्रैव विज्ञोत्त
 मः। अनाहारात् तप्तं ज्ञावा प्राजापत्यं समाचरेत्। अरदावः। निव
 न्तं बुड्दो मधुप्राणामकरणात् तथा। चरेत् सांतपनं तं बुक्का वाजात
 कर्मणि। ततो नैष्ठिकं बुक्कानं संस्कारं विज्ञोत्तमः। नियोगा इत्येव

सेनशुद्धेतानिद्यजोत्तने। आपसंब। चांडालकूपनांडेषु अज्ञा
 नाश्चपिवेतपयः। प्रायश्चित्तकथं तत्र वसविर्सेविधीयते। चरेत्सांत
 पनं विप्रः प्राजापत्यं उच्यते। तद्वद्विचरेच्छेपः शूद्रः पादं समा
 चरेत्। अंथाजिः खानिता कपाः सेतुबंधमश्नुकारिताः। तप्तुस्नाचा
 चपीवाचप्रमादानप्रदुष्यति। अश्विनं प्रक्षिताविप्रसत्रज्ञानात्
 पिवेद्यदि स्नाचावानदिदोषोऽपि वसेवसे अर्थं विधिः। तदस्यति॥
 अज्ञानाश्चतुर्पिवेतोयं ब्राह्मणोऽथ कृत्वापदि। अदोरान्येण शुद्ध
 तप्राणायामशतेन च। शुनोच्छिष्टं स्निता प्रापोयदिकामातुपिवेदि
 जः। कुशमूलविषकेन च दातुं क्षीरेण शुध्यति। अंगिराः। क्रीतं परि
 यहीतं वा चांडालस्योदकं पिवेत्। प्राजापत्येन शुध्येत कामादधर्मका

५०

सूतकेवादिजोत्तमाः। अनाचुरः सत्तस्नाचा प्राजापत्यं समाचरेत्।
 संवत्तः। चांडालोवा निगठिद्यः कथं विक्राममोदिनः। शुद्धेत सत्रिजि
 त्वाः प्राजापत्यं नश्चरन्। तगिनीमातुलाज्ञां च सारंतनयो तथा।
 एता स्त्रियः स्त्रियोगवानश्चतुस्तमाचरेत्। रजश्चलां च योगं कृत्वा
 क्षिणीं पतितां तथा। तस्यापस्पविशुध्यर्थं अतिहृतं तमाचरेत्। म
 नुः। प्रातुमृतिस्पलाययां योचुव्रजेत कामतः॥ धर्मिणाः पिनि सुक्ता
 यी मृदोयोदधिषुः पतिः। वस्त्रिष्टः। दधिषुः पतिः। तद्वद्विचरेत्। रात्रं च
 रित्वा निविशेत्। एवं। अथ दधिषुः च कुत्तित्तुष्टु च विनिविशेत्। रा
 त्राणी ब्राह्मणो गवाक्षं कुमकं समाचरेत्। एवं शुद्धिस्तमारब्धात्
 सर्वत्र स्पवचो यथा। दिवाऽनिगमनं विप्रः पादं च कुमकं समाचरेत्।

अदोरात्र्यं उपपद्यते प्रजापत्यं पर्वणि। अनिर्वच्यमिदं यज्ञात्
 प्रथमं जगत्पृथ्वी। अनात्रः सन्निधनेन श्राद्धेन विद्युद्यतिः स्रव
 सिष्टः। जुंजानेन च विप्रेण स्पृष्ट्वा यदिरुजः स्रजः। शिशुं च त्रिंशु
 ध्ये तप्राणा यामशतेन चोस्पृष्ट्वा रजः स्रजः। तान्पान्यं च गेत्रेण वन
 र्त्ततः। कामादकामतो वापि सद्यः स्नानेन शुध्यति। असंगोत्रावसे
 स्पृष्ट्वा ब्राह्मण्यं ब्राह्मणी च या। एकरात्रं निराहारा पंचगव्येन शु
 द्ध्यति। रजः स्रजः संपृष्ट्वा त्रिंशु ब्राह्मणी च या। त्रिरात्रेण वि
 शुद्धिः स्याद्यावत्स्य वचनं यथा। रजः स्रजः संपृष्ट्वा वेशपया ब्रा
 ह्मणी च या। पंचरात्रं निराहारा पंचगव्येन शुध्यति। स्पृष्ट्वा रजः स्र
 जः। तान्पान्यं ब्राह्मणी शूद्रवर्षया। त्रिंशु शुध्यते। पूर्वशुद्धी च

ब्राह्मणी शूद्रवर्षया। त्रिंशु शुध्यते। पूर्वशुद्धी दानेन शुध्यति। मार्क
 डः। उदकात्तु सवर्षया स्पृष्ट्वा चेन्मृदा उदकात्तु स्मिन्नेव दिने स्ना
 वा शुद्धिमाप्नोत्यसंशयं। स्पृष्ट्वा रजः स्रजः। तान्पान्यं त्रिंशु ब्राह्मणी
 पक्षिः। पूर्वोपवासे सुअदोरात्रेण चोत्रां स्पृष्ट्वा रजः स्रजः। तान्पान्यं
 शपाश्च स्नातयेत्। त्रिरात्रात् शुध्यते। पूर्वत्रिंशु रात्रिं दिनं च यात्। रजः
 स्रजः। तान्पान्यं स्नात्वा च दत्तवर्षया। यावन्तं शुद्धिमाप्नोति शु
 द्धा स्नानेन शुध्यति। प्रवेताः। रजः स्रजः। तान्पान्यं संसर्पेति। शुद्धेरक्षिणो
 ज्ञात्वा स्य शसिपत्नि चैव मिति प्राचेत संवत्। स्नानं रजः स्रजः। तान्पान्यं
 श्रेदिनि निश्चयः। कुर्यान्निवृत्ते रजः स्रजः। तान्पान्यं संशयः। रोगेण च
 रजः स्रजः। तान्पान्यं प्रवर्तते। अशुद्धानेन वत न स्याद्यतो वैकारिकमदः।

साध्वारान तावत्स्या द्रजोयावत् प्रवर्तते। गम्पानिद्वेतेरज्ञसि
 दृढकर्माणि चोद्विष्ये। दृढस्य ति। पतितन श्रपाकेन स्पृष्टत्वे स्या
 द्रजश्रुला। तान्यदा निश्चितिक्रम प्रायश्चित्तं समाचरेत्। प्रथमे कि
 त्तिरात्रं स्याद्वितीयोऽपि द्वादशमूर्त। अदोरात्रं तृतीयं किंचतुर्थं नक्त
 माचरेत्। मार्कंडेयः। अथ यज्ञादि श्रपाकेन स्पृष्टत्वे स्या द्रजश्रुला।
 चतुर्थेऽद निश्चयायाः प्रायश्चित्तं स्मृतं बुधेः। अंगिराः। उच्छिष्टेन च
 स स्पृष्टा कदाचित् श्रीरजश्रुलायावन्न शुद्धिमाप्नोति नाभीया
 तावदेव चो रजश्रुलां स्पृशेत् श्वानं त्रमादाद्यदि कर्द्विचित्। उपो
 ष्य रजनीमेकापंचगव्येन शुध्यति। रजश्रुला च चंडाना चंडाला
 दीन् स्पृशेद्यदि गोमूत्रयावकादारा प्रद्रात्रेण विशुध्यति। रजश्रु

५४

लाय दादष्टाश्रुता जंबुकशसजैः। पंचरात्रं निरादारा पंचगव्ये
 न शुध्यति। द्दराऽनिश्रुतायानारी रजसासमाजिह्वता। कथं तस्या
 तवेद्यो वं शुध्यते केन कर्मणा। चतुर्थे हि निसे प्राप्ते स्पृशेद न्या
 तदा स्त्रियं। सा सचैलावगाध्यापः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा पुन स्पृशेत्। स्पृष्ट्वा
 स्पृष्ट्वा पुनः स्नात्वा दशैका दशवा पुनः। अत च वाससां आगश्च
 दाश्रुला तवेद्युसा। आरश्च दीर्घं तपसां नारीणां चो द्रजो जवेत्। नत
 नत इतं तासां मारुधेतमं कदाचन। प्रधूनय द्रतं यस्यात्त कुयति
 गुणं क्वचित्। निषिध्य च पूर्वस्यात्त सर्व विनिवर्तते। एष च भावा
 नारीणां जेयो मूत्रपुरीषवत्। आतार्थं न प्रदुष्येत् रजसा तपसि
 स्थिता। इति। अथ चतुर्विंशति मतात्। रजसा शुध्यते नारी परस्मै

निगामिनी। तथाऽपि मुनिभिः प्रोक्तं प्रायश्चित्तं समाचरेत्। तत्र
 ब्रह्मब्राह्मणी गंधां कुर्याद्विप्रस्य गमने सति। क्षत्रियस्य चरेत्
 क्षत्रं विशः सांतपनी स्पृतां शूद्रस्य गमने चैव पाराकं तु समाचरे
 त्। अर्धं च न्येष्टुं सर्वेषु पापेषु कर्मणि विप्रि। विप्रगर्जे च पाराकं
 क्षत्रियस्य तथैव दं विविशाम्थैव कर्त्तव्यं पाराकेन समश्चितं।
 शूद्रगर्जे वेत्यागश्च त्रचांडालदं नाना। गतपाते तु तद्दोषः
 प्रायश्चित्तं विमुह्यो गतपाते विंसमुह्यं यथावत् विधेः। अर्धं
 जातगर्जे विशेषः स्याद्यत्कोथमृषिभिः। पुरा ब्रह्मगर्ज विधेयं
 क्षत्रं सांतपनादिकं क्षत्रगर्ज विधेयं चरेत्। प्रायणवर्त्त। त्वेष्ट
 स्पृचैव दं प्रोक्तं पाराकं शूद्रघातनो प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं गतपा

५५

तविशेषतः। स्त्रीणां नासिपरित्यागो ब्रह्मदद्यादिति विना। तत्रा
 पिष्टदमथे तु प्रायश्चित्तानि कारयेत्। परिश्रुता चरेत्तु पापं ब्रह्म
 ल्यं यदि किंचन। तत्तु पापं शतधमं शूद्रावां धवान्नुगच्छति। यावन्ति
 नारीरोमाणि तत्प्रसूतिकेले शुचौ तावद्वर्षं सहस्राणि परित्या
 गी विधेयं। कर्त्तव्यं पाके महाघोरतदोषज्ञायतोऽपि वोवर्षं तिष्ठती
 परित्यागात् यावदाकूबसंलव्यं। पिष्टमावृणु स्यात्। गीतायथा
 गी सुदुह्यते। असिपत्रवर्तंगवाशतं चांडालयोनिगा। माता
 पितायुरुव्रता पिष्टव्यो मातुलस्यथा। उपाधमयश्चथाचार्य
 रुविदिक्षांश्चथेव च। आश्रमी चतुष्पत्नी च इत्येतत्तुरवः स्मृताः।
 महापातकिना पातयेत्। उपाधममनुब्रवीत्। मनुब्राह्मणद्विर्ध

द्वावुष्टांवारिचद्वितीयास्त्रियोप्येवंननवेत्यागशी
 लवानांसवत्तेनियथाभायांदिष्टास्तेसुसेवितांसंशोधसंग
 हीनासात्रान्परवमपिस्त्रियाचतस्त्रएवसंत्पात्ताशोधये
 सथपिस्त्रियाधपाकोपगतायाचतर्द्धीप्तिष्ठपुत्रगानिर्वा
 स्याव्यन्तिवारिणप्रतिकूलातथैवचनिवासिनंयथातासांत
 थाब्रूसुद्धिजोत्रमाःमलितांछंडशिरसंपिंडमात्रोऽपडीविनी॥
 यवहारपरिचिक्तांवासयेद्यन्तिवारिणी॥पृथक्कशयासनासु
 ठांयदमध्यनिवासिनी॥पृथक्कतावनियुक्तावंप्रतिकूलांबवा
 सयेत्तुस्मृतिवेदविरोधेनपरित्यागायथाज्ञवेत्तुतथैवलौकिकं
 वाक्यंस्मृतिबाधपरिचिजेत्तुअथांगिराः॥ब्रह्मचारीशुनादष्ट

द्वे

५६

स्मदंसायथवांपिबेत्तुयदसुस्पात्रिरात्रंवेएकादमग्निहोत्रवा
 नानाभिर्द्विदष्टस्यतादवद्वियुर्णवेत्तुस्यादवत्रियुर्णवाक्ता
 मृदंन्येवचतुर्गुणोमनुः॥श्वशृगालरवारिदष्टाग्राम्यःकव्याफि
 रवचानरश्चोष्ट्रवरादश्चप्राणायामसमाचरतुब्राह्मणीवसु
 नादष्टाजंभुकनचकेनवा॥उदितंयदनक्षत्रंदष्टासद्यविश्वथ
 ति॥श्वशृगालदृकाद्येसुदष्टश्चेद्वाहणोभवेत्तुस्नावाहपेक्षगाय
 त्रीपवित्रांवेदमातरांब्राह्मणसुशुनादष्टाग्रामस्तानविवर्जितोह
 र्षप्रदाक्षिणीकथसद्यएवविश्वधृति॥ब्राह्मणसुशुनादष्टःसब्र
 तीस्नातमाचरेत्तुसद्यतंयावकेचुक्ताअहोरात्रेणशुध्यातिवेद
 विद्याजलस्नातशुनादष्टोद्धिजोत्रमाः॥दष्टाग्निहोत्रयमानंससद्यए

वविश्वधृतिगवांशंगोदकस्नातोमहानद्योऽथसंगमोसमुद्रदश
 नादापिष्ठनादष्टःसुविनवेतुश्वष्टगालनकलमाजरिमूषक
 ह्वगपुरुषदष्टानांस्नानमापाहिष्ठीयाभिःप्राणायामत्रयं
 पराशराब्राह्मणस्पृष्टाद्वारेष्टुशोणितसंकलोलमिरुतपद्य
 तयत्रप्राप्यधितं कथंनवेतुतत्रागोमूर्त्रगोमयंदीरंदधिसर्पिः
 ऊशोदकोऽथहंस्नायावपीवाचकमिदष्टःसुविनवेतुअविज्ञा
 तसुर्वंडालोनिवसेद्यस्यवेशमनिविज्ञानेवपसन्नस्य विज्ञाःऊ
 दुरच्यदंहीरेणदधिसर्पिण्यांऊकुंकयस्मिमाहितगुंडीत
 सदविप्रसुत्रिसंधमवगाहनंअहंस्नायावपीवाचकमिदष्टःसुविनवेतु
 नंतरांविज्ञाप्रशपद्यतंदीरंगोमूर्त्रगोमयंदधित्रयाणामपिव

५७

स्मृतिनांसंकारसमुपस्थितोदरासाहस्रमन्यागायत्रीतिविशो
 धनंआकारवृत्तवेषुधिरुन्याःकास्पताप्रयोः।जलशौचंउवस्त्राणां
 पुनःपाकनमृन्मयांकुंनतिललवणयुडकपसिसर्पिणां।द्वारे
 तयाउधमन्यानिदद्याद्वेशमनिपावकांकुतावाहोलासंष्टुष्टु
 वर्षसलिलेनवाविप्राणांब्रह्मघोषेणहृतंनोऽपंचयद्रवेतु।शुद्धस्य
 यज्ञतंदारितसर्वप्रोक्षणात्सुविः।अथएणंदृतातेलानांसद्यःशो X
 धनमुत्तमीसहृतसदृष्टैसुऊक्याद्विज्ञानेनोऽजनांगोविशेशतिह
 धैकंदद्याद्विप्रसुदक्षिणां।हृदयमिष्टः॥वंडालोनिवसेद्यस्य
 हंस्नायावपीवाचकमिदष्टःसुविनवेतुअविज्ञातसुर्वंडालोनिवसेद्यस्य
 तःसहृष्टैसुऊक्याद्विज्ञानेनोऽजनांगोविशेशतिह
 सांतपनेनवाचांद्रांयणपराकपादिज्ञातीनांविशोधनेप्राजापत्यं

ह्यप्राणांशेषंतदनुसारतः। त्रिष्टुप्स्वयादिस्मृतत्वरस्मानं
 माचरेत्। उपोष्यच निशामेकांपंचगव्यनश्चुध्याति। संवेत्ती। च
 डालसंकरेष्टुक्काविपाकेष्टुक्सेपिवागोमूत्रयावकादारामासा X
 धनविशुद्ध्याति। तेन प्रसाधितान्तेष्टुक्तं चैव विज्ञातिना। कायस्य
 शंसिर्संस्पृश्य समासन्नैयमाचरेत्। स्त्रीणामर्द्धव्रतं तत्र वृद्धवाला
 चुरेष्टुचाश्चतरेषां चृत्यानां तद्वर्द्धिमिति स्मृतिभातेः स्मृष्टाय
 द्विष्टुक्ते च त्र्यस्नावा विधिवज्जले। विवितो भोजने च द्रुः पातनः पाद
 एव च। पराशरः। अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालो वाष्टनघोडशः।
 प्रायश्चित्ना धर्मदंतिस्त्रियोरोगिण एव च। कनिका दशवर्षस्य
 स्य पंचवर्षात्परस्य च। चरुः सुहृद्वापि प्रायश्चित्तं विशोधने ५८

चरुः सुहृद्वापि प्रायश्चित्तं विशोधने। उपनीतस्य दोषस्याः क्रि
 यमाणे विगर्हिते। अप्राप्त्यवधारस्य वक्त्ररातृषोडशादिहाडु
 बलानुयदः प्राक्तस्थाने बालवृद्धयोः। आताः न्यथानवे दोषाः
 ग्रहं कुर्वता मृषा स्नेहा कायदिवालो नातृनया दशानातापि वा
 कुर्वन्नुग्रहं ये तु तत्पार्ष्णतपुगच्छति। चक्षुःस्पृष्टाः कुर्वन्तिकारु
 व
 एपाद्येष्टुग्रहोत्तधर्मविघ्नकत्तरिपतंतिनुरकेध्रवं शरीरस्याच्य
 ये कार्यस्य एव नियमो द्विजः। महाकाये पिरोधे पिनश्च स्य कदा
 चनो। इति। ७॥ अथ गोवधप्रायश्चित्तं। ७॥ तत्र मनुः॥ उपपातकस्य
 शुक्रो गोघ्नो मासं यवापि वेत्ता। ततः तापो वसेजोष्टे चर्मणा तनसं हृतः।
 चतुर्थकालमभ्यासात् अक्षरालवणं मितं। गोमूत्रेणाचरन् स्नानं च।

मासोनियतेन्द्रियः। दिवागच्छेन्नतो गास्त्वितिष्ठन्मूर्धरजः पिवन्।
 शुभ्रपिबानमस्तुवारात्रोवीरासनंविसेतातिष्ठतीधुतिष्ठ
 तवज्जतीधुप्यनुव्रजेत्। आसीनास्तुतथासीतनियतोवीतमस्त
 रः। आत्रुरामतिशब्दांचवोरयाद्यादिनिर्तयेः। पतितांपंकम
 भांवासर्वप्राणोविमोचयेत्। उल्लेख्यतिशीतवामारुतेचातिवा X
 यति। नकुर्वीतामनित्राणंगारह्निवाञ्छाशक्तिः। आत्मनोय
 दिवात्पृष्ठीयदेहेत्रेऽथवारवलोत्तल्यंतीनवैक्येयुपिवर्ती
 खेववस्तकं। अनेनविधिनायसुगोघ्रागामनुगच्छति। सागाहत्या
 ततंपापंविनिमिसिधयिदति। हृष्यतेकादशागाश्चदद्यात्सुचरित
 व्रतः। अविद्यमानेसर्वध्वंविद्वद्भाविनिवेदयेत्। यमा॥ गामतीवाज

५७

पद्विधांउंकारंवेदमेवचागायत्र्यादशासादस्यं कुर्वतास्यकमेववा
 अथगामतीविद्या॥ गावःसुरज्योनिधंगावोमुगुलंगंधिका। गावःप्र
 तिष्ठावृतानांगावःसुस्रयनंममाहति। अन्ममेवपरगावोदेवानांदवि X
 रुत्तमंपावनं सर्वतीथानांरक्षंतिवदंतिच॥ हविषार्भक्षतनतर्पय
 त्पमरान्दिवि। कषीणा मग्निहोत्रेऽङ्गुगावोहोमप्रयोजिकाः। सर्वधामेव
 वृतानांगावःशरणस्तुत्रमीगावपवित्रं परमंगावोर्मगलस्तुत्रमीगाव
 सुर्वैत्रस्पसापानंगावोधत्यासनातनाः। तमोगोत्र्यः श्रीमतीत्यसौ X
 रतेइत्यएवचानमोधर्मस्तुतात्यश्चपवित्राण्योमाममः। ब्राह्मणाश्च
 वगावश्चकुलमेकंविधमस्तर्त। एकत्रर्मत्राभिर्घृतिहविरन्यत्रतिष्ठति।
 हृष्यतेकादशागाश्चदद्यात्सुचरितव्रतः। अविद्यमानेसर्वध्वंविद्वद्भा
 विनिवेदयेत्। गावःसर्वेषुलोकेषुतमस्क्रायतिथावमागतस्माजा

वानदंतव्याहत्याह नगवानुयमः। शातानपः। पंचगव्येन गोघाती
 मासनाकनशुधातिगोमतीच जपन्निघांगवांगोघ्वसंविनाश
 पराशरागवाबंधनयोक्त्रेषु नवेनृक्करकामतः। अकामतः तत
 घातं ब्राह्मणेन्यानिवेदयेत्। वदवेदांगविधिप्रोधर्मशास्त्रबद्ध
 ता। अकामततयापस्य प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत्। धुर्येषु वदमाने
 दंडनातिहातपुत्रीकाष्टेन लोष्टेन चवालोष्टुना वाथताडितः।
 मूर्च्छितपतितः पंश्चैव मृतावाशक्य एव च। एवं गवांच धुर्याणां प्र
 वक्ष्यामि यथाविधिः। उचितश्च पदगच्छेत् पंचसप्तदशापि वा।
 आसंवायदित्येकान्तितोयं पिवति वाद्ययं। पूर्वव्याधिविनशानां प्राय
 क्षिप्तं न विद्यते। निरोधने चरेत्तृपादं बंधने चार्धमेव च। योजने पादद्वीनं ६०
 * स्यात्त्राजोपयं च घातनो

ता
 शीतानलदत्ता चैव उद्ध्वेन मृथाः। पिवा। शून्यागाराद्यपेक्षायाम्प्रज्ञा
 पथं विनिर्दिशेत्। अपालनात्प्राणस्य तु गौश्वरंती कथंचनो प्राजापथं
 चरेत्तद्वृंगोश्यामीव तमुत्तमं। सशिर्षं च पनं कायं त्रिसंधाम वगाहनं।
 मृगैर्वेप्रिबुरैर्मुक्तेलांशुनश्च वणादिति। आर्द्रमेव हितं चर्मपरिधमय
 सगाधे ज्ञेतासां मध्ये जज्ञे ज्ञात्रो विवातालिः समं जज्ञे। ब्राह्मणस्य विश
 षणतथाराजान्यविश्याः। प्रायश्चित्तं ततश्चीर्षं कुर्याद्ब्राह्मणलो
 नोऽनुदुश्च हितो गावदद्याद्विप्राय दक्षिणां। अंगिरा। असुष्टमात्र
 म्हात्येन वाक्मानप्रमाणतः। सार्द्धं चैव त्रुपालाशो दंडद्वयनिधी
 यते। तस्माद्द्वं प्रमाणेन यद्विगां प्रतिपादयेत्। द्विगुणं च चरेत्तत्र
 प्रायश्चित्तमिति स्थितं। सर्वत्रैः। यंत्रणैर्लोविकिं साथैश्च गार्तविमो
 गो

वनो यन्नेते विपत्तिः स्यात् प्रायश्चित्तं न विद्यते। अथ धं स्नेह
 माहारं दद्यात् प्राण एषु च। प्राणिनां प्राणवृद्धयर्थं प्रायश्चित्तं न
 विद्यते। अथ अतिक्रय प्रायश्चित्तं॥ तत्र दारीतः। युद्धतिलपुष्पफ
 लमूलपद्मान्नश्मशश्च नक्तमांसस्नाद्यस्तिदंतनरवश्रुतिवि
 क्रये सप्रज्ञं। द्विगुणलसर्जरसहरितालमतः। शिलांजनगौरिक
 कारलवणमणिमौक्तिकप्रवालावेणवेणुमृन्मयेषु च। आराम
 तडागोदकपानपुष्करिणीप्रक्षिप्तविक्रयेषु च। विषवणस्नायी
 अधःशायी च त्रयकालवृक्षत्रिसहस्रं नपत्तु संवत्सरं प्रतानव
 ति मनुः॥ सद्यः पतितमांसं न लोहया लवणानव। अहेणश्च प्रा
 नवति प्राप्ताः। क्षीरविक्रयात्॥ अथ वर्षसंकरेः प्रायश्चित्तं
 नि॥

६१

दारीतः। आगारस्नेह दोषेषु लाला तांडारसंकरे। विवाहारे
 धमासेन ब्राह्मणश्रद्धिमात्रुयात्। अश्वकरस्त्रीशृङ्गां उच्छिष्ट
 द्विगुणं विद। अयाज्ययाजने दोषत्रिगुणेनाविबुध्यति। बृहस्प
 तिः। अकामतस्त्रापदिवायदिजायेत शंकरः॥ तदा कार्यं निलेह
 मागायत्रयाजपनंतथा। शातातपः॥ उच्छिष्टोच्छिष्टसंस्पृष्टशुना
 शृङ्गेण वा छिजः। उपोष्य रजनीमेकां पंचगव्येन भुध्यति। कागले
 यः॥ जुडानस्परं तु विप्रस्य सर्वस्य स्पर्शनं यदि। यज्ञानं संभुवि
 पूर्वप्रायेणायामेन भुध्यति। अज्ञानतश्चेद्भुक्तेऽनं पंचगव्येन भु
 ध्यति। शृङ्गेण सद्वृक्षावच्छिज्याद्रायणं वरेत्। वास्तिकमीनिह
 देशप्रभुर्दनविरचनः॥ शिशुलक्षणे भुध्येत तस्मात्प्रापानं संश
 यः॥

दृष्टवातातपः॥यदानोजनकालेनअशुक्तिवितिदिज्ञा॥नृमानि
 हिप्यतंग्रासंस्नाचाविप्रोविशुध्यति॥अज्ञानतःपिबन्तोयं ब्राह्म
 णाःअसृजातिष्ठ॥अहोरात्रोपितस्नाचापंचगव्यनशुध्यति॥व
 डालेःश्वपाचोःस्पृष्टोविण्मूत्रेनचतदिज्ञः॥त्रिरात्रंतत्रकुर्वीत
 नृकोष्ठिष्ठःषडाचरेत्तयेनकेनविदप्यक्तश्रंङालंस्पृष्टातयवि
 अहोरात्रोपितःस्नाचापंचगव्यनशुध्यति॥७॥इतिसहिरचित
 सारथादेकमविपाकेप्रायश्चित्ताधिकारांतवत्॥७॥यदार
 द्युशर्पयमिदमवतिष्ठन्नसिवशी॥तदास्मोनिष्क्रांतःकलिरग
 महुग्रश्चवरिपूना॥ततोऽस्मिन्नूनागेत्यतमवितरंउपनिवृत्ते
 छितिधर्मेश्रीमन्नजनसुरवदंडगविनितो॥अथ॥अनुक्तनिष्ठ

१५५

६२

तीर्त्वात्रपापानामपचुत्तयोशक्तिंवावेक्ष्यपापंचप्रायश्चित्तंप्रक
 ल्पयेत्तुयैरक्तपायैरतांसिमानवोक्तपकषति॥नान्तकपायाच
 द्यामिदवर्षिपिष्टसेवनातु॥अज्ञातंयदिवाज्ञातंपापंउद्देष्टुंशोधय
 त्वायतः॥रसायनादिमंत्राश्चतथैवोषधसिद्धयः॥तस्यसर्वाणिसिद्धीति X
 योतरःतद्गुल्लंवेत्तु॥वेदिकानिचसर्वाणिशास्त्रतायानिकानिचोसिध्यं
 तिसर्वदानानिचकुर्वन्संशयः॥तज्ज्ञातस्यसंयोगोमहांश्चोप
 जायते॥वांछितानुसंततार्थाश्चिसंप्राप्नोतिनसंशयः॥ज्ञावानवतिदे
 वेष्टुतथाह्यपिगणेषुच॥विपाप्यावितमश्नुश्चसंशुद्धस्याद्विषोप
 ता॥तद्गुल्लंवेत्तु॥तद्गुल्लंवेत्तु॥तद्गुल्लंवेत्तु॥तद्गुल्लंवेत्तु॥तद्गुल्लंवेत्तु॥
 गुरुकउफलंप्राप्नोतिचसमाहितः॥माकंड॥तद्गुल्लंवेत्तु॥तद्गुल्लंवेत्तु॥

सदावर्षत्रयेण वा। नृपेष्टे ते शुश्रूष्यनाधिका रोविधीयते। आदौ
 बुभुङ्कनं कार्यं सर्वं तद्बुभुङ्कनं सर्वदा। कुचाभितर्पयेद्दिनानपि नृपः सं
 कल्पयेत्तान् तत्रोषविधमनेन नृपविभुङ्जीत वायतः। नृपेष्टाणामेष सर्व
 षां विधिरुक्तोऽबुभुवश्च॥ प्राजापयस्य च नृपस्य तथा सांतपनस्य वा
 अथ प्रतानि॥ तत्र मनुः॥ अहं प्रातस्तथा हं सायं अहं मध्याह्न्यादयं चित्तं
 अहं परं बुनाम्नीयात् प्राजापयं चरनुदितः॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं
 दधिसर्पिः कुशोदकं। एकरात्रोपवासं श्रुत्वा नृपः सांतपनं स्मृतः॥
 चतुर्विंशतिरात्रं बुनियतात्मा जितेन्द्रियः। नृपेष्टातिष्ठत्तु कुर्वीत
 आग्नौ विधिना दितः॥ इत्येकैकं या समं नीयात् अहं नित्रीणि प्र
 ववित्वा अहं चोषवसेद नृपदातिष्ठत्तु चरनुदितः॥ अहं च नृपेष्टं चरनु

६३

ति म

तमन्तं चरनुविप्रो घृतक्षीरजला निलान्। प्रतित्रयदं पिवेदुक्ता
 नृसत्तं तस्मात्समाहितः। पयतात्मनो प्रष्टुं तस्माद्वा दशाहं मनो
 जने। पाराकानामन्तं यस्वपापापनोदनः॥ दद्यात्तु वल्क्यः। प
 षड्विंशतिरात्रं विविधपत्रं कुशोदकः। प्रत्येकं प्रत्यहं नृपस्य पस्य
 द्रुः प्रकीर्तितः॥ एतान्येव समं नित्रिरात्रोपवासितः शुचिः। काययि
 वा पिवन्तस्त्रिपस्यं नृपेष्टा विधीयते। एकनक्तं नक्तं नतथैवाया वि
 तनन्वा उपवासेन वै वायं घादं नृपेष्टं दाह्यतः॥ एषिणा कावामतकां
 बुभुङ्कनां प्रतिवासरां एकेकं सुपवासं सद्यः सोम्य नृपः प्रकीर्तितः।
 एषा त्रिरात्रं मन्त्रासादके कस्य यथा कर्म बुला पुरुष इत्येष
 यः पंचदशाहिकः॥ मार्कंडेः॥ सक्तवोऽबुभुतामासं बुभुत्तु प्रकी

त्रिभिः॥१२॥ अंबुसिद्धिप्रथामासकेवलवारिणो जवेत्ता॥१३॥ फलिमा
 सनिकथितः फललक्षणे मनीषिभिः॥१४॥ श्रीलक्ष्मः श्रीफलेः प्रोक्तः
 पद्माक्षरपरमृथा॥१५॥ मासेवामलाकारवंध्रीलक्ष्मः परिकीर्ति
 तः॥१६॥ पत्रैर्मतिः पत्रलक्ष्मः॥१७॥ पुष्पे सल्लक्ष्म उच्यते॥१८॥ मूललक्ष्म
 स्रथा मूलः॥१९॥ फललक्ष्मः फलेः स्मृतः॥२०॥ शाकेर्मासं बुध
 थितः अनामानि विवक्षणाः॥२१॥ सार्यं प्रातः सुबुजानः पिवथ्य पिव
 नांतरा॥ पश्चिर्वर्षे र्यं प्राक्तः लक्ष्मो नित्योपवासिनां॥२२॥ एकनक्त
 नमासेन कथितं वैकनक्तिकं॥२३॥ नक्तलक्ष्म उच्यते नक्तन॥२४॥ महसंव
 शरा रुवेत्ता॥२५॥ नक्ताशिनो धर्मरुचरेकनक्तस्पवाधुना॥ त्र्यहं क
 पवसेत्कनक्तस्नायी तसवनत्रयं॥२६॥ निमग्नश्च तथैवाशुनिः पठेत् ६४

धर्मपणिं॥२७॥ आमक्रिया उद्धौ मासौ पठेत् च परासाक्षथा॥ अष्टरा
 त्रं तथा दध्मत्रिरात्रमपि सर्पिषा॥ निराकारस्त्रिरात्रं च कुर्याद्विदाल
 कव्रतं॥२८॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वकामप्रदं तथा॥ वायव्यलक्ष्म मुक्तं उ
 पाणिपुरा मन्त्रो जनाहो मासेन वधेन धर्माङ्गः सर्वकल्मषनाशनं॥ नि
 लिहद्विजारात्रेण लक्ष्म मासेयमुच्यते॥२९॥ राजप्रसूतिमप्येकं कनक
 नयमभितं बुजानस्पतयामासे लक्ष्म धनदा देवते॥३०॥ गवां निहरि नि
 र्मुक्तैर्यवैः सक्तं नयमश्रुतायाम्यं लक्ष्मं विनिर्दिष्टमासेन स्मृतिपा
 रगः॥३१॥ सर्वकामप्रदं ह्येतत्सर्वकल्मषनाशनं॥ गोमूत्रेण चरेत्
 स्नानं विगंगोदके माचरेत्॥३२॥ गवां मध्ये यदा तिष्ठेज्जापुरीषे च स
 विशेषतः गाधपीता सुनपिवेदुदकं व्रतमाचरेत्॥३३॥ अशुक्ता सुधना

श्रीया दुःखितासुखितो जवेतु। तथा चैवोपविष्टासु सर्वासु पवित्रा
 नरः। ३५ मासेने कन कथितगोत्रतंकलमखापदं। ३६ परात्रारः।
 उपवासमहोरात्रं ब्रह्मकर्मविनिर्दिष्टोपचगयं च वासं न्याविदि
 तं दिव्यचक्रुषा पावित्रं तल्लोके प्राद्वतानिरधिष्ठितं वरुण
 धात्रगोमूत्रे गोमये दध्वा दनः। दध्नि वसुः समादिष्टः सोमक्षीर
 धातरविः। पयः कांचन वसुधा श्वेताया श्वेव गोमयं गोमूत्रं ताप्रवसा
 यानीलाया श्वेतथा घृतं। दध्नि वसुः सवसाया इत्येतत्पंचगव्यकं गो
 मूत्रं माषमानं गोमयस्य तु षोडशो क्षीरस्य द्वादशः प्राक्कादध
 सुदशकीर्तिताः। गोमूत्रवत् घृतं प्राक्कादध नक्तं रादकोपतद
 व्यपरीमाणं पवित्रं कायशोधनं गायत्र्याष्टह्यगोमूत्रं गंधधारतिगा

६५

मयां आप्यायस्वेति च क्षीरं दधिका ह्यत्र वा दधि। ततो सिञ्च क्रमिन्त्या
 उपदेवस्य वा कुशादको आपादिष्ठेति चालोड्य प्रणवेन ततः पिवतु।
 मध्यमेन पलाशस्य पद्मपत्रेण वा विरेचतु। अथ वाताग्रपात्रेण ब्रह्म
 पात्राणि तानिवे। यच्च गच्छिगतं पापं देहेति स्मृतिमानवो ब्रह्मकर्म
 दक सर्वशुद्धमग्निरिवेधनं दृढशा तातपः। नदीतीरं पुगाष्ठपुष्ट
 एव वा यतने पुष्टं। तत्र गवाशु वा दशो ब्रह्मकर्म माचरेत्। अथातथा X
 द्रायणकल्पः॥ शुक्लचतुर्थी सुपवासे तु केशश्मश्रुवापायदपि वाम
 पाणिना। वेशपायनः॥ बालाणः दक्षिणां वेशपात्री हि निश्चरितव्रतः। यदा
 व्रतं कर्तुमना तस्य का प्रथमक्रिया। वपनं साक्षीरक्तं च पंचगव्येन शोध
 नं। अनंतरं नदीस्नानं ततः कवी तमखलां शुद्धं देहं शुचिर्ह्यमोर्जी

मासि तस्य वा दं डं द्यु दी वा पा ला शं त त स्त्रा दे श ये द्र तं ॥ अथा
 नुक्रमः ॥ दारी तः ॥ आदारा र्थं द्विज द वा ता प से निय मा र्थि ने त्रा स
 शो पे णो कु र्ज टां ड प्र मा णं तु या सं क य मि मा हि तः ॥ आर्द्र म ल क
 मा त्रं तु या व तु शि ष्यं ह स मि तां अं गु ली यं थि तं या व तु गाय त्रा च
 मि मं त्रि तां प्रा श यि वा त्र प स्म शो क पु न रे वा मि मं त्र ये त् ॥ वा घाय
 नः ॥ प्रा श्ना ति प्रा णाय चे ति प्र थ मां त्र पा ना य चे ति द्वि ती यां व्या ना
 य चे ति तृ ती यां ॥ उ दा ना य चे ति चतु र्थी ॥ समा ना य चे ति पंच मां य दा
 च चारो दा न्यां पू र्वे य दा त्रयो दा न्यां द्वा न्यां पू र्वे य दा द्वा द्वा न्यां प
 को त्तरं एकं सर्वा र्ति ॥ यमः ॥ नात्र विक्षेप ये तु पिंडं र सान्न स्त्रा दये
 दुधः ॥ न निंदा वा प्र शं सा वा स्त्रा दु म चा तु ज ह्ये तौ प्रा द्यु र्वा नि य म श्री

६६

x या

द्वा के य तो न म कु स य न् ॥ द्वा स वृ द्दी य था सो मो मा सि प ह्ने त थै व
 चा व द्दी य द्वा स मे के के शु क्ते च ल स द्वा स ये न् ॥ एवं चां प्रा य णो प्रा के
 य व म धा दि ये सु तां ॥ एक के द्वा स ये तु शु क्ते पिंडः ॥ अल्ले च व द्दी ये तौ अ
 न्य तु पि पी लि का म धा वि वां प्रा य णं स्मृ तां ॥ यथा क थं चि तु पि डा नां
 च चारि त्रा त् त्रा त द्वा यं ॥ मा से नि वो प चूं जी त द्वि त्वां प्रा य णं व र न् ॥
 उ व्री खी त् पि डा न् सम श्री या त् निय ता त्मा दृ वृ तः ॥ द वि ष्या न्ते
 पृ थ क् मा सं कृ पि वां प्रा य णं व र न् ॥ अष्टा व षो सम श्री या त् पि
 डा न् म धा दि ने रा वा ॥ य ति वां प्रा य णं ह्ये त त् सर्व क ल्म ष ना श न् ॥ चतु रः
 प्रा त र श्री या त् चतु रः सा य मे व चा पि डा ने त द्वा न्ना म रु पि वां प्रा य णं
 स्मृ ती द ए व चां प्रा य णे ची र्ण धे तुं द द्या त् प य चि नी ॥ ब्रा ह्म णा न् तो ड

ये उक्ता तेनो दद्याद्दक्षिणां ॥ यमः ॥ आदिश्यावसवोरुद्रा
 मरुताप्येवमब्रुवन् सवज्जिज्ञालमोहायवरं वां दायणत्रनो
 यार्किं वितुं कुरुत पापं कर्मणि मनसा गिरां द्विजं श्यां दायण
 त्रयातस्मात् पापात्प्रमुच्यते ॥ ९ ॥ इति श्री सारथा देवकर्म विपा
 के प्रायश्चित्ताधिकारश्चां दायण विधिनिर्णयः ॥ १० ॥ मार्कंडेयः ॥ गो
 र्हीरं सप्त रात्रं उपिवेत् स्रनच उष्टयात् ॥ स्रनत्रयात् सप्त रात्रं स
 प्त रात्रं स्रन चयात् ॥ स्रनां स्रथैव षट् स्रं त्रिरात्रं वा सुषुप्तवेत्
 एतस्मात्मायनं नाम व्रतं कल्मषनाशनां ॥ ११ ॥ यमः ॥ अहं पिवेत्तु गो
 मूत्रं त्र्यहं विगोमयं पिवेत् ॥ अहं परं यावकं च श्रीरुद्रं चेतुश्च
 तो ॥ १२ ॥ अहं प्रातश्च अहं सार्यं अहं मर्वाद्या दद्याद्वित्तं ॥ अहं च वाच

६७

नक्षः स्यात् अहं च उष्टु विधीयते ॥ अनुग्रहार्थं विप्राणां मनुष्य
 मृतां वरः ॥ बालवृद्धाक्षु रघेतत्प्रेक्ष्यमाह प्रजापतिः ॥ १३ ॥ गोमूत्रं
 गोमयं च वहीरं च दधिमपि पी ॥ अहं रात्रौ पिता त्रया एकना
 ज न सुतमं ॥ ब्रह्म कर्च मिर्दपी वाप्रातो न वेति मानवः ॥ १४ ॥ पक्षमेव उ
 पया नि एके कंतश्च दं च दं ॥ इति सांतपनं नाम श्रपाकमप्यशो
 धयेत् ॥ अहं पिवेत्तु गोमूत्रं त्र्यहं विगोमयं पिवेत् ॥ अहं दधिय
 दं हीरं त्र्यहं सपि स्रतः सुचिः ॥ १५ ॥ अज्ञा सांतपनं नाम सर्वपापप्र
 नाशनी ॥ अथां गिराः कपि उल्यसैव त्रायाः पयः सोमं चयः पिवे
 ता एष व्यासकृतः रुद्रः श्रपाकमपिशोधयेत् ॥ १६ ॥ अथ च दारिद्र्यक
 र्त्तुं दिवसं मारुताशनं ॥ रात्रौ जले स्थितो व्यष्टा प्राजापत्येन तस्म

मां १७

गौतमः। हविष्यान् प्रातरश्रीयात्तु कानि सौरात्री नक्षीया
 दधापरः। अह्नं ननु जतो धापरः। अह्नं न कंच नया चता धापरः।
 अह्नं उपवेसेत्। तिष्ठेदह्नं निरात्रा वासी तत्र तः श्रीकामः सद्यं वदे
 तः। अनायैर्न संजायेत रौरवयो धमजयेति शं प्रसुंजीता अत्रुस
 वनमुदकोऽपस्पृशन्। आपो हि ष्टेति तिष्ठन्निप्रविज्वलीति न
 जयेत्। हिरण्यवसाः। शुचयश्चष्टानिः॥ अथोऽह्नं तर्पणं॥ ६॥
 प्रतिनाम प्रणवाद्यं नमोऽंतं नमो हमाय नमो हमाय ध्रुवतता
 पसाय पुनर्वसाय नमः। मोऽपायौ मयि वसुं विदायौ सर्वं विदा
 यपाराय। सुषाराय। पारजिह्ववे नमः। रुद्राय पशुपतये मरु
 ते देवाय। सूर्याय। दिव्याय। नीलकंठाय। रुक्माय। विजनाय नमः॥ ६॥

ज्येष्ठाय। श्रेष्ठाय। वृद्धाय। ऐंद्राय। हरिकेशाय। ऊर्ध्वरेतसे नमः॥ स
 द्याय। पावकाय। पावकवसाय। कामाय। कामरूपिणे नमः। दीप्ता
 यादीति रूपिणे। सद्यः पुरुषाय। मदा पुरुषाय। मध्यम पुरुषाय।
 त्रिम पुरुषाय। ब्रह्मचारिणे नमः॥ चंद्रललाटाय। अथवाससे नमः।
 इति। एतदेवादिष्टोऽप्युपनं॥ एते निवाज्याऽहृतयः॥ दादशरात्रं
 तचरुं अपथि त्रादेवता न्योनु कयात्। तत्रा। अमयेष्टाहा। सोमाय
 स्वाहा। अग्नीषोमा न्योः। इंद्राय। विधे न्यो देवे न्योः। ब्रह्मणे। ब्राह्म
 णे नमः॥ प्रजापतये। अमये ऋषेभ्यो नमः। इति। ततो ब्राह्मणो जज्ञे
 एत नैवातिष्ठेष्टोऽद्याख्यातः। यावदन्नाद्याददीत तावदक्षीया
 त्। अंतश्च मृतीयां ह ह्वानि च कुं प्रथमं चरित्रा शुविः पूतो कर्म

८ न्यो

एषो भवति। द्वितीयं च रिचाय दन्तमन्दापापेभ्यः प्रापं कुरुते तस्मा
 न्मुच्यते। तृतीयं च रिचा सर्वस्मादेन सो मुच्यते। एतां स्त्री नृचक्षु
 तिलक्षुंश्च रिचा सर्वविदेशु स्नातो भवति। सर्वा देवे जातिान् भव
 तियश्चैवं वदन् दमाह माकंडः॥ उपोषितश्च दृष्टिपां पंचदश्या
 मन्तरं पंचगव्यं समश्नीयात्तद्दृष्टिपान् मनन्तरं ब्रह्म कर्चमि
 दं कुर्याद्विदो न शिवा मनायावो। पक्षांतत्रथवा कांयं मासां न वाथ
 वा पुनः। मासेन हि नराः च चो ब्रह्म कर्चं समाहितः। सर्वपापविनि
 मुक्तो यथेष्टांगतिमाप्नुयात्। तत्र पंचगव्यं रक्ताक्षिता सुवसा
 ज्ञानी लाहल्लातथा क्रमात्तु गो मूत्रं गो मयं क्षीरं दध्म जपंगोः स
 माहरेत्। अथैतानि समस्नानिकपित्तायाः समाहरेत्। गायत्र्या

६७

दायगो मूत्रं गो मयं क्षीरं दध्म जपंगोः स
 माहरेत्। अथैतानि समस्नानिकपित्तायाः
 समाहरेत्। गायत्र्या
 द्वाविंशतिवारं। विष्णोर्मुक्तं तिस्रं विष्णुमानसो के प्रजापतेः
 देवतानामिदं कुर्यात्। कृतशोषं च यं पिवेत्। आलोच्य प्रणवेन
 वपिवेत्। प्रणवेन उ। ब्रह्म कर्चमिदं चक्षुःमासिमासि चरन् विजि।

नृके

सर्वपापविशुद्धो वेजायनेनां त्रसंशया ॥ अणुस्थानिगंतपाप
 यदेदयातिदिदिनां ब्रह्मकचदिदृश्वप्रदीप्ताग्निरिवंध
 नोष्काक्षपाशुपाष्यदादशानगवंतं श्रीवासुदेवं प्रुष्यधु X
 पगंधमन्त्रलेपानेः दीपानेवेद्याधेर्विक्रि ब्रह्मिणतर्पणेश्वरत
 मेवंसंवत्सरं च वापापेभ्यः पूतान्नवति। यावज्जीवं च वाधतदी
 पमवाप्नोति। अतएव द्वादशी प्रेषपंचवत्सरणं च वास्त्रत्रला
 कमवाप्नोति। यावज्जीवं चाविलु लोकमितीदमेवंपंचदशी ध्यायि
 ब्रह्मपूतममा वास्यां हस्मिमास्यांतथैवचा ब्रह्मपूतपरिचरनुक
 शवं मददाह्वयात्। इत्येतत्संक्षिप्तोद्यस्यां दिविर्विदुहस्पती।
 हस्मिमासीदमदती प्राक्त संवत्सरण सा। तस्यां दानोपवासाद्य

90

मन्त्रयंपरिकीर्त्तिती। तथैव द्वादशी मुक्तायास्या तत्र वणसंयुता X
 यमः। देवाष्टम्योचुमासस्य चतुर्दशो तथैवचा त्रसावास्या हस्मिमा
 सीत्तत्रमीद्वादशी ध्यायि। संवत्सरमनुजानः सततं नुयते। प्रिया मुच्य
 तसर्वपापेषु ध्यायि लोकं गच्छति। ब्रह्मचर्यफलं यच्च यत्फलं क
 चयाजिनां। तत्र कामफलं यच्च तत्र दानोद्ये संशयां देवलः। ब्रह्म
 चर्याऽपवासा च सद्यमा मिषवर्जिता पापहृया यचचारिदिरिष्टा
 नीतिनिश्चया। स्त्रीणां सर्वं प्रहृणात्पाद्यति। संकथनादिनिः। ध
 र्यं नव्यवतेयस्य ब्रह्मचारिः ससिद्धिमान्। उपवासा विनश्येतरिवा
 स्थापयामि शुनात्। अथार्थं जलपानाच्च उपवासः प्रणश्येति। मनु॥
 एतदिजातयः शोधमवातरा विः ज्ञातेन सः। अनाविः जतपापांश्च

मंत्रेदेमिश्रशोधयेत्। रथापनेनाचुतापेनतपसाधमयनेनवापा
 पंविष्णुहिमायातितथादानेनवायदि। उपाधमयं हि संतप्य तस्मात्
 पापात्प्रमुच्यते। नैव कयं चिन्नरिति निवृत्त्या मयते च सः। यदु मयं
 दुराप अयदु यं यदु दुरां सर्वतत्तपसासाधुं तपोदिदुरतिक्रमं।
 इयेतदेनसोचकैः प्रायश्चित्तं यथाविधि। अतः कर्तव्यं रक्षमानां प्रा X
 यश्चित्तं निबोधतां स्यात्। हतिप्रणवकाः प्राणायामास्तुषोडशाश्च X
 पिब्रूणहनं मासा तूष्णं च दरदः कृताः। सत्तज्ज द्वाश्च वामीयं शि
 वसं कल्पमेव च। अपरुच्य सुवर्षं च कृताः। वतिनिर्मलः। ह वि
 धिनीयमभ्यस्य न तमं ह इतीति वा जपि वा पो कयं सुकं मुच्यते य
 कृतल्यगमं एनसां सुखं सुदमाणां चिकीर्षुरप नो हनं। अपि सु

७१

अपि सुचं जपेदृष्ट्या किंच दमितीति वा प्रतिष्ठया प्रतिया ह्युक्ता X
 चान्नं विगर्हितं। जपेत्तरुमं दीयं पूयते मानवस्त्रदातु सोमारा
 प्रुवकेन मिमसमत्पस्य सुधृति। अवंध्या मारतं स्नानं च यस्मि मिति
 वापुचो अशध मिमं पिपेत्येतदेव स्त्रीनां शतं जपेत्। अप्रकाशं च
 चैनामासमासीत नै च सुकृमां वेः शाकल रोमीयैर्महं जवादिजो X
 हतं। गुरुवा एव थरं च नो जपि वा नम इत्युचं। मदापातक सं सुकोऽनु X
 जं कुजाः समाहितः। अन्यस्या हं प्रा वमानीति ह्यादारा विशुध्यति।
 अरण्ये वा त्रिरत्यस्य प्रयतो वेदसीदितां। मुच्यते पातकेः सार्व
 धाराकेः शोधितं चिनिः। अदं रप वसेदुक्त स्त्री एव हान्यपय
 न्नपा। मुच्यते पातकेः सार्व चिनिः। अदं रप वसेदुक्त स्त्री एव हान्यपय

क्रतुशब्द सर्वपापापनो दत्तः। तथाऽधमर्षणं स्रक् सर्वपापापनो
 दत्तः। द्वालोका नपीमांस्त्री नश्च न्नपियतश्चतः। रुधे दधरय
 त्सांगानेनः प्राप्नोति किंचन। रुक्सां हितां समन्वयस्य यशुषां वास
 मादितः। सास्नां वासरदस्यानां सर्वपापे प्रमुच्यते। यथामहा
 दं प्राप्तिं प्रलोष्टः प्रणश्यति। तथा दुश्चरितं सर्वदेव्या हृद्यमज्ञ
 ति रुचो यशुषि चाद्यानि सामानि विविधानि च। एष ज्ञेयः। रुधे
 दायावेदेनं सर्वदेवितुं अत्रिः। सर्वदेवपवित्राणि वक्ष्याम्यहमहं X
 परं येषां जाप्ये श्रद्धां मे श्रद्धयंतं कलमपावृता। अघमर्षणं वेदं चत
 श्रुवश्च श्रुतं समा। कृष्णांशुः पावमान्यश्च दुर्गसा विचित्रिरेवत। पंच
 सतरुद्रमर्षणं विरुद्धि सुपसंमिदाव्रतं। सानिर्घापदक्षो जाः सा
 थावः

मातिव्याहृती अथा। सैनारुंडानि च सर्वणि जायत्री देवतं तथा।
 गोसूक्तं इन्द्रश्च अर्धशोधयेत्सूर्यसामनी। त्रीणां ज्यांसि च ह्यमोहा
 निरर्थं तरंवाग्निव्रतं वामदेव्यं हृदवापि। एतानि ज्ञानिष्ठानि पुनंति पापा
 नृजातिस्मर्यं लभते यश्छेत्तुं। इति सधिरचिते सारग्राहकं कर्म विपाक
 एहिकं कर्म प्रायश्चित्तानि। ॥ ७ ॥ ब्रह्मपुराणे। सनतकुमार उवाच।
 प्रायश्चित्ते यदाचीर्ष्य पुरुषो नष्टकिं द्विषः। नगदभू परिष्टुता मिपा
 तकं कुत्र तिष्ठति। ब्रह्मा उवाच। निवगच्छति कत्रिं न च गच्छति पर्वतं।
 मारुताऽप्यर्धसंयोगाज्जलवतं न त्रलीयता। यथाश्मनि स्थितं तोयं
 लीयत मारुता र्धयोः। एवं कटं प्रतत्पापं न शयेत्पापदोजनः। रुवा
 पापं ननुं जी तत्रिात्रमदारववा। क्येद्रास्त एष्येष्टां च प्रादना

व्रतस्य च। अलिङ्गमिति यद्वा कं वदंति तित्ति देवता। प्रणम्या विरसा
 धर्म्यमभिष्टोमफलप्रदा। व्रतलिङ्गं तपलिङ्गं यलिङ्गं यज्ञकर्मणि। स
 वं जिवति निलिङ्गं स्पवेलेति वाडवा। उपवासो व्रतं चैव स्नानं तीर्थ
 फलं तपः। विप्रैः संपादितं यस्य संपन्नं तस्य तत्फलं। अलिङ्गं ब्राह्म
 णा दद्यात्सु लया ब्राह्मणस्य यः। प्रायश्चित्तमिदं तस्य गायत्र्याष्ट
 रातं न पेत्ता। हविये द्विगुणं प्रोक्तं वेश्पे च त्रिगुणं स्मृतं। शूद्रश्च त्रिगुणं
 जाप्यं गायत्र्याः। अदि विच्छिन्ना। एवं सर्वसमालोक्य वसन्ति नाम सुपूर्व
 राः। तस्मान्न देयमलिङ्गं ब्राह्मणेन विपश्चिता। अदधनाय न क्ताय
 सरुश्च शूषवे तथा। विनीताय प्रदातव्यं अलिङ्गं कर्मकांक्षिनिः॥ ७३
 इति सद्भिर्चिते सारयादे कर्मविपाके प्रायश्चित्तानि संप्रसृजानि॥

X 93

अथ प्रतिग्रहप्रायश्चित्तानि॥ पुराणे ज्ञः। श्रुयस्मिन् संप्रदादे॥ अरु
 ण उवाच॥ प्रतिग्रहधर्मो विप्रो वदंत्येवं मदप्ययः। तथापि याच्येव ग
 तिनारकीनात्र संशयः। प्रतिग्रहं दृष्ट्वा वा उकांगतिं संब्रजेन्नरः। क
 र्थवानरकात्सु चैव नमो वदन्ति नेश्वराः। श्रीनाबुरुवाच॥ प्रतिग्रहो नो
 पमेयो मध्मश्चादो विषोपमः। ब्राह्मणस्य न वे निश्चयं दाता धर्मेण शु
 द्धते। उपोदो मध्मश्चादानंश्चाधमयादि कृतं शुभं। दातुं प्रयच्छत वि
 प्रश्नतो नश्च यमाप्नुयात्। यदा तदा दृष्ट्वा वा उकांगतिं याच्यश्चित्तं समाच
 रेत्। अथ धर्मे निश्चयत विप्रः प्रायश्चित्तमकुर्वतीति अहोरात्रकृतं पुण्य
 पाह्निकं मासिकं तथा। षणमासाह्निकं तद्वत् द्वादशाह्निकं मेव वा।
 जन्मांतिकं च सुकृतं प्रतिग्रहकृतं न उच्यते ब्राह्मणस्येह प्राय

दा

श्विनमकुर्वत।प्रतियदाचुसारेणअयजन्मनःसुतनंदीनंत
 वतीति।एतस्मात्कारणादिप्राःप्रायश्चित्ततयासुवगासहृत्वा
 वर्तयंतीदमष्टहंतप्रतियदोतथाचो॥देविकापेत्रिकेश्राधु X
 कौंकाविप्रोऽन्यवेशमनि।प्रायश्चित्तस्मृतयश्चष्टपुयांगतिमाधु
 यातु।ब्राह्मणान्तेनदारिद्र्यंक्षत्रियान्नातृपशुर्नवेतु।वेश्पान्तेन
 क्षत्रियंस्यात्क्षत्रान्तेनरकंसथो॥दा।एतनसिद्धान्नोपयोगा
 ज्ञान्मांतरविपाकोहृत्क॥एवमान्यमदिदातेष्टृहीतेदिजस
 तमानरकंसमवाप्नोतिअथवाकायशोधनो॥अरुणउवाच॥
 बुक्कानंब्राह्मणेनेदब्राह्मणादिषुवर्षिषु।कीदृशंवदक
 र्त्तव्यंप्रायश्चित्तंसुरेश्वरम॥श्रीनालुरुवाच॥ब्राह्मणान्सहस्र

७४

कासायंप्रातःशुचिस्थितः।गायत्र्यष्टसहस्रं वज्रश्चुद्धिमवा
 पुयात्।द्विगुणंक्षत्रियस्यान्तेवेश्पान्तेत्रिगुणंस्मृतं।चतुर्गुणंचक्ष
 त्रान्तेतत्रसंशुध्यतेयावे।गणान्गणिकानंचयज्ञानंत्रामयाङ्को X
 मृतिकानंचतुक्कावेदिजश्चांशयणंचरेतु।सर्वत्राप्यापदिष्यो॥अ
 ङ्गो।कामावज्ञानावज्ञेयं॥मासमेकंयवांबुक्कालहमेकंदिजोऽ
 पत्।गायत्र्यासुपयोन्नदीमुच्यतेसत्प्रतियदावृ।परमापजतेनापि
 अथजातिप्रतियदः।नयाद्योब्राह्मणेनेदब्राह्मणःअथहृत्ता।प्रति
 यद्वाच्यजादिप्रःपतितकीवदस्युत॥समिश्रानरकंयातियोतिवा
 यातिशौकरं॥अरुणउवाच॥प्रतियद्वादिनोमोहात्प्रमादादाथ
 नाकरामहादानेष्टहीतेचप्रायश्चित्तंकथंनवेतु॥श्रीनालुरुवाच॥

प्रतियदेन विप्राणां ब्राह्म्यं तेजः प्रणश्यति आशुः स्युयेयिशः की
 त्रिदीयते सत्यति यदा त्रुः अतः प्रतियदहवा प्रायश्चित्तं समाचरे
 त्रुः प्रतियदेवाः पिनरोतवति किं चिषी ॥ अपि तिहा वयुह्ला
 नः पुण्यं मंत्रमुदीरयेत् किं पुनः कां चना घे सु प्रायश्चित्तं चरेत् तत्
 प्रतियदेषु सवेष्टिषष्टांशं परिकल्पयेत् षष्टांशं च ततः स्युक्ता प्रा
 यश्चित्तं समाचरेत् प्रतियदा च पङ्कागं वाणिज्याच्च तृतीयकोऽपि तो X
 विंशमेवाथ यज्जानाना सिपातकं प्रतियदेषु सवेष्टिषष्टांशं पदोमा
 दिकं नवेत् प्रतियदेकं सितानां निःशुद्धैर्विशोधनं त्रिषु णं वा ज
 पेक्षदंगायत्री वा सुतत्रयी जपदोमादिकं कुर्यात् त्रिहा वायसु प्रतिय
 हा षष्टांशं उपरिच्य जसुच्यते तेन किं चिषात् न तापे न यदीतारं म

५५

द्विषीरथवाजिनां लम्भाजिनस्य शय्यायादिसुखागोसथैव च X
 स्रुतं येयं तिलाजाता सुं घृणो घृणो विवर्दिता ज्ञेय इति विवाहार्थं वि
 क्रीणं नेद दोषना कुगवा विक्रयकारी उग विरामाणि यानि ज्ञाता
 वदषसिह स्याणि गवांगो घृणो मितवितु यडधेवादिधेनूनां प्रायश्चि
 त्तमथाद्यतो दशधेनवः ॥ १० ॥ यडधेनु घृतधेनु तिलधेनु जलधेनु की
 रधेनु मधुधेनु शर्कराधेनु दधिधेनु रसधेनु मूत्रधेनु चर्मादीनां ए
 तासां दशधेनूनामन्यासां च विशेषतः प्रतियदे चरेत् द्विप्रः प्राजापत्य X
 मन्त्रं प्रितः जपेद्वापोरुषं सूक्तं च सुवेवा घमषणां त्रिहा शर्त्रं छित्तं
 वसुच्यते तेन किं चिषात् अजां वमदिषीं वैवृष न युक्तं लंगलं वा
 कटं प्रतिष्टु च्चाथ पादोनं च सुमाचरेत् रुद्रान् पुरुषसूक्तं च मंड

लाधमयमेव वा अंतर्धर्मनेन च द्रुस्य सच्यते तेन किं विधातुं X
 ददातं महादानं न दानं वेष्टुं दातुं परं येन दत्तेन दानेन सर्वं दत्तं
 न वेष्टुं एतां गृह्यप्रकरणं सर्वं गामदिष्यादि द्रुषणीं पंडनीपीष
 एी बुद्धी उदकुं न प्रमादं न शय्याश्च नाजनं च वितानं रथगा च
 षां प्रदत्तं प्रष्टुं हीतं च गृह दानप्रतिग्रहात् गृहप्रतियुद्धसमाप्त
 दुष्परोहिद्धिज्जमनां तस्य प्रतियुद्धं च प्रायश्चित्तं समाचरेत्
 उद्धृत्य चरेद्दिप्रोमहासांतपन तथा वातं वा नोजयेद्दिप्रानुगा
 यत्रीलक्षमेव वा प्रायश्चित्तं कृते विप्रो मुच्यते दुःप्रतियुद्धात् प्राय
 श्चित्तं न चेतु कया द्वा लणोऽज्ञानमोहितः। उवाच नोस्य मृत्युं तद्धिन
 नारः उवाच पौत्रकाः समृद्धं प्रेततां याति तस्मात् कया प्रतिक्रियां च
 X श्वदानं महादानं

७६

यन्नात्तवृषारविर्जयेत्। यावंतितस्य रोमाणि तावत्स्वयेऽश्वदेवसे
 त्वातमेव प्रतिष्ठेत्। नानरके प्रतिपद्यात्। प्रतियुद्धेन दोषः स्यात् दोष
 स्य स्पृच विक्रयो। रुषिर्निष्पुत्रागाथागीता उरग विक्रयो। यानिका
 निव पापानि ब्रह्मदत्ता समानि। प्रायश्चित्तैर्विशुध्यंति न चेति ह
 यविक्रयी। राक्षिरोक्लिष्टा दत्ता पापं तस्य विधीयतां अश्वानां व
 षतंगो वा विक्रयेन प्रमानं न वेत्। सायंकल्पदातया वतुना प्रजा
 ए सपद्यते। तस्मादिनिवृत्तः काले पाषाण खुरजं वेन्न रगतस्मान्न प्र
 तिष्ठेत्। यावु विक्रयो पितृदोषदः। अश्वानां विक्रयं तथा चरेत्। प्रा
 यणवर्तं। गायत्र्याश्च जपेद्वा पित्री न लक्ष्म समाहितः। प्रतियुद्धं चरे X
 द्विप्राह्यतिष्ठं न संशयः। त्रिगुणं वा जपेद्दं ब्राह्मणान् नोजयेत्।

आपन्सु प्रतिष्ठु क्लान एतने व विप्रुधति। कन्याप्रतियदं न वा ब्रा
 ह्मणस्य यथा विधि। कर्मणाऽत ततः कृत्यति नूरिदानं छिन्ना तिष्ठ।
 कन्याप्रतियदं न शाम्पात वसु दानतः। सर्वैरपि तथा वासीः कन्या
 कन्याप्रतियदं। नाना दानत पारस्तायं नूरिदान पार नरैः। नूरिदानं
 न चेत्तु कृत्यति कन्यामादाय मानवः। ततः मिन पिशाची वल्लयेव X
 एव मध्यागाहं लूके वा प्रपानाय नृणां स्यादसुरवा वदा। जलूका
 रक्तमादत्ते कवलं सातपस्विनी। एता ह्यसुर्वलं विहं मांसं वीर्यं
 सुरवंधनां दुःखदा बालजा वस्याद्यो वने सा पराङ्मुखी। एता व
 न्मन्यात पश्चात्तद्वदता वेषकं पतिं यतः सस्मात्प्रकटं चं हरिदा
 नं शुने सुनिः। नूरिदानेन शुध्यति तत्र वा कन्याप्रतियदं। कपिनां प्र

७७

तिष्ठु क्लीया द्रोमा थं च विशेषतः। कपिला दन्तैः पुण्यं तथा च स्य
 रानि स्मृतं। पुण्यं च दानपानान्यां पुण्यं तस्याश्च पोषणं। प्रतियदं स
 तस्म स्याः पुण्यात्तु पुण्यतरः स्मृतः। परं न विक्रयं कृत्यति मदादो
 षाय तद्यतः। कपिला विक्रयं न वाचरे। चांद्रायण व्रतं। तथा श्रु
 यतां दद्याच्चरे। चांद्रायण दयं। तस्मात्तां प्रतिष्ठु क्लीया न परं विक्र
 यं चरेत्। क्लृप्ता जिनं मृतः। शिष्यां कालं पुरुषमेव न। प्रतिष्ठु क्लृप्ता X
 क्षेत्रे न वृथा पुरुषो जनेत्। तथा पि मनसः शुध्यै प्रायश्चित्तं समाचरे
 त्। तत्तत्तु त्रयं कृत्यति। एंद वन सम चितं। सत्रेण वा यजेताथगा
 यत्री लक्ष सप्तकां। वापी कूपतडागादिकीर्त्तने विष्टु जेहनां तदनि
 द्यं न वेद्यमानं। स्मिरं तद्वत्तु। प्रतियदा जितं तावत्सर्वं नश्यति च

लवतु राजप्रतियदोघोरोमधुमध्यादोविषोपमः। तज्जात्रमानुषः क X
 स्मात्तुकरुतेऽस्मिन्प्रलोभनं। नक्षितमानुषेमांसेप्रायश्चित्तंविधीय
 तो। तत्कर्मयंघविस्तृतनत्रराजप्रतियदः॥ प्रतियदरतानांउवाडवा
 नांरवगोशम। मानुषमैतिहुः प्राप्यं स्वर्गलोकस्यकिंभुनः। दशसू
 नासमश्चक्रीदशचक्रीसमोद्धृती। दशधुल्लिसमाविश्यादशवेश्या
 समोद्धृती। इत्यादिदोषदशनातुघोरोराजप्रतियदः॥ योरादंज्ञः प्र
 तिष्टुक्लातिष्ठुः सन्शास्त्रवर्जितः। सपर्यायेणयातीदनरका
 नेकविंशतिं। तामिश्रमंधतामिश्रमित्यादि। एवंज्ञावानकवर्तुष्टरा
 ङप्रतियदः॥ मूढबुद्धितं कवाचरेऽद्यायणनयं। सदस्व नोडये
 द्विप्रानुसूर्यं नक्तान्दितेन्द्रिया। एतेनैवविशुध्यतिदुष्टाज्ञप्रतियदः॥ X ७८
 * शुद्धीयाद्विस्त्रयीधनुंधमन्यादिदशपर्वतान्। *

एतेष्वन्यतमोऽष्टमनत्रयः पुरुषोत्तमवेत्तु। दशाचला। धन्याचला। लव X
 लाचला। गुडाचला। शर्कराचलसदनु। दमाचल। रूप्याचल। कपसा
 चला। घृताचला। प्रोक्ता। रत्नाचल। खिलाचल। इतिचामहांतोदशाचलाः
 प्रोक्ताः। एतेदशाचलाचलाश्चत्रदिमुखीवततोऽं बिकां। एषांप्रतियद
 विप्रः। क्षिपेन्मासवउष्टयं। प्राजापत्येननक्षत्रेणषष्ठांशं। वपरिचनेतु
 ज्येष्ठादशलक्षं। सुगायत्र्याः सायनोजनः। एतननोडितेपापादन्पुत्र्य
 थानरकेव्रजेतु। नृमियः प्रतिष्टुक्लातियसुष्टुमिप्रयत्नतिउत्तोनोष्टुप
 कर्माणिनियतंस्वर्गगामिनो। प्रतियदनदोषः स्मात्तुदोषस्यस्याश्च
 विक्रयोतथापिनवयज्ञनमुच्यततत्प्रतियदाता। चान्दिरपहतांशुनि
 यः सवाकिरुपेक्षतो। नरकेपच्यतेधारे। सुगानामेकविंशतिः। तस्मा

द्रुमिंचपत्नी चमाद्युवंगेनेतथा। अन्यैरपहृतां हृष्टासद्यः प्राणा X
 नृपरिचिन्तेता। विकीणानश्नतां नृनंतरकं प्रतिपद्यतां नरोच विक्रय
 त्वाचरे ब्राह्मणत्रयं। त्रिगुणं वाजपेक्षदं नवग्रहमखंतथा। एते X
 नमुच्यते पापात् अन्यथानरकं ब्रजेतां मददानसमं दानं नष्टृतं न
 नविष्पति। यत्तदुषोडशधमप्रोक्तं मत्स्येन तु मदात्मना। आद्यं च स X
 वदानानां तु लाघुरुषसंज्ञितं। हिरण्यगर्जदानं च दानं कल्पमदीरु
 त्। ब्रह्मांडदानं गोदानं गजदानं तथैव चातथा चुरगदानं च दानं देम
 हयस्य च। हिरण्यपेक्षु दानं च देमाश्चरथ दानकं। दानं देम गजस्यथ द
 नं देम रथस्य च। पंचलांगलदानं च दारदानं ततः स्मृतं। विश्वचक्रस्य दानं
 च दासीदानं ततः परं तथा कल्पलतादानं रत्नगोदानं सुवर्णसप्तसा

पुण्य

गरदानं च घटदानं मुद्रादुतं। एतच्च न्यतमं नीचाप्रायश्चित्तीयते हि
 त्तः। प्रयाति नरकं घोरं प्रेतचमनुगच्छति। बलाघुरुषदानं च नीचाप्रायश्चित् X
 यणं चरेत्। यस्मात्तु लायामाहूढो यजमानः सुयं च नेता तस्मान्मांसस
 मंतस्य तद्व्यंपरिकीर्तितां। हिरण्यगर्जब्रह्मांडकल्पपादपूजं हि जः। जले
 त्रिषवणस्नायी चरेत्। तपनं दयं तद्व्यंपरिकीर्तितां। हिरण्यगर्जब्रह्मांडकल्पपादपूजं हि जः। जले
 सुदृता उद्धरात्ता विजन्मनां गोशतं गोसदस्रं चावेतरिण्यस्युया स्मृताः।
 चतस्रश्चैव यागावारं न देम सुलं च ताः। एतास्तु हि जवर्जं एणवर्जनीयाः प्र
 यत्नतः। ततश्चायज्ञकर्मणि याधेनुयाधिबुवर्तकर्मणि। प्रायश्चित्तनिमि
 त्तं याहो माथे दुर्लभा च वा। मधुपक्षे च याधेनुयाधिबुः कर्म सिद्धये। एतास्तु
 सर्वा विज्ञा विद्वान्प्रतिगृह्यते यतस्ततः। लिप्यते न च पापेन पञ्चपत्रमि

वां न सा। प्रतिष्ठ ह्यवका मातृगांगो सहस्राधिकं द्विजः। गोमूत्रयाव
 कादारो मासः। नैकन शुध्यति। रुक् सामवा दोनियता जपे द्वावि
 वसं निधौ। एवं तत्पापतो मुच्येद न्यथानरकं व्रजेत्। वितरिणी प्रति X
 ट ह्यलोह दंडं महा नयं। वितरिण्या निमज्जे तयावदा कृतसंस्तवं।
 रक्तोदप्रयमांसी सा। शिवसेक ल्पत्रयं नरः। अत्रुष्ट कृतस्वस्तस्मा
 त्शस्त्रोक्त विधिना ततः। प्राजापत्यत्रयं कयदि दधवा शे तजो जनं।
 जपे द्वात्रस्य दामीयं शिवसंकल्पमेव वा। रथंतरं वामदेवं मुच्यते X
 तेन किं लिखात्। हिरण्यकामधेन्या देरन्येषां च यथोदिकं। महा ह
 तधटादिभ्यः प्रायश्चित्तमथोच्यते। य एत्यः प्रतिष्ठ स्त्रीया ह्यमतिः
 सो द्विजोत्तमः। समज्जे नरके प्रयविष्टा मूत्रसमा क्लो धमरिंता सो

८०

द्विजः सस्मात्प्रतिष्ठ ह्यवरेद्र तंत सत्तु ह्ययं वै कमतिष्ठ कुंतथैव च।
 अथवा मुच्यते पापात्प्राणायामपरायणः। प्राणायामो ददेत्सर्वं च
 कुरीत्। शिषातकं। यथावनगाता वक्रिः शुक्रार्द्रं देहती ध्वं। प्राणाय
 मश्चथापार्प शुक्रार्द्रनाः त्रसं शयः। पावका इव दीप्यंत जपहो मे द्विजो
 त्तमाः। प्रतियदे एशाम्यंति पावकाः सलिलरिव। तान् प्रतिश्रदान् दो
 षान् प्राणायामे द्विजोत्तमाः। नाशयंतीह विद्वांसो वाङ्मुर्मघानि वां व
 रात्तत्र गमुक् पिबिता स्त्री निमो मन्त्रारसश्चथा। एकैकं सत्तरात्रेण पु
 नाति विधिवत्पुंल्लतः। प्राणायामे ददेत्तपापं धरणा निश्चिच्छिषी प्र
 त्याहारर्ह्यो ह्येका नूयोगेन परमं पदं। ना स्त्रितत्पातकं लाक प्राणा
 यामेन शुध्यति स व्याहृति स प्रणवा गायत्री शिस्सा सह। त्रिः पावका

यके श्रद्धिपतः प्राणः प्राणायामः स उच्यते। प्राणायामे न शुभं तिगा
 यत्री जपाननयो नारायणं च स्मरणं मुच्यते। प्रतियदातु। प्रतिय
 दातु परनासि ब्राल्ल एस्य विनाशनं। न च पात ब्रह्म वच्च सिं नरकं च प्रप
 विद्यतो नरकान् नृशृता कालात्प्रोता ब्रह्मराक्षसः। आन्ये जलमयो द
 श्री मातुषा जलमास्थितः। तस्माद्विनिर्गतः पश्चाद्वृकाः। आपदो भवे
 त्। प्राप्य वेमा चपीयो निंदरिद्रोऽऽखितस्तथा। व्याधितश्चैव मूर्धश्चि
 धुनि परिधिर्जितः। दृष्ट्वा परस्मिन् दीप्तां अनुतापं सुकुमुकुः। करोति X
 डः प्रतियादी प्रायश्चित्तं न वेदरेतु। तस्मात्प्रतियदं च प्रायश्चित्तं स
 माचरेत्। यतः प्रतियदधनं न स्थिरं स्यात् कदाचन। प्राज्ञः प्रतियदं पूर्व
 न ऊयति कदाचन। तपया प्रतियदं ह्यथ तन्न न संकल्पितं ये तु जपे वा
 पे

सप्त संख्या सुपुण्या मयतनानि च। शिवस्य विष्णोर्मर्तिंडि स्यागा रा X
 न विनिवेशयेत्। वापी कूपतडागेषु ब्रह्म स्थाने विमुक्तये। एते सुविशु
 डतु शुक्लं च न्यथानरकं व्रजेत्। प्रायश्चित्तं यथोक्तं च ब्राल्ल स्यात्प्रतियदे। ए
 द्रादिवर्षतोयज्वरे द्वित्रि च च्छुणोपा डकोपानदृष्टं विद्या चाम
 रकादिषु। अनुक्ते प्रपदः। प्राक्तं प्रायश्चित्तं मभोजनं। पापे युष्मिन् युष्म
 णि शुल्लं शुल्पा नित् द्विदः। प्रायश्चित्तानि सर्वेषां जयं स्थायं च वा दयः। इ
 छं परेषां पापानामनुक्तानां विशोधनं। विष्णोर्जिष्णोः प्रयत्नेन स्मरणं X
 पापनाशनं। प्रायश्चित्तानि सर्वाणि तपः कमत्सिकानि च। यांति शेषाम
 शेषाणां ब्रह्मा च स्मरणं परं। तान् पापेषु तापो वेद्यस्य संसः प्रजायते।
 प्रायश्चित्तं द्विदं स्यात्कंदरिसं स्मरणं परं। प्रातर्निशितया सायं मध्यम

प्रादिषु संस्मरन् नारायणमवाप्नोति सद्यः पापक्षयं नरः। विष्णु
 संस्मरणात् देवसमसं क्लेशसंक्षयात्। मुक्तिं प्रयाति स्वर्गं त्रिभुवनं
 विष्णुप्रसादतः। वासुदेवमनो यश्च जपदोमा ईनादिषु। तस्यांतरा
 यो विष्णुतदेवेन्द्रादिकं फलं। कनाकपुष्टगमनं पुनरावृत्तिलक्ष
 णं। कजपो वासुदेवस्य मुक्तिबीजमनुत्तमं। तन्मुखपरमं तीर्थं च
 नावर्त्तन्ति चत्वारो नमो नारायणायैति जातिप्राची सरस्वती। तस्मा X
 ददुर्निशं विष्णुस्मरणात् पुरुषोत्तमः। नयाति नरकं मृतसंक्षीणा
 खिलकल्मषः। धर्मयन्त्रतयसंज्ञं नृपते स्त्रेवायां दापरेऽर्थयुक्ता
 यदा प्रीतिरदाप्नोति कालो संकीर्त्यकेशवो पतनुज्ञाचामनोऽ
 स्मजगदात्मानिकेशवो सर्वपापपरिहारीणो याति विष्णोः परंपदं॥ ८२

प्रति

थवा यज्ञार्थमेव ये सृष्टा ब्रह्मणा पद्मयोनिना। तर्षा प्रतिग्रहो घोरायं
 काष्ठिरिव दुस्तरः। प्रतिग्रहणसदसा यो विधिं हिंस्रसन्नमो अपि सर्व
 विधीयाने तं शृणुधमयेरितं। नास्ति नापेक्षतं दवानमुषं च विलोकयेत्
 दुष्टं यद्दहतो नरो नवति किञ्चिषी। सुखावलोकने यस्य प्रायश्चित्तीय
 तज्जनः। नानन्तरिकार्थं विप्रो निन्दितं तस्माच्चरन्। इहैव तत्तद्दण्ड
 नदिवा कीर्त्तिमो भवेत्। परलोके पितरस्यैव माङ्गल्यं गतिमात्मनः। ए
 दिका मुष्मिका रथः सतकर्मविवर्जयेत्। परिष्वक्तं शक्तेन कार्यं वि
 प्रेणतु हि दा। न तारणात्पसारणात् चार्थमविजानता। शशशस्त्र
 र्थविघ्नावेश्रुतिस्मृतिपुराणविज्ञा। आचारनिष्ठसर्वज्ञो विप्रः सार्द्धं नि
 पार्थदां वदन्ति न वेदार्थं स्मृतिशास्त्रे धारणा। स न कार्यं परिषदि

सत्यकर्मबद्धिः ततः प्रायश्चित्तं ततः तद्व्यं नया ह्यविदुषा मुक्तिः संशो
 ध्येनै नश्चिन्तं विधानं सन्यत्वं ससुपांशितः प्रायश्चित्तं ततः तद्व्यं नद्रव्ये
 नलिप्तं तत्कदाचन किंपुनर्येव विधां ससुवज्ञानवलोक्तिः प्राय
 श्चित्तं ततः तद्व्यं प्रतिष्ठयद्भिजोत्तमः स्वयं संशोध्य विधिवत्तारयेत् न
 योरपि द्वादशाष्टं षडष्टं अष्टं वा पातकोऽवितं व्रतं परस्य दत्वाथरा X
 श्रोतं विधिना द्विजः पुरश्चरणरूपस्य तद्व्यस्य परिग्रहं कर्त्तुं वे
 कामतः मृतदेहांतं व्रतमाचरेत् आमरणं यावद्विद्यथः तच्छ्रुत्वा
 यणादीनि सततं कुर्यादिति तावः किंचुलं च द्रव्याथं परिग्रह्यति
 शास्त्रांतरदंशनिता एतन् देवपित्र्यै च कर्मणि तस्य अयोयत्र निष्पा
 दयति अत्र च त्र्यष्टादिके कामं ततः वा द्विषया व्यावस्थां ॥ १॥ अथरा ७२

यश्चित्तरूपदंशनादकामं ततः प्रादह ॥ अष्टव्रतस्य कुड्ये सत्योक्त
 त्वापदेशकः सतदोषविशुध्यर्थं प्राजापयत्रयं चरेत् एतन्सम्पगप
 रिज्ञायोषदेशकविषयं षडष्टं पेचमेवाकुरु सन्नुमांतपनाधिकं
 अविदिवाचशास्त्राणि द्वादशाष्टं व्रतं ददत् एतन्निमश्चरेद्विप्रो
 यतिचां प्रायणद्वयं ॥ अतो ह्यविज्ञायशास्त्राणि विप्रो व्रतोपदे X
 शंपापिनां कुत्रापि न दद्यात् दोषदंशनिता तथा विज्ञायशास्त्रा
 णि च शास्त्रतत्त्वां यो लो न दंशां निमतिं विहाय एतन्निनां अविदोष
 कृपावान् निदोषोऽयं नाकलोकं प्रयाति ॥ अथातः ॥ प्रायश्चित्तं
 तद्व्यसुपरोधमस्य मादता प्रतिष्ठयद्भिजः शीघ्रं प्रायश्चित्तं स्वयं च
 रेत् सवासाजलमाहुय षडंशं व्रतं तस्य जेतु एतन्माधरणं कर्त्तुं X

प्रायश्चित्तधनाजयेत्। प्रायश्चित्तधनं नीचानि पापघ्नं तं ब्रुवन्।
 विप्रः पातयति श्रुतिं पिबेत् न स प्राप्नोति साहायकः। समुद्रयेव
 मेवेता नुनयोरपि। पेषां शोच्यं दलञ्च स्प्रायश्चित्तधनस्य चाप
 रिच्यज्वारबुधोदितः सातपनं वतं। तीर्थत्रिषवणवस्त्रायील
 हं देव्या श्रधाजपेत्। दोषा देवं विमुच्येत दत्तां च द्विजो जनं। तद्य
 येत धर्मं कार्यं रुद्रजाप्या जनाश्चिन्तं। नोजयेच्चरातं विप्रानूषणं X
 शंभुसमुद्रजन्तु। तीर्थस्नात्वा हरिश्चमत्वा सुध्यात्वा विद्विजोत्तमः।
 सर्वपातकसंस्पृष्टं द्वादशाष्टव्रताहृतं। द्रव्यं प्रयुज्य विप्रोऽसौ
 प्रायश्चित्तं समाचरेत्। मदानद्याजले तीर्थे गोष्ठे वा व्रतमाचरेत्।
 स वा साजलमाप्नुयै समुद्रजं वा ससी। लक्ष्मस्पतस्पद्रव्य

स्पृष्टं नार्गपरिचिजेत्। समुद्रं ग्रं परिध्यागं च ब्रूते। ननु पात्रस्य सु
 ख्यत्वे न स स्पृष्टि विधिना दानधारणोक्तं। यत्तस्मै द्रव्यस्यातिमालि
 न्यं दृढयति। दीनघात्रेषु गोष्ठिद्यादिषु स्रष्टुं संकल्यादिविधिबाधं
 समवायसमर्पणं समुद्रयः। जलानिव ननु विप्रक्षेपः परिध्यागः। एवं
 न तत्रोषद्रव्यस्य श्रद्धा देहस्य च प्रायश्चित्तेनातदाह। चांशाय
 एत्रयं जयात्रिः स्नायी तीर्थसेवकः। लक्षत्रयं च गायत्र्या जपेदेकाशित् X
 ना द्विजः। सदस्त्रजयेद्विज्ञानप्रतिमां स्थापयेद्विज्ञाः। इति शुद्धिमवाप्नोतीः
 तिष्ठतं रुचा द्विजोत्तमः। ज्ञानार्थं प्रतिगृह्णानो मुच्यते दुःप्रतिज्ञं दातुं य
 प्राजापत्याः प्रकंठं वा दंतलो न विवर्जितः। जपनं देवीयथावा तस्या मुक्ति
 माप्नोति विद्विजः। एवमेव विवाहार्थे दास्यापत्या रिहं हितः। लक्षत्रयं तथा

लबाकुडुंवेवतिसीदति। वंदपातविमोहायंमहापद्यसनाचितान
 बाधातद्विदोषेणशतशोडःप्रतियहात। पृथिवीप्रतिष्ठह्याथसरो X
 लवनकाननांसदीपामसविद्युतांचारसांतपनत्रयोऽपिधमवम
 यीष्टह्यतप्तचक्रवर्त्यतथा। नृवात्रिषणवस्त्रापीक्षिमेन्मासचउष्टय
 एवंशुद्धिमवाप्नोतिद्विजः। षष्ठांशसुश्रुजनु। विद्यादानंप्रष्टह्याथअ
 पिपुष्पककूपिणांभोजयेद्ब्राह्मणान्शक्त्याततः। सुधृतिवाडवांग X
 जप्रतिष्ठदेकयत्रियातिवांशायणत्रयोमहासांतपनंवापिब्रह्मक
 समचित्तरथदानेलक्ष्मेकंजपेन्मातृंडादेवतं। अष्टुतंवाधगायत्र्या
 संगमेस्तानमाचारनाषष्ठांशसर्वथायक्का ब्राह्मणान्भोजयेत्तुष्टि।
 प्रतिष्ठह्याल्पदानानित्तिथिवारहजानिष्ठा। ह्यपनिर्नरंरंदेवीवेष्टे ८५

जपनिर्नरंरंदेवीवेष्टेवंव्रतमाचरेत्। वेष्टेवंव्रतमेकादशी। एवंकर्म X
 विपाकोष्ठेदानमादायवाडवा। जपनधमनाजनिस्तानदानाद्यैःशुद्धि
 माह्वयात्। जपोगायत्र्याः। रुद्रजपोवाधमनंश्रीसूर्यादीनां। अचनंतेषा
 मवास्तानंमहानद्यां। संगमेवादानंषष्ठांशस्य। द्विजभोजनंवा। आदि
 शक्षात्सतांसंगतिः। वदपारायणं। एकाज्ञानंवा। एतच्चान्यत्रसर्वथया
 दानप्रतियहादंकार्यमिति। एतन्नैकथितंभूतप्रायश्चित्तस्यलक्षणी। स
 र्वशास्त्राश्चमुह्यपुनराणार्थपरिष्कृतां। आलोच्यैष्टसर्वशास्त्राणि X
 पादपादार्थमेवचाप्रतियहाणासुद्देशात्प्रायश्चित्तंप्रदक्षितिः। तावा
 द्देविणानामुमतांचलसिकिंश्रीड्यसिंहाश्चतः। शोषयामिस्त्राजिराष्टि
 नजयंवस्त्रनवस्त्रजताः। चंद्रसूदनैरुमास्पसदनेवाण्यां सुधमवन्नतोपा
 णोकल्पतरुः। नृपाणलतिकामध्येचहालाहलो। लाहृतिश्रीसाधुहंश्या

दे कर्म विपाके सद्दिरचिते प्रायश्चित्ताधिकारः समाप्तः ॥ अथ स
 न प्रशंसा ॥ तत्र व्यासः ॥ वसुनामाश्रमाणां च वाचुर्वर्षिश्चुधिष्ठि
 रो हानधर्मं प्रवक्ष्यामि यथा देवेन नापितं दानं परं प्रशंसति दानं
 मेव परायणी दानं बंधुमनुष्याणां दानं काको ह्यनुत्तमः ॥ दानं
 त्रः परं द्रव्यं दानं माता तथा पिता ॥ दानं न विना किंचित्प्रार्थितं
 फलमाप्नोती न दानादधिकं किंचित् दृश्यते नृव न त्रये ॥ न दानं श
 लिनामापत्तस्माददानं समाश्रयेत् ॥ दानेन प्राप्यतश्चर्यः श्रीदने
 नेवलप्यत ॥ दानेन शत्रून् नृजयति व्याधिदानेन नश्यति ॥ दानाद्
 तनोपवासो विद्यते धनितानां परः ॥ दीयमानं हितं तत्र स्पृष्ट्य एवा
 निवर्धनी ॥ यद्ददासि विशिष्टे न्योय चास्मादिने हिने ॥ तत्त्वे विनमः

८६

न न्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥ यद्ददासि तियदश्नाति तदेव धनिनां धनं
 न्यमृतस्य क्रीडंति दारैरपि धनैरपि ॥ तान्नाधर्मस्तत्तुगे ज्ञानं त्रेता युगे स्मृ
 तौ द्वापास्वाधुरः प्रोक्तो दमो दानं दया कानो ॥ दानं न भोगी तवति मेधवी
 दृक्षसे वया ॥ अहिंसा च दीर्घायुरिति प्राकर्म नीषिणः ॥ यतीनां च यशो
 धर्मः नियमो वनवासिनां ॥ दानं मेकं दृष्टुं स्नानं श्रुष्टुं पात्रं चारिणं ॥ पाप
 कर्म समाश्रुत्तं पतंतं नरकं नरां त्रायते दानमेव कं पात्रं च ते द्विजैः कृतं
 न्यायेनार्जनमथानां वर्धनं चानिरुहणं ॥ सत्पात्रं प्रतिपत्तिश्च सर्वशास्त्रे
 उपपद्यते ॥ शतैश्च जायते शूरः सदस्त्रेषु च पंडितः ॥ वक्ता शतसदस्त्रेषु दा
 तानवतिवानवा ॥ दानं न भोगी शस्त्रिणा गतयो न वंति विनमस्यो गमद
 दाति नृकुं केन स्पृष्टं तीया गतिर्न वति ॥ आयास शतं नृक्षेत्रस्य प्राणैः त्वापि
 गरीयसः ॥ रातिराके व विनमस्य दानं मन्या विषयः ॥ ब्रह्मणा याजिरे पा

यथा दद्यादर्थमर्थिने निदधति निधिं श्रेष्ठं पारलोकिकमात्मनः क
 र्मपुराणे तपस्सु चैव तीर्थेषु ब्रातृनियमश्च सम्यक्धीर्षु वि
 प्रर्षेपिश्चादानं सभाचरेतु यस्य वित्तं न दानाय नोपयोगाय देहिनां नि
 पिकीर्त्तयेन्निधमायितस्य वित्तं निरर्थकं तस्माद्वित्तं समादांसाद्या देवा
 द्वाप्सोरुषादथा दद्यात्सम्यक् धिजातिभ्यः कीर्त्तयानि चकारयेत्तान्य
 सा ॥ अद्वयद्वयन्याचंतमदमन्यशुरुं सदा मार्जनं दर्पणास्येव य
 करोति दिने दिने कथयंति न्याचंते निहादाराष्टदेष्टे ॥ अर्थिन्या
 दीयतां नियमदात्र फलमीदृशं ॥ अक्षरद्वयमन्यसंनानिनास्तीति
 यदुपुरातदेव देहि देहीति विपरीतमुपस्थितं किं धनेन करिष्यंति
 हि नो जगुराश्रया यदर्थं धनमिच्छंति ततश्चरीरमश्नाद्यतं ॥ **मवः** ॥ दा
 नधर्मी निषेवेत नियमैः कपोर्त्तिकं परिच्छिन्नमनसा पात्रमासाद्य शक्ति

८९

तत्रांतर्वेदिष्टेष्टिकं बहिर्वेदिष्टापोष्टिकं यकिंचिदपि दातव्यं याचितेना
 चसूयया संपन्नतद्दि तत्पात्रं यत्तारया तिसर्वशम ॥ अथ शिष्टीतिका
 मेन तथा पापोषशांतयो सुमुहुणा च दातव्यं ब्राह्मणेभ्यश्च तथा च दं ॥
 वक्रिपुराणे ॥ अन्नं मूलं फलं शाकं मुदपात्रं तपाधनागदानं विप्रवता
 दवानराः श्रयंति धर्मिणः ॥ तथा ॥ ययजंते ददंतीह जोगान् जुञ्जति नि
 यशः ॥ मासु दिश्यन्ता तमूढा इह वसु ॥ खिनोपरो ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ दात
 व्यं प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ॥ याचितनाऽपि दातव्यं श्रद्धासंतुश
 कितः ॥ मत्स्यपुराणे ॥ उक्तं सर्वश्रेष्ठं पेतुं कृतदोषविवर्जितं कामधुकुधेन
 वदानं फलदात्मश्रितं फलं इह कीर्त्तिवदान्यारण्यं स्फीतान्नं जोगान् विवि
 ष्टपादानां श्राव्यतीयेऽपि जन्मान् प्रजवाप्तमोदानेन जोगानां प्रोतिहातुं सा
 दृश्वविदति नरः ॥ अथपि वयं विदाने त्वेवं न वसमश्नतो जगत्स्य गोप्ति

विप्रेश्वरोदेशसतीतिः सचवादिनिः। अत्रुच्चिदनिशीलेश्वसन्ननि
 द्ययिते मदी। येन वृत्तं न च कृतं सुतीथमरणं लतां हिरण्यमन्नमुद
 कं ब्राह्मणेन्यो न चापि तां दीना विवसना हृत्वा कपाजो कितपाणयः। ह
 शंते ते महाराज जायमाना पुनः पुनः। सीदत द्विजमुखा ययोर्यिनेन प्र
 यच्छति। सामर्थ्ये सति दुर्द्धिनि रिकायोपपद्यते। कर्मपुराणो यस्त्वया
 जितं चवाना पयि द्राक्ष्णान् सुखान्। सर्वभूमिपि ह्येनं राजा द्राक्ष्वा दिवास
 येन। दृश्यंते दुःखिनः सर्वप्राणिनः सर्वदा खने। अदत्तदाना जायंते परमा
 योपजीविनः। एकेन तिष्ठता धनं देकेनोपरितिष्ठता। दातृयाचकयो
 र्तेदः करान्यामेव सूचितः। दीयमानं त्रयो मोहातु गोविप्रानि सुखानि
 वारयति पापात्मा तिर्यक्यो निवृजन्नुसः। शातातपः। माददस्व त्रियो ब्रूया
 त्। गवामि ब्राह्मणेषु वा तिर्यक्यो निशतंगवा चांडाल धनि वं जायता। य

८८

मः। कन्याप्रदाने यज्ञे वा यास्मिन् वा धर्मसिंहेनो विघ्नमाचरेते यस्तु तमा ऊ
 ब्रूह्यतको तस्माद्विद्वति मविच्छेदने विघ्नमाचरेत्। दद्याद्दहृदपा
 त्रलोकद्वयजिगीषया। श्रीमदानारतः। अर्हतामल्लूपाणां नादेयं वासि
 किंचन। उच्चैश्च वसमप्यश्वप्रापणीयं सतां विदुः। अत्रुनी ययथा कामसथ
 संक्षेमहाव्रतः। अत्रुणी ययथा कामसथ
 अथो वसिष्ठाय महात्मनो अथः प्रदाय शीतात्मा तं ताकलोकमितोगतः।
 आत्रेयश्चंद्रमयार्दतो विविधधनो दवालो कान्तययोधीमान् अनेता व
 समदीपतिः। शबिरोशीतरांगानि पुत्रं च प्रियमोरसं। ब्राह्मणार्थमुपाह
 यन्ते लांकीं विदुः दवा सुत्रलश्चवान्। दिव्यं पुष्टा शिला कंठसो वर्षं परमहि
 मं। उच्चैश्च देवा वधे दवा सराष्टाः। नृगमद्विवां सा वित्री कुंडले दिव्यशरी

रत्ननमेजयः॥ ब्राह्मणार्थपरिचयजगत्तुलोकमुत्तमं॥ सर्वरत्नं वषाद
 नेष्टु वनाश्वः प्रियास्त्रियः॥ रम्पमावसथं चिदवा मुलोकमास्त्रितः॥
 निमीराष्ट्रं विदेहो जामदग्नौ वसुंधरां॥ ब्राह्मणेन्यो ददौ चापि गयोश्चो
 वी सपत्न्यां॥ अर्षन्निचपत्तये सर्ववृत्तानि चासन्नतूरा राजा मित्रसहस्रापि
 वसिष्ठाय महात्मने॥ दमयंती स्त्रियं दत्वा तया सह दिवंगतः॥ सहस्रजिह्व
 राजर्षिः प्राणानिष्काम दायशाः॥ ब्राह्मणार्थपरिचयजगत्तुलोकाननुत्त
 मानां सर्वकामेश्वरं संप्रसूतं दत्वा वेश्मदिरमयं॥ मुजलाय गतः स्वयं शत
 द्युम्नामहामतिः॥ नाम्ना वसुधमानं च मोशाखराजः प्रतापवान् दत्वा
 राज्यं मृची कायगतो लोकाननुत्तमानां मदिराश्च श्वराजर्षिः शांतो दत्वा
 सुतां प्रभुः॥ रुष्यशृंगाय विपुलेः सर्वकामे रघुज्योत्तं दत्वा शतसह
 स्रं तु गवां राजा प्रसेनजित्॥ सर्वसानां महातजागतो लोकाननुत्तमानां॥

८९

नवद्याचन

एते चान्ये च बहवो दानेन तपसा धिया मदात्मनो गताः स्वयं सयात्मा
 नो जितेन्द्रियाः॥ तेषां प्रतिष्ठिता कीर्त्या विस्त्रास्यति मेदिनी॥ दानयज्ञं
 प्रजासायैरि केहि दिवमाप्नुवन् दानेन च तानि वशी नवंति दानेन वि
 राण्यपि यांति नाशं॥ परोऽपि बंधुवसुपति दाना दानं हि सर्वव्यसनानि
 हंति॥ इति श्रीकर्मविपाके दानप्रसंशाः॥ ७॥ तत्र देवलो दानुलं चणमा
 दाः॥ हिंदुः षड्विधानं षडंगं षट् विपाकं शुक्रं चतुः प्रकारं त्रिविधं त्रि
 नाशं दानमुच्यते॥ तत्र हिंदुः॥ नाल्पचं वा वज्रचं वा दानं स्यात्फ दया
 वदोऽश्वदानं किंश्च दानानां वृद्धिं च यकरः स्मृतः॥ अर्घ्याश्च भिक्षुः
 स्तदपूर्वकं मज्झिमनं जक्तिः॥ शक्तिरिति पाठः॥ शक्तिरो दायी षड्विधा
 नमिति॥ षट् अविधानानि त्रयाश्च याः निमित्तं च नयस्यताति॥ धर्ममयं
 च कामं च ब्रीडादर्थं च या निवा अविधानानि दानानां षडेतानि प्रवक्षते॥

तद्याक्तिमाह॥ पात्रेनो दीयते निश्चयमनपेक्षप्रयोजनं केवलतया
 गच्छेद्यधर्मदानं तच्चयाता प्रयोजनमपोक्षेव प्रसंगाद्यत्प्रदीयते
 तदर्थदानमिच्छाकारिहिकं फलहेतुकं स्त्रीपानमृगयाक्षाणां प्रसं
 गाद्यत्प्रदीयते अनर्हधिरागेण कामदानं तच्चयते संसदित्रीड
 यास्तुत्यायोऽथोऽर्थिभ्यः प्रदीयता प्रयाचितश्चतदानं व्रीडादानं तच्चय
 तादृष्टप्रियाणि श्रुवावादर्षवद्यत्प्रदीयते तद्वद्वर्षदानमिच्छाकर्म
 होऽभवन्नतंचयतु आक्रोशानर्थद्वेषाणां प्रतीकाराय ययद्रवेत्तु दी
 यते तापकर्तृभ्यो नयदानं तच्चयते ॥ ७ ॥ अथ षडंगमिति ॥ दाता प्रति
 यदीता च अदा देयं च धर्मशुक्र ॥ दत्ता कालो च दानानामंगान्यता
 निषद्भिः ॥ ८ ॥ तत्र दाता ॥ अपापरो गी धर्मात्मा दिक्षुरव्यसनः शु
 धिः अनिद्या जीवकमचिषद्भिर्दत्ता प्रव्रास्यते ॥ अपापरो गी राज

७०

नवद्याच

यद्देमादिरोगरहितः ॥ पात्रं ॥ त्रिःशुक्लः शशवत्रिश्च घृणाक्षुः सकले
 द्रियः ॥ विमुक्तो यो निदोषो ब्राह्मणः पात्रमुच्यते त्रीणि विद्यात्रयवत्त्वा
 निश्चुक्तानि यस्य स त्रिःशुक्लः ॥ शशवत्रिरल्पजीवमोघायः ॥ घृणाक्षु
 र्दयाक्षुः ॥ सकलेन्द्रियः ॥ अविकलेन्द्रियः ॥ सोमुरव्याद्यजिसंप्रीतिरर्थि
 नां दशनिमदासहजानश्रया च तदाश्रयति कीर्त्यते ॥ देयं ॥ अपरा
 धः धर्मलेशं श्रयंतमार्जितंधनं ॥ चल्पवा विपुलं वापि देयमिच्छन्निधी
 यते ॥ यत्र यद्दुर्लभं तद्रयस्मिन्काले पिवापुनः ॥ दानाद्दिशकालो
 तो स्यातां श्रेष्ठो न चान्यथा ॥ अवस्था देवा कालानां पात्रदात्राश्च संप
 दा ॥ दीनं वापि न वेत्तु श्रेष्ठं श्रेष्ठं वाप्यन्यथा न वेत्तु ॥ षड्विपाकब्रह्माह ॥
 दुःफलं निःफलं दीनं तुल्यं विपुलं मर्त्यं ॥ षड्विपाकब्रह्मं मुदिष्टं षडेता
 नि विपाकतः ॥ तान्याह ॥ नास्तिकेन दिक्षेन्मोक्षाराय पतिताय चोपि

शुनचूणदंष्ट्रत्वांप्रदत्तं डः फलं तवेतु डः फलं विपरीतफलं मद्
 दप्यक्ष फलं दानं श्रद्धयापरिवर्जितं परिबाधकं दानं मद् दप्यनतां
 ब्रजेतु अफलं अपक्ष फलं पात्रा प्रागज्यमासाद्य दत्तं दीन फ
 लं नावता दीनं नूनं कृत फलं किंचित् इति अत्रि प्रायः यथा कृतमपि
 यदत्तं चित्रेन कलुषेण वा तदुसंकल्प दोषेण दानं उल्य फलं न व
 तु शुक्लांगः सकलापक्षिर्दानं स्याद्विषु लोदयं अत्रुक्रोशवशा
 दत्तं दानमक्षयतां ब्रजेतु अत्रुक्रोशो दया ॥ ७ ॥ अथ चतुः प्रकार
 माह ॥ क्रवमाजस्त्रिकं काम्याने मित्तिक मित्तिक मातु विदिको दा
 नमायेथि चतुर्विद्यातद्विज्ञातत्र ॥ अपाराम तडांगादिसर्वकाम
 फलं क्रवीत दाजस्त्रिकमिथ्या कुदीयते यद्दिने दिने अपच्य विजये
 श्रयश्च्री बालार्थं यद्विष्यते इच्छायास्तु तदानं काम्यमिथ्यनिधीय

७१

नवद्याचर
 ॥ ७ ॥

तो कालापेक्षं क्रियापेक्षं अथापि क्षमिति स्मृतं त्रिधनाने मित्तिकं प्रोक्त
 सहोर्महोमवर्जितं त्रिविधमाह ॥ नाकात्रमानि वयारिमध्यमा निविक्ष
 नतः ॥ अधमानीति शेषाणि त्रिविधं मिदं विदुः ॥ तत्र विविनक्ति ॥ अन्नं व
 धिमधुत्राणां गोरुरुक्माश्च दक्षिणः ॥ दानेष्टु तमदानानि उत्तमद्वयदा
 नतः ॥ परिजोग इति परिजोगसाधनं पद्मासनादौ उपान त्रैषयाना निष्ठ
 त्रपानासना निशादीपकाष्टफलादीनि चरमं ब्रह्मवार्षिकं ब्रह्मवाद्
 र्थज्ञातानां संख्याशेषेषु नैष्यते अधमान्यवशिष्टानि सार्वदानान्यथा
 विदुः ॥ ब्रह्मवार्षिकं ब्रह्मनिवर्षाणि प्राप्नुयुरातनं मित्तियावतु एततो
 त्रममपि दक्षिणादिजीर्षतां प्राप्तमधनं न वति ॥ त्रिनाशवमाह ॥ इष्टं
 दत्तमधीतं वा विनिश्चयं कुकीर्तनात् शुभाघानुशोचनाभ्यां च तस्मै तेजो
 विपद्यते तस्मादात्मनस्तत्तु एतद्वथापरि कीर्तयेत् शुक्लवानितितत्त्वा

दुःसुमेव च तवादिनाः श्लाघाप्रशंसा ॥ वृथा ॥ गृहादिप्रयोजनयुक्तिकरे
 णा ॥ ठा ॥ कर्मपुराणे ॥ नित्यानेमित्तिकं काम्यं विमलं चेति कथ्यते ॥ तद्य
 द्वा ॥ अथ न्यूननियत्किंचिदीयते उपकारिणो ॥ अत्र बुद्धिश्च फलं तस्या
 त्रबाल्लणाय नित्यकं ॥ यद्युपापोपशान्त्यर्थं दीयते विद्वेषांकारानि
 मित्तिकं तदुद्दिष्टं दानं सज्जिरनुष्ठितं ॥ अपापोपशान्त्या इति नियतं नि
 नमित्तोपलक्षणां ॥ अपथ्यविजये श्वर्यं श्वर्यार्थं दीयते ॥ दानं तत्र
 काम्यमारब्धा तं श्रुतिर्धर्मचिंताका ॥ इयदीश्वरप्रीणार्थं ब्रह्मवि
 मुक्तदीयते ॥ चेतसान्तिश्च क्लेशुक्तेन दानं तद्धिमलं शिवाय मनु ॥ येन
 येन हिनावेन यद्यदानं प्रयच्छति ॥ तेन तेमहिनावेन तत्तत्प्राप्नोति सु
 जित ॥ येन येन हिनावेन साधिकं राजसादिना ॥ तदुक्तं नगवजीतासु ॥
 दातव्यमित्यदानं दीयात्तु उपकारिणो देशकाले च पात्रे च तदानं ॥

नदद्यात्
 साधिकं स्मृतं यद्युपपत्त्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते च प्र
 रित्किं ईतदानं राजसंस्मृतं ॥ अदेशकाले यदानमपात्रे न्यश्च दीयते ॥
 असंस्मृतमविज्ञातं तत्तामसमुदाहृतं ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ तानि विधि
 हीनानि वचनाथपरस्पदा ॥ क्रोधलोभान्निवृत्तेन तामसानि विनिर्दिष्टा
 नु ॥ साधिकानि नवंतीह अद्वयाप्रयादिज्ञातामसानां फलं बुक्तेति ॥
 कृते मानवः सदा वत्सलं संकरनावेन वा धिकेयदि वा पुनः ॥ बाले वा दास
 नावे वा नाऽत्र कार्या विचारणा ॥ अथान्यथाऽनुमानुष्पेराहसानां फ
 लं तवेतु ॥ साधिकानां फलं बुक्ते देवदेनाऽत्र संशयः ॥ अत्र विपाको मध्य
 राणे ॥ येषां पूर्वज्ञातं कर्म साधिकं मनुजोत्तम ॥ पौरुषेण विना तेषां य
 किंचिद्दृश्यते फलं कर्मणा प्राप्यते लोके राजसस्य तथा फलं सिद्धय
 यवंतामसश्च फलं च पुण्यकर्मणा ॥ ठा ॥ इति दानलक्षणां ॥ ठा ॥ अथ दानां

गनिरूपणीं॥७॥ यदुक्तं च न विष्णुपुराणे॥ प्रतिगृहीता इत्यं च क
 लो देशश्च पावनः॥ अक्षयसाविकी इत्यं दानानामंगपर्यं कं॥ तत्र
 हर्वपात्रनिरूपणीं॥ कंदपुराणे देवीप्रतिर्द्वयवचनं॥ श्रीतीनामा
 कराद्येतेरन्नानामिव सागराः॥ विप्राविप्राधिपमुखेयनतस्तृप्त्यप्रस
 येतायत्रादेवेदविदो विप्रानप्राभं द्युतमंदविः॥ नतत्रादवादेवेशिदवि
 र्भंतिकर्हिचित्॥७॥ तथा च तितिरायश्रुतिः॥ यावतीर्वीदवताश्चास
 र्वावदविदिब्राह्मणवसंतीत्यादि॥ वियदिच्छातथोमप्रकारः प्रा
 पणे स्मृतः॥ अदिवंसंघापयं चैवंतेदादृनुविप्रास्तः स्मृताः॥ अपिना
 नारायणो नंतब्रह्माकंदोनिलशरवी॥ तत्रज्ञाननानि नंदंतियत्रवि
 प्रानप्रजिताः॥ येषां प्रसादसुलनमायुर्धर्मः सुखंधनं॥ श्रीयशः स्वयं
 वासश्चतानुविप्रानर्चयेत्तुबुधः॥ विष्णुधर्मोत्तारः॥ ब्राह्मणोऽप्रजितेर्निर्धे

८३

नवद्याचन

प्रजितोऽहं न संशयः॥ निर्निर्मितेश्च निर्निर्मिते रदंसर्वकर्मसु॥ याज्ञवल्क्यः॥
 तपश्च प्राप्तुं ब्रह्मा ब्राह्मणचेदयुप्रयोऽष्टमर्थपिष्टदेवानां धर्मसंरक्षणा यथा
 मय्यः॥ नास्ति विप्रसमो देवो नास्ति विप्रसमो अरुः॥ नास्ति विप्रातुपरशत्रुर्नास्ति
 विप्रातुपरो विधिः॥ वक्षिषुराणे॥ न जातिर्न कुलं राजन न स्याधर्मयश्च तं नरा का
 रणानि द्विजवस्य हतमेव च कारणं॥ किं कुलं वृत्तदीनस्य करिष्यति पुरात्म
 नः॥ अमयः किं न जायंते कुलसुमेधुसुगंधिषु॥ नेकमेकांततोयाद्यं पठनं हि वि
 शांपतो हतम विष्णुतांतातरहो निः किं न पद्यतो ब्रह्मना किमधीतननेट
 स्पेव डरात्मना तनाधी तंश्च तं वापि यः क्रियामनुतिष्ठति कपालसुंयसौ तो
 यंश्च हतो च यथापया॥ इष्यं स्याच्छान्दोषेण हतदीनतयाश्च तौ तस्मादि
 क्षिमदाराजहृतं ब्राह्मणलक्षणं च उर्वदोऽपि दुर्द्विः श्रद्धादत्ततरा स्मृता
 सद्यं च दमस्य पादानमहिमं प्रियनिग्रहः॥ दृश्यांतयत्र राजे प्रसब्राह्मणः

धा

तिस्मृतः। अहिंसापरमो नियं दुःखानो जातवेदसंश्च दारनिरतो दाता सवे
 बाल एतच्च। तत्राशौषाथयिष्यं च प्रसंगान्तक गतियः। निवृत्तोलो
 नमो दात्यांतदवबाल एं विदुः॥ प्रसंगश्च अथाशक्तिः॥ ये दांतदाताः श्रुत
 पुष्पकसीजितेन्द्रियाः श्रीषिषधे निवृत्ताः॥ प्रतियदे संकृतिताय दद्याद्देव
 लणाः श्वारयिषु समथः॥ यमः॥ विद्यावंतश्च ये विप्राः सुव्रतां ताश्च तपश्चिनः।
 सद्यसंयमसंयुक्ता धमनसुक्ता जितेन्द्रियाः। पुनंति दशनिं प्राप्ताः किं पुनः
 सगतिं गताः॥ तेषां दद्याच्चुक्ता च प्राप्नुयुः परमां गतिं दद्याद्दिजाय शुद्धा
 यदातायाति शुभां गतिं विद्यातपःशीलवांश्च सतारयति नेतरः॥ मन्त्रः॥
 शीलं संवर्त्तनाज्ञेया शौचं संव्यवहारतः प्रज्ञां संकथनात्तुज्ञेया विनिःपा
 त्रं परीक्षतो दांतिः सृष्टा दद्यात्सद्यो दानं शीलतपश्च श्रुतं पतदष्टांगमुद्दि
 ष्टं परमं पात्रलक्षणं॥ वशिष्ठः॥ स्वाध्यायार्थं यो निमतं प्रशांतीं विज्ञान

न दद्यात्तु विदुः श्रेष्ठे पात्रं संविषुम्
 नोति नारालक्षणे

सुंपापनीरुं व दुःखं। श्रीषु दांतं धर्मिकं गोशरणं। व्रतेः क्वांतं तादृशं पा
 त्रमाहुः॥ यमः॥ विद्यायुको धर्मशालः प्रशांतः दांतो दातः सद्यवादी हत
 इ॥ वृत्तज्ञानो गोहिता गोशरणो दाताय दद्याद्ब्राह्मणः पात्रमाहुः॥ वशि
 ष्ठः॥ किं विद्वदमर्यपात्रं किं चित्पात्रं तपोमर्यं। आगमिष्यति स तृपात्रं तृपा
 त्रं तारयिष्यति॥ ब्रह्मचारी न वेत्ते पात्रं पात्रं वेदस्य पारगः। पात्राणामपि तत्
 पात्रं शूद्रान्तं यस्य नोदरे व्यासः॥ किं विद्वदमर्यपात्रं किं चित्पात्रं तपोम
 र्यं। असंकीर्णं त्रयं तृपात्रं तृपात्रं तारयिष्यति॥ असंकीर्णं त्रयो न्यादिर्लोक
 रहितं तत्र याज्ञवल्क्यः॥ न विद्यया केवलं यातपसा वा पि पात्रता। यस्य
 वृत्तमिमेवोत्तमं विद्यात्रं प्रकीर्तितं अथ कर्मपुराणं। न वार्यपि प्रयुज्यते
 विदालव्रतिके दिडे। न वक्रव्रतिके पापे मावेदविदधर्मविज्ञा विषयते सु

दत्तं हि विधि नोपाजितं धनं। दातुं नैव च नययि परत्रा दातुं रेव वा। अथ नर्थः
 प्रथवायः॥ यथा हवे नोपनिष्ते निमज्ज्य दत्तं केतरना दातुं प्रतिष्ठादीतारो
 ताथे वाजो निमज्जतः॥ शातातपा॥ नष्टं देवलके दत्तं मप्रतिष्ठं च वासुधौ। X
 यश्च वाणिज्यके दत्तं नैव तत्प्रथमं नदत्तं॥ दत्तं॥ धूर्त्तं बंदिनि मन्त्रे च कुवे
 द्ये कितवे शवे। वाटचारणचौरयो दत्तं नवतिनिष्कलो। श्रुं दधुराणे॥
 देवपितृविहीने यदीश्वरे नृश्वदीयतो दत्तं। कुकीर्त्तितं यश्च वेदाग्नि त्यागि
 ने तथा॥ अन्पायोपाजितं धाने दत्तं ब्रह्म हण्ये च यत्। गुरवेऽवृत्तवक्त्रे च
 नायपतिताय च॥ तत्तद्वायचय दत्तं सर्वदा ब्रह्म विद्धि। याज्ञकायव
 सर्वस्यावृत्तवक्त्राः पतये तथा। परिवाकाय च तथा। सर्वस्य पिशुनाय च।
 इत्येतानि च राजेन्द्र ह्यथा दानानि प्रोडशागर्त्तं स्तोत्रानवालाऽपि

७५

नदद्यादुद्विज्येष्टे याचसं विष्णुम्
 नोति नारायणम्

दृथा दानानि प्रोडशागर्त्तं स्तोत्रानवालोपि श्रुंके दृष्टो नयौ वनो नदत्त
 स्पे दनाशो हि सर्वथा रिशू दत्तः॥ श्रीमद्वारं नारते॥ पञ्चध्वविशामूकाया
 धिनोपदत्ताश्च यो नृत्तया मम दाराजन उदेयः प्रतियदः॥ इति पात्रनि X
 रूपणं॥ यथा द्रव्यो यथा नावो यथा लज्जयथा विधिः। सप्रयत्ने दत्तं फलं त
 था प्रोतितथा विधिः। शिवधर्मो दत्तं त्रिभागं वित्तस्य जीवनाय प्रकल्पये
 त्। भागद्वयं बुधमर्थं नित्यं जीवितं यत्। च शेषं वित्तस्य भागपंचकं लवा
 भागत्रयं जीवनाय संरक्ष्य भागद्वयं धर्मयिकल्पयेदित्यर्थः॥ श्रीमद्वार
 ते॥ एकां गां दशयुर्दद्यात् दश दद्याच्च गोशती। शतं सदस्रं युर्दद्यात् सर्वे
 बुल्यफलाः स्मृताः। गोशतं दद्यात् दत्तं गो लज्जपरिमाणं द्रव्यस्यापि ताव
 द्दानं। यतो दशावरगो धनिनोऽपि गो दानाधिकारः स्यात्। याज्ञवल्क्यः॥ द
 यं प्रतिश्रुतं चैव दद्यान्नापदरे नृपुनः॥ यमः॥ यश्च वाचा प्रतिज्ञातं कर्मणो

उपपादितं तद्धनं कृणुमसंयुक्तं मिदलोके परत्र च। कृणुमसंयुक्तं। कृणुम
 मर्षणकृत्य दोषसंयुक्तमिदं यथा। मयजना नरो ह न्याद्वर्तमानांश्च मय
 वा अतिक्रान्तान् यत्प्रवृत्त्या दप्रयच्छन् प्रतिश्रुतां प्रतिश्रुता प्रदानेन दत्त
 स्य हरणेन वा जन्म प्रवृत्तियुक्तं पुण्यं तत्सर्वं संप्रणश्यति। श्रीमद्वात्तारत॥
 ब्राह्मणं श्रयमाह्वयति ह्यथैव शिवर्तिनां पश्चान्नास्तीति यो ब्रूयात्तं वि
 द्या ब्रह्मघातकं तथा वा। संश्रय्यो न हि छेतया विवायश्च ने छति। उभाव
 नृतिका वेतो मृतो पापमवाप्नुयात्। यो न दद्यात्प्रतिश्रुत्य स्रुत्वा वा यदि
 वा बद्धः। आशास्य स्य दत्ताः सर्वाः। कीवस्य वप्रजा फलोत्तमनारदा। ब्राह्म
 णस्य च यदेयं श्रान्त्यस्य च नास्ति कः। सकृत्कृत्य तस्य विनयेन दत्ता वेऽस्य
 बंधुषु। यदा तु न सकृत्कृत्य तस्य न च सर्वं विधाधवाः। दद्यात्सजातिविष्य
 यश्च दत्ता वेऽस्य निक्षिपेत्। गौतमः। प्रतिश्रुत्याप्यधर्मसंयुक्ताय न दद्यात्। १६

न दद्यात्तु विजयेषु याच सर्वं विषुसं प्रितम्
 नोति नारालक्ष्यम्
 तत्रागिराः। देवतानां च कृणां च माता पित्रोश्चैव च। पुण्यं देयं प्रयत्नेन
 नापुण्यं नोदितं क्वचित्। न हि पुराणो। पापदरापापमानोति नरो लक्ष्य
 एणं सदा। पुण्यदः पुण्यमानोति शतशो यमहस्त्रशः। वक्रिपुराणो।
 द्वाविमोक्षरूपो लोके सूर्यमंडलजो दिनो। दातान्न स्पृष्टं निक्षिपेत् सुनिक्षि
 दे मवसृजः। अथादेयनिष्पत्ती। देवता। अन्यायाऽभिगतां द्वा सुकली X
 पृथिवीमपि। अथावर्जमपात्राय न काचिद्वृत्तिमाप्नुयात्। वक्रिपुराणो। अ
 न्यायो घगतं द्रव्यं शुद्धी चायो ह्यपि दंतः। धर्मानिकां हीयते न धर्मफलम
 श्रुतो एव मान्येऽथ बद्ध निरन्यायो पाजिते धीनिः। आरभ्यते क्रियायां सु
 पिशाचास्तत्रादेवता। कृदपुराणो। देवप्रयं चरुद्रव्यं द्रव्यं वंडेश्वरस्पृ
 त्रिविधं पतनं हृष्टं दानं लंघनं नक्षणात्। अपहृत्य परस्पाथं दानं यस्तु
 प्रयच्छति। सदा तानरकं याति यस्याथ सि स्य नतु फलोत्तमं। तथा। परिच्छिन्न

मवज्ञातं अपर्याप्तमसंस्तुतं यः प्रयत्नं विविधेन स्रज्जन्तं वैतिष्ठते ॥
 परिशुक्तं ह्रीताः प्रयोगं वस्त्रादि ॥ अपर्याप्तं चकारादिमन्त्ररज्ज्वादि ॥
 यकाद्यायनः ॥ कन्याशय्याद्युदं चेवाद्यं यजोस्त्रियादिकं ॥ तादकस्मिप्रदा
 तयं न बहुन्यः कथंचन ॥ तथा ॥ वक्रन्यो मप्रदेयानि गोष्टं शयनं स्त्रियं ॥
 किं कदह्णिणाहोतदातारं पातयंति हि ॥ व्यासः ॥ न च गंगा रागिरी तीव
 धमं नक्षत्रां मृतवत्सकां ॥ न वामनां वैश्वदेवं दद्याद्विप्राय गंगं नरः ॥ वेदज
 ने पिघातिनी ॥ देवलः ॥ विवस्वतां रागिणीं रुद्रां सुविश्वं शृंगनीं घण्टीं ॥ द्वा X
 एव ॥ शरीरांगं दद्यादोषवै मवाप्नुयात् ॥ न चोपरान्तिर्दिग्धमं मदी
 दद्यात् कथंचन ॥ नश्मशानपरीतां च न च पापनिषेवितां ॥ पापादिस्त्राः
 प्राणिनाद्याद्यादयः ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ सोऽरीरांतस्करां कीर्त्तयत् ॥ तथा
 लवतीं सुवंक्षिदद्यात् बुद्धिजश्रेष्ठेयाचसंधिषु संस्थिताः ॥ स्कंदपुराणे

न दद्यात् बुद्धिजश्रेष्ठेयाचसंधिषु संस्थिताः ॥ स्कंदपुराणे ॥ पापदः पापमा
 न्नोति नारालक्ष्युर्णमदातस्मान्न दद्यान्मेधवीपातकं जातकस्य वित्तं
 श्रीमहाभारते ॥ ६ ॥ रिविनेभ्यो हि हतेभ्यो मृच्छरोगजरादिभिः ॥ नृपः कोऽख
 मपरं सद्गुणोदात्तमदीति ॥ ६ ॥ खंददातियो न्यस्य क्रवं ॥ खं स विंदति ॥ त
 स्मान्न कस्यचिद् ॥ खं दातयं ॥ ६ ॥ खनीरुणां ॥ अथ पात्रविशेषणं देयसु
 त्रिायमं ॥ सुवर्णं रजतं ताम्रं यतिभ्यो यः प्रयत्नंति न तत्फलमवाप्नोति त
 त्रैव परिवर्त्तते ॥ धर्मपरीतमधर्मं जनयतीत्यर्थः ॥ उक्तं च तथा ॥ यतयेकां च
 नंदबादातापिनरकं व्रजेदिति देवलः ॥ पञ्चमन्नं च दद्यात् सुखं वानप्रस्थस्य
 गोरसः ॥ वृत्तिश्चातिष्ठति न्योन देयं पुण्यमिच्छतां ॥ वृत्तिर्निष्ठातिरिक्त्व
 र्त्तनीं ॥ तथानिश्चयाद् विदद्यात् दद्याच्चिरीरंति ज्ञानमधु ॥ नश्च ज्ञातप्रतिष्ठ
 स्त्रीयात्रेष्टामन्यानि वेदयेत् ॥ गोरसं काचं च देवं गोक्षिलामधुसपिप्पलीत

यासर्वान् रसांश्चापि चंडालेन्योनदापयेत्तु सस्मिन् दद्यादिति प्रणाम
 स्तारणश्च प्रसाद्य स्मिन् इति न प्रयादित्यर्थः ॥ ७ ॥ पूर्वोक्तं तपामिति चेत्
 राक्षसीनां क्रयार्थं अन्यत्र प्रयत्नं निवर्तयितव्यं ॥ विष्णुधर्मनिरात्रुबंध
 नुमथाश्चाश्चरन्नानि केन कौतथा ॥ तिलांश्च कुंठं च दद्यात्तु वै नाविज्ञाय
 पाखण्डा इति ॥ अथ याज्ञमुच्यते ॥ तत्र व्यासः ॥ ऊढं वाथं हि सकुडा
 प्रप्रतियाह्यमयाचितं गयं यथमात्मानं चैव न हियाचन कर्हि चित्तुं
 दपुराणे ॥ इति चेद्दारुणं प्राप्ते ऊढं वेसीदति दुःखं ॥ असाक्षेऽपि
 स्त्रीयात्प्रतियदमतं प्रितः ॥ नृणां पकारणार्थं च प्रतियाह्यं विज्ञातम् ॥
 चिकीर्षया तयज्ञस्य मातृपित्रथमेव च वृद्धोचमातापितरौ साधीना
 यस्तु तं शिष्यः ॥ अप्यकार्यं शतं च वा तत्र व्यामनुरब्रवीत् ॥ अकार्यं शतं
 कात्रणावेशकर्मणा वा सेवावाणिज्यशाल्यप्रवृत्तिना नाप्रकारेण

७८

उब्रल्लगोवधमदिना ॥ यत् ॥ अकर्मव्यं न कर्मव्यं प्राप्तेः कं वगातेरपि ॥ कर्मव्यमेव क
 र्मव्यं प्राप्तेः कं वगातेरपि ब्रह्मांडपुराणे ॥ आपद्यति धर्मं एया इत्यतः शिष्यतस्तथा
 यं यत्कृतं प्रतियदं विप्रानधमं विपरिहीयत ॥ वृद्धस्यतिः ॥ अपि पापं च ताराशो प्र
 तिष्ठंति साधवः ॥ इति वीनान्यदि कुंति पापं वनं ह्येतदुत्तमं तथा ॥ अथाचिता
 तं याज्ञं अपि दुष्टं कर्मणः ॥ अन्यत्र कुलदाघं दपतितः ॥ असथा द्विषाया इव कर्म
 राजांतवा सिया इत्यस्याः सीदन्ति चेदं न दुःखं ॥ वं निदं च कपापं द्विषं वती ॥ श्ववर्ज
 यत्तु ऊक्षाः काशं पयोमस्यागधः ॥ पुष्पं दधि हतिः ॥ मांसं शय्या सनं ॥ नां प्रया
 ख्येयं न वारिच ॥ आममांसं मधु घृतं धानाक्षीरमथादिनां युद्धं तं च संयाह्यं नि
 वृत्तिनां पिश्रुतः ॥ शाकमस्यारनालानि कुंठकाः सक्क वस्त्रिणाः ॥ इन्द्रः फला
 नि पिण्या कं प्रतियाह्याणि सर्वतः ॥ कुंठकाः कणाः ॥ कडुकमिति पाठे अदु कं अ
 चाणकं लज्जं फलं रसजवणादिसिद्धं ॥ साक्षाज्जलपाकवर्जितं ॥ विष्णुधर्मनिरा

नाः समासेनादक्षिणायनोत्तरायनो विष्णुवत्प्रमुखसंक्रमाः। आषाढीका
 त्रिकीमाघीवेशाषीचविशेषतः। अन्याश्च प्रसमास्यः। विशाखचतुर्तीयाद्या
 कार्तिकिनवमीसितात्रयोदशीनाप्रपदमाघेदशोष्णिगादयः। इतिवत्सो
 ष्णिगादयः। चतुर्दशमन्वादयः। चंद्रसूर्योपरागाः। वेधतद्यतीपातदिनक्षया
 श्चात्रष्टकात्रष्टका। द्वादशी। इत्यादयो ह्यनेकशः। पुण्यकालाः। इतिकाले
 दत्तमनंतकमितिवचनात्। कालापेक्षासर्वकर्मसु। इतिकालनिरूपणं। वा
 अथावशारणं। दानांगो। दवीपुराणो। सार्वशिवाश्रमाः। पुण्याः। सर्वनिघः
 शुभाप्रदाः। न विष्णुपुराणो। नदीयानयत्रधर्मश्चिदुप्यासकलोद्धिः।
 सदृशः। परमोन्निधैश्च सर्वं पुण्यतमोत्तमः। विद्वद्भिः सेवितायश्च शास्त्रा
 क्रयत्रवर्तते। याज्ञवल्क्यः। यस्मिन्नादशो मृगाः। लक्ष्मिन्धमन्तिनिबोधता
 माकंडेयः। सत्यापेरुत्तरायसु यत्र गोदावरीनदी। पृथिव्यामपि लक्ष्म्या

१००

सप्रदेशोतिपावनः। व्यासः। गंगादारेप्रयागे च चंद्रमुर्विके च षष्ठ
 रो नगरे वाट्टदासवगंगासागरसंगमो। कुरुक्षेत्रे गयायांचतीर्थ
 चाः। मरकंकटा। एवमादिषु तीर्थेषु दत्तं त्रिमहयतामियात्। सर्वती
 र्थमयी गंगा तत्र दत्तं महाफलं। कंद। श्रीपर्वतमहाकालं। गोकर्ण
 वेदपर्वतं। इत्याद्याः। कीर्तितादशाः। सुरसिधनिषेविताः। सर्वे वि
 लोचयाः। पुण्याः। सर्वनिघः। ससागराः। गोसिधमुचैनिवासाश्च देशाः
 पुण्याः। प्रकीर्तिताः। एषु तीर्थेषु दत्तं हि फलस्यानंतं लक्षवेत्। प
 रमपुराणो गंगावोदगुणी गंगां यत्र यत्र प्राची सरस्वती। तत्र कुरु
 क्षातं पुण्यं स्नानदानेषु सुव्रता। लिगं वा प्रतिमावापि दृश्यते यत्र
 कुरुवित्। तसर्वं पुण्यतां याति दानेषु च महाफलं। ब्राह्मणो। नदीती

रग वांगोष्ठे बाल एतानां च वेश्मनि। दत्तं शतयुगं प्राञ्जलं हमा
 दिव्यसंशयैः निधो। शिवस्य विभोर्वक्त्रे श्वसन्निधो दत्तमक्षयं
 तथा। अमिहोत्रे गवांगोष्ठे वदघोषपविवित। शिवाय मे न संस्था तं ३
 नयदल्पमपि दीयते। तदनंतफलं ज्ञेयं। शिवहेत्राचुनावत। म
 श्मः। शालिग्रामसमुद्भूतरोलश्चक्रांकमंडितः। यत्र तिष्ठति
 मेदिन्यांतत्तद्देवं योजनत्रयं। धाराचय्याः शिलाद विमुद्रिता
 मममुद्रया। यत्रापि नीयत तस्या तृतीयं द्वादशायोजनं न। तथा॥
 प्रयागादिषु तीर्थेषु पुण्येषां तानि पुत्रादवावाहयमाप्नोति न
 दीपुण्यवनेषु च। न विष्णुतृपुराणे॥ क्रोशामात्रं न वतुहेत्रं शिव
 स्य परमात्मनः। प्राणिनां तत्र पंचवंशिवसायुज्यकारणं॥ फलं दे

१०१

फलं दत्तं कृतानां च अनंतं पारिकीर्तितं। मनुजैश्चापि ते लिंगे दे X
 त्रमानमिदं स्मृतं। स्वयं च विसदस्वत्पातुञ्चापि च तदर्थकं॥ इ
 ति देशः। अथ अद्वायं दानांगमुच्यते। तत्र सुंदरपुराणे॥ दानं द
 द्यात् प्रयत्नेन अद्वायं तमंतं दितं। अद्वायं तं श्रुत्वा मपि दानमानं
 यमश्नुते। अथ अद्वायं च यद्देवं सर्वधर्मपिसत्तमानं तत्तु फलाय न
 वतितस्मात् अद्वायं समाश्रयेत्। देवतः॥ प्रदाय शाकमुष्टिं वा अ
 दानं क्रिसमं त्रितं। मदतेषां त्रयं तायसवर्जिदयमाप्नुयात्। अ
 महानारतो अद्वाया साध्या तद्धर्ममिदं जितं। शिवजिः। अकिंच
 नादिभुनयः अद्वायं तो दिवं गताः। धर्मार्थकाममोक्षाणां अद्वाय
 रमकारणं। इंसाम अद्वायना नानधर्मिनाः पितृफलं वक्ति
 राणे

अथापूर्वः सर्वधर्मः अथामध्यमं तसं स्मिताः अथानिष्ठाः प्रतिष्ठा
 अधर्माः अथैवकीर्तिताः कायाक्लेशैर्नवकु निर्नचिवार्थस्मराशि
 निःधर्मः संप्राप्य तसूक्ष्मः अथादीनेः सुखे रपि अथाधर्मपरः सु
 क्ष्मः अथाज्ञानपरंतपः अथास्यश्चिमाक्ष अथासर्वमिदं जग
 त्सर्वभृंजी वितं वापि दद्यादथययादिनरा प्राप्नुयात् सकलैर्कि
 वितु अथादधर्मान्नतः न वेत्ता व्यासः अथावसाधिकीदवी सूर्यस्य
 बुद्धिता नृपः सवित्री प्रसावित्री च जी वविश्वासिनी तथा अं दपुरा
 णे अथामातेव जननी ज्ञानस्य सुज्ञ तस्य च तस्मात् अथासंस्तुत
 पाद्यज्ञानं सुज्ञ तमर्जयेत् मनुः अथयेष्टं च पूर्णं हि च निश्चं कथा
 तूपय नतः अथाज्ञात ह्यक्षयते न वतः आगते दीनेः बृहस्पतिः १०२

मंत्राज्यदोषाद्यो मे भुतपंसी द्रियदोषद्वैतः स्मृत तास्यान्नुदा
 ननु अथायुक्तेन वेदक विज्ञा अत्राक्षेपः इदं उपात्रादिदानां गप
 चके निरूप्यमाणे दानां गतस्यापि दातुः कथं पुथुयुपादानमि
 ति शं कनी यं दानस्य दानु व्यतिरकेणानुपपत्तेस्तानि च वदा देषा
 त्ना एवं तर्हि देशकालादरूप्यनुपादानं स्यात् एवमादिक्लेशप
 यालोचनया षडंगदानमिति वदता देवलेन भु निरूपित एवा तथा
 दिवा ता प्रतिगृही ता च अथादेयं च धर्म युक्ता देशकालोचनाना
 नामंगा न्येतानि षड्विडः इत्युक्तेऽपि न पुनराद्रियामहे यतः अथ
 वयं जमानो दाता ज्ञान्य ज न कलं हणाः निघ्रायेणा नयोर्न जेदः यदि
 दातुः पुथुर्गंगचेनोपादानो तत इति कर्तव्यतादि दानां गनिश्चतः अथा

नदितिकर्तृव्यता। प्रेनप्रतिपादनीयेवा। सदाहयाज्ञवल्क्यः। देश
 कालउपायेनश्रेयस्यश्रद्धासमृद्धितोपात्रप्रदीयातयत्तसकल
 धर्मलक्षणं। इतिश्रद्धानिरूपणं॥ अथदानसामान्याविधिः। तत्रदा
 नधर्माः। नविष्णुपुराण। सम्पुक्कससाधनं कर्मकर्तव्यमधिकारि
 णा। निःकामेनमहावीरकाम्यं कामाचिंतनं च। आचारयुक्तः श्र
 द्धावान्नादवशोऽहोत्सवित्रमः। कर्मणां फलमाप्नोति न्यायाजितध
 नस्यचोयतः। आपश्च वः। प्रयोजयिता नुमंताकर्तृतिश्चर्यनरक
 फलेषुना। गिनः। याज्ञवल्क्यः। विधिदृष्टं च यत्कर्म करोद्यविधिना
 नुसः। फलं न किंचिदाप्नोति क्लेशमात्रं हितस्यतनुमः। प्रभुः प्र
 थमकल्पस्योऽनुकल्पेन वर्तते। नसांपरायिकं तस्य दुर्बुद्धेर्जा

१०३

दुर्बुद्धेर्जायते फलं। गरुडपुराणे॥ प्रशस्तदेशकालेऽथवात्रेदत्तं
 तदहं यं। कोटिजन्माजितं पापं ददत्तस्य च न स्पति। देवीपुराणे। श्र
 चिन्मात्रावप्रतेन ह्यंतिसद्यत्रतादिना। अपिसपथिमात्रोऽपि दाता
 रंतार्येदिहो तथा। दानं हि मे वज्रमानाद्योऽयुणवः। प्रयच्छति।
 सनुप्रेयधनं लब्ध्वा पुत्रपात्रः। महाश्रुतो परंचानुपदयेददानं
 दत्वा विचक्षणं। सुखादयं सुखादर्थं प्रत्यावेत्तनातधनं। अत्रुपी
 डामनुत्पाद्य सुखादर्थं सुखात्तरं। रामायणे। नावज्ञया प्रदा
 तव्यं किंचिदाकेन चिह्नचित्। अवज्ञया दियद्वंदात्रुसुदोषमा
 वदेतु। शातातपः। अत्रिगम्यनुयदानं यच्च दानमयाचितं विद्यत
 आगरस्यांतस्य स्यांतो न वविद्यते। प्रकृन्नानि वदानानि ज्ञानचनि

धर्मयामपि तपणं। आसनाहूपादसुजात्रोवर्जिंघयोस्तथा। अता
 वतुक्रियकोयश्चप्रोदपादः। सत्रयातावन्निष्ठः। यज्ञलेष्टकवस्त्र
 एरुलेवैवाद्वाससा। जपोहोमस्तथादानंतस्सर्वंनिष्कलेनवेत्त।
 विष्णुपुराणे। होमदेवाजनाद्यास्तुक्रियाश्चाचमनेतथा। नेवैक
 वस्त्रः। प्रवर्तेतद्विजवाचनकेजाप। ज्ञातातपः। सव्यादंशात्परिज
 ष्टकटिदेशधृतांबरा। एकवस्त्रंउतविंघातादेवेपित्र्येचवर्जयेत्।
 गौतमः। स्नानेदानेजपेहोमोदेवेपित्र्येचकर्मणि। बद्धीयांनास्तु X
 रीकहांशेषकालेयथारुचि। याज्ञवल्क्यः॥ परिधनाद्वह्निःकक्षा
 निवधाद्यास्तुरीतवेत्त। धर्मकर्मणि विद्वन्निवर्जनीयाप्रयत्नतः॥ व
 हिनिर्गिताकहेयथी। मनुः। संधयोरुत्तयोजपि नोजने दंतधमवने। x १०५
 * पिष्टकार्येचदेवेवा३१

तथा मूत्रपुरीषयोः। गुरुणांसंनिधौदानेयोगेचैवविशेषतः। ए
 षुमौनंश्रमातिष्ठन्स्त्रयंप्राप्नोतिमानवः। पराशरः। स्नानदानेज
 पहोमोदेवेपित्र्येचकर्मणि। सव्यापसाव्याकर्तव्योसपवित्रोकरोद्विजः।
 लघुहारीतः॥ जापहोमेतथादानेद्याधर्मयेपि तपणोऽत्रन्यत्र
 करंक्रियाविसुवसरिजातेः। क्रोः॥ दर्शदीनात्रयासंधर्मयश्चदानंवि
 नोदकांस्त्रसंख्यातंचयदैक्षंतस्सर्वंनिःप्रयाजनां। हारीतः। देवाश्चपि
 तरश्चैवतापायज्ञदानानामीशातमंतरः। सर्वकार्यसाधनानां। आर्ति
 र्तयोपसत्रेन्योरुत्तारो नवन्ति। मंत्रादेवतास्य द्यएवंसिद्धान्मंत्रवत्
 करोति। देववत्करोतीत्यद्दाति। देवताभ्यां देवताभिरवतददा
 ति। यत्प्रतिष्ठाति। देवताभ्यां देवताभिरवतत्प्रतिष्ठाति। तस्मा
 न्नामत्रवत्प्रतिष्ठातीयात्। प्रदद्याच्। यत्रमंत्रतःप्रतिपादिताहिद

वतास्त्रिप्रतिष्ठादीन्दिशुठाननवन्ति। तस्मान्मंत्रवक्रिरोरु-
 दद्यादालन्यवा। अवात्पप्रोक्तं च। अलन्यासादाकनपा
 णिनास्पृष्टा। आपस्तम्बः। सवर्णिफदकपूर्वाणिदानानियथाश्रु *
 तिविहारविहारयाश। अत्रादायदानादोयथाश्रुतियविदे
 वश्रुतोतापैवदेवक्यानिनादकपूर्वतादिनियमश्च्युतीवारा
 दे। तोयंदद्याद्विजकरेदानेविधिरयंस्मृतः। सकृशोदकदस
 श्वददामीति तथावदेतौगौतमः॥ अंतर्जन्तिकरं च। वासकशं
 उतिलोदकं। फलान्यपि चसंधयप्रदद्यात्प्रदद्याच्चित। पात्रा
 संनिक्षनेचुनारदीयपुराणविशेषउक्तः। मेनसापात्रमुद्दिश्य
 जलं प्रमोविनिक्षिपेत्। विद्यते सागरस्यांतोदानस्यांतानविद्यते।

१०६

धौम्यः। दानकाले चसंप्राप्तेपात्रे वासनिक्षेपजलं। अन्यविप्रकरेद
 वादानं पात्रे विधीयते। पट्टं विंशन्मनात्। पात्रं मनसि संविद्यं क्रियाव
 तं युगान्वितं। दशकाले चसंप्राप्तेदयमश्नुविनिक्षिपेत्। उभयासं
 धनेचुविशेषश्चैवोक्तः। प्रव्यपात्रविकर्षयेत्परोक्षं दातुमुद्य
 तः। तं धूमयादिभुवं पात्रं प्रव्यमादिभ्यादेव तं। धौम्यः। परोक्षेपि उ
 यद्वत्तं तीर्थस्नानेन सोदकं। तद्दानं सोदकं प्राकुरंतं फलदायकं।
 परोक्षे कल्पितं दानं पात्रात्तावेकथं भवेत्। गोव्रजेन्यस्यथादद्या
 ततदनावेस्यबंधुषु। परोक्षे कल्पितं दानं पिचयद्दत्तं भावपूर्वेण च
 तसा। युरुमित्रादिजातिभ्यस्तु दानमनंतं कोपरोक्षे खलु यद्दानं
 स्वस्वक्षरविवर्जितं। दृश्यते सागरस्यांतस्य स्यांतोने च दृश्यते। आ
 पस्तम्बः। तस्मादा मिश्रं दातुं यज्जदानतपः। क्रिया। प्रवर्त्तते विधा।

नोक्ताः सततं ब्रह्मवादिनां। त्रिमात्रसुप्रयोक्तव्यः कमरिंतेषु स
 वशाः। तिस्रः साक्षिभिरुक्तव्यामात्राश्चार्थवित्तके।। दवताधमन
 काले चतुर्तं कथयन्ति संशयः। वृद्धवशिष्टः।। नामगोत्रसमुच्चार्यसं
 प्रदानस्य चात्मनः। संप्रदेयं प्रयच्छंतिकन्यादानं त्रुष्टं स्त्रियमिति। प्र
 पितामहादिपुरुषत्रयमित्यर्थः। तत्र कं। नंदीमुखे विवादे च प्रपिता X
 महपूर्वकं। नामसंकीर्तयेद्विधान् अन्यत्र पितृ पूर्वकं। तथा॥ दान
 होमजपानुक्त्वं नृणां सीतः। कुरा संसारा एषां फलमनंतं तुलन
 ते प्राप्नुयान्नराः। स्मृत्यंतरा तु।। नामगोत्रसमुच्चार्यसम्यक्
 दानं। ताददेता संकीर्तयेद्विशकानादिभ्यः संप्रददेदिति। नम
 मेति श्रुत्वा याति वृत्तिमपि कीर्तयेत्। पट्त्रिंशत्तमता तु॥ प्रणीय
 त्समिद्धे मोक्षकृपाद्या कृतिव्रयं। धिगाग्रं च दत्तं सुपात्रं तेषु पण्ये १०७

प्राग्येषु च दत्तेषु पात्रांतं प्रपपादयेत्। प्राग्येषु च यस्मिन् दत्ता
 च परमेश्वरं। धर्मवासु पुण्यसु हि पदक्षिणा प्रतिपादयेत्। उद्गय
 धितिर्यता वातृदपदानविषयं। अत्र कर्मविपाकोक्तप्रतीकारदाने
 सुप्राग्येषु विप्रवधेयं। स्वयमुद्गुरवादातायतः। मंत्रेणानेन विधिव
 द्प्राप्नुयान्नराः। किरोगवात्। इति सर्वदानेषु कृत्वा तृशास्त्रेषु। सम
 द्वाव्याहृती कृत्वा तत्रोपरिसमापयेत्। ब्राह्मणं प्रणिपद्याथ ततः पा
 त्रं विमर्जयेत्। अनेन विधिना दानं दातव्यं होमपूर्वकं। सकर्मदक्षि
 णा वज्रं होमवज्रं च नार्हति। पतत्रुविहितांगभूता हामकषु होमावुवा
 दधुरांसरमुपवर्षितं। तत्र कुणविधिपरं। अन्यथा तथा दृष्टशिष्टाश्वा
 रेषु तां ब्रह्मादिदानेषु प्रसंगः स्यात्। अथ प्रतिष्टुदीष्टधमगि। ब्र X
 ह्मांडपुराणां। शुचिः पवित्रपाणिश्चट्कलीया उत्तराशुखः। अनीष्टदे

वतांधमयनमनसाविजितेन्द्रियाः। ततोत्तरीयकोनिश्चमंतज
 नुकरश्याथोदावुरिष्टमनिधमयनप्रष्टुल्लीयादलोत्पुः। विद्या
 मित्रः। अथार्थितश्चधर्मज्ञस्यथावद्विज्ञादिजः। स्नातः सम्य
 उपस्पृष्टप्रष्टुल्लीयात्प्रयताः शुचिः। आपसंबः। आर्द्रवासासुयः
 ऊयविजपहोमप्रतियहं। सर्वतद्राक्षसंविद्यातवद्विजनिचय
 ततोवाधायनः। कारवायवासाकुरुतजपहोमप्रतियदातुतद
 वगांवनवतिद्वयकथश्चधर्मद्विः। गालवः। दक्षमध्यब्रह्मतीर्थं
 ह्निणाग्रदणनउ। प्रवेताः। दक्षिणदक्षमध्यब्रह्मणस्पामयेतीर्थ
 माग्नेयेनप्रतिष्टुल्लीयादिति। गारुडः। स्नातः सम्यगुपःस्पृष्ट
 धानाधेतवाससी। सपवित्रकरश्चैवप्रतिष्टुल्लीतधर्मविद्वि
 धमतिारः। मृतकेमृतकेविप्रानुयाह्यःप्रतियहं। तत्रापिचतथा

१०८

ग्राह्यानरेरनयदाहिणा। कालः स एवयदणेयदातयसुपसि
 तं। प्रतियदस्यथान्येचयाह्यानाशुचिनादिजाः। अथसंकेतचध
 मज्ञास्यथासुक्तशिषेनवास्नातः सम्यगुपस्पृष्टप्रष्टुल्लीयात्प्रय
 तः शुचिः। प्रतिष्टुदीतासावित्रीसर्वत्रिवाः। नुकीर्तयेताततसुकी
 र्तयेन्नार्द्रव्येणद्रव्यदेवतां। समापयेन्नतःपश्चात्कामसुत्या
 प्रतियहं। तदंतकीर्तयेच्चप्रतियदविधिः। सोवित्रीसावि
 त्रदेवत्याः। रुद्रस्पृष्ट्यादिप्रसिद्धाः। प्रंद्रयादवतामजयेसवीदे
 वयमित्यादिवद्व्यमाणां। कामसुत्याकोदाकस्मात्प्रदादितिमंत्रेण।
 शांखांतरवृकामकामायेत्यादिप्रसिद्धाः। आदिष्टपुराणोः। हुंकार
 मुञ्चरन्प्राज्ञोऽविण्मसकरोदकं। प्रष्टुल्लीयादक्षिणेदक्षेनदावसु
 क्षिकीर्तयेतातथा। प्रतियदंपाठुः। प्रतियद्विजोत्तमात्तमंत्रं

ह्या उ छे विचरणे। एं गृहीयान्मदिषं शृंगेरवरं वेष्टुष्टदेशतः। प्रति
 यदमाथा ह्यस्ययानानां चाधिरोहणात्। बीजानां सुहिमादायरना
 न्यादायसर्वतिः। वस्त्रं दशांतादादद्यात्परिधमयाथवा पुनः। आरु
 ह्योपानहोमंचमारुह्येव च पाडाक। चर्मध्वजोत्तुसंस्पृष्ट्वा प्रविश्य च
 तथा गृहं। अवतीरयिषुवाणिजलस्थानानि विदिजः। ईषायां तुर
 थोयाह्युत्तुत्रं दंडतथैव च। रथोरथमात्रो मध्यरूपः। संग्रामिक
 लहणावा। क्रमांश्च प्रतिगृहीयान्मूलैर्न्यस्तकरोद्विजः। आयुध
 निसमादाय तथा मुच्यविश्रुषणी। आमुच्यपरिधमयवधेयथि। ई
 षायां दंडाग्रोपरिशिष्टे। परिगृहीतगां पुच्छेकसेवाहस्तिनंकार। क
 सेकरेहस्तिनि विशेषविकल्पः। कारहेमादिप्रवृत्तगजानामिति
 विशेषः। पूर्वोक्तिदासीदासादिशब्दः। शुद्धकर्मसोऽरंभदिशुद्धजन्मके

११०

मसूचकः। अत्र उवक्ष्यमाणदासीशब्दो निष्ठजन्मकर्मविपापकः।
 मूर्द्धिदासीमजं चैवष्टष्टेऽथतरगदन्तौ। पूर्वोक्तोयाज्ञियोऽजः। अत्र उ
 सामान्येन कथयति। अथैसात्वापि अन्नमुद्दिश्य धर्मरयेताशय्या
 सन गृहक्षेत्रं संस्पृष्ट्वा दायदायकांचनोत्तुष्टुचक्रावस्पृष्ट्वा मंगा
 श्वमदिषादिकानां प्रतिग्रहोचरादस्पृष्ट्वा दयोपरिकीर्तितः। वराहदा
 नो। गोधूममश्वविधनेन पुच्छे संस्पृष्ट्वा पक्षिणां दंष्ट्रिणां दंशतश्चैव
 थाह्वा द्रुगाश्च योऽजः। सामां तुरसचानामेष एव विधिः स्मृतः। उत्र दंडे
 तद्वन्मूलैः फलं संगृह्य गौरवात्। प्रष्टुह्योपानहोमं च वाचयेत्प्रतिमुच्य
 त्वा वासश्च यस्मादायकन्यां शाप्येति वाकरोरतिनायं पिरं पूर्वो
 प्रतिगृहीतचाहतां। पुत्रमुत्संगमारोप्य प्रतिगृहीतदंतकं। रथे
 थमुखे स्पृष्ट्वा प्रतिगृहीतकवरोरथोगंत्रीविशेषः। कवरोरुत्तुगाधम

रकाष्टं। शुभ्यकोचनवस्त्राणां नागं सुगन्धे प्रतियुहः। तथा॥ गजस्पदं ते
 हरगस्पकसे। गवां च चक्रुर्महिषा च शुभे। अजाविकाः कुक्षिषु ना
 तिदेशो। संकल्पनं स्यात्तुरथ स्पदाने। अत्र गजोदंती दंष्ट्रिजातिषु सामा
 न्यलक्षणः। रथोत्तरस्पना नो इति रथो महारथः शकटं रथः॥ ७॥ द
 तालं परिपालयद्यदि पातो वाताग्निनो नोगिनः। शक्रे शासति ना
 कलोकममराः सत्राशनं जुंजते। उर्वं शासति दुर्गसिंहं नृपतो
 सर्वे लंते नरा। मृदन्नं मृदुलांबरं मृदुलंगमदं चामीकरं चापरां।
 इति श्रीसद्विरचिते सारयादे कर्मविषाके दानादेवतसंकल्पांगलक्ष
 णां॥ ७॥ तत्र दाने उदगयेषु दर्शेषु पात्रेषु पवेश्य प्रागयेषु दर्शेषु
 यंसमाहितः स्थित्वा विभुं संस्मरन् वामकारिणविष्वक्पदं ह्निगमाल

१११

त्वचक्षुदक्षिणकरं शत्रुसहनहितं अये जलरूपे देहे मे ता मे वा पात्रे
 निवेश्य। अथेद्यादिदेशकालकीर्तनं श्रुत्वा। अमुकगोत्रायैत्यादि
 प्रवरवेदशाखाध्यायिनो अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय। एतज्जुणयुक्तं
 अमुकदानं अमुकगोत्रो अमुकशर्मण्य अमुककामसिद्धयर्थे
 अमुकफलप्राप्तये ब्रह्मन्महसंप्रददे। इत्येतदानप्रतिष्ठासिध्य
 थं इमां दक्षिणां पूर्वोक्तयुगालक्षणासु कृत्या ब्राह्मणाय उभयमहं
 संप्रददे॥ इति दानसंकल्पप्रयोगविधिः॥ ७॥ अथा॥ इकमजानृणां
 रोगायांतिनो जेषाजोः शमं जाप्ये। सुराचनैर्होमिदग्निनेष्टे प्रशिमान
 वेत्ता। इति शान्तातपः॥ अथ बौधायनः॥ सर्वकर्मसु सर्वज्ञा ब्राह्मणा सु
 सुवर्चसाः। आचार्यश्च तस्य पत्नं विष्णवं च कुडुंबिनं। आचारवंतं धर्मि

दृष्टिश्च शृणुष्ये रतां। एह माहूय विधिवत् देववत् पूजयेत्तं के
 श्वरः। कटाके वस्त्रे मालिनेश्चाप्यंशुलीयके॥ कमंडलुं कुत्रच्युता X
 उपानधं गशो लिताः। सार्वभुवक्ष्यमाणेषु कायपिव विधमदिजाः।
 यस्परोगस्य यो देवश्च। त्रिंशो मंत्रसंघारे। उपोदश सदस्त्राणिका X
 र्यः प्रयतमानसः। तद्दशांशेन होमः स्यात्तु स निदाज्यतिलैरपि।
 नाजस्रः सिध्या तमंत्रो नाकृतः फलदो न वित्। तस्माज्जपश्च होम
 श्च कर्त्तव्यः। कर्म सिद्धये। इतरेषां च रोगाणां विपाके कर्मणां न वेत्
 यो मंत्रो यश्च होमः स्यात्तु तन्मंत्रेण कारयेत्। अश्रुतं उपमासाद्य
 सर्वकर्मसु सिद्धिं दांशांतिं बुद्धिश्च जायते स ततं शांतिकारिणां।
 गदश्च उष्णदोयं स्यात्। एव कडाप्यं त दानवै त्। त्रिपदोयस्परोगः

११२

स्यात्तु पशुन्मानयोगतः। अर्धं यदा गदस्या। त्रिंशदा र्द्धं उपतेन
 रे। यदा प्रादिकं संस्त्रायां गदस्या। ऊदिनां तानो। अश्रुतं हितदाजो
 प्यं तद्दशांशेन होमयेत्। इति तथा। दाना च दानग्रहशर्वविष्णु। वि
 प्राप्तिर्युर्वचनधीतपापाः। तीर्थापि मृच्छं च निरोगदेहाः। संतानवंत
 शिरजीविनः स्युः। अपि च। दाने र्दया हि निरपि हि ज देवताभिः। युर्वच
 नप्रणितितिश्च जपे स्युः। इत्युक्तं। अणुनिचये रपचीयमानाः
 प्राकृपापजायविरुजः प्रशमं प्रयांति। दया हि निरिति ताव विषयः।
 तपस्सरुसेवनादि। यदि पापकारुजं सृष्टिं प्रशमं प्रयांति। इति। अ
 न्ये वा सुर्वेदाक्तप्रतीकारविषयो परचायस्याः। तिमात्रः पापो घृष्ट
 एव मल्यतरं स्मृतां तस्या प्रतिक्रिया दधः कर्मावेद्युण्ममेति च तथा

नारते॥ वासः॥ गतश्रीगणकान्देषिगताश्चविकिसकान्गतश्री
 श्रगताश्चश्रीगणकान्देषिनारताश्चथ॥ दुष्टामयासुरपरप्रवि
 णापदाराशुवंगनागमनविप्रवधदिलिप्तीप्राक्कर्मलिखवृतामि
 दकर्मज्ञानोपक्रमेणलिपिज्ञासुपयांतिसिद्धिः॥ इतिप्रतिचतं॥
 तथापिप्राश्नांतिकाःप्रोक्ताःगदात्राकस्मिकास्त्रिधा॥ आकस्मि
 कामयाःकेविष्णुसंसर्गयोतयः॥ अपस्मारःक्षयःकृष्टमहिरोग
 वणादयः॥ दर्शनात्स्पर्शनात्दानात्संक्रामंतिनरान्नरं॥ देवादतीद
 सिद्धानांक्रोधमदपिगदोक्तवत्तदुष्टिसत्प्रतीकारःसंगडेषुप्रतिक्रि
 या॥ उक्तातद्विद्युणावाच्यात्रिभुणाकस्मिकेमता॥ चतुर्थेणउसद
 ज्ञापेत्त्रेष्टेवंहिकल्पयेत्तुअन्यथाप्रतीकारेषुयच्चअंतदभावश्च

११३

चतुर्थेणउपेत्त्रेष्टेवंहिकल्पयेत्तुअन्यथाप्रतीकारेषुयच्चअंतदभा
 वश्चवाह्यपेत्तुमोतीविषवणस्नायीतत्तन्मंस्वेर्जितेऽद्रियः॥ अत्र
 दानविषयमेतत्तुचचाशौचंतथास्नानंदवान्निशुल्लजनमिति। सर्वश्राद्धं
 गोहिरण्पादिदक्षिणादानंच॥ अथकदयार्थः॥ तस्मात्सदेवदातयमवि
 छिनसुखार्थिनिः॥ छिद्यंतवान्यथातोगात्री। अमुकसरितायथा। पूर्वजन
 कृतंपापंवाधिरूपेणवाधतोतच्छांतिः। शपथंमंत्रिदैनियज्ञादिनिः। रो
 गाद्यत्रिविधः। कर्मज्ञादोषज्ञाः। कर्मदोषज्ञायेति॥ इत्युक्तं। कर्मप्रकोपेननव
 तिचान्ये। तथापरप्राणिषुकर्मदोषाः। प्रकोपज्ञाः। कांयमानोविकारायेमि
 श्रिताः। पितृनाविकारात्॥ इति। तथाकर्मदोषज्ञाः॥ प्रायश्चित्तविकिसा
 न्यांनश्यंति। दोषज्ञाअपधसवया। कर्मज्ञाप्रायश्चित्तेन। तथाकं। तदोषद
 शबलकालविकारसचोसा। म्पोपधसवलचयप्रवृत्तीः। समीक्ष्य। नानाप्र
 मो

रविषयतोगानसहमानश्चदेवुवात्तयरोगेवायत्रयवपिपीलिको
 मध्यमनिशीणिधांदायणान्याचरेत्ता॥ अथशुक्रानुष्ठानाशक्तस्यध
 निनःआशीकत्ररशतनिष्काणांदानांतत्राप्यशक्तस्यतदर्थंततोत्पन्न
 कयतिप्रतिदिनंचवविंशतिबालणजोजनोअत्राप्येतदंगचेनसमि
 तिलचरुघृतात्पांप्रथदंजुङ्गयातुंजुङ्गयादितिवाक्यातुंअवक्तुम
 स्यायत्रस्यातुत्रातमष्टोत्तरशंसुतांइतिस्मरणात्तुरोगप्रथयापेक्ष
 याअशुतंसंख्योजपोदोमश्चजुवतिअसाध्यव्याधिनायसत्रयेणप्राण
 दारिणाअत्रारोदणशक्तेनप्रत्युविवायतःशुविः॥पूर्वमाङ्गाङ्गती
 ङ्गवात्रपस्थायेचशंकरांदविःशेषेणवर्त्ततएकोत्तरमतंदितः॥प्रस
 मासेजयेन्मृचंरोगेअथतथाअतोदानकर्मएषशक्तानांजपसदि
 गुणोक्तवेदितिवचनात्ता॥संयक्तेचउरासुथाक्षतिधराकेविज्जदाने

११५

सूत्रेनप्रच्यवं

श्रमा॥केविचूरतरारणोक्तिदराविहृशुणेसादरा॥गांतीयादि
 छणप्रगज्रवपुषस्त्रेकेकशास्त्रपरांजीयासर्वश्रुणैकधममृप
 तिआड्यसिंहोशुवि॥ग्रंथकडु॥७॥इतिश्रीसद्विरचितेसारथाके X
 कर्माविपाकेप्रतिकरणव्यवस्थाकथनं॥७॥पद्मपुराणे॥वृद्धमान
 थापीनांदानप्रतीकार॥तत्रक्षयश्च॥क्षयेज्ज्वातं पद्मब्राह्मण
 यनिवेदयेत्तुलिताढकोपरिपतज्जलंकांसमयहृदोपलेनाथदंतद
 डेनयथाशक्त्याथवाक्षतंनिक्षयतत्रपद्मंउब्राह्मणायसमर्पयेत्॥
 सक्षयशास्त्रविधिनामंत्रेणानेननक्तिन॥पद्मनरांजातनेहृदप्रदने
 जाडिजेवजाजतं कर्माविपाकेनक्षयनाशयमेनधादानमंत्रं॥तत्र
 वंक्षयरोगांउत्तरीप्रुरोगात्प्रमुच्यते॥इतिश्रीपद्मपुराणक्षयरो
 गक्षयपद्मदानं॥७॥तत्रैवैवद्वितीयंप्रकारमाह॥सौवर्षकार्ये X

तपश्चंपलेनार्धेनवाधुनः॥ यदाशक्त्यामतिमानुदहमष्टदलंश्च
 नंतविशशाद्यंनकुवीतलवेनिःफलमन्यथा। द्रोणेति लाढकेवापि
 ताम्रपात्रं समचितं। तस्य मध्ये बुधैतत्तपश्चं निदध्मन्कुं कुमोप
 रि। ब्राह्मणं श्रुत्तसं पन्नं निष्टिकं वाऽग्निदोत्रिणं। आहूय गंधमा
 लाद्यैर्विधिवद्वाऽर्चयित्वा। ततः श्रुत्तमियं पन्नं दद्यान्मंत्रमुदीरय
 न्। नगः पूषापतंगोऽसोदा दशात्मा त्रयी तनुः॥ पन्नदानेन दत्तेन प्री
 तस्त्ररणि रसुमे॥ दानमंत्रः॥ इति क्षयरोगहरपन्नदानं॥ ७॥ तस्य
 स्वकारणांतरेष्टृतीयं प्रकारमाह॥ क्षयी स्यात्तु क्षत्रमारण इति कि
 यांतरं। बोधायनः॥ क्षयस्य कृत्तिकदली दिव्यां पत्रिः सुसंवृतां
 फलपुष्पैः समायुक्तां सुवर्षस्य पलेन उायथा वित्तवतः कुर्यात्तु व

११६

खेणावेष्टुतं सूत्रके। ब्राह्मणान् नोजयेत्वा पितृदेवीनां विधेः शुचैः
 होमं चकार्येत्तत्र पूर्ववद्ब्राह्मणेन उ। हिरण्यगर्ज इत्यादि तद्धिमेगोऽप्रा
 क्षुरवेन उ। तस्मेतां कदली दद्यात्तु वखालं कारश्चर्विको। पूजिताय दद
 द्राय दत्तच्छाया तवेदनो धर्मज्ञाया तिदांताय मंत्रेणानेन तां क्षयी॥ हि
 रण्यगर्जः पुरुषः परात्परं जगन्मया रं जादानेन देवेश क्षयं क्षपय मे
 प्रनो॥ इति दानमंत्रः॥ पुण्या दवाचनं कार्यं ब्राह्मणेर्विद्वारणे॥ शि
 ष्टिष्टैर्वधुनिश्च सद नोज नमाचरेत्। यमश्चानिर्ज्ञेति शैव प्रवृत्तौ
 राजयक्ष्मणः॥ अनयोर्जपि होमो च कार्ये प्रियतमानसोः॥ इति क्ष
 यहरोगहरकदली दानं॥ ७॥ अथ राजयक्ष्मणि। यः पुनर्मदगवा
 न्प्राप्यथा निमानी धर्मज्ञाश्चाज्ञानी स तायां प्रो प्रायश्चित्तव्यवहार

निश्चयं वा करोति। सराजयस्मी नवति। तत्र प्रतिरूपं दद्यात्। तदुक्तं ब्र
 ह्मांडपुराण॥ धर्मशास्त्राण्यविज्ञाय प्रायश्चित्तं ददाति यः। राजयस्मा
 नवेन स्मरोगपीडा बहुरूपा। सावर्त्तकेन विधानेन तत्प्रतिरूपकमि
 ति। राजयस्मणः। यतः। असाध्यसर्वरोगक्षयार्थं व्याधेः प्रतिरूपं कथं
 तत्तदुक्तं ब्रह्मांडपुराणे॥ श्रीब्रह्मा उवाच॥ सुवर्णं ज्ञाते वपि। यथाश
 क्त्वा तु रूपतः। तत्राद्यप्रतिमां व्याधेर्दद्याद्दिप्राययनेन तः। ज्ञातेन वा
 तदर्थेन त्रिंशत्तानिष्कसंख्यायां ज्ञातं रूपमयं व्याधेः प्रतिरूपं उकार
 यत्। निश्चयपात्रे संप्राप्तं तु लो। सितरूपाके। अलं लघुचरणो व
 षं रूपं चागरुलेपनीं वा सोऽयुग्मेन संवेष्ट्यादिरप्यबहु रूपाणां। अ
 लं लघुताया विप्राय दद्यान्मंत्रमुदीर्य नू। यमां रोगाः प्रवाधंते देह

११७

स्थासत तं स्मिताः। शुक्ली घप्रतिरूपेण तान् रोगान् नृद्विजसत्तम। दान
 मंत्रः। बाढमेवैव तद्रूपं शुक्लीयाश्च दत्तेन वा। सद्यश्चुरोगी दाता च दी
 र्घायुश्च प्रपद्यते। यत्र यद्यपि पात्रे सामान्यं नानातिरुतं तथापि को
 स्पमयेति ज्ञातव्यं। कां स्पं च यस्मिन् रोगो देयमिति वचनात्। तथा च प्रति
 शुद्धी त्रिमुखेनावलोकयेत्। यतः। उक्तं। दुःप्रतिग्रहदग्धस्य विप्रस्य कि
 लभारता। न पश्येद्ददने पश्चान्तचेन मक्तिनाषयेत्। इति मदात्रारता X
 त्वा। इति ह्ययादिव्याधिप्रतिरूपकदानविधिः॥ ७॥ शान्तवक्त्रः॥ राजहर्ष
 यरोगी स्यात्त एषा तस्यापि निःशक्तिः। गोचूदिरप्यमिष्टान्नं जलं वस्त्रं प्र
 दायिना। धृतधेनुप्रदानेन तेलं कृतं प्रदानतः। इत्यादितिः। क्रमेण च
 क्षयरोगप्रशाम्यति॥ ७॥ इति क्षयरोगः॥ ७॥ अथ हृल्लस्य रोगः। हृल्लेन

श्रुतीनवतिमनुष्माणं च दिंसकः। अतस्तस्य विपाकोऽसर्वशूलवि
 नाशनं। दातं यद्ब्रह्मणा प्रोक्तं तस्मै कथयाम्यहं। पलेन वा तद्वद
 नयथा शक्त्याथवा पुनः। सो वसं राजतं वापि शूलं कथयन् प्रयत्नतः। ताम्र
 वाप्यायसेना पिरवादिरेणाथवा पुनः। महादेवप्रदरणं याथा तथ्येन क
 ल्पयेत्। रक्तवस्त्रेण सर्वेष्टा तिलानामुपरि न्यसेत्। रक्तमाल्येन च सेवीते
 रक्तचंदनचर्वितं। तिलानां च परीमाणं दोषं वाथ तद्वदके। एवं च चाविध
 नं ब्रह्मजयेद्ब्रह्मणा नृशुचिः। आदित्यादिमूलमंत्रेण उपचारश्च शोभनः।
 क्रियाविघ्नान्नामपूजां च याहोमं च कारयेत्। शूलस्य दक्षिणे पाशे सुं डि
 लायं प्रणीय च। समिदाद्यतिलान् कृत्वा पुरुषस्येति विसमिह। पुरुष
 स्थेत्यागमः। पुरुषस्य च विष्णुदेसदस्त्राक्षस्य धीमहि। तन्नोरुद्रः प्रचोद

११८

याः। अथ वक्तव्यं नमः।
 नः शान्तं प्रकल्पयेत्। तेनोदकेन वा। स च सुखं। लभ्यते। गीर्णं नरोत्तमं। ज्ञाते व
 तेशूलं सर्वपुण्यं स्वीय न किमः। दद्यात्स दक्षिणं तनुं प्राङ्मुखं वायव्यं दक्षिण
 र्वा। मंत्रेणानेन परयात्तत्तया सर्वपरं स्मरन्। वंशं लज्जलं ब्रह्मणा मुष्टिं च सु
 राणां विनाशकः। दित्यानां दानवानां च शंकरस्यायुधं सदा। कृत्स्नं सुम
 थपाश्च सुमथवा पुष्टं संस्थितं। शूलं विनाशय चं मे महादेव करो ह्यता। इ
 ति दानमंत्रः। स्नात्वा च तोजनं कथयति ब्रह्मणा वंधुः। निसृज्य शूलं रोगस
 मुत्पन्नं वेदनामाशुनाशयेत्। इति शूलदरशूलदानं। ॥ तथा। अ
 दाहीनं समन्यथा दानं चावश्यं ददन्। तवेदश्च विमान् श्रुतीनरं क
 यति प्रतिक्रियो। अथ प्रायश्चित्तं च ब्रूमति। ब्रूवां प्रायणी। यस्तं सम

स्रं वा व्याधितारतम्पे न कुर्यात्। अत्राशक्तो धनी चेत् प्रतिदिनं पंचाश
 द्वा लणतो ज्ञनं मृष्टानं कुर्यात्। अत्राप्यशक्तो जपं च सततं होमं च कुर्या
 त्। जपं होमं तथा तीर्थस्नानं वापि समाचरेत्। सती वरोगमुक्तोऽपि सुच्य
 ते ब्रह्मजो जनात्। इति वचनात्। जपादिया व जोगान्मुक्तो न वतितावद्व
 कुर्यात्। एतद्वा लणविषयः॥ इतरविषये पुनर्न निमेव शस्त्रं॥ ७॥ इत्यरु
 विश्वले॥ ७॥ तथा सुर्वेदे॥ श्रुती परोपता पेनेति वचनात्। ब्रह्मजो जने
 दानेन ब्रह्म रोगात् प्रमुच्यते। इति शा तातपः॥ श्रुती परोपता पेन ह्यय
 तेन तत्प्रमाणतः। सो न्न दानं प्रकुर्वीत जपेन ई प्रियं वदेत्। इत्युक्तं॥ ७॥
 अथ नैत्ररोगेष्वाह॥ यः परदृष्टिविद्या तल्लता योऽपि कृ मिथ्या चारेण
 व्याधसन्निकलत। यः परम

११५

अस्प्रायश्चित्तं पारा कं वां प्रायणं कुर्यात्। अत्राप्यशक्तः प्रतिदिनं
 पंचाशद्वा लणतो ज्ञनं कुर्यात्। अत्राप्यशक्तश्च यः स सुपसो सिवेति
 ताभ्या मष्टोत्तरशतं सदस्त्रु कुर्यात्। यावज्जोगमो ह्येवा वच्युर्मे देदी
 ति इमं मंत्रं जपेत्। आस्प सदितं हिरण्यं च दद्यात्। तथा सुज्ञानं ब्राह्मणे
 दद्यात्। नैत्ररोगात् प्रमुक्तये। इति ब्रह्मांडपुराणवचनात्। इति नैत्ररोगः॥ ७॥
 अथानयनद्वयनद्वयः प्रवृत्तं निश्चुनयः सम्यक् कामान्तिरीक्षिते
 नयनद्वय रोगात् प्रवृत्ति। ब्रह्म मे देहि। अही न्यामि। तिमंत्राभ्यां जपे हो
 मं कुर्यात्। सदस्त्रु कलशस्नानं रवेः कुर्याद्विज्ञातमः॥ इति वचनात्। य
 थाविज्रवं ब्राह्मणतो ज्ञनं च कुर्यात्। इति सुयनयनो ना॥ ७॥ अथ मंददृष्टि
 दरोः। यः उच्छिष्टः सन् दूरं उद्यतं मध्यगतं अस्त्रं या तं न ह्यत्राणि वा निरी
 क्षितो समं दी नूतने च वरविमे न वति। स उद्यन द्य मित्रमदमित्यादि

अवेनचरु घृताभ्यां दोममसुतं जुहुयात्। याता घृतेन चरुणानेन
 वरश्मिदीनाङ्कितानाने जुहुयात्। अमुतं सम्पगितिशास्त्रविनिश्चयः।
 कर्मभूराणवचनात्। तिः क्वा दशकं दद्यात्वासांसिरक्तान्यन्ने
 वेति। यतो वासांसिरक्तानि व्याधिताशनाय चाहुषः॥ इति वाक्य
 तु॥ इतिर्मदहृष्टो॥ ७॥ अथतिमिरदरं यः। पूर्वजन्मनि ब्राह्मणम
 दिरे देवालयेषा। प्रहृतं तं दीपं नाशयति। सो न्यजन्मानि न वतिमि
 रीतवति। तत्र प्रतीकाराय मरुतप्रकाशमंत्रानुष्ठपत्तुलमन्त्रि
 त्रयज्ञासर्वांगेषु प्रोक्षयन् व्याधिनिमुक्तो न वति। मन्त्रोदवस्वस
 दस्तकलशान्निषेकं कुर्यात्। दीपिकां लज्जयि चात्रुतिमिरव्याधि
 मानूनवेदिति वचनात्। इति मन्त्रिमिररोगो॥ ७॥ पञ्चपुराणो ज
 मांतराहिरोगे न जायत ह्यहिवेदना। वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं
 ध

१२०

मणान्नापितं पुरा। अहिरोधेनेति वृद्धुक्तं। अहिनिमीलनं बाला
 काडष्टवृषादिभिर्दूषणं। दीपादिदेवविप्राणां हरणं। परशुरतेजा
 सहनात्। विस्तृताहिकरणं दुष्टोषधमपदेशदानी। परछलान्वेषणं पर
 मप्रकाशनमित्यादिभिर्नेत्रव्यथाङ्गजायतो तत्रापलेन कारयेन्मन्त्रा
 गरुडं विष्णुवाहनं राजातो च तथापह्नोरनिर्भक्षोऽसुविष्णुता। कर्त्तव्यं
 चाहियुगलं माणिक्याभ्यां सुयोजितं। पादयोः सुषकिटिकं रत्नाभ्यां परि
 कल्पयेत्। वस्त्रेनानाविधेनैवमलं च यश्चुनात्तं। स्नापयेत्पुनरतो वि
 रक्ताः प्रीत्यर्थं पितृगाधिपांगंधपुष्पैश्चाक्षतैर्वस्त्रैः पूजयेद्बालाणां त्रयीं दे
 वदेवांगकुशलं ब्रह्मविद्यासुनिष्ठितं। दोमश्च तत्र कर्त्तव्यो मन्त्रेऽथ देवतो
 यजे। यद्वा गरुडगायत्र्या समिदाभ्यतिनादिति। आदिशब्देन चरुवीहया
 यत्ततो संख्यावप्रतिप्रथमष्टोत्तरशतं। अथ मन्त्रप्रतिष्ठाकायविश्वरूपक

विधमनः। गरुडगायत्रीवेद्यद्वयद्वारे गरुड दानेदशविधैः।
 पुण्याद्वाचनं कार्यं ब्राह्मणे वैदिकारणेः। एतच्च पुण्याद्वाचनं
 दानानंतरं कार्यं परं बुद्ध्या नानंतरं। अष्टतिवाचि चत्विर्वि सर्वदोषो
 पशान्तयो। तास्मै कृतवत दद्यात् शो रिषी चर्यवा हतः। गो रि श्री विष्णुः।
 नक्त्या सै ह्यविधिवत्ताक सुरकेट कादिभिः। मंत्रेणानेन विधिवत् प्राप्नु
 रवाया हिरोगवान्नाहवदवज्जगन्नाथलक्ष्मी प्रियपरात्परा वादनस्य
 प्रदानं ननु ह्यः कर्म विपाकजं। अहिरोगं जगन्नाथ नारायण जगन्म
 या पुष्पं वा पटलं वा पिक्लि नं सुष्म मथापि वा। रक्तं वा पथन क्तां ध्यं न सं
 वा वातरक्त कं कीलकादि च विसृप्ये तथा न्य बुद्धु दादिकं। विनाशयाश्च
 मेरोगं जगतां पालको ह्यसि। दानमंत्रः। ताता विष्णु विप्रं हं त्रिष्टुष्टु
 बंधुभिः। स्नाचा विप्रैः समं बुजं न सुखी न वतिमानवः। दानानंतरं स्ना

१२१

त्रा पुण्याद्वाचनं विधमय ब्राह्मणवेद्येणं लं चा विप्रान् भोजयि
 त्वा बंधुभिः सार्धं बुजं त। ब्राह्मणवेद्येणमंत्रः। अलक्ष्मी यच्च दोषं मे
 सर्वगात्रेषु वसिष्ठं तं नम्रं वंशमयात्पत्रं लक्ष्मी पुष्टिं च वदथि॥१
 इति अहिरोगद्वारे गरुड दानविधिः॥ लक्ष्मी यन क्तां धवलोक्ते वादा
 यन॥ न क्तां ध्यं जायते तस्य योगवां नय नदयो। करोति पूज प्रहंपंत
 स्पवदया मिनि पूति। वित्तोः श्री गाय वेपस्य यथा शक्त्या च नक्ति
 तः। सुवर्ष प्रति मां कुर्यात् विष्णु वादन तत्परां बह्विपीडक सं सुक्तां
 द्विजुजा मृदु सै स्थितां। कारयि वा श्रुता कारं प्रक्षाल्य श्रुतिवारिणा
 संवेद्य पीत वस्त्र सांगंध माल्यैः समर्चयेत्। तं पुलापरि सं स्थाप्य यथा
 वितवतः स्वर्यं। पूजां च मूलमंत्रेण कुर्यात्। हवस्प न क्तितः। आचार्यः

सर्वशास्त्रज्ञो वेद वेदांगपारगः। एवं ब्रूतं समानीयात्तत्तत्प्रका
 ल्ययेत्। होमं चापि प्रकुर्वीत समिदात्प्रातिनिध्या। इदं विष्णुप्रतपि
 ह्युर्विलोच्य कर्मिकमात्रा मंत्राध्यसुयाक्तमार्येण च त्रैलोक्ये संपादयन्
 नवेनाप्रणीता मोक्षपथं तं च चादवं प्रसजयेत्। देवस्य दद्यान्निव
 द्यं हविः सर्वसिमततः। अष्टोत्तरशतं वापि मूलमंत्रेण विष्णवे। आ
 ज्यं जुहुयाद्गोप्राशुषः प्रयतः शुक्तिः। शुक्लां वरधरश्च वयुक्त
 माल्यानुलेपनां। सदह्नि एव दद्यात्प्राशुरवाय ह्यदश्नुषः।
 मंत्रेणानेन विधिवत्तनमस्तुत्प्रातिनक्तिः। गोविंदगोपीजनवध
 जेश। कंसासुरघ्न त्रिदशेशवं द्यागोवर्धनाद्रिप्रवारकदहृत्स
 रहिता शेषगवामधीशा गोचक्षुषां देव निरोधजेनापापेभ्यः ममा

१२२

शतमां ध्यमेतत्। वदीयदानेन सुउष्टरूप। नक्तं ध्यमेतच्च मपा
 करुष्या। इति दानमंत्रः॥ एवं ब्रूयात्प्रतीकारं गोपवेषधरस्य च। तत्र
 दद्याद्देवद्विषुषी जायतना व्रसेशयः॥ ७॥ इति नक्तं ध्यनाशनं गो
 पालसूत्रिदानं॥ ८॥ अथाध्वोमाह दं तावै नवेदं इति शातातपा
 ब्रवीत्। नरकांतसं कुर्वीत प्रायश्चित्तं यथाविधिः। प्राजापत्या नसकु
 र्वीत विंशत्शास्त्रविनिश्चयात्। ब्रूतां तकोर्यन्नावंसु वसपिलसंख्य
 या। श्रुतं रूपमयं च वताम्रा एवावादकानिषद्। निष्कदम्मा प्रकर्त
 व्यादेवः श्रीविमलां लुनः। पृथक्कलेन सर्वेषां ह्युपजयतं विष्मनतः।
 नावं द्विजायतां दद्यात्सर्वपिष्करसंश्रुतां। तत्रावास्तु देवजगन्नाथ
 सर्वश्रेष्ठशयस्त्रिः। यातका सर्वमशं मां तारय प्रणता त्रिदिना पूर्व

कर्मविपाकोष्ठमंधवंममकेशवावंनाशयजगत्प्राणशुलदृष्टिप्र
 दोनवादानमंत्रः॥ इत्युदीयप्रणम्याथ ब्राह्मणैतं विसर्जयेत्॥ अन्य
 न्योपि यथाशक्त्या विप्रयो दक्षिणां दिशो नृशयं वदरनोदनं॥ ७॥
 अथ कामरूपां च वधे लल्लरू दत्तारं प्रजायते॥ तनतत्तुपापशुध्य
 थं दत्तव्या वृषनः सितः॥ वृषन इत्युत्तिन्न वृषणा वलीवदी॥ इति च
 लल्लरू दत्तारदरसित वृष दानं॥ ८॥ अथा॥ तारिचो निदत्तवैवजाय
 तके करदण॥ दद्याद्दत्तमयी धनुंसतत्पाकं शांतयो इति कथुरि
 त्तररत्तधनुदानं॥ ९॥ माजरी निदत्तवैवजायतपिंगले दण॥ त
 नवेदूर्यरत्तानि दत्तव्यानि शक्तिकः॥ इति पिंगले दणवदराव
 यरत्तदानं॥ १०॥ तथा परोक्षदा सत्तकाणाः सगां दद्यात्समाक्तिकां॥

१२३

तुलु

इति काणवो॥ ७॥ तथा॥ रीति दत्तपिंगलाहः स्यात्तु उपोष्यदिवस
 सत्रो रीति पलशतं दद्यात्तु अर्चयिष्या विधमनतः॥ इति पिंगलाहः स्यात्
 तथा॥ दत्तवोरस्तु पुरुषा जायतने त्ररागवान्॥ उपोष्यदिवसं दद्या
 त्दत्तधनुं विधमनतः॥ इति त्ररागवा॥ ८॥ तथा॥ शाकदोरी च पुरुषा
 जायते नीललोचनः॥ ब्राह्मणा यप्रदद्यात्समदानी लमणिद्वये॥ इति नी
 ललोचनस्या॥ ९॥ तथा॥ दीक्षितस्त्री प्रसीगन जायते दुष्टैरक्त दुष्टदृक्
 सतत्तुपापविशुध्यं प्राज्ञापय्यानि पट्टचरत्तु इति रक्त दुष्टदृष्टो॥ १०॥
 नत्रश्रुत्त॥ नशां परस्त्रियं दृष्ट्वा सूर्यं वा स्रमना दयो॥ कामाश्च नत्रश्रुत्त
 स्यान्तहिनुं लमतदृशा॥ इति गोतमाक्त्या॥ ११॥ चहुना दिदीति अष्टा
 त्रराशुनं त्राज्यं शुक्रयात्तु च ननजलमनिर्मयं नत्रं सिंचयेत्॥ अही स्या

चक्षुर्न इति जपेत्तुं वा तर्पयेच्च यथाशक्त्वा सूर्यं संपूज्य न कृतिः।
 इति नेत्रश्लो। अथ कमलानाशनो बृहद्वैद्याय नः॥ इति हृद
 जातमाक्ष्या॥ कामलीनक्तचौरः स्यात्तस्य वक्ष्यामि निष्कृतिं। ऊर्वा
 वशतमानान्या विष्णोर्वादि न मुत्तमं। सुवर्णनातिशुद्ध न पक्षयामा
 क्तिक धर्यं। नासिकायां तथा वक्ष्यामि तृतीयं च राजतां एवं च चायुः
 तंतं घृतद्राणां परिचर्यसेतुं। श्वेतवस्त्रेण संवेष्ट्या श्वेतमाल्यं समर्च
 येत्। सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो विल्लवाधर्मपाठकः। बालेण श्रुतिं तो न
 क्त्वा यजमानेन शक्तिः। उपचारः षोडशभिर्विल्लु मन्त्रं च यत्तथा।
 आग्नेय्यां दिशि होमश्च कर्त्तव्योऽल्लुडिले शुभोऽसि मिदात्पतिलश्च व
 पालाशसमिधश्च यामंत्रेण रुडगायत्री सदा चो संप्रकीर्तितः। स

१२४

निष्ठाश्च कीर्तित इति पाठे वा॥ तिलहोमो व्याहृति निश्चतः। श्रि
 ष्टं तं यजतुं गुरुडगायत्री विल्लु च रुडगायत्री दानवक्ष्यतां स्था
 पयेत्। वरुणं कुंभं सितवस्त्रेण वेष्टितं। निक्षिपन् न चरन् नानि मृत्तिकां रो
 चनां तथा। अथ स्नानाज्जल स्नानादल्मीकाभोगमा कृदात्तुं पंचमृत
 पञ्चवसं संपूरयेत्। पुण्यवारिणा। तना निषेकं कर्त्तव्यं तत्रापो दिष्टा
 दिनिःक्रमात्। हिरण्यवस्त्रे तथा पवमानेन च धहिततः स्नात्वा
 चरिणी विष्णोर्वादि न मुत्तमं। सदहिर्ण्यमुदायुक्तं प्रादुषाय निव
 दयेत्। मंत्रेणानेन विधिवत् आवाययि ह्यहं ददुषः। लक्ष्मणपरमानं
 दजगतः परिपालकः। पूर्वजिन्मानियतुं घातं न कृत्वा चैवं मया कृतं तं
 नावाप्तं वा वक्ष्यामि नमया ह्यति दुःसहं। कामला लक्ष्मि दं देवतव वाद

नदानतः। विनाशयाथैतन्नृजगतांपालकोह्यसिदानम
त्रा॥ एवं गरुडदानं दिद्वामभ्यः सुखी भवेत्। आचार्यब्राह्मणा
नृनाञ्च प्रणिपद्य विसर्जयेत्॥ इतिकमलानां शनगरुडदान
विधिः॥ ७॥ अथाजीर्णः। अन्नं हवे चिजीर्णान्नो न वतीति श्रुतेषु
रात्रिस्प्रायश्चित्तं॥ उपवासत्रयं च चाक्षत्रवस्त्राद्युसारणकुर्या
त्। अग्निरस्मीत्यनेन च रुघुताभ्यां होमं चाष्टोत्तरसदस्त्रं जपेत्। यस्य
वृत्तं न जीयते। तत्रो न निष्टोदः। कथं च नाइति धूम्रवाचोत्तरमन्नस्य
अग्निरस्मिन्न्य चं जपेत्। इति वचनात्। तदयमन्नं यथाशक्त्या विप्रन्याज
कृतः। अयं। बुभुक्षुः। होतव्योऽप्यन्नेनोदीर्घनांधबधिरैश्च। इत्यजीर्ण
दशं। वाग्भृषाकस्य काव्रतस्य सर्वथान्नं बुक्त्वा अजीर्णतोऽतिवेले

शूलरोगवानपि न वति। शुक्रोत्तमं च शूद्रानं च व्रतस्य द्विजस्य च। शूल
व्याधिर्न विनश्यच्च जीसान्निती पीडितः। इति हृदका नातपस्मरणात्॥ तत्रा
पवासत्रयं कथयति। ताम्रं रजतं च पलत्रयं संमितं श्रोत्रियाय ऊर्ध्वं विनेद द्या
वृ। विप्राय। मंत्रः। एतद्दशमित्तविप्रश्च ल्वं रजतमादरात्। अजीसान्निनवं
शूलरोगं हरेत्तमे विभुः। दान् मंत्रः। पूरितो जनं च जनानां शुशक्ति सुदीक्ष्य
कार्यं॥ इत्यजीसान्नि शूलरोगः॥ ७॥ अथा॥ गोमांसखादकोर्मदजठराग्नि
र्न विद्यपि। सोऽग्निश्च कंजपे नित्यं श्रीश्च कंच विचक्षणः॥ इति हृदस्मृतिः
स्मरणात्। सर्गादघात्वागवाक्निकं च दद्यादिति। इति मंदजठराग्ने॥
तथा च॥ यः पुनः कारणमंतरणान्यंगरंदवाप्रभापयति समंदजठराग्नि
र्न विनश्यत्कल्यश्च जायते। तत्र रात्रौ श्रात्रोत्तिरोद्रेषाश्च क्तेन च रुदृतान्यां
अष्टोत्तराशु तं जुहुयात्। तामग्निवसामिथ्यष्टोत्तराशु तं जघ्नात्स्मादा

गादिभ्यतेनर इतिवचनात्वाचवाग्निश्चालणनोत्तनंदद्यात् इतिभूत
 कल्पमंदाग्नौ॥७॥तथावबोधायनः॥अग्निमांद्यंनवेनस्ययस्त्रतामिवि
 नाशकः॥वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं यथाक्लं ब्रह्मणाधुरा।पलादनेतददेनत
 ददेनाथशक्तिः॥राजतंकारयेऽसौम्यममेवदिनमुत्तमी।सौवर्ण्यसुख
 राःकायश्चितवस्त्रेणवेष्टयेत्।श्चेतमाल्पश्चेतगंधैर्धूपेदद्यान्मधुकटंतं
 दुलोपरिर्सिंछाप्यपुनश्चंपूरयेत्सुधीः॥तंडुलानांपरीमाणेद्राणद्वयमु
 द्वाहृतंभ्रातृभ्यांदिशिहोमंचसमिदाज्जपंतिलेरपि।आचार्येणविनीतेन
 सर्वशास्त्रार्थवेदिना।बह्वेनचकर्तव्यंतत्रमंत्रानिमानुशृणु।अग्निमूर्ध
 निमंत्रेणसमिदोमःप्रशस्यते।अमेनयेथाज्जपहोमा।अग्निनामिधिला
 क्तः।मंत्राध्वमयोक्तमायेणवक्त्रिर्सिंछापनंनवेत्।अग्नेःप्रायुत्तरदेश
 श्रुतं कृतं वविन्यसेत्।प्रणीनामोहपयंतं हते स्थानं विधीयते।ओपो

१२६

आपोदिष्टाद्युचमितिहिरण्येतिचतुष्टयं।पवमानाचुवाकेनमार्जयेद्रा
 गिणंततः।शंनोवावाचुवाकेनशांतिंवापिप्रकल्पयेत्।तास्मेकृतवतेरागी
 प्राप्नुव्यायह्यदद्भुषः।प्रजिताययथाशक्त्यादद्यात्तं चसदक्षिणां देवा
 नंयासुर्धेदव्यवाहनसर्वप्रजितः।तस्यचंवाहनं पूज्यांदावेः संप्रमहर्षिभिः।
 अग्निमांद्यं पूर्वकर्मविपाकोष्ठं चयन्ममा तसर्वनाशयक्षिप्रं जठराग्निं प्रवर्ध
 यादाममंत्रः।एवंविप्राययादद्यात् अग्नेवदिनमुत्तमी।बलवानग्निमा
 न्मत्रेणैवैषशतंसुधीः।ततः सुवंधुभिर्विप्रेः स्नात्वा चूंजीतमानवः।इत्य
 अग्निमांद्यदरमेवदानं॥आयुर्वेदे॥अग्निमंदः कदनुद इतिवाक्यात्।हो
 मंमंदाग्निरोगकुर्यादितिप्रतिज्ञतिवचनां इतिमंदाग्नौ परान्नविघ्नकर
 णादजीर्णंजायतनृणां॥७॥इत्याहुर्वेदे॥अथपरास्मरः।परान्नविघ्नकर

बृहद्विष्णुसूक्तः स्वाहा ॥५॥

णादतीसीवापिजायते लहोमंसकवीतप्रायश्चित्तं यथाविधि ॥ ७ ॥
 इत्यतीसदिरलहोमग ॥ ८ ॥ तथावा ॥ मंदोदराग्निर्नवतिस्तिद्व्यकद
 नद ॥ प्राजापत्यत्रयं कथञ्जो जयेच्च शतं द्विजानां ॥ इति परासराक्तं त्रि
 मांघ्रदरप्रायश्चित्तं ॥ अथ सुखदर एषु ॥ वातव्याधौ ॥ यमप्रत्यर्थिवा
 तरोगी स्यात्सुतौ मंत्रयेण अथु तत्रयं होमं च कथयति यतः ॥ वातयेगी
 जपहोममसुतं वा सुतत्रयं नामैत्रयेण कवीतप्रादृशं चुरुमायति ॥
 इति लिंगपुराणात् ॥ ७ ॥ इति वातरोगे ॥ तत्रैव वातरोगे कारणान्तरप्र
 तिष्ठान्तरं वोच्यते ॥ ८ ॥ दवबालाणान्नापहरणत्वा मिकायद्रोहाच्च वा
 तरोगी नवति ॥ अथ प्रायश्चित्तं ॥ इति च वृं प्रायणा निवाक्यति ॥ अ
 भिरस्मि त्रयं जपेत् ॥ अनेन च मंत्रेण होमं कथयति ॥ वातञ्चा वा उर्मंत्रेण ज

१२७

पदसुतसंख्याया ॥ अभिरस्मि चंजानयैव जुहुयादपि इति वाचस्पत्य
 निस्मरणात् ॥ इति वातव्याधिहरणं ॥ ७ ॥ तथावा ॥ विश्वास्पविषदाता च
 तरो जह कस्यथा ॥ वातव्याधिवनां सुरव्या नवदिति मतिमिमांसा तत्र तदस्यु न वि
 नाशार्थं सप्रयोगे द्विरप्यंदद्यात् ॥ ८ ॥ इति कर्द्धवातरोगे ॥ ७ ॥ अथ वृ
 न्मांघ्रियति च प्रायणं कथयति मंत्रानुसारं च तान् जपेत् ॥ दद्याद्द्वयं च वि
 प्रश्न इत्यन्मादः प्रणश्यति ॥ इत्यन्मादवायो ॥ ७ ॥ अथ पुनरुक्तं तयोर्निर्नि
 र्णतीवपरस्त्रियं बलादाक्रम्य उपहंको ससवंगिसंविषुधं च वातिरोगवा
 नवति ॥ अरुचिमान् उल्लक्षारमांश्च तीव्रपीडावानपि नवति ॥ तदुपशान्त
 यप्रतिरूपदानं मदिष्टी दानं चाल्बुति ॥ इति च वृं प्रायणा निवाक्यति ॥ अ
 धनं च चंजपेत् ॥ यतः ॥ धनुर्वातो मशोऽर्थं प्रतिरूपं द्विजोत्तमो प्रदद्या

x

नमहिषीं च ह्रीं सवसां पूजयन्नतः। इत्येतत्तु कं ब्रह्मां रघुराणे। तत्र
 सहस्रनामस्योत्रं नामत्रयं च जपेत्। यतः। नामत्रयं जपेन्मन्त्र्यरिगशो
 यथमात्मनः। सहस्रनामसंज्ञं वास्योत्रं सम्परिधि धनतः। इति महा ना
 रतवचनात्। नामत्रयं तुंहुंदा। सिद्धिप्रयोदेवताश्च प्रदृश्यन्ते। त्रुगाय
 त्रीपुरुषप्रपदी सततं बुवेति छंदोऽसि वशिष्ठः कश्यपो नारदश्चेति
 ऋषयः। महाविष्णुर्महाविंशतिरसिंहो महावराहश्चेति देवताः। सर्वरा
 गोपशांतये संतीति शंकरगीता वचनात्। पुरुषसूक्तं च जपेत्। ततः
 पापक्षयात्तरोमुक्तरोगात्तवती। ति निश्चयः। इति बुवतिरोगो। यो
 स्नात्वा कृत्वा जप्त्वा च ब्राह्मणो बुंको। स हि कारोगी न वति। सत्रीणि चान्द्राय
 णानि त्रीं तृत्तुं वा तत्थाचरेत्। तामनिवर्त्तमिच्छादि सूक्तं जपेत्। इत्यं १२८
 × गिरिवचनात्।

मुजान्ते ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्तद्विष्कारोगविनाशनां। ॥ ७॥ इति दिक्कारोगो। अथ
 वायुपुण्या बोधायनः। वातव्याधियुतश्चेथी इति तत्राह। रिणकारयेना
 र्गसुदृढं दशनिःपालः। तदद्वं नाथकवी तस्थंगेरूपमयदृढो तंडुलोपरि
 र्मस्थाप्प ब्राह्मणाय नित्यं दयेत्। आढक त्रितयैयदा तदद्वं वाथशक्तिः।
 स्थाप्पं च उडुपादेषु कां स्पपात्र च उडुयै। वायुदेवतमंत्रं श्रद्धा मंत्रं वका
 रयेत्। मंत्रः। वायो चरसिद्धता नामंतर्द्धूलो कपावनः। वाहनस्य प्रदानं न
 वातव्याधिविनाशाय। दानमंत्रः। अनेन नृत्तमात्रेण यथा कृतं विधेयं नृत्तं।
 वातव्याधिविनिर्मुक्तो बीरोगः सुखमश्नुते। ॥ ७॥ इति वातव्याधिहरमृगदा
 नं। ॥ ७॥ तथा वा। पुरुषप्रथमं शुल्मवातवान्नवति समासमर्कपयो व्रत
 माचरेत्। मुंवा मीत्यनेन मंत्रेण प्रथमं चरुं दत्ताभ्यां अथुतं जुहुयात्। वात

आवा उनेषज इति जपेत् ॥ अन्नदानं च कुर्यात् ॥ इति वातमुल्मी ॥ ७ ॥
 तथा च पात्रो ॥ सुल्मी स्यादंयज्ञागम इति बोधायन वचनात् ॥ तत्रो ॥ सो
 वंस्परिजतं ताम्रं कारयेत् ॥ कां स्पतो पिवा ॥ यद्वा र्कमूलकाष्टेन यथा विन
 वतो मरु ॥ छुष्करं कारयेद्दिमं सो वंस्लोचन द्रव्यं ॥ आखुं च कल्पयेत्तस्य
 यथा देवा विनिर्मिताः ॥ नागयज्ञोषवी तं च सुल्मी कुर्याद्विनायकं ॥ अनंत
 रं च वा सो लिथं दनागरु पुजितं ॥ सदिरणं ब्राह्मणाय सुशक्त्या पुजिता
 यवांस्तदो मायदांताय सर्वशास्त्रार्थवेदिनो मंत्रेणानेन विधिवत्तद
 क्षिणानि सुखाय चोद द्या दुद दुग्धु र्वाह चो धमय नूद वंगणेश्वरं मंत्रः ॥
 विनायक गणेशान सर्व देवन मस्तु तः ॥ पार्वती नंदन वं मे सुल्म मास्तु
 विनाशाय ॥ दान मंत्रः ॥ ॥ नृतेनानेन दानेन नीरोगो जायते नरः ॥ ७ ॥ इति

X

१२७

सुल्महर विनायक दान विधिः ॥ ७ ॥ तथा च शातातपः ॥ विकारांश्च क्षुजा
 नूतं चानवेड रसुल्म वान्नायुधेनुः प्रदातव्या तनतदो दोषशांतये ॥ इति सु
 ल्मः ॥ ७ ॥ तथा च ॥ कन्यादानं च सुल्म के इत्या युवी देव वचनात् ॥ ७ ॥ इति सुल्म
 रोगः ॥ ७ ॥ तथा ॥ उदर रोगो पूर्ववच्च यथा शक्त्या गणेशं कारयेत्सुधीः ॥ आखुं य
 ज्ञोषवी तादि पूर्व किं तस्य विन्यसत् ॥ तिलाढक द्रव्य वस्त्रा परिष्ठा स्नायथ सु
 तं ॥ द्रुमो शुद्ध प्रदेशे च रुक्मा प्रयतमान सः ॥ वस्त्रेणा वेष्टु मतिमान् पुजये
 त् ॥ विनायकं चंदनागरु ध्याप्य ऊं ऊं मनोय लेययेत् ॥ पुजयेद्वा दनं वा पिब
 थो देवं तथेव हि ॥ आचार्य इति लक्ष्मिं कुर्यादिष्टां च रं शतं गणानां च इति म
 त्रेण तथेवा ज्पा कृतीः क्रमात् ॥ तस्मिन् दामं च तव तसर्व मित्तु प्रकल्पयेत् ॥ अ
 कपदं च उथ्यां च पुजयेत्तं सुभक्तितः ॥ अत्रियं च तथा चार्यं वस्त्रादि निरतं हि
 तं ॥ पूर्व किं विपाकेन इह कर्म जतमवाप्ती ह्युल्मा दराष्टी लप्रदरा व्याधय

सुयो। सर्वे न शंति दत्ते स्मिन् दाने तत्र न संशयः॥ मंत्रेणानेन दद्यात्तं न
 क्त्वा परमया श्रुतः। विनायकगणेशानसर्वीद्वनमस्कृता पार्वती नंदन
 चमेशमयव्याधि मोदरं॥ दानमंत्रः॥ तव दानेन दत्तेन युक्ते नारदुरथेन
 हि। नाशयाश्च महेशान पुत्रं जकस्पमेगदो दानमंत्रः। एवं कुर्याज्जिण
 पतेर्दानं व्याधिविनाशनं॥ ७॥ शुल्माद्यदररोगहरं रणे च दानं॥ ७॥ तथा ग ५
 वा। अत्रिावद्यसुरादिभ्यो ज्ञायात्तज्ज्ञानेधरः। वांतिमान्तर इति पाठः॥ वा
 सज्ज्ञयेत्तु शतं विप्रात्सदस्त्रं वा प्रमाणतः॥ इति ध्रुवहरं वांतिहरं॥ ७॥
 तथा तत्रैव। अत्र च नक्षत्राच्चैव ज्ञायते ह मिलादरः। गोमूत्रयावकादा
 रः। सत्रिरात्रेण शुध्यति। इति तथा। चुक्राततु स्पृशसिं स्पृष्टं ज्ञायते ह
 मिशोदरीरः। त्रिरात्रं वेत्तु वं कुर्यात्स तत्पापविशुद्धये। इति परासरस्म १३०

लोकनमस्कृतं॥ ॥ लक्ष्मीपते देवकिनंदने शालीरा प्रियायि नू वचसाम्मा
 म्प्रागे विंदस्व मोदस्व वातरक्तं विनाशयाश्च पिता रिवर्यः॥ दानमंत्रः॥ ए
 वं दानेन दत्तेन वीधं रोगात्प्रमुच्यते॥ इति वातरक्तहर लक्ष्मीनारायण
 मूर्तिदानं॥ तथा वा। यो नरः पूर्वजन्मानिलश्च न तालफलं वा बुद्धिपूर्वश्च
 लीलया श्रान्ति स इदं वातपिभो देवकवान्न वती तत्र चांद्रायणं कुर्यात्तिश
 क्त्वा प्रयाग्नार्यं वा दद्यात्॥ इति वातपिभो॥ ७॥ तथा वा। कुंजरघातकोऽश्वघा
 तकोऽवाहमिकुक्षितं वति स नीलवृषोऽयमन्यं वा वृषमुच्छृजतु गोमिधु
 नं वा दद्यात्। शक्या ब्राह्मणो ज्ञानं च॥ ७॥ तथा वा। मृतेन त्वरिया नारी न वंच
 स्त्रं परिधरयेत्। सामृतान रकं याति ह मिकुक्षितं ता परा मिति वचनात्। त
 तपरमव्यज्जन्मनीयं॥ तस्माच्चंद्रायणं कुर्यात्तिश मिकुक्षितं विनाशनं विं
 शतिब्रालणां च। मिष्टान्नं न च तर्पयेत्॥ इति वैदिकशास्त्रदर्शनात्॥ ७॥ इ

तिष्ठमिच्छिदरं॥॥॥अथप्रवाहकवाद्युहरंउच्यते॥तत्रदेवप्रवो
 पयोगेनजायतेह्यप्रवाहक॥तस्परोगस्पशांअर्थदानमेतदुदीर्य
 द्वाब्रह्मांडपुराणात्सौवर्षराजतंवापिगरुडंकारयेत्सुधी॥ताम्रण
 वाथपलतःस्रशक्त्यावाथनारदानासांस्रमिमीकृत्यतिस्रस्रनित्रद्वयं
 तथा॥गारुत्मतोहृपसुक्तंमुक्तं॥विष्णुधर्मात्रेतादयोमिरकतप्रद्वयः
 कौशिकाकारनासिकावचचुडसुकर्तव्यावृत्तनेत्रमुखमथा॥स्र
 जानूदजावृश्चपहृदयविष्णुप्रितः॥प्रतासंस्तुसौवर्षकिनाप
 नविवर्जितः॥वृत्रंवरुषसंजंजंकरयोस्रस्रकारयेत्करद्वयंमुक्तं
 वंतथाविरचितांजलिः॥विष्णोःपुरश्चक्रायोसोद्विजोरवितांजलिः॥
 श्वेतवस्त्रेणसंवेष्टुतांमृपात्रोपरिस्थितं॥वंदनागरुकर्षःश्वेतमाल्ये

१३२

विशेषतः॥पुडयेत्परयास्तक्त्यागरुडंपरमादरात्॥होमंऊच्यतेतत्र
 वसमिदाज्यतिलिस्तथा॥ब्राह्मणःसुवर्षास्रज्ञःकुशलाधर्मवान्शुचिः॥
 विष्णवःसद्यविष्ठांतःस्वाचारुसंयतः॥द्रियः॥तत्रमंत्रागरुडगायत्री॥स
 वाउततुपुरुषायविष्णुदेवाहिराजायधीमदितन्नः॥स्राह्यःप्रवादयात्॥
 उततुपुरुषायविष्णुदेवाहिराजायधीमदितन्नः॥सुपर्णःप्रवादयात्॥ X
 उततुपुरुषायविष्णुदेवाहिराजायधीमदितन्नामृतमंथनप्रवादयात्॥
 समिदाज्यतिलानांचमंत्राएतेयथाक्रमोततः॥मुक्तांवरुषःशुक्लगंध
 नुलेपनः॥यजमानःस्रयंस्तक्त्याशुचिःप्रयतमानः॥ब्राह्मणायप्रदद्या
 त्रंहुदिनारायणंस्मरन्मंत्रेणाननसंपुड्यवस्त्राद्येश्वशक्तिनावि
 दंगराजपट्टीशसुपर्णतनयप्रता॥सपशिनविराप्रन्नपूर्वजंभक्तितृती

देवद्रव्यापहरणीयज्ञान्यदपि कृषितं। रूपनिंदाथवाहगेदृशान्याय
 वेद्यतंममोत्रपवादकवातेनर्मज्ञातमथवापियत्। विनाशयाश्चतस्त्रय
 नारायणवाहनो। दानमंत्रः। एवं दानेन दत्तेन विविनाशु निसत्तमाततो निः
 कल्मषोद्भवानिरुज्जो जायते नरा। सत्तज्जन्म ततात्तुपापात्तयज्ज्ञातं वातावेत्त
 तांतन्मुक्तो जायते मूर्तशक्ति तस्पर्यय नृक्षिज्ञानु। इत्यपवादकवत्तय हरं ग
 रुडानं विविश्रु॥७॥ **अथापतंत्रस्य।** अपतंत्रो वाद्युः। तत्र बोधायनः। गुरार
 लीक निर्वक्षतु अपतंत्री न वेन्नरः। वक्ष्ये तस्य प्रतीकारं दानदोमादिकर्म
 एण। पलेन वातददने तदद्विदिने वा पुनः। कारयेत्तु हरिणं शुभ्रं वा पावद
 नसुत्रम्। शृंगे चराजते काये विवित्रय समन्विते। तं डलोपरि संस्थाप्य ब्राह्मण
 य निवेदयेत्तु। आठक वितर्य मानत दद्विवाथ शक्तिः। चतुष्टुपादेषु संस्थाप्य

कांस्थपात्रचतुष्टयं। वाद्युदेव तर्मत्रे सुद्धामंत्र प्रकल्पयेत्तु। समिदाद्य
 चरुं कुवाशतमष्टोत्तरं द्विजः। एतद्दानप्रयोगो वेदवेदांगपारगः। अस्म
 रीशानदिशागे सक्तं संस्थापयेत्तु सुधीः। न वदेयानिरन्तानि तदलोनेथकां च
 नो निक्षिपेत्तु त्रिकं वापिरोचनां शुश्रूष्य लोतथा। चतुर्निब्रह्मिणो वरिषिशांति
 कर्म प्रकल्पयेत्तु। आपादिष्ठादिनिर्मंत्रिर्दिरण्णादिस्त्रिच वापवमाना तु वा
 केन अग्निर्विचित्रं तयं तथा पीठममासीनमा दतारोगिणं तथा। वस्त्रेण व
 ष्ठितं कंठमादाय चतुरो द्विजः। चतुर्वेदविदः सुद्धा अग्निर्विधंति मंत्रतः। ततः
 ल्या सुक्तां वरधूरः शुभ्रमावाप्य चतुर्लेपनः। आचार्येण शुभ्रं पूजां हरिणस्य सम
 चरेत्तु। वायो सातन मंत्रेण तद्विंशेनाथ वा पुनः। ततश्च हरिणं दद्यात्
 प्राङ्मुखाय ह्यक्षुषः। मंत्रेणानेन विधिवत् आचार्ययिष्टशक्त्या वा

यो चरसिद्धतानां अंतस्त्रिलोकपावनं। प्राणापानव्यानोदानसमा
 साध्यतिष्ठनतः। अलीकं यत्तत्तदेव पूर्वजन्मनिमारुतं। तद्विस्मय
 मेतद्विपरमात्मायथैव हि। वादनस्य प्रदानेन नापतंत्रं विनाशयावी
 दानमंत्रः। ब्राह्मणानां च उपां च यथाशास्त्रावदक्षिणा। आचार्यश्च द
 तं वा सोऽर्द्धी वा शुक्लमेव च। न तस्य तथा सर्वाणि प्रमृज्य सुधीः।
 अर्द्धीत्यामृतं वा कनयथा लिंगं प्रयत्नतः। दत्तं यिमुष्टिना चैव दत्तं
 पित्रूलकं नैपि। हिरण्यवपः। शुचयः। आपा। हिष्टेति वा पुनः। पवमा
 नानुवाकन आपा अस्मान्नथैव च। अन्येऽप्यपवमानेऽथ जुर्निलकि
 पावनेः। ब्राह्मणानां न ज्ञेयं वापि यथा विनवतानयः। ततः सुर्वधुनिः
 साधं बुंजीयात् रुष्टमानसः। धुरोरली। कनक्षतादपतंत्रादिमुच्यते

१३४

धुरोरलीकेन क्षतादपतंत्रादिमुच्यते। आधुरारोथस्य पन्नः सुखा
 तवतिमानवः। वातव्याधिश्च वान्पश्च दानमेतत्करोति यः। सावेतद्वेष
 निवृत्तौ नीरोगो भवति ध्रुवः॥ इति बोधायनाः प्राहवचनं कर्मपाकतः॥ ७॥
 इति अपतंत्रवातहरं हरिणदानं॥ ७॥ अथ अपस्माररोगः। आमिनो
 युरोश्च प्रतिकूलोऽपस्मारी तवति। अपस्मारो नाम हारुणो वायुवि
 शेषः। तत्र अपस्मारी वांशाय एव यं कथयति। स दसस्पतिमं शुभनेन
 च रुष्टता न्यां शुद्धोति देव ब्राह्मणान् सर्वं पूज्य नमस्कृत्य। हिरण्यं च दद्या
 त्॥ इत्यपस्माररोगः॥ ७॥ तथा च॥ ब्राह्मणः श्वासरोधेन अपस्मारी भवे
 न्नरावक्ष्ये तस्य प्रतीकारं दानमादिकं मन्त्रिः। पलेन वातदहनं तद्वर्ष
 र्द्धनवा पुनः। विनायकं प्रतिष्ठति कथञ्चिन्नेन शोभनां। राजतं वत्थाना

गमुपवीतं प्रकल्पयेत्। शुक्लं पद्मरागेण दध्मरत्नं प्रकल्पयेत्। वि
 नायका धर्मानेन न आखुंदेवस्य कारयेत्। तस्याप्यंगप्रदेयानि रत्ना
 नि विविधमन्त्रिणामाणिक्याणां प्रकृवीत च द्रुषीत स्य चानुनो एवं
 प्रतिलिखितं वा विष्णुराजस्य शोभनं। पूर्वधर्मं उपेक्ष्य वा दास्यः पाद
 शान्तिर्दृष्टीय दादादशक्तिः कुर्यादष्टनिवप्रियत्नतः। मंडपस्य च उर्जा
 गां वेदिकामपि कल्पयेत्। रात्रौ विनायकस्यापि पूजां कुर्यात्सिमादि
 तः। पंचामृतं तस्मिन् पतनं च वा अर्चयेत् तसा। एवं विनायकं देवमधिवा
 स्य प्रपूजयेत्। चतुर्निबलिणः सार्धं आचार्या विदशा स्त्रावितुः स्वयम
 वसदाचारो धर्मज्ञः सद्यवाक्यं कुर्यात्। कुलीनाज्ञानं वृद्धं सर्वप्राणि
 हितं रतः। सत्रो जागरणं च वामधरात्रौ बलिं दूरेत्। मध्यमांसेन स

13U

हितं तथा स्त्रीरो दनेन च। आचार्या प्रयतो वृद्धा मंत्रेणानेन सर्वतः। स
 र्वस्यां दिशि दद्याच्च बलिं विस्वावर्कामिकं। आदित्र्या वसवा हंस रुद्रा दे
 वा वृत्तानि सर्वतः। शः। सपाः। पिशाचाः शाकिन्योडाकिन्यः पांथ देवताः।
 अपस्माराधिदेवं चोवतालादियदा स्रथा। बलिदानेन तद्वत्तेन शांतिं क
 र्वेत्सर्वशः। ठा। बलिदानं मंत्राः। ठा। ततः प्रजाता विमले स्नात्वा वा द
 त्वा ससः। हृषिताः कटाकेः सम्यक् कृष्य कयूरकादिभिः। हृवीं स्निग्ध
 कृचः कुरुः समिदा ज्वरं कटं। विनायकं समुद्दिश्य गणानां वेति
 मंत्रतः। तथा। उत तत्पुरुषाय विद्मह वक्रवुंडाय वीमादि। तन्नो दंती प्रचो
 दयतु। अध्वर्युर्दीक्षिण कुंडं कुर्याद्वामं समाहितः। कुंडागः पश्चिमवापि
 दा वामदेव्येन शोभयेत्। आथ वीणा आचरन् कुंडं होमं समाचरेत्। विनाय
 देवाय सर्वं हतं हिताय वा गाण पथ निमुक्ताय ऊफट्स्वस्ति धनं नमः।

स्वाहा। समिदाभ्यं कं वा इमां कृत्यं तमेव वा। आचार्यः प्रतिमां तां
 उवाच। एतान् सदसंस्तुतां। आसनेन वदिकामथो वितानादि सुशान्ति
 तालिलानामुपरि स्थाप्य गंधमाल्यः प्रपूजयेत्। वस्त्रे नानाविधैः
 श्रुत्रैः कथुरकटकादिभिः उपचारैः। षोडशस्तिर्नैव धार्थं च मोद
 काः। यथा देव तथा चार्येष्वात्मकारादिकल्पयेत्। आचार्यः पर्याप्त
 कृपागणेशाय प्रकल्पयेत्। पाद्याब्जैश्चिचिमनीयानि नैव ध्यं च निवेद
 येत्। अष्टपादितथान्प्रज्ञकारयेत्। यस्तु तमं। नैव ध्यपावर्ती चापि दे
 वदेवं महेश्वरं। प्रपूजयेत् पर्याप्त कृपा आचार्यः श्रुत्यमेव हि। तथैव रोग
 वानुत्तपासं प्रपूजयेत्। गणानां चेति मंत्रेण हृत्। इतस्तु प्रपूज
 येत्। मध्यं दिने उषसं प्राप्ते प्रतिमां दक्षिणांस्तुतां मंत्रेणानेन विधिवत् प्रद

१३६

धेया कृत्ति संस्तुताः। उद्दुष्टुरवोपविष्टाय विप्राय प्रादुषोगदी॥ विना
 यकप्रपन्ना त्रिदशविघ्ना विनाशनाः। तं दावेः पार्थिवः पूर्वविघ्नं विघ्नप
 रयाणः। ब्राह्मणः श्वासरोधनयज्ञा तं ममावेत्ततां पूर्वकर्मविघ्ना कनत्र
 पस्मारोत्तनादिकं जाड्यं वाप्यथवा धियं भूकं वा गलग्रहं च दद्यात्। या प्र
 दानेन रोगमाशु विनाशयः। दानमंत्रां च उषसं ब्राह्मणानां च दद्यात्। कृत्वा
 उद्दक्षिणां। एवं च वागणपते दनिं मर्त्यः सुखी भवेत्। इत्यपस्मारहरे
 विनायक दानविधिमाह। तथा। धृत्वा पस्माररोगी स्यात् सततं पापविशु
 द्धये। ब्रह्मकूर्चत्रयं च दद्यात्। सुदद्यात्। इत्यपस्माररोगशाता
 तपवचनं। अथ विसर्पवातरोगोऽत्र मेध्यदाता विसर्पवानुभवति। स
 मासी पयो व्रतमाचरेत्। गां च दद्यात्। शक्रादिजज्ञानां निवाद दद्यात्।

इति विसर्पवातरोगो॥७॥ तथा च वृद्धबोधायनः॥ सार्पसुयः श्वा-
 यतिस विसर्पितवेत्तरः॥ दानेनोपशमः॥ कायो दोमेन च विशेषतः॥ प-
 लेन वातदहनेन तदहनि वा पुनः॥ कुर्यान्नागं सुवर्षेन फणपंचक-
 संयुतं॥ माणिक्या निवेद्यानि प्रत्येकं फणपंचकं॥ रत्नं पुष्टं तथा
 दयं वद्रे लोचनयोश्च॥ एवं च चासुतं नागं कुंकुमे भाबुलेपय-
 त्॥ रक्तवस्त्रेण सर्वेष्टुताम्रपात्रोपरि न्यसेत्॥ पात्रं स्पृश्यात्परीमाणं
 पलानामष्टकं विडुः॥ उपचारैः षोडशानि रज्येन्नागमुत्तमं॥ आ-
 चार्यः सर्वशास्त्रज्ञो धर्मशास्त्रपरायणः॥ दोमं चापि प्रकुर्वीत समि-
 दाद्वयतिलैः शुभैः॥ नमोऽसुसार्पस्य इति त्रिभिर्मंत्रैर्यथाक्रमेण॥ अष्टौ
 त्रसदस्त्रं वरातमष्टौ त्रसं वा॥ अष्टौ विंशतिमेवाथ न दंतं चिच्छे १३७

अष्टौ विंशतिमेवाथ न दंतं चिच्छेत्तु वृद्धेन कुर्यात्तु वाचसं पातिः॥ चाराव-
 स्त्रं रत्नं ताम्रं॥ आचार्येऽङ्गानि मातुं तरो गिणः सुविसर्पिणः॥ अष्टौ विसर्प-
 राज्ञीनिर्भूमि वृद्धादिक्रिः क्रमात्॥ सुष्ठो यथासौ नवतिगात्राणामनुलेपनं॥
 सुयुतं च सुगंधं च देवदारुं विनिक्षिपेत्॥ ततः सुकल्पतः कुर्यात्त्रिभिर्षकं
 जलैः शुभैः॥ नमोऽसुसार्पस्य इति मां त्रैश्चाङ्गिकैरपि॥ हिरण्यवर्षाः शु-
 चयः पावमानां नुवाकतः॥ आपो दिष्टा मय इति शंनो वात इतीरयेत्॥ अ-
 च्छादितं गंधं रुचिरं लिपेद्गुरुत्वं दाने॥ ततः शुक्लं वरधरं शुक्लं लो-
 तुलेपनं॥ सम्पकुसमर्चयेद्गो गंधपुष्पाहतादिति॥ सर्पिदेवमर्च-
 त्वाचार्योपि समर्चयेत्॥ अतः त्रसं सर्पराजं आवाययि निवेदयेत्॥ आत-
 यो धत्ते पृथिवीं पृथिवीं सौजवनकाननां॥ हीराश्चोयस्य शय्यां च देव-

वस्यशाडिणः सोऽनंतः सुयदानेन तत्रोद्याधिं यो दत्तुं दानमंत्रं
 एवं दत्तुं तं नागमाचार्यसिद्धिर्होतुमौघणम्याशिरसि शानः श
 तपदं ब्रजेतुं आचार्यनिज्यारोगी प्रविशेत्स्वयं सुधीः। बाललणानना
 जयिष्यावस्य सुधीः सुधीः तवंधुक्तिः। इति विसर्पवातकदरनागदानवि
 क्षिः॥ ७॥ तथा च। अमो। विप्रं भ्रामयति यो विप्रानोषधमदिप्रयोगतः।
 वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं दानदोषादिकर्मणिः। ऊयच्छिदृष्टां ऊयं विप
 न्नद्वयसुशोभितां रथोपरि स्थितां रक्तवाससा समलंभतां ऊकुमे
 नां कितां सम्यक् रक्तमाल्यै रलंभतां स्नापितां पंचसुधया नाश्रपा
 त्रोपरि स्थितां पात्रस्य उपरीमाणं घलानामष्टकं विडुः। तदर्थं वाथक
 र्त्तव्यं पात्रस्येवं विनिश्चयः। पात्रं तिलानामुपरि न्यसेत्तद्रोणद्वयस्य

१३८

तत्तु। एवं त्रुतां त्रुतां सम्यक् आचार्यः सुजये सुधीः। गंधमाल्यैः सुरति
 तिर्हंसः सुचिषदित्वा। उपचारैः षोडशतिर्हंसैः शिष्टिर्हंसदस्य वा अ
 न्नीशानदिश्यागवत्तशस्त्रापनं स्मृतां प्रतिषेकादिकं संपर्वशां तिकर्म
 चुरः सरं। सुखासनोपविष्टाय कर्त्तव्यं ब्राह्मणैः सुतेः। प्रणीता मोक्षप
 र्यंतं ब्रह्मोदासनमेव वा तत्र स्नानः सुचिर्हंसो गंधमाल्या सुलेपितः। उद
 ङ्मुघः प्राङ्मुखाय दद्यात्प्रतिष्ठति सुनां तत्रोसदस्त्रकिरणो देवः स्वर्गः
 पूषा गजश्चिमात्तु सर्वदेवमयो ब्रह्मजगच्चक्षुस्त्रयी तत्र। अथ धमदिप्र
 योगेण मया यद्दत्तं तं तं। विप्रानां ननज नित्यं ददुः अमर्णममो प्रति
 मायाः प्रदानेन प्रीता नाचुरदपतिः। अमर्णं देहर्जं सर्वमाशु देवा व्यपा
 दत्तुं दानमंत्रः। एवं दत्तुं तं दानमाचार्या याति वक्तिः। पूर्वकर्म पिपाका

चं चर्मयक्कासुपीनवेत्ता॥ इतिवैद्यायनवचनात्॥ चर्मनाशनसूर्य
 मूर्तिदानं॥ ७॥ अथह्रीदरोगोविश्वास्यविषदाताश्चतुस्तद्व
 कस्तथा॥ असक्तमरितः पश्चात्तुह्रीदमानुभवतिभ्रुवै॥ श्रुतीवज्ञायत
 सोपिह्रीदवानुज्ञायतेनरः॥ तत्र प्रायश्चित्तमुक्तं पाराकं ह्रुं वांश
 यणं चक्रयति॥ अत्राशक्तोश्चसंचतुर्निधं परिमितं दानं तत्राप्यश
 दि क्तोपतिमिनंचविंशतिश्रील्लणतो जनेचक्रयति॥ व्यावर्तुरुलघुता
 वेन प्रायश्चित्तेपियुरुलघुतावाहृथः॥ अपामार्जनिश्चोत्रं च जप
 त्वा इतिह्रीदश्रुलो॥ ७॥ तथावेतनंदद्यायोधी॥ तसह्रीदवानुभवति
 तच्छांतये श्रीसूक्तमस्तु तत्रयं जपेत्॥ चरुघृताभ्यामष्टोत्तरसेहस्र
 हुंक्रयात्तुयतः॥ इतकाधमपिकोयसुकन्याहृषणतत्परः॥ ह्रीद

१३७

ह्रीदवानुसप्तवेदिप्रश्रीसूक्तं सुक्तये जपेत्॥ इतिवचनात्तुद्विज्ञानं
 मिष्टान्नलाघनंच॥ ७॥ इतिह्रीदरोगोशातानपः॥ गर्भपातनजारोगा
 यत्तुह्रीदजलोदराः॥ तेषांप्रशमनार्थाय प्रायश्चित्तमिदं स्मृतं एते
 शुद्धद्यादिप्रायजलधेनुं विधमनतः॥ सुवर्षद्विप्यताग्राणांपलत्रयस
 मचितं॥ अरिनाशनदानंचततारोगात्प्रमुच्यते॥ ७॥ इति यत्तुह्रीदज
 लोदरदरजलधेनुदानविधिः॥ ७॥ अथजलोदरेजलहृत्तजलोद
 रीतिवचनात्तुतत्राक्रयश्चिमकं सम्यक्प्राज्ञतताग्रमेववापलत्रयेण
 दान्यांवायधेकेनशुनाहृतिः॥ अथसुमयेकार्येतिह्रीदं रत्नंप्रकल्पये
 त्॥ पादद्वयेचदानं घृतपात्रद्वयं दयं॥ तत्तवस्त्रेणसंचिच्छुचंदनाग
 रुचविंशं जलधेनुताग्रपात्रेष्ठापयेन्मकरं ह्रितं त्राप्तं एतत्तस्येयं

च१

अविंदोतमलोचुपां प्रसाद्य ददमा कार्यप्रणिपथ्य हमापयेत् । क
 श्मरेः कटाके वस्त्रेः पूजयेदंगुलीयके ॥ ततः प्रदद्यात्तद्वानं नृया
 होमं च मंत्रवित् । तत्रानमामि पाशद्वयं तत्रार्थयेयादसौ पतिर्दद्या
 मिशास्त्रविहितं मकरं रोगशो तथो जलाधिदेव देवेश पश्चिमाशाप
 तविजो उदरव्याधिनाशं मे कुरु दानेन तोषितः ॥ इति दानमंत्रः ॥
 एवं दद्याच्च नचावमाचार्यं विविसर्जयेत् । तोषयेद्बालान् नृणां धनं
 पुंजी तसह बंधुभिः ॥ ७ ॥ इति जलोदरदरमकरदानं ॥ ७ ॥ अथ
 आसकासो ॥ ७ ॥ तत्र यो लवणं च स्नात्ति मादिमदा दानानि कुरु
 चैत्रो दिवि क्षिप्रदेशे यदणा दिवि क्षिप्रकाले च निषिद्धं दं द्युयं
 श्वप्रतिष्ठेत् स्नातिश्च यमपात्री शुभो वा स जन्मांतरेषां प्राप्ता कं क्षपी

४
 १४०

इमानः श्वासीकासी च मित्रं हि स्थितवति । तदुपशांतये मदिषीय
 योक्तविधिना दद्यात् । वित्तं शास्त्रं च वर्जयेत् । यतः कामं च दीयति दानं त
 समग्रं सुखावहं । असमग्रं बुद्धौ पायनवती दनसंशयः । इति वचनात्
 पुरुषसूक्तं सहस्रनामसौ च वज्रपेता उद्यन्तु च वा । सप्तवत्पाथो तत्रासु
 तं च रुद्रतात्यां शुक्रयात्रा पंचाशद्बालान् । जनां श्रीवासुदेवस्य स
 दस्त्राणि च कंच कुर्यात् । हिरण्यं रक्तवासां सिद्धं दद्यात् । श्वासापशांतये ॥
 श्रीमहानारत्नात् ॥ हिरण्यं रक्तवासां सिद्धं वा शङ्खं जनां सहस्रक
 लशैस्त्रानं वित्ताः श्वासादिमुक्तये ॥ इति श्वासकासो ॥ ७ ॥ एतदुक्तास
 पिनामत्रयं अष्टोत्तरासुतत्रयं वज्रपेता बालान् । जनां मन्त्राप्नुवन्
 तः ॥ इत्युक्तासश्वासा ॥ ७ ॥ तथा च शान्तातः ॥ पिशुनान् रक्तस्यां कुं जाय
 तश्वासाकासवान् । दत्तेन प्रदातव्यं सहस्रपलसंमितां सप्रयोगं सद

प्र५
 त २

३ कृत्यति

हिएमिति॥७॥श्वासकासो॥अथपञ्चपुराणे॥बोधायनः॥श्वासका
संयुतोमह्यविंदीयदणतात्रवेत्ताध्वजं पाशं पालिकेन कृत्यत्सुरजत
नावोपलाघनाथवाध्वस्याटिकोपमाहृतः॥रत्नेर्मरकतः॥सम्यक्व
धर्मो धुरवर्तः॥कृतं यस्यापयत्रपेलानां द्रोणपंचक॥कृतोपस्वि
संस्थाप्यो ध्वजोपाशश्चशो ननः॥द्विरप्यंस्थापयत्रुवाहणाय निवेद
यत्॥वस्त्रेणावेष्टयेत्तं कृतं गंधपुष्पाहतावितं॥श्रुतं वृत्तं समुदाय
श्रोत्रियाय कुरुं विने॥वरुणस्य तथा वायोः प्रीत्यर्थं विनिवेदयेत्तु इति
विधिः॥तत्र॥नमः पाशं च तेन नमो ध्वजकराय तो जलाधिपतये नमो
वायो सर्वजने प्रियायुवयोः प्रीत्यर्थं दत्तौ॥ध्वजपाशौ सुराहितौ॥सुरेश्वरो
महात्मानो दानेन ध्वजपाशयोः॥श्वासकासो हरतां मृप्रीता सर्वजनाश्च
यो॥द्विनमंत्रः॥एवं च वाश्वासकासी नीरोगश्च वृद्धा जवता॥७॥इति

१४१

दानमंत्रः॥एवं च वाश्वासकासी नीरोगश्च वृद्धा जवता॥इतिश्वासकास
हरध्वजपाशदानं॥७॥तथा॥धृतान् द्वाद दानेनश्वासकासादिमुच्यते
इत्यायुर्वेदचवनात्॥श्वासकासो॥७॥अथशोफरोगो॥योमार्यं विलिनं
वर्तायं वल्मीकिं वा॥कपिच्छाश्च सुखालयादि छाया मासाद्यमलमृत्रं वि
मुचति॥हीवति वा वमति वा॥संक्रान्तो च पीडयानो नित्यं मूर्छिता न वति॥उ
क्तं वायनः॥पर्वताग्रं नदीतीरं छाया मारुह्य मानवः॥मृत्रं पुरीषमथ वाष्प
वनाद्यं विमुचति॥मतिः श्वपश्वव्याधिमाप्नोतीत्याहं शकरः॥इतिवचनात्॥
स इन्द्रो विश्वत्सपरीत्यादिना अष्टोत्तराशु तत्र यं पुत्रं तत्र व्याधयुः
न पुत्रा वा द्रष्टव्यः॥माषान् स घृतं दद्यात्तुल्यवणन समं चितं॥७॥तथा
वाशाफ दृढ बोधायनः॥विघ्नकं च चितं॥रुणां शोफी न वति मानवः॥त
स्य कर्म विपाकस्य वक्ष्ये व्याधिविनाशिनं॥सोमं वासः समानीय वज्रं न

कृत्या

यददीति। मुक्ताफलानिबन्धीयानुवस्त्रप्रांतसमंततः। कुंकुमेनांकितं
 सम्यक्केशरागरुधूपितं। तंडुलोपरिसेष्ठाप्यतंडुलाश्चसूशक्तितः।
 उपचारः षोडशतिराचार्यः पूजयेन्मुदा। सुवंधुवावासाभ्यांचमंत्रा
 न्प्रां पूजनं विद्धः। तत्र। सुवंधुवावासा इति एकः। सुवावासा इत्यपरा
 मंत्रः। हामंचापि प्रकुर्वीत समिदाज्यतिलैरपि। त्रुधुधुधुमिदं
 विष्णुरायस्मिन्नसप्त इत्यपि। मंत्रे शत्रु क्रयादतिः। द्विष्टुष्टुवतदंत
 तः। यत्कर्मणात्तुगरी र्चिमंत्रेण होमः। कुवा कुवा वसं पातान्पात्र
 सर्वा निवेशयेत्। शपावो संख्याचाष्टोत्तरशतं च दद्यात्विंशतिरववा
 संपातनवधुमृज्या तसर्वमेव हि शोफिनः। अही न्यामिति सूक्तन
 यथा किंजवेन तु। वाससामार्जनं कुर्यात्तुमार्जयद्गर्भमुष्टितिः। आ
 चाययिथ तद्वस्त्रं दद्यात्तु शोफी सदा हिणां। मंत्रेणानेन विधिवत् द

१४२

क्षिणानि मुखः शुचिः। क्षपीणां प्रवरोगस्योत्पाद्युद्रापतिः प्रवृत्तः।
 क्षामवस्त्रप्रदानेन तत्र शोभाधिष्ठाप्योदु। दानमंत्रः। बालेनैव स्रथा
 न्यस्यादद्यात्तु शक्त्या च दक्षिणां। ततः स्नातः शुचिर्द्विवावस्त्रमाख्यायशा
 नितः। इष्टवंधुजानः सार्धं जुंजीताथ दक्षिणं रत्नं। इति शोफं दूरं होमव
 स्त्रदानं। ततः शोफात्तु तपः। सुसुतागमने चापि नवस्त्रसवंगिशोफवा
 न्नातिनापिनिःकृतिः कार्या मेषी दानेन यत्नतः। दद्यात्तु शास्त्राक्तविधि
 ताततः पापात्तु प्रमुच्यते। इति सवंगिशोफो। तथा चो। शोफव्रणशान्तिकं स्या
 दक्षिणापात्रमुच्यते। इत्याहुर्वेदः। तत्र। अथ वल्मीकरोगः। पतितः सद्
 संसर्ग एव वल्मीकरोगवान्भवति। समासाद्विगाभूत्रयावकादारवान्
 वत्तु। उक्तं वा यतः। पतितः सद्संपर्कतु वल्मीकव्याधिमात्रं वत्तु। गाभू
 त्रयावकादारा मासाद्विनिविशुध्यति। इति वचनात्तु। साद्विरण्यं घृतं द

रोग ४

द्यातुवल्मीकस्यापशांतये। तथा। यदितत्र न मिर्जायते तर्हि प्रतिरूप
 दानं च पूर्ववत् कुर्यात्। यत्। जायात यदितत्रा पितृमिर्बलविदां वरा प्र
 तिरूपता तादृशा प्रागशां च यथामात्मनः। इति ब्रह्मगीता सूक्तवात्। ॥
 इति वल्मीकरोगः॥ अथ हृत्पादतलस्फोटकारो रोगाद्गामनुधमवति
 प्रहारश्च सुचति। अथ कपटदिव्यगोब्राह्मणादीनि च सत्र्यंगवाशरीरात्
 जनं प्राप्नोति प्रापयति वा। स हृत्पादतलस्फोटवान्नवतियतः॥ गा
 ब्राह्मणधसये च समालननमाचरेत्। अनुधमवेत् प्रहारयद् हृत्पाद
 स्फोटवान्नवतवेत्। इति वचनात्। तत्र हृत्पादतिष्ठत्तु वतपरोमासंगोप
 रिवरेत्। गोयासज्जलश्च हृत्पादं कुर्वन्मासाधेन सुक्तो नवति। तथा। पवं
 श्वगोमती विद्यांश्च हृत्पादंश्चापि वाडवान्। इति हृत्पादतलस्फोटः॥ ॥
 पार्श्वस्फोटारोगः॥ काकरवरादिमांससत्तद्वेको धियितावापार्श्वस्फोट

१४३

तयितावापार्श्वस्फोटवान्नवति। तत्र हृत्पादतिष्ठत्तु वतपरोमासंगोप
 रिवरेत्। गोयासज्जलश्च हृत्पादं कुर्वन्मासाधेन सुक्तो नवति। तथा। पवं
 श्वगोमती विद्यांश्च हृत्पादंश्चापि वाडवान्। इति हृत्पादतलस्फोटः॥ ॥
 पार्श्वस्फोटारोगः॥ काकरवरादिमांससत्तद्वेको धियितावापार्श्वस्फोट
 तयितावापार्श्वस्फोटवान्नवति। तत्र हृत्पादतिष्ठत्तु वतपरोमासंगोप
 रिवरेत्। गोयासज्जलश्च हृत्पादं कुर्वन्मासाधेन सुक्तो नवति। तथा। पवं
 श्वगोमती विद्यांश्च हृत्पादंश्चापि वाडवान्। इति हृत्पादतलस्फोटः॥ ॥
 पार्श्वस्फोटारोगः॥ काकरवरादिमांससत्तद्वेको धियितावापार्श्वस्फोट

मयीधैमूर्तिश्च नारायणस्य चोद्यावद्वारिकनिकाभ्यां एकेनापि
 तद्वर्तते। तत्र नारायणलक्षणसूक्तं ह्येव दक्षिरथ दानोपचाल्यपंच
 गव्येन स्नापयेत्तुं कंकमोपरिश्वेतवस्त्रेण संवेष्टुं गंधमाल्यैः सम
 रयेत्। उपचारैः षोडशानि शवाय विष्णुं कश्चिः। सर्वशास्त्रार्थतत्त्व
 ज्ञो ब्रह्मविद्यासु निष्ठितः। होमचकारयेत्तत्र आग्नेय्यादि विंशति श्रुतः।
 समिदाज्यतिलैश्च मूलमंत्रेणावेसमिती। आज्येन नारायणाय तिल
 लान् व्याहृतिं कृत्वा निवारो गीतथा च यो हव नारायणमनामयं। मू
 लमंत्रेण विधिवत्ताने वेद्यो विनिवदयेत्। ततश्चोपनिषां दद्यात् प्राङ्मु
 खाय ह्यदं शुभः। मंत्रेणानेन विधिवत्सज्जत्वा परमास्तुतः। नारा
 यणजगन्नाथश्चैव चक्रगदाधरः। पूर्वजन्मनियन्ता देवि विद्वाद्यवेत् १४४

तं ममात्तनां च वृद्धिपीडां मे दानेनानेन तोषितः। चक्रदक्षगदाधारणे
 शमयाश्च जगत्पते। दानमंत्रः। एवं दत्वा तं दत्वं क्षमाप्य ब्राह्मणं त
 तः। विप्राणां नो जनेन दद्यात् अष्टोत्तरशतं परं। ततः सुबन्धुभिः सार्द्धं ना
 वां कुंजी तवायतः। एवं दत्वा समाप्नोति विरोगं च नरोऽनुवि॥७॥ इति
 अत्र वृद्धिपीडा नाशनं नारायणमूर्तिदानं॥७॥ तथा च॥ अत्र पीडा
 यां॥ पूर्वजन्मनिवेश्याहं चुरं ब्राह्मिन्ना नीवन्वन्ति। पश्चात्तु शीतदो
 रश्च तत्र ह्यक्षरं स्थापानदाहश्च नुवति। तदुपशान्तयेत्तु श्रुतिं कुरुं क
 र्यात्। शतं विप्राणां च नो जयेत्तु। च द्यं च द्यं च द्यं च द्यं च द्यं च द्यं च द्यं
 तारो प्रसूक्तेन च रुद्रताभ्यां जुहुयात्। अथ वामदिशि प्रतिहृषं दद्या
 त्। इति सोपदवां च वृद्धिपीडार्या॥७॥ अथ वक्रं सूत्रं तारो गे। शान्ता

तपः। दुग्धदारी च पुरुषो जायते ब्रह्म मूत्रकः। स दद्याद्दुग्धधनुं च वा
 स्नानाय सुशीलिनो॥ इति ब्रह्म मूत्रके॥ तथा च॥ सो दयगामी ब्रह्म मू
 त्री भवति। स पारा क दयं च चारि शत्रु ब्राह्मण भोजनं कुर्यात्। इति ब्रह्म
 मूत्रके॥ ॥ अथ मूत्र चतुष्टयं॥ शा ता तपः। गुरु जाया किममना त मूत्र च
 त्रुं प्रजायते। तनापि निष्कृतिः काय शिवा स्त्र दृष्टे न न कर्मा॥ स्नापयत्
 कुं न मे कं तु पश्चिमायां शुभं दिशि। नील वस्त्र समाकुर्वन् नील माल्यादि
 भूषितो तस्योपरि न्यसेद्वं पात्रे लोहे प्रवेतसी। सो वसं निष्कषेद्देवनि
 मित्तं यादसोपतिं। यजेत् पुरुष मूत्रेन वरुणं विश्वरूपिणीं साम विद्वां
 ए सत्र साम वेदं समापयेत्। सुवर्षं धुर्वीकां च चानिष्क विंशति संख्य
 या दद्याद्विप्राय संपूज्या निष्पापो ह मिति ब्रुवन्। तत्रायादसामधिपो

१४५

तत्रायादसामधिपो देवो विश्वेषामधिपावनः। संसारा शौ कर्षधरो वरु
 णः पातु नः सदा दान मे वः। इमं मंत्रं समुच्चार्य वा वाययियथा विधि दद्या
 देव मलं च मूत्रं च ब्रूय शान्तये॥ इति मूत्र चतुष्टयं तथा च॥ गुरुणा साधे
 संततं मन्त्रं विधवा गामी वा मूत्रं च शत्रो रोग वान्नुवति। स युतं ल्यादेश
 प्रायश्चित्तं कुर्यात्। इति मूत्र चतुष्टयं तथा च बोधायनः॥ मुरापो मूत्रं च
 वान्नुवति। तत्रा सो वसं का स्यत्पद्मं पलेनार्धपलेन वा यथा शक्त्वा च
 मतिमान्। अष्टपत्रं समाचिंतो वित्रं शास्त्रं कवी तत्तु वानिष्क लमन्यथा।
 तिलद्रोणं धिके वा पिता सुपात्रं च लाचिती। तस्य मध्यं तत्पद्मं निदध्या
 त्कुं कुं मां चिती ब्राह्मणं कति संयन्ने हरिद्रं चानिहोत्रिणीं च काय गंध
 माज्याद्यै विधिनान्यथ निश्चितं। ततः सुसंभयं पद्मं दद्यान्मंत्रं सुदीर्यन्।

तत्र। नगः पतंगो घमणिर्द्वादशात्मात्रयी तत्रोपश्रानेन दत्तेन प्री-
 तस्वरणिरसुमे॥ दानमंत्रः॥ लतना। ननविधिना मर्त्यः कृत्वा हि मुच्यते।
 मूत्रचक्षुःश्रवणस्पर्शमात्र एतत्कुर्यात्प्रयत्नतः॥ इति मूत्रचक्षुःश्रवणपद्मदा X
 तं॥ अथ अश्मरीरागा गोत्रपरं। गोगामी अश्मरीनवेतु। स चक्षुःत्रयं च क-
 र्यात्। यद्यपि कंठोक्ता श्मरीदरंगो दानेनातिहितं। तथापि मूत्रदानं
 कर्त्तव्यं। तस्य रोगद्वयं वा तु। तथा चोक्तं॥ ब्रह्मांडपुराणे। सर्वपापोध-
 शां यथी सो वसं दानमिष्यते॥ इत्यश्मरीरोगो॥ ७॥ तथा च॥ शातातपः।
 मात्रः सपत्नी गमने जायते वा श्मरीरोगः॥ सततं पापविशुध्यर्थं प्रायश्चि-
 त्तं समाचरेत्। दद्याद्दिप्राय विदुषे मधुधनुं यथादितां। तिलशोणश-
 तं वै वहिरूपेन समञ्चितं। ततः पापविशुद्धात्मानं कष्टं प्रजायति॥ १४६

इत्यश्मरीरोगो॥ ७॥ अथायुर्वेदे॥ मदाश्मरीविनाशाय दानं लवण-
 तं स्मृतं॥ इत्यश्मरी॥ अथ प्रमेहरोगो॥ शातातपः। तापसी गमनात्
 प्रमेहो जायते गदः। तत्र रुद्रं जपेन्मासे दद्यात्कृत्वा च कांचनं॥ इति
 प्रमेहो॥ तथा चायुर्वेदे॥ प्रमेहश्च सदानं चेति। वचनात्। तथा सारग्राह-
 कत्वा गामी पर्वमेषु नीवा प्रमेहो॥ प्रमेहो वति। सचां प्रायणं प्रति हूप दानं
 वा कुर्यात्। इति प्रमेहो॥ तथा। मातृगामी श्वश्रुगामी च मधु प्रमेहो वति।
 वति। पितृनायगामी जल प्रमेहो वति। गिनीगामी इक्षु प्रमेहो वति।
 थय वचनात्। अत्रादिपूर्वोक्ता दधिकं प्रायश्चित्तं प्रकल्प्यं। मात्रादीनां
 निमित्तं चाकुर्यात्। नित्यं चाशरीरस्य। अनाशक्तस्य तिलं कृत्वा च यथा
 वा प्रतिदिनं यो वं च वा रित्वा जलपात्रे जनेन च दद्यात्। इति प्रमेहदंशः॥
 तिना

तथा वा ॥ चंडालीगामी सर्वचंडामेही व्याधिमांश्च न वति। सततं चंडातृपि
 पासावरश्च ॥ सतत्र पिपीलिक मधुमनिचां प्रायणानि कथा ॥ इदमा
 पाप्रवदता तद्वत्तमं वरुणे च्यादिमांश्च कुडियात्ता जपेच्च ॥ ७॥ इति सर्वध
 मेहोतद्विषये चापि दिपशुगामी प्रमेदश्च लीनवति। ससांतपना निक्क
 यति। याधेयुरुलघुनावेन प्रायश्चित्ते युरुलघुनावोदृष्टयः ॥ ७॥ इति
 प्रमेदश्च ले ॥ वायुपुराणे ॥ ब्राह्मणः क्षुब्धसिंहारी च प्रमेदी जायते नरा ॥ इ
 ति वाक्यात् ॥ ब्राह्मणः क्षुब्धसिंहार्यसु वस्त्राणि प्रायः ॥ इति नारायण
 यारव्या ॥ तत्र ह रुद्रोत्तमः ॥ धेनुं धर्ममयं कुर्यात्पूर्वा विधिना ततः ॥ X
 सुवर्षशृंगी रक्षाद्यां तथा रूप्यसुरामपि तथा च तस्मिन् कुर्यात् ॥ अथ
 नागेन पूर्ववत् ॥ ब्राह्मणं श्रुति संपन्नं विलवं च कुटुंबिनं ॥ आचारवंतं च

१४९

X मंत्रे सु २

मिष्टं द्विजशुश्रूषणे रतैः। शुद्धमानीय विधिवत्सर्ववित्तपूजयेच्च
 तं ॥ यथा विनवातानुक्त्या होमं पूर्ववदेव हि। बलादेः सम्यक्पुनरा
 समिधश्च या ॥ होमात्तत्तां प्रदद्यात्तुमांश्च तानि न मेहवा ॥ चक्रं सुद
 र्शनं यस्मिन् राजा तज्जं सशंखकं। प्रमेदं दं दं रज्जुं हि प्राविशुग रुडवादनं। दा
 नमंत्रः। दानं प्रमेदारागघ्नमेतत्कार्यमनी ॥ पिनिः। तानानान्यनशाम्यंति
 प्रमेदादारुणा अपि ॥ इति प्रमेदं हर सुवर्षधेनुदानं ॥ ७॥ अथार्कः X
 रोगा ॥ शातातपः। मातृगामी न वद्वसुलिगंतस्य विनश्यति ॥ चंडालीग
 मने त्वेव हीनलिगः प्रजायात। तस्य प्रतिक्रियां कर्तुं कुरु सुत रतो न्यसे
 त्वा ॥ रुद्रवस्त्रसमाहिनें रुद्रमा ल्यादि श्रुतिं। तास्या परिन्यसेतु पात्रं
 कां स्पृशेत्तत्र धनेश्वरं। सुवर्षवस्त्रपद्मेन निर्मितं नरवादनं। यजेत्तु पुरुषश्च
 केन धनं विधुपिणं ॥ अथर्वविद विधिप्रोथवाणि प्रसमापयेत् ॥ शुभ

प्रतिष्ठति च निष्कृतिं शतिसंख्यया । दद्याद्विप्राय मंष्ट्रं ज्यतिपापस्य
 मिति श्रुत्वा तत्र । निधीनामधिपोतवशं करम्प्रियः सखा । सोम्यामा
 धिपतिः श्रीमात्ममपापं व्यपोदत्ता दानमंत्रः ॥ इमं मंत्रं समुच्चार्य च
 चाययि यथाविधि दद्याद्देवं ही नलिं गेलिं गनाशे च शुद्धये ॥ ७ ॥ इति लिं
 गविनाशे ॥ ७ ॥ ही नलिं गेधनदमृत्तिदाने ॥ ७ ॥ अथ वृषण व्याधौ ॥
 अपराधमंतरणयो नृपो नृपादीनां दमृत्तरणादिभिरुक्तं दं करोति
 कारयति वा । तस्य वणिता शुक्रो मुक्तो नवति । मुक्तं धर्यं चाग्निना द
 ध्मिव सवर्णं च जायते । पश्चात्सर्वं दत्तं जायते । तत्राप्रमानं रुद्रसं
 हितामष्टोत्तरशतं जपेत्तायति वां प्रायणं च कुर्यात् । गां दद्यात्त्रायता ॥
 जायते वृषणयस्य व्याधिपरमदारुणः । जापिवा दशसादसं मुच्य
 मिरुद्रसं हितां ॥ ७ ॥ इति विष्णुस्मरणात् ॥ ७ ॥ इति वृषणरोगे ॥ ७ ॥

१४८

इति विष्णुस्मरणात् ॥ इति वृषणरोगे ॥ ७ ॥ अथ युद्धरोगे ॥ मूत्रपुर
 षोऽस्येति च मष्टं वैवयो जुंके । श्रवज्जुष्टा सो नवति पीडा तत्रातिदा
 रुणा ॥ ७ ॥ इति । तस्मात्तुल्यं क्षातिं च दद्यात् । प्राणानि कुर्यात् । तथा । विप्राणां
 दक्षये दद्यात् । साड्यमस्यं डिकापय ॥ ७ ॥ इति युद्धपीडायां ॥ ७ ॥ तथा । सु
 रालये जालतीर्थे सत्तमूत्रं करोतियः । युद्धरूपानवंच्य स्य पापरूपाः सु
 दारुणाः । मासं सुरार्चने नैव गोदानं हितयेन च । प्राजापयेन च द्रुणशा
 म्यं त्रिगुणं रुद्रा ॥ मासं सप्तशती जाप्यात् । अप्राप्यं किं न वेत्तुणां ॥ ७ ॥ इ
 ति युद्धरोगे ॥ अथ प्रशोदिते ॥ दद्यात्निध्याधमा ॥ यो विप्रः स नृवतनमादा
 याथमपयति । यजति जुहोति । जपति च । सव्यशरीरं वा नृवति । तत्र च
 क्षातिं च दद्यात् । प्राणानि कुर्यात् । च दद्यात् । विष्णुं रुद्रं दयांताम
 शिवं मितादिभिरुक्तं च । व्याधिपरुल्लघुना वक्तव्या जपेत् । दित्युक्तं ॥

X

दद्यात्तु श्रोत्रियाय कुडुं विने। कुडुं वपयति धनं दद्यादिति मदाधनवि
 षयः। श्रोत्रियाय सुशीलाय प्रथिते च विशेषतः। असाध्यवाधिनाय
 दद्यात्तु श्रोत्रियाय कुडुं विने। इति ब्रह्मगीतावचनात्। अशोदिरं अथ
 वपाय। अश्विनासु गोवधमन्मथ इत्यपलक्षणे तत्रावाहायनः। सा
 वसांगिप्रकृती तपने नास्तेन वा पुनः। विवशाद्यं न कुर्वीत कुर्वीति व
 फलं लभेत्। रत्नश्रीं रोष्य सुखं नाना वस्त्रैरलं च तं। व्रीहिद्रोणा एक
 स्थाप्य न वध्न्या निविन्यसे तू। श्रोत्रियाय कुलीनाय धेनुं दद्याच्च श
 क्तिः। हामश्च पूर्ववत् कार्यगोविंदप्रीतये हिसः। इदं विष्णुप्रतवि
 षुर्विलोचुकमिति क्रमात्। समिदाद्यवरं कृत्वा प्रसादितं तमेव
 ततः स्नातः। शुचीरोगी तं विप्रं वेदपारगं। कृतं दत्तौ पसंपन्नं अचू
 गकरं नृणां। सूर्यं नक्त्या समानीय पूजयेत्प्रीति

१४७

धेनुः

कृतं दत्तौ पसंपन्नं अचूगकरं नृणां। सूर्यं नक्त्या समानीय पूजयेत्प्रीति
 पूर्वकं। अंगुलीयकवस्त्राद्यैः कुंडलैः कटाकेरपि। मात्रणानि नगां दद्यात्
 सत्तुरोगीयातं प्रियः। गोविंदं मनसा ध्यायन् मंगवां मध्यस्थितं शिष्टं। वर्ण
 पीडकं संधुक्तं वदं पुवादनतत्परां गोपीजानिः। परिहृतं पुण्यपुष्पावतंसकं।
 तत्रागोविंदगोपीजनवध्वतेशं कंसासुरघ्नविदशेशवं द्यागोदानदृष्ट
 कुरु मे दयालो अशो विनाशं हयितारिव यः। हानमंत्रं। एवं दद्यात् पुनः स्ना
 त्वा सत्तुरोगादिभ्युद्यतो इष्टबंधुजनैः सार्धं तातां वंदीत वायतः। अथ
 शोदिरं दमधेनुदानं। अथ नगंदरं। या पूर्वजन्म निराज्ञो धर्मनिश्चयार्थ
 परोदितः पक्षपाताद् द्रव्यं गृहीत्वा अन्यथा धर्मनिश्चिनोति। सत्तंगदरोग
 वान् न वति। तदुक्तमादिवा राहपुराणे। यो गृहीत्वा विज्ञो मादात्तं त्रकां
 धर्मनिश्चये। न गंदरो न वेत्स्या धर्मं प्रब्रुवतोऽश्रुतं। दद्यात्तु न सुवर्षे अधन्य

वासां सिद्धये। नैव मिश्रशक्तिवारोगी ब्राह्मणेन्यथ्यभोजनमिति।
 तत्तारोगाकवेत्सुक्तं एवं दुष्टवृणधपि॥७॥ इति नर्गदररागा॥७॥
 तथा तृपाद्ये॥ आचार्यनायगिमाननगंदरखातामवेत्तातत्र। तृप्ता
 तम॥ बोधायनश्च॥ माणिक्यपद्मरागंचव द्वावेदुर्यामवचागोमदे X
 मोक्तिकं पुष्परगं मरिक्तं तथा॥ हरितं च नावे तानि स्रष्टात्रोपरि
 सेतात्रथ वाराज्जातपात्रे गंधैश्च प्रसृत्य तु नवग्रहाणां प्रीत्यर्थं
 लणानि मिमंति पुराणं धनुष्या हस्ते द्वापेर्नैव। घिस्रान् प्रसृत्य तु स्रष्टि
 गोरवमंत्रैश्च होमाः कार्यः सुपूर्ववत्। पूर्ववदिति यदयं इत्यर्थः।
 तत्ता ब्राह्मणमा कार्य सर्वशास्त्रार्थीकाविदं। तापसं ह्येन संपन्नं प्रजांतस्य
 प्रकल्पयेत्। मुद्रिकां कुंडालं च स्रुपान् च त्राकरपि। मंत्रेणानेन विधि
 वेत्। विप्रसुर्याय दीयते। तत्रा आदित्याद्याय दाः सर्वविररत्रप्रदानतः

१५०

४ रा

विनाशार्थं उमरोगं हि प्रवृष्टा नर्गदरां दानमंत्रः॥ अनेन कर्मणा नूनं यथा
 र्थं विहितं न त्रीनारुणिकमाप्नोति स च मवर्गदरी॥ इति नर्गदररागदर
 नवरत्नदानविधिः॥ ७॥ तथा च शातातपः॥ गोत्रिणः स्त्री प्रसंगेन जायते स
 नर्गदरी॥ तनाऽपि निष्कृतिः कार्यामिदिषीदानीयन्नतः॥ अथ नर्गदरराग
 विधिः॥ ७॥ अथ प्रदररागे॥ पित्रामात्राचयुरुणा सततं स्रष्टीतत्रयः। प्र
 दररागे माप्नोति इत्याद नगवान्यमइति तत्र च द्वाविंशत्युपायाऽप्युपा
 निष्कृत्य त्रिभिः रिति अथुतत्रयं नपत्तु। सदस्त्रमाज्या कृतीर्जुज्या
 तु इति त्रैवा तारोगा मुच्यते प्रददं नरा इति प्रदररागे॥ ७॥ अथ अ
 सुप्दररागे तत्र बोधायनः॥ असुप्दरी स्रुतवति शो वृहत्तान्दारये हथात
 था। योश्च चादीन् महावृहत्तान् कुवारा देदीना दारयति सः असुक्दरी
 तवति तत्रा धेनुं पयश्चिनी दांतां लोहितान् देमशुंगिणी॥ तथा स्रुप्दरराग

२६

949

मासोपवासिनीनारीरुवप्रश्नविनीशदायतिक्लिकुरुतेसंगसाश्र
वचन्यजन्मनि। तत्रप्रायश्चित्तानिहस्तुतिहस्तुवांशायणानिष्पादयु
रुलघुभावेनयमाचरेत्। इतिमहेश्वरतंत्रवचनात्। पूर्वोक्तेचआदिवा
राहपुराणवचनात्॥ मासोपवासेनयमासंपयोष्वतेनचरोगान्मुक्ता
भवति। इतिप्रश्नवद्गशाणिने॥ ७॥ अथरक्ताबुद्धिश्चायतिविधवयासा
धैर्यमाणाऽन्यजन्मनि। रक्ताबुद्धिरोगवानुभवतिउक्तंचयत्। विधवा
गमनेनापिनिश्चिनारदलिङ्गकानावदक्ताबुद्धीकयतिप्रायश्चित्तं
शांतये॥ इतिवाक्यात्। सचस्तुतिहस्तुवांशायणानिसमस्तानिवाया
धितारत्तम्येनकयति। यत्नीश्वनोदयेत्। श्रीनारायणस्त्वनसंस्मरणेन
मन्त्रारजपादिकमपिकयति। इतिरोगादिमुक्तिः॥ ८॥ इतिरक्ताबुद्धिः
तथाचशांततपः। रक्ताबुद्धीवेश्यहंताजायतेयश्चमाचरेत्। प्राजाप

यानि च वासिष्ठधन्यानि चोच्यते ॥ ७ ॥ इति रक्ताक्षद्विद्वेगे ॥ ८ ॥ अथ
 रक्ताक्षिसाराणां शांता तपः ॥ दावाग्निदायकश्चैव रक्ताक्षीसारवान्त
 वित् ॥ निषानांतनकर्तव्यं रापणीयस्यथावदः ॥ ९ ॥ इति रक्ताक्षीसार
 ॥ तथा च ॥ स्त्रीदंतावातिसारी स्यात् अथ छान्दोग्यापायदशादद्यात्
 शर्कराधेनुं नोजयेच्च शतं द्विद्वेगं एवं च वाकर्मदृष्टादक्षीसारान् प्रसू
 चते ॥ १० ॥ इत्यक्षीसारः ॥ ११ ॥ तथा चान्द्रपशामी अक्षीसाररोगी भवति
 सतत्राभिरशमीति यथाशक्त्या जपेत् ॥ तदशांशेन च तिलाज्याज्ज
 तीर्जुं कुर्यात् ॥ शतं दद्यात् सुवर्षं वातीसारदरणा यदि ॥ इत्यक्षीसा
 रः ॥ १२ ॥ तथा च ॥ अक्षीसारी सतवाति यस्त्रेतामिविनाशकः ॥ वक्ष्या
 मितत्प्रतीकारं अक्षीसारविनाशनं ॥ सुवासनाथताम्रेण कुर्यात्
 प्रतिलिखितं बुधः ॥ वक्त्रे विनवसारणपालनाद्धनवाधुनः ॥ वक्त्रे

१५२

सुवासनाथताम्रेण कुर्यात् प्रतिलिखितं बुधः ॥ वक्त्रे विनवसारणपालनाद्ध
 नवाधुनः ॥ वक्त्रे लक्ष्मणं वलोकपालप्रसंगेन ब्रह्मांडदाने दक्षिणं ॥ तथा च
 लाकुलं रक्तचंदनेनाबुलेपितं रक्तवस्त्रेण संवीतं मेघस्योपरि संस्थितं ॥
 रक्तमाल्यसुसंछिन्नं सुक्तादामपरि स्मृतं कनकावलवस्त्रं निघादशा
 र्कनिभं शुभं ॥ अग्निहोत्राणिकर्मिष्टे ब्रह्मवर्षे ॥ अंशुलीयवस्त्राद्य
 र्धुषिताः ॥ नानावदयतुः ॥ मंत्रेणानेन विधिवत् अग्निप्रीत्यर्थमाहृतं ॥ त्रता
 रूपोऽग्निरीधश्च मंत्रश्चरमिवेष्टुणां ॥ त्रंवाग्निप्राक्तनं कर्म अक्षीसारं वि
 नाशयादानमंत्रः ॥ एवं च चानरुसम्यक् अक्षीसारं यपोदति ॥ निरुज
 थसुखी निर्यदीर्घमायुश्च विदति ॥ १३ ॥ इत्यक्षीसारद्वारवक्त्रे विदति ॥
 अथ संयदणरोगः ॥ यो जायामिदं हामनन्यगतिकां कारणमंतरणय
 रिच्यते ॥ स जन्मांतरयदणीरागवान् भवति ॥ तत्र शिवसूक्तमष्टोत्तर

सहस्रं नयेत्तु मधुहिरण्यं च दद्यात् ॥ उक्तं वा यथा ॥ साध्वी तायं वि
 योमर्त्यः परित्यज्य तिका मृतः ॥ यदणी ॥ रागसहिता वदनात् ॥ सदा न
 वेत्ता ॥ शिवसंकल्पसूक्तं सत्तापदसोत्तरं शतमिति ॥ शिवगीता वचनात् ॥
 धेनुं सदक्षिणां दद्यात् सर्वान्तराष्ट्रपितां ॥ पयस्विनीं गुणायतेनां ब्रा
 ह्मणाय विशेषतः ॥ इति यदणी ॥ रागगम्यानि हतव्या ॥ तत्र गान्तमा
 धेनुं पयस्विनीं दद्यात् धंटा नर एष्ट्रपितां ॥ दमश्चुंगी शोफेष्ट्रप्येवा
 सा निर्वीष्टितां नरो न वधान्यः समा शुक्रां एकैकं प्राणयंत्रकं ॥ X
 सहिरण्यां उतां दद्यात् ब्राह्मणाय कुडंबिनी ॥ अलो लुपाय शा
 ताय धर्मज्ञाय विशेषतः ॥ होमश्च पूर्ववत् कार्यः समिदा ज्य च सूक्तं ॥
 पूर्ववदिति यदशांतिवत् ॥ तस्मै कृतवत् दद्यात् पूजितायां गुलीय
 के ॥ छल्लांगां छल्लरूपाय मंत्रेणा ननरो गवात् ॥ छल्लरूपाय तिथी ॥ १५३

छल्लरूपाय नवत्रल्लवसायि ॥ तत्रा ॥ दवकी सुतवा एरकं सारिष्ठवि
 नाशना ॥ यदणी ॥ दुरामं छल्लगोपी जनमाना दरा दानमंत्रः ॥ छतनान
 न दाननयदणी शांतिमृच्छति ॥ ७ ॥ इति यदणी ॥ दुरधं दानविधिः ॥
 ७ ॥ नानाविधद्रव्यो राजाय तयदणी सुतः ॥ तनो दकं च वस्त्राणि दम
 देयं वशकिता ॥ इति यदणी ॥ रागः ॥ अथ पांडुरागः ॥ दव ब्राह्मणद्रव्या
 पदारी पांडुरागी जायता तत्रा ॥ अशक्ति ब्राह्मण नोजनं देयं ॥ छल्ल
 ति छल्लवां प्रायणानि क्रयानि कृष्णं डीमंत्रं छल्लपत्तु कृष्णं डीमंत्रेणा
 छांतरसादसं कृष्णं डीफलहोमः ॥ हिरण्यं च दद्यात् ब्राह्मणन्या रज
 तं वा सांसि दद्यात् ॥ इति पांडुरागः ॥ तथा च पांडुरागः ॥ अथ डीगमने मर्त्यः
 पांडुरागी प्रजायते ॥ वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं दानहोमादिकर्मणि ॥ पलत्र
 यण कुर्वीतरज्जु तनव सुंधरा तद्वदनाथ वाक्यतिवित्तशायनका

रयेतु। सपर्वतवनां नृणां समुद्रपरिवेष्टितां। तत्र नवानि निक्षिप्य
 तवस्त्रेण वेष्टयेत्। कां स्पृश्यात्समाधाय पलायकं निर्मिते। देवीं च १५२
 वाहयेत्तत्र सर्वाधिरां हरिप्रियां। पश्चाद्दिदविधमष्टं रूपं स्मिन्सम
 गाविश। सादिता पूर्वाते दीपैः सुखादः कानानः सदा। सर्वाधिरा सर्व
 नृतालाकानां समतानवो आवाहनमंत्रः। एवमावाह्यतां देवीं गंध
 माल्यैः समर्चयेत्। उपचारैः षाड्शान्तिस्वार्थः सर्वशास्त्रविदुः।
 होमं चापि प्रकुर्वीत समिदाज्जितिलैः सदा। इमिन्मन्त्रेति मन्त्रेण
 समिधोमः प्रशस्यते। आग्नीतिलान् व्याकृतिर्निर्जनेतुविप्रसमा
 दितः। अग्रे रुद्ररतथापि कुर्वन् वस्त्रेण वेष्टयेत्। स्थापयेद्वर्ण
 शुभ्रं च श्वश्रानादिमृत्तिकाः। प्रक्षिप्येति ततः शुभवारिणा पुरि
 हरितां पवमादिभिर्मंत्रैरनिषेकं चकारयेत्। शोनादेव्युवाकेन च १५४
 × थालिमंसगतकै।

आचार्या यवतां पृथ्वीदद्याद्दोग्धिमादितः। मंत्रेणानेन विधिवत् प्रा
 णुषायत्कदम्बुषः। तत्राध्वत्रीधारिन्निहूतानां वारादेणो हृतापुरा
 नगर्जसिमुद्रकवसनामवशो नना। दाननानाननसुप्रीतापांडुरोगी
 पादवादानमंत्रः। अननविधिना दद्यात्पृथ्वीदानं प्रयत्नतया च ज्ञातेन
 तं मन्त्रेण च जागमाननवा। तस्मै नानाशमायातिषांडुरोगादिकं मुहुरु
 शांत्यर्थं ब्राह्मणैः सार्धं कुर्यात्। पुण्यादवाचनी। ततः श्वबंधुभिः सार्धं
 स्नाद्यान्नाज्जनमाचरेत्। इति पांडुरोगद्वयपृथ्वीदानं॥ ७॥ तथा च। यन्म
 तिविहितानग्निष्टोमा नृत्यज्ञानृत्यथा कृत्विधिना पृथ्वीदानं समापयति।
 स पांडुरोगी भवति। तदनु। मुखे मूर्धनि पीडय कष्टं चेवातिदारुणं। का
 र्यं तदुपशांत्यर्थं मदिषी दानमादरात्। यथा के शास्त्रमार्गपांडुरो
 गापघातकं। यस्मादस्ते दुक्तेमादिवारादुपुराणायाः पृथ्वीद्वामदाय

शान्तसमापयति विजः। सपांडुरोगी न वति सुखे मृदु निवेदना।
 तत्र विप्रं समाकारयिणि न वत्त संसृतं। कुडु विनं च संसृज्य रक्तमा
 ल्यानु लेपानः। कथुराः कुंडाले श्यापि मुद्रिका चंदनादिनिः। तस्मि
 प्रदद्यान्महिषी सुतां सवीति नाशनी। मंत्राणां न विधिवत्तं मे
 तं शुणु स तं म। तत्र धर्मराजस्य साहाय्यस्याः पुत्रः प्रतिष्ठितः। सा
 दवी महिषी पाषांडुराण दरा सुमो दाम मंत्रः। अथु तं च वकं जज्ञा X
 दशांशे न घृतं कुनेतु नोजये द्राक्षणा शतं दद्यात्वा पियथे क्तितां।
 इति सुख शिरा विदना कर पांडुरोगे॥ ७॥ तथा च शातातपः। नुरा
 निहात चैव पांडुरोगः प्रजायते। कसूरिका पलं दद्यात् ब्राह्मणाय
 विश्वेष्टये। सहिरण्यं तु विधिना विप्रं संसृज्य यन्नतः॥ इति शातातपः १५५

वनात्। पांडुरोगे॥ ७॥ अथ कुष्ठरोगे। सारथा देगौतमः। जंजु घातकः।
 कुष्टी वस्त्रहारी च ये त कुष्टी न वति। सतत्र सांतपनं कयात्। उक्तं वा यतः।
 यो नरो हंति विजं रत कुष्ठरोगी न वतु सः। स सुसांतपनं कयात्। न गवा
 नादशंकरः। इति वचनात्। शक्त्या विप्रं श्रुता जयेत। इति कुष्ठरोगे॥ तथा
 वा। सततं सर्वत्रादंकारी सुखे न स्नात वति। तस्मि कुष्ठः स श्रुतिः कुष्ठकया
 त्। ७॥ इति प्राणि विदं ग का विषयं च कुष्ठ न वति। स चांद्रायणे स श्रुतिः
 कुष्ठं कयात्। इति च व विधे कुष्ठे॥ ७॥ अथ वायुपुराणे। वीक्ष्य नः। कु
 ष्ठी गोवधकारी स्यात् कुष्टी स्ये नरो न वतु। कुष्टी स्या द्राक्षणा गवाय X
 था प्राद प्रजापतिः। इत्यत्र गोवधकारी जायतमानं भुम्हे छादिकः। स्ये
 साधरणा। ब्राह्मणी गवा इति श्रुति विषयः। तत्र प्रायश्चित्तमाह। तत्र कु
 ष्ठदखा चैव पदानमनुत्तमं। यकार्यं कुष्ठरोगात् शरीर सुखकारकं पल

स्त्रिनिशुक्वीतदाभ्यामेकेनवा पुनः। राजतं वृष नं शुत्रदेमष्टंगरु
 रंतथा। माह श्वेराणामयाचकुवीततमधिष्ठितं। सो वा सधिनिमद्वुपूर्वा
 क्तनक्रमेण वा यथा विनवसार एवित्तशाया विवर्जयेत्। पलायकका
 स्पपात्रेष्ठापयेच्च विचक्षणः। श्वेतवस्त्ररुहा तश्चाश्वतपाष्परलंभता। वा
 ल्लणं श्रुतसंपन्नं सदाचारं जितं। द्रियं। सर्वशास्त्रप्रवक्तारं प्रतियुद्धप
 राद्भुषां दातुं कुलीनं धर्मज्ञं। अनुवृत्तकरं नृणां। काधला न विदीन च म
 वशास्त्रार्थको विद्वान्। दमानीय न कथा संयथा विधिसमर्थयेत्। कदापि
 कटाके वीक्ष्ये मालिपे श्वी श्वेवां कुलीयाकेः। दोमं च सर्ववित्तकृत्। मंत्र
 माहेश्वरे रथा उदङ्मुषोपविष्टाय मदादवस्य सन्निधौ। प्राङ्मुखो
 व्याधितो ह धातुमंत्राणां न नक्षत्रमतिः। अष्टमूर्तेर्महेशानं नृपास्य वदुष
 धुजाधितमो ह वरं सर्वमथवा श्वित्रमवचा वक्ता दाप्य नितं मंडलान्।

१५९

श्वेतमोहं वरं सर्वमथवा श्वित्रमवचा वक्ता दाप्य नितं मंडलान्। अथवा
 न वा कर कर्म विपाका कं पावती नाथसर्वगः। कष्टदानवसर्वशरहृमा
 पार्वतीपति इति दानमंत्रः॥ इति कृष्णवृषदत्ता विधिना वृषनधुजाप्रीत
 यसर्वकष्टान्पादुष्टान्मुच्यते नरः॥ इति कृष्णवृषदत्तानां। वा। त
 थावा। अङ्गवरादि कृष्णशुक्लपक्षस्य वाष्टम्यां दान्यामकनवा पु
 नः। पलनकया हि पत्रं सां प्रलोमं सुराजतां दमष्टंगं सुवसाक्षिरक्तपुं
 शुभाननं। माह श्वेराणामयाचसो वसाक्षिराधितितां यथा विनवत
 सत्रपरिमाणं विधीयात्। पलायकताम्रपात्रवस्त्रेणा व द्युनक्तिनः।
 दवस्य कं वृषस्य कं पावतीयाथैकमवहि। श्वेतपाष्परुहा तश्चाश्वतपा
 गरुर्वदानः। पूजयेन्मूलमंत्रेण तिलहर्मिं च कारयेत्। अष्टोत्तरशतं वाप्य
 मिथः। कयासिमादिना वृषदानप्रयोगज्ञादरोमाभ्यामधिष्ठितं। वृषनधु

टकोपेतंदद्याद्विवेयश्रुतिं। उदङ्गुषोपविष्टाय प्राङ्गुषोदरसं
 निधौ। तन्मंत्रः। अष्टमूर्तेर्मिदशान्तकपया वृष न धृज। अङ्गुवरं वा
 जिनं वा दक्षमंडलकं तथा। चन्द्रोषज नितं यत्र पूर्वकर्म विपाकतः।
 इदं कर्मोक्तं वापि माष्टादाषण वाधुनः। पिष्टादाषण वाशर्वरक्त
 दाषाह्वं तथा। विनाशाय शरीराचं पावती प्रियशंकरा वृष न स्प
 प्रदान न उन्नयाधिष्ठित न हि। दानमंत्रः। एवं दत्वा वृषं हृष्यं सर्वज
 ष विनाशनां। ब्राह्मणान्नो जयन्वापि न तया परमया श्रुतः। इति च द्या
 विधमनेन कष्टी रोगात्प्रमुच्यते॥७॥ इति अङ्गुवरादि कुष्टदर वृषदानं
 अथ वज्रकृष्ट नदः। पुरुषस्य। पलेन वा तद्वर्धनत दर्वर्धन वाधुनः। सूर्य
 प्रतिष्ठितं कथं सुखारः कटि कुष्टको। कष्टोपहत ददानां पूर्वकर्म

१५७

विपाकतः। सूर्यश्चुद्विजः कायेरिजातवरथे स्थितः। रक्तं वस्त्रेण
 संवध्य कृत्वा मनाबुलपयेत्। तं डालापरि संस्थाप्य सूर्यनामलि
 रचयेत्। तं डालानां परीमाणं प्राणं कथाद्यथा विधिः। वृत्राध्ययनसं
 पन्नविप्रमा कार्यशक्तिः। प्रजयादिविविधवर्तनं। ह म वस्त्रादि वृषणः।
 कारयत्न न दोमं च समिदा ज्यति लक्ष्मिः। लाजाज्यमधुना मिश्रा च द्या
 त्रशतं कनता। सूर्यमंत्राणां विधिवत्प्रहाणां च घृतं च तं। फट्कारय
 जयन्वा। तस्य मिदा ज्य च त्र्यपि ताथैवा न्वाज्यसंयाते रक्षीत्या मिथ
 ननत्वा। अन्त्यं जतं प्रकुर्वीत यथा लिंगशरीराका। शान्तादय नु वाक
 नशांतिं कथाद्विचक्षणः। तस्मै कृतवातरागी दद्यान्मंत्रपुरःसरं। उ
 दङ्गुखः प्राङ्गुषाय सूर्यं धमत्वा घृतेन सिंहातवा। आदित्यसूर्यं धमाणां स
 वीरगविनाशक। सहस्रकिरणानां जवं कोतिमिरनाशयां केना ददशा

मात्रयी। ददजगच्च दुः परात्परा। पूर्वकर्मविपाकोष्ठं कुष्टं मम विना
 शया। दाननानाननसुप्रीतोददिनी। रागतांसदा। दानमंत्रः॥ एवं तथा
 उचुरुषः कुष्टरोगात्प्रसूयते॥ ७॥ इति पुरुषस्य कुष्टविशेषश्रीसूर्य
 मूर्तिदाता॥ ७॥ अथ स्त्रीणां कुष्टरोधः॥ पालनाद्यतद्वर्धनतद्वर्धनिवा
 पुनः। कारयेत्कदलीश्रेष्ठां कुष्टानां स्त्रीषु दातव्यं। ऊरुस्त्रनकटीव
 क्रुच्छानेधनेषु योपितां कुष्टरोगसमुत्पत्तिर्दापि स्रत्रप्रकीर्तिता।
 तद्योषशांतये कुर्यात्कदलीशक्त्यपेक्षया। सुवर्षेन सुवर्षेन पुष्प
 पत्रैरलंकृतां। पूजयेत्तु पुष्पैश्चांश्चेत्तव स्त्रेण वेष्टयेत्। चंदानः कुसु
 मधूपिरर्वयद्विवक्षदातुं दुल्लोणशिषरेनाना फलसमाचितां।
 वृत्राध्ययनसंपन्नं शुण्ठिपेष्टमलोक्षुपं। इदं माकार्यविप्रतंश्र

१५८

द्वात्रिंशत्समचितः। पूजयेद्विवक्षं च वस्त्रमाख्यविप्रघाणेः। होमं च
 कारयेत्तत्पूर्ववत्साष्टकं शतं। मूलमंत्रेण सावित्र्या गायत्र्या इत्य
 यातथा। तथैवाद्याः संपातिरक्षीणां न्यामिधैत्यननत्र। अथ पूजयेत्
 गिणीतां यथा स्नानशरीरकोशं नोदव्यनुवाकेन शांतिं कुर्याद्विचं
 णं। जोत्रमः। तस्मिन् कुतव रोगी दद्यात्क्रिपुणसरं। मंत्राणानेन विधि
 वत्प्राङ्मुखाय कदलीपत्रैः। कदली सर्वदेवानां मातृवत्सर्वशर्मदाल
 दन्त्याप्रीत्या च पार्वत्या दवकन्या निरवधा सावित्र्या रं न्याचेव कायार्थ
 पूजिता। पुरा ददामि धामं हारं ते सवर्तिर्दिरणां ह्यमो अंगप्रद्यं गर्जं दे
 विकुष्टं मम विनाशया इति कदली दानमंत्रः। ततः स्नात्वा कुबुंजी व
 त्रा मणवंधुनिः। गृहो एवं च चानवेनारी रोगसुक्ता सुखा चिता॥ ७॥

इति श्री कर्मविपाके श्रीणां कष्टविशेषकदलीदानं ॥ ७ ॥ अ
 थ ब्रह्मशातातपः ॥ ब्रह्मदानं रक्तस्य तेषां दुर्गोपजायते ॥ प्राय
 श्चित्तं सक्तवीततस्य दोषस्य शांतये ॥ चत्वारः कलशाः कार्याः प
 चरत्नसमन्विताः ॥ पंचपत्रवसंयुक्ताः सितवस्त्रावष्टिताः ॥ अथ
 स्नानादिका मृक्ताः सुतीर्थोदकपुरिताः ॥ कर्वायर्पचकोपेताना
 नाविधफलाब्जिताः ॥ सार्वभौमिमांशुक्ताः ॥ ग्राह्याः प्रतिदिशं
 तोरिष्य मष्टदलं पद्मं कुंतं पतदुपरि न्यस्य ॥ तास्यापरि न्यस्य देवं
 दशदक्षं च सुखं ॥ पलाशं द्विप्रमाणेन सुवर्णेन विनिर्मितं ॥ यजेत्
 पुरुषं शक्तनात्रिकालं प्रतिवासरां यजमानः ॥ सुतं धीः पुष्पधापेय
 थाविधिः ॥ इति दिकं जेष्ठततो ब्राह्मणान् ब्रह्मचारिणः ॥ पारयसुः ॥ १५८ ॥
 * कान्ते दानं ददप्रवृत्ती नृशाने ॥ दशांशेन ततो दामो * ३६१

प्रदशांतिपुरः सरः ॥ मध्यं कुंडे विधत्तव्या घृताक्तव्रीहिनिलैः ॥
 द्वादशादमिदं कर्मसमृद्धिजं गवा यजमानं नृद्विषं अनिषिच
 द्यथाविधिः ॥ तातादद्याद्यथाशक्त्या गोब्राह्मणतिलादिकं ॥ ब्राह्मण
 न्यस्य ददादेवमावायाय निवेदयेत् ॥ इत्यदीर्यमनः शुद्धमदं नलोना
 दिवर्जितः ॥ आदित्यावसवारुद्रा विश्वदेवामरुद्राणाः ॥ प्रीताः सर्वे
 पदिं तु मम पापं सुदारुणं ॥ ब्रह्मवधमदिपापातां कर्मणां विवर्जितः
 पुरातनकर्मणं जवं कुष्टं दुष्टदेवो जगत्पिता ॥ कर्मणानेन दानेन
 रोगं मम च तं सुखं ॥ विनाशाय च विधात्मा ददातु सुखं सततिं दा
 नप्रार्थनामंत्रः ॥ इत्यदीर्यमदं कृत्या तमावायं कृमापयेत् ॥ ब्राह्
 णां श्रुतकृत्ना चोत्तुं जीतं जितं वाक् सदा ॥ ७ ॥ एवं विधत्तान विदितं

वक्रणी विश्वधृतिः। इति श्वेतकृष्टद्वयप्रायश्चित्तं॥७॥ ब्रह्मदा
 तं च॥ तत्रैव तथा॥८॥ कृष्टी गोवधकारी स्यान्नरकांतस्य निःश्वसिः।
 स्थापयेद्दुष्टमेकं च पूर्वोक्तद्वयसंयुतं रक्तचंदनलिङ्गांगं रक्तपुष्पां
 वराद्वितोरत्नगर्भं च तं च ब्राह्मणपयदक्षिणां दिशं। ताम्रपात्रं न्यसेत्
 त्रितिलैश्च प्रपूरितं। तस्मात्परि न्यसेद्देवं देमनिष्क्रमय्यमी। यजे
 त्पुरुषसूक्तेन यार्पमेशम्यतामिति। सामपारायणं क्रियात्तक
 मशतत्रसामवित्। दशांशं सर्षपैर्जवापावमान्यनिषेचनं विद्धि
 तेधर्मराजानमावाययिनिवेदयेत्। यमोमदिषमाहूढोदंडपाणि
 र्जयावहः। दक्षिणाशापतिर्दानान्मम शार्पथ्यपादुकां दानमंत्रः।
 इत्युवाच विष्टुत्ये तं मासंगो भक्तिमान्नृत्नवेत्। चाक्यादद्यात्त्रिणा

१६०

नृदेमगां विप्राश्चैव नोजयेत्। ब्रह्मगोवधयोरेषा स्यादन्त्यासेन निः
 श्वसिः। इति वित्रकृष्टरोगो। तथा च॥ दूष्पृष्ठन्नरकस्यां। तज्जायते चि
 त्तकृष्टवान्। सत्तदाघशां यथं प्रायश्चित्तं समाचरेत्। प्राजापत्यं च य
 त्वाह्यं दूष्पपलत्रयां च यात वित्रकृष्टा सद्वाचद्विज्जो जनां। इति
 वित्रकृष्टो॥७॥ तथा च॥ उष्वरीताम्रचौरात्तवेन्नरकनिर्गतः। तत्रा
 पितेन स्य धार्थं कर्तव्यात्तत्प्रतिक्रिया। प्राजापत्यं सत्तवेकं ताघं
 पलशतं ददत्। उपाघादिवर्षं पूर्वजावशुद्धेन चेतसा। तानारोगादि
 मुच्येत संतृप्त्य न्यर्था वाडवान्। इत्योड्वरीकृष्टो। पुंडरीककृष्टो।
 तथा च॥ चसुतागमने चैवरक्तकृष्टी प्रजायतो न गिनीगमने
 वापि पीतकृष्टी प्रजायतो। तस्य प्रतिक्रिया कर्तुं पूर्वतः कलशं न्यसेत्।

पीतवस्त्रसुगाछन्तं पीतमाल्यादिद्विषितं तास्यापरिभ्यसेद्वयं
 त्राहमसुराश्चरं सुवर्षानि कषट्केन निर्मितं वज्रधमरिणा यजेत्
 चरुषसूक्तेन वा सर्वं विश्वरूपिणा बह्वचस्रत्रकलशोऽन्येदं च स
 मापयेत् सुवर्षपुत्रिकां च वा सुवर्षदिशो केन उदद्यादिप्रायसं
 पूह्य निपापस्यामिति बुवन् ॥ तत्रादवानामधिपोदवोजिह्वाः कु
 लिशकेतनः शतयज्ञः सदस्त्राहः पापं भूमनिष्ठं तत्राहति सानमंत्रः
 इमं मंत्रं समुच्चार्य चाचार्याय यथाविधिः दद्याद्वं सदस्त्राहं श्रुत्वा
 पस्यापशांतयेत् ततः स्नात्वा च चर्चवापरिभ्यस्य सुवाससी प्रणम्य
 देवदेवेशं ब्राह्मणं शिष्यं स्रथा इष्टबंधुजनिर्विप्रः सदोजन
 नाचरेत् पूर्वं च वा च विधिना पापदोषात्प्रमुच्यते ॥ ७ ॥ इति रक्तपा

तकेष्ट ॥ ७ ॥ तथा च ॥ ज्ञात्वा यानि गमने शुल्मक एष्ट जायते ॥
 वधू गमने वापि तस्मिन् कष्टं संवेष्टे ॥ ततः कार्यं विशुध्यर्थं प्रा
 क्तस्यार्धमेव हि दशांशदोषा कर्तव्यः सर्वत्राज्यतिलः सहोप्राप्त्य
 त्वच्च पूर्ववत् सर्वं च वा दोषात्प्रमुच्यते ॥ ७ ॥ इति शुल्मक एष्ट
 विधिः ॥ ७ ॥ तथा च ॥ तां ब्रूलहरणान्मर्त्यः श्वेताष्टः संप्रजायते ॥ स
 तदोषविशुध्यर्थं कुर्यात्प्रतिक्रियां सदाह्निं संप्रदद्यात्सवि
 क्रमपत्न्यर्थं तां ब्रूलं च यथा यो यं बिजादिभ्यो निवदयेत् पूर्वं दो
 षादिमुच्येत श्रद्धान् क्रिसमावृतः ॥ इति श्वेताष्टहरं ॥ ७ ॥ तथा च ॥ मा
 तृलान्यानि गमनेष्टे कष्टं संवेष्टे ॥ तदोषशान्तिकरणी प्रायश्चि

त्वं समाचरेत्। उपचारः षोडश निर्विघ्नः संप्रदायः नतः। तस्माज्जिन
 द्विजैश्च जायात रोगसंक्षयः। इति चित्राद्विज्ञांश्चैव नो जयिचा सुष
 नयेत्। इति पृष्ठकृष्टे। **॥** तथा च। पितृव्यपत्नी गमनात् कटिक
 षं जवन्तुणां। निष्ठातिस्तेन कर्त्तव्या कन्यादाननयनतः। **॥** इति
 कटिकृष्टे। **॥** तथा। लवणचोश्च शीर्यमाणघ्राणां क्रियाणि
 र्वति। तनतनुपापजविज्ञतिशांतये निश्चतिः कार्यायतः। उक्तं
 वा दृष्टगोतमेभा इवात्र लवणं मध्योत्तरकांतः न्युज्जमानि। शीर्षघ्रा
 णां क्रियाणिश्च। चिन्तगात्रः सदा नवेत्। इति चुराणे गोतमवचना
 तालवणेन च तांधुं ब्राह्मणाय निवेदयेत्। नानाघृष्टफलैर्बुध्नां वस्त्र
 चंदनवर्षितांश्चुदेनादिरूपेन सहितांश्च दद्यात्। इति चित्रानरः स **१६२**
 सु०

X मृकृपापरोगादिसुच्यते। **॥**

इति शीर्षगलितघ्राणां क्रियाणिरोगे सारयादे। **॥** तथा च। अशुवे
 दा। हृष्यदानाश्चित्रकृष्टे तस्मात्प्रधात्रा श्यति। इति वचनात्। चित्रक
 ष्टहृष्यपलानि सप्त दद्यात्। धविनामुसारणवा। **॥** इति चित्रकृष्टे।
 तत्र च। परवाती च कदापी नवति। सावद्यशास्त्राकोषधदानचुरः सर
 चां प्रायणत्रयं कर्त्तव्यं। इति चन्द्रोषे। शातातपः। विश्वस्रज्जयमन्त्रि
 नायागमनगजचमप्रिज्ञायते। तनुपापदोषनाशाय घ्रायश्चिं स्मृतं
 बुधे। तत्राहृष्यमयी धनुं निष्कविंशति संख्यायां सावपि स्फुरसंभु
 कां च त्रोपानद्युगात्रितां दद्यात्। विघ्राय विधिवत्तद्वदं मंत्रमुदीर
 यत्। तत्रायज्ञविघ्राग्निदवानां यावंचाज्जगता गतिः। सुरुनी वस्त्र
 वीमाता समपाप्यं च पादयो। इति दत्तमंत्रः। इति दत्तावचनचित्रविश

नृसंतत्यनक्तिः। नरा सुषमवाप्नोति पापरेण विनाशकः। इति ग
 नचर्मचरोगः। तत्र च। तथा॥ दंसघाती न विद्यसुतस्य स्यात्तु तम
 डलं। रोप्य पलत्रयमितं हंसं दद्याद्विशुद्धये॥ ७॥ इति धेतमंडलः॥ ७॥
 तथा॥ मयूरघातने च वैजायातल्लमंडलं। निष्कत्रयमितादयश्च
 नष्टस्य गृहीतः॥ ७॥ इति॥ तल्लमंडलः॥ तथा॥ नकुलस्यानिहन
 ने जायते वक्रमंडलं। निष्कत्रयमितं दद्यात्तनकुलं सविशुद्धये॥ ७॥ इ
 ति वक्रमंडलः॥ ७॥ तथा॥ पुरुतल्लगो दुश्मन्। सव्याधितारतम्येन यु
 रतल्लगातिदशप्रायश्चित्तार्थं कुर्यात्। यदा गौतमोक्तं। प्रायश्चित्तं च
 रक्षांश्च दुश्मन्। तद्वपुः पंचकं। ततश्चांशायणं कुर्यात्। तन्मासमेकं पयाव्रतं।
 उवाच ह्येनं तोविप्रं एवं दोषाद्विशुध्यते॥ इति दुश्मणिः॥ ७॥ तथा च दक्षः १६२

रोगः॥ बोधायनः॥ ब्रह्म एंगांच यो हिंस्यात्प्रदारे रतिकर्षी रोः। नर
 कां। तविमुक्तस्तु दक्षरागी न विचुसः। तस्याप्यशमनं वक्ष्ये सुवर्षे नि
 उकारयेत्। पालनवातस्त्वेन तद्वर्षे निवापुनः। उमामदे श्वरं रूप्य
 दृषणाधिष्ठितं परं। चतुर्जं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं
 भवेत्तु बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं बुद्धिं
 यो॥ दद्यात्पृष्टगतश्च को वरदः श्यापराकरः। वामोऽसंकगतादवीशि
 वष्टकपाणिका। दृषन्तो राजतुश्चात्र काये धिंटादिसंयुतः। अशक्त्या
 वित्तशाठ्यं कुर्वीतानिःफलं न वेत्तु। तत्राप्यारोप्य देवेशं उमयास
 हितं प्रवृत्तं। वस्त्रमाल्यं सुधागंधमूलमंत्रेण पूजयेत्। ततो ब्राह्मण
 माकायं दारिद्र्यं कौविदं। श्रुतं ह्येनोपसंयन्तं शांतं चैवात्मवदिनां व

स्त्रां गुलीयके सस्पृज्जां नक्षत्रा समाचरेत्। दोमं चकार येन तेन समि
 दाज्यतिलैरपि। मंत्रश्च रुद्रगायत्री सर्वत्र तिविनिश्चयः। रुद्रगाय
 त्री तु लिंगपुराणे॥ सर्वेश्वराय विद्महे शूलहृदाय धीमहि तन्नो रुद्रः
 प्रचोदयात्॥ यद्वा॥ त्रिसं वकेन मंत्रेण समिधे जुहुयात् सुधीः॥ कफद्रा
 येति मंत्रेण जुहुयादाज्यमादितः। तिलांश्च मूलमंत्रेण सर्वत्र तु कमा
 नवेत्। तथा ब्रह्मोदासनां तमिधुनं ब्राह्मणाय त्रावृष नोपरितिष्ठेत्
 नक्षत्रां च विनिवेदयेत्। मंत्रेणानेन विधिवत् रुद्ररोगी जितात्मवत्। त
 त्रा॥ केलिशिवासी जगवान् उभयासादितः प्रभुः। न गनेत्र हरो रुद्ररोग
 माश्च यपोहति॥ इति दानमंत्रः॥ ततश्च ब्राह्मणं सम्यक् प्रणिपद्य रुद्रमा
 पयेत्। ब्राह्मणान् नो ज्ञयिष्यात् च चर्यं जुजीत वायतः॥ एवं दद्यात् महद्दानं
 रुद्ररोगादिमुच्यते॥

१६४

इति रुद्ररोगहर उभयमद्वैत दानं॥ ७॥ तथा च॥ रुद्रकंदं नदीव
 द्गोतमः॥ गवां यः पीडनं कुर्यान्निरोधेन बंधनैः। कुप्यासं च कुपानी
 यं दद्यान्निष्ठुरचेतसा। रुद्ररोगी स कंदं कोमलं चोभिवति सर्वदा। वक्ष्या
 मितत्प्रतीकारं पद्मदानादिकर्मणा। यो व्यावहारिक निष्केन पद्मं
 कुर्यात्तु कांचनं। नालं च तारं तत्तु कुर्यात्तैलं च दधेनापि कंदं कोमलं च रत्नं
 प्रदातव्यं तद्वत्। नैव मोक्षिकं। श्रीरुद्रं च कुक्कुमाभ्यां च प्रक्षाल्य हस्त
 लेपयेत्। तंडुलापरि संस्थाप्य त्रिकोणं पूजयेत्। तत्र उपचारः षोड
 शभिस्त्वयं मूलमंत्रतः। दोमं चापि प्रकुर्वीत आग्नेयां दिशित स्पृष्ट्वा
 समिदाज्यतिलैः सम्यक् ब्राह्मणं सर्वशास्त्रविज्ञासोराते श्रुत्वा मंत्र
 एण समिधो मंत्रकल्पयेत्। आज्यदोमं प्रकुर्वीत हंसः श्वविषादिश्रुतिभिः

व्याहृत्याथतिलिहेमिंक्रयदिद्युतसंख्यया। समिदात्रिष्टुष्ट
 शतंष्टाविंशतिरववा। कुवाकुवावसंपातान्नपात्रेऽन्यस्मिन्
 विनिक्षिपेत्तुततोगात्राणिचात्फद्यदफणोमानवस्पत्रात्रही
 न्यामन्नुवाकनमार्जयीतसुसंयतः॥ संप्रक्ष्यानंतरंनक्त्यानेवद्ये
 णायसंक्षिपेत्तुदद्याद्रोगीवतत्पद्मंमंत्रेणानेनलक्तिता। तत्रादे
 वदेवज्जगन्नाथदिव्यरूपपराशरज्जगतांपरमानंदकारकधर्म
 णप्रज्ञा। प्रज्ञाकरसुतज्ञाश्चदेवशारुणसारथो। गोष्ठुदुर्वंधना
 रोधकृष्णिताहरदानतः। कर्मणोऽविष्टारणेकावेष्टुप्यंयत्तुशरीर
 ज्ञोऽपूर्वकर्मविपाकेनमयाप्राप्तंदिक्कर्मलं। दक्षकंद्वादिकंसर्व १६५
 मन्त्रचविठतंक्षिपेत्तुपद्मदानेनवष्टुष्टुनाशयाश्चशरीरज्ज्ञो॥ द

नमंत्राण्वंदयावतत्पद्मंदक्षरोगात्प्रसुच्यते। कंद्वादिवर्जितश्चापि
 स्थापश्चविवर्जितः। रागिरन्यथानिर्मुक्तिनाचुवद्राजानुवि॥ ७॥ इति कंद्वा
 दिज्ज्ञे॥ तथावा॥ पामारोगे॥ सारग्राहगेतमः॥ यः पूर्वजन्मनिपरात्विष्टया
 लिपतिस्त्रिभूतस्यसावालिपतिस्तुष्टुप्रितंकराति। सपामारोगवान्न
 वतिशोणि तंष्टुयश्चतैवति। सप्रतिष्टुष्टुतिमिष्टुनृत्तुपवासत्रयंष्टुवापंचाश
 द्वाष्टुणन्यायथाप्रितंज्ञेनंदद्यात्तुयतः। पामारोगेसमुत्पन्नेनवदार्त
 वष्टुयदिउपवासत्रयंष्टुवाद्यद्वाष्टुलणतोऽज्ञमितिबचनात्। अत्र्या
 धर्मुल्लघुनावात्प्रायश्चित्तोऽपिपुरुलघुतावाद्यष्टु॥ ७॥ इति पामारोगे॥
 अथब्रह्मपुत्राद॥ बोहायनः॥ भव्ययोरारवणी। नवदितिवचनात्। अथ
 वक्ष्येवतीकारं ब्रह्मविधिनामुनोमाणि कं वक्ष्येवतीकारं ब्रह्मविधिनामुनोमाणि

शुभो रक्तवस्त्रेण संस्त्रिषारिका पंचकोपरिगृह्य विनवसारणमा
 णिकं धन्यपंचके। निधयगंधपुष्पाघोरचयेऽतिपूर्वको ब्रालणं श्रुत
 संपन्नं वा वारं संज्ञितं प्रियं विनीतावधमाकार्यनक्षत्राप्रयतमानसः।
 सोवर्षे नोपवीतेन सम्यक्स्त्रांशुलीयके। पूजयिष्यां विधिवत्तत्तदा
 मायपूर्ववत्। मंत्रेणानेन दद्यात्प्राश्चुर्योदङ्गुरवायचात्रं तत्रोन्नम
 गलदेवशं प्रथ्यद्वाखिलरूपधृक्। दानेनाननमिदं वृषणं शमयना
 करं दानमंत्रः। ब्रूणाशास्त्रेण येपि स्य विधिविधेन संयुगे। तपि शुद्धा
 प्रोदंति यथा प्रोक्तं उवाचुना दवानां विमर्शयिष्ये सद्भुं जीतवायतनं॥
 इति ब्रूणहरमालिकरानां॥ अथ नाडीब्रूणे। वृद्धं चैत्रानाडीब्रूणी तवदि १६६
 ति। तत्र प्रतिकरणार्थं। सोवर्षे शिजं तं वापिनां प्रकां स्पमथापि वा। पलदय
 ५ तवैकेन नद्वेन यवा पुनः॥

न्ययोऽथ वृद्धं कुर्वीत स्त्र्यं शाखावलं वितं। वस्त्रं शुभेन सर्वेष्टु स्त्र्यं स्त्र्यं
 पृथक् पृथक् हरिद्रासुं जाकलाप्य ब्रालणाय निविदयेत्। तत्रात्रत्ररा
 शापातदवकुवेरनरवादना। नाडीब्रूणेनाशया अन्यग्रोधस्पदतः॥
 इति दानमंत्रः॥ इति वृद्धा सुविदुषेती रुक् सुखमवाप्नुयात्। इति ना
 डीब्रूणहरमालिकरानां॥ अथ वृद्धे। अंतरमवलोक्य परस्य तापाप
 पादनां वृद्धेण त्रि। तत्र वृद्धगतमः॥ दंती धर्षेण मया कार्ये रत्नेन नि
 विधयुतः। अस्मिन्निरण संयुक्तं करिणं मापदारकां यत्तत्सर्वं प्रदद्यात्। तस्य
 पार्श्वे समाहितः। उपचारः। पाउश निर्वये जंधपुष्पाके। ताता ब्रालणमा
 कार्यं सर्वशास्त्रार्थकोविदं। श्रुतं वृद्धोपसंपन्नं अचुद्धगकरं वृणां नक्षत्रा
 संप्रज्यवस्त्राद्येर्हं मंत्रेन वकार्येत्। मंत्रः। पागणिकं सम्यक् संहिताशा

म्रुतादितेः। चत्वारिंशद्गजाये चत्वारिंशत्पातोषयामितानु। समिदाज्य
 तिलिहो। मागजस्य प्रीतये न वेत्ता तस्मिन् कृतवतसम्यक् इन्द्र प्रीत्यर्थमा
 दृतः। मंत्राणां न विधिवत् दद्यात्। क्रिसमश्चितः। प्राशुरव सुव्रणीत्तद
 दुरवायेन्द्रस्य वाहनः। एरावराश्चतुर्दंती गजानां वाहनसुयः। दिशंति
 नां इत्यतमाव्रणं रूपयिषुं प्रवृत्तः। एरावराश्चतुर्दंती गजानां
 मां इन्द्र वाहनदत्तं सुव्रणं ममाविनाशाय। दानमंत्रा। ततः स्वयमनुव्रज्य
 तमाचार्यं मुदा विचित्रितः। ब्राह्मणान् नो जयिष्यात्तुं जीतवायतम्
 इति ब्रह्महृदंगजदानं। दृथा विप्रांश्चिपुगवां यः प्रहारमहर्त्तिदः। दत्त
 दत्तजसंघाती न वेत्ता डीव्रणा विमाना वदयामि तत्प्रतीकारं सर्वलोक
 दिनाय त्वा वृद्धगौतमः। सौवर्षं कारयेद्दुस्त्री हंश्च श्वंश्च कंधं शो नितोपला ^{१६७} X

दैनतददैनतददैन नाथवाचनः। कुर्याद्दृष्यमयं सुव्रंतेन वोपरिवेष्टये
 त्। अनुलिपयेत्तं दृष्टं कं कुमागरुचंदनिः। अत्रावर्चं दत्तं न वेत्ता ससा
 चापिवेष्टयेत्तं तुलापरि संस्थाप्य पूजयेत्तु पवारतः। अथ चैवो निषदनं मं
 वरपप्रणादितः। आचार्यधर्मशास्त्रज्ञा वेदवेदांगपारगः। पुराणज्ञश्च
 शांतायज्ञविद्यासु निष्ठितः। तानेव कारयेत्तु पूजां च। कुर्यात्स्वयमेव हि।
 कामं वापि प्रकुर्वीत समिदाज्यतिलरपि। अग्नेः स्थापनं कार्यं मंत्राध्यसया
 क्रमार्थतः। यददं वा न वेत्त स समिदोमः प्रकीर्तितः। अग्नेनाद्याधिको आ
 द्या व्याकृती निः। मिलाकृतिः। कलशस्य दिशी शान्तां स्थापनं शास्त्रदुकि
 तः। तनानिषेकं कुर्वीत आपोदिष्टादिभिः क्रमात्। यददं वा न वेत्त स
 ब्राह्मणे चैव पारगः। ततो नाडीव्रणी स्नात्वा शक्तां वरधरां शुचिः। उद।

शुष्कः प्राशुषायश्चावाययिनिवेदयेत्। मंत्रणाननविधिवत्प्रजिता
 यश्च शक्तिः। तत्रावनस्पतीनां प्रवरो विष्णुरूपेण प्रजितः। तस्य प्रदहि
 णाः सर्वान्मस्याः सर्वदेहिनां। सर्वकामार्थसंसिद्धेः प्रीता जवत्तदानम्। वृक्षा
 दीनां तथा लुदात्तात्नाडीवर्णमपि। सर्वविनाशयक्षिप्रं वृक्षाणां प्रवरात्
 सिद्धिदानमंत्रः॥ एवं दत्वा जवत्तदानं सुधीनाडीवर्णी जवत्तात्र न्यज्या ब्राह्म
 णेन च दद्यात्कृत्वाथ दहिणां नमस्तुत्या तथा चार्यशानेः शतपदं व्रजता
 ततस्त्वावातिरुष्टस्मत्तु ब्राह्मणानपि तोडयेत्। शिष्टैरिष्टैर्वंधुनिश्चयसद्वं
 जीतवायवः॥ ७॥ इति नाडीवर्णनाशनं च श्वच्छदानं॥ ८॥ तथा चोवाच
 त्रमस्त्रीगमने नायते मस्य के वृणी। सतदोषविनाशाय प्राजापयत्रयं च १६८
 रेता दद्यात्तु कपिलाधेनुं सर्वोपिकरणा। त्रिनां एवं पीडाशमं यांति मस्य के

एवं पीडाशमं यांति मस्य के वृणसंभवा॥ ७॥ इति मस्य के वृणे॥ तथा चोवा
 त्रियस्त्रीप्रसंगे तनासिकायां वृणी जवत्तात्रा चरेत्संविशुध्यर्थं प्राजापयत्तु
 उष्ट्र्यं। उभामहेश्वरं दद्यात्परिधाय प्रष्टुड्यचा एवं रोगादिमुच्येत नासि
 कावृणसंज्ञिता तु॥ इति नासिकावृणे॥ ८॥ तथा चोवा॥ सुहातिजाय गमने जव
 ब्रह्मदयवृणी। सतदोषविनाशाय प्राजापयत्रयं चरेत्। मासमेकं गवां द
 द्यात्तया संपानीयसंयुतां एवं दोषविनिर्मुक्तः सुखमाप्नोति मानवः॥ ९॥
 तिहृदयवृणे॥ १०॥ तथा च सारयादेः। जलाभ्युद्धनादिनिर्निमित्तं यामृ
 यते। स उरसि दुष्टवृणी तवोदिति गौतमः॥ यतः॥ निर्निमित्तं यामृयते तज
 लाभ्युद्धनादिनिः। उरो वृणी स नृवति मदा दुर्वा त्रिनां संतः। दद्या
 त्सगोदयं युक्तापष्टिर्विप्राश्च नो जयतु दद्यात्सदहिणां तज्ये एवं शाम्य

तिद्वर्णीं॥७॥इत्यरोधणे॥मा ज्ञरिक्तर्कटखरानुसारमेयातुरतात्रि
 तानु॥ईहतेताडतैययश्चसजवेनासिकावणी॥सदाईनयनथापि
 शांथपायंनतश्चरेत्तत्राउद्यंष्टवेनचरुघृताभ्यांजुडुयातु॥श्रीमृ
 कंडपेडु॥शिवसंकल्पसूक्तेनरहांइवाहितिःसदाशिरवायांतस्य
 वधीयातुत्राक्पाविप्रांश्चनोजयेत्तुएवंपीडाशर्मयातिमासिकावण
 संनवा॥७॥इतिनासिकावणे॥तथावा॥अतिमानादतिक्रोधादति
 स्नेहादयादपि।योधर्मीनिश्चयंज्ञाननृन्नन्यथाकरुतेनरः।सप्रयःशा
 णितवदाःपाणिवहोससंधिष्ठातत्रातननलुत्रयंअथातिलप्रसुप्र
 दाभावतुवकाइपतिलाकृतिजिरष्टोन्नरसदस्त्रंजुडुयातु॥ब्राह्मणांश्च
 नोजयेत्॥इतिहस्रवणे॥तथावाबोधायना।ज्ञानातपश्च॥फलांदा

१६७

रीपुरुषोत्तमवतिव्रणवांयुलिः।सदस्त्रकलशैस्नाभंयंवकस्यसमाच
 रतु॥यंवाकनेवर्मत्रणसप्रयोगंचपूजनींनानाफलानामयुतंसप्रदधा
 द्विजमनोपवंसुखमवाप्नोतियोन्वेद्वणितांयुलिः।इतिव्रणितांयुनिहरे॥
 तथावा॥मातृधमाग्निगमनातदक्षिणांगव्रणीभवत्तनाधिनिःश्रुतिःका
 र्याच्छ्रद्धादानविधमनतः।ताम्रपात्रंप्रदद्याच्चताम्रपलघयाश्वितं।ब्राह्मणान्
 नोजयेत्तापिमृष्टान्नेःशक्तिनाबुधः।दक्षिणांगव्रणस्तदादेवदोषात्प्रध
 च्यते॥इतिदक्षिणांगव्रणे॥तद्वत्पितृधमाग्निगमनातुवामांगेसव्रणी
 भवेत्तनापिनिःश्रुतिःकार्यासम्यक्कदासीप्रदानतः।अश्विष्ठसिचनंकायं
 दिनद्वादशकंयजेत्तुपंचगव्यनसुम्नातातोजयेद्दिनवाडवान्।एवंदोषा
 त्समुच्यतवामांगव्रणज्ञान्नरः॥इतिवामांगव्रणे॥७॥ईतिजुष्ट्रीप्रसंगेन
 सनायव्रणव्रणः।मपातकविश्वार्थप्राज्ञापद्यंममाचरतु॥अश्विष्ठो

पाणं कार्यं ब्रालणांश्चापि नो जयेत् इति त्वानरः सम्पुक्रमुच्यते चरणव्र
 णात् ॥ इति चरणव्रणो ॥ ७॥ तथा सारथादे ॥ मृततत्र रिया नारी ब्रालव
 र्या विधातिनी ॥ रुतुसंपर्कदोषे च समयादिबहिः क्षता मातृगव्रणदोषेण
 संनोक्तं तत्तमातवेत् ॥ तर्ह्यसंख्यंत लनातव्रणकातरकाचिता संनोगानं
 तरंतीव वेदना पुरुषस्य वा उद्वाहयेत् ॥ सातच्छांत्ये च यं नीलदृष्टं शुभं ॥
 अश्वच्छं वा शमीशुक्लं च लंशी विष्णुनाथवा ॥ कुर्याच्च वा किमुदीक्ष्यमा
 षसर्पिस्त्रिलान्ददन् ॥ एवं सौघ्यसमाशुक्लायोषा दोषादिना क्षता ॥ नव
 कृतव्रणावापि एवं च वा विधमनतः ॥ ७॥ इति नगव्रणो ॥ तथा च वक्रव्रण
 ॥ कुटिलं वर्ततः पुंसो ज्ञायंता वेव क्व व्रणाः ॥ तद्वा सुर्वेदा ॥ वटस्य सचनं
 कुर्यात्तिदिनानामेकविंशतिं ॥ सुशरीरस्युत्तार्य हि पेक्षान्यस्य पिंडिको
 दिजे न्यः सक्ता वा दयाः सगुडा श्रुतिनिर्वणः ॥ इत्या सुर्वेदवचनात् ॥

१५०

३८
 सगुडा श्रुतिनिर्वणः ॥ इत्या सुर्वेदवचनात् ॥ वक्रव्रणदरां ॥ ७॥ तथा
 च शातातपः ॥ मद्विषाघातने मर्त्यः रुतुसुल्मी प्रजायते तदोषशांतयकु
 र्यात्तिदिनमेकं यथाव्रतो सरक्तां मद्विषादद्यात्तुरक्त्वस्त्रुदया चितो एवं
 तत्तं विधिवत् न न वेत् ॥ रुतुसुल्मी वान् ॥ ७॥ इति रुतुसुल्मी ॥ तथा वापिना
 नं वापिष्टुणा तीक्ष्णसपित्रो द्रव्यं वा नूनवेत् ॥ तथा तानपि संस्पृश्य वृजं
 अश्वविदेदवान् ॥ तच्च तपटलददीव व्रणवानपि ज्ञायते ॥ अश्वविदेद
 वानिति मलमूत्राद्विच्छिद्यंष्टदेदः ॥ सवृत्तं रुतुसुल्मी कुर्यात्तु सल्लंशं प्रायणं
 तथा ॥ यथा विनवजारणा तिलान्दद्याद्विडातिषा ॥ यद्येनरा सुतं वापिष्टु
 कुर्याच्च घृतं मधु ॥ यमसुक्तेन विप्रं द्रः सर्पिर्दद्याच्च मधुपि ॥ अष्टोन्नरा सु
 तवाप्तो यमप्रीत्यर्थमवचोदो मांते पूजयेद्विप्रान् नैथोततः शांतिमवाप्नु

X

यातु॥७॥इतिपित्तोदकेपटलेषु च॥ तथा च॥ पद्मपुराणे॥ पित्तोदके
 पूर्वकर्मविपाकनयः पित्तोदकेवान्ननवेत्तु सवारणं च बुद्धिनादिमदं
 द्यानुपूर्ववत्॥ नानापकरणेषु कंसं प्रज्जहिज्जुंगवे॥ दामादिपूर्व
 तत्तुक्रयतिइतिरोगात्प्रमुच्यते॥ पूर्ववदितिब्रणनाशनगजदानमि
 त्थं॥ सर्वमिति॥७॥इतिपित्तोदकेपटलादिहरगजदानं॥७॥त
 थारक्तपित्तं च॥ यत्पुरावेद्यशास्त्रज्ञचमदात्पित्तोक्तोपधन्नं
 यथाज्ञवाप्रयोजति सशोणितपित्तं व्याधिमान्ननवति॥ सोमिहंतं वृणीम
 हइत्यादिना चरुवृतमष्टोत्तराशुतं चमोक्तुक्रयात्॥ अष्टोत्तराशुतं व
 द्वावभिहितयमिति रियं॥ तथा त्पांस्तु क्रयात्॥ रक्तपित्तं वत्तु नय
 तिगारुडा निधनात्॥७॥इतिरक्तपित्तं॥ अथासुवेदि॥ पुराकर्मवि
 पाकेनयो नवेदकेपित्तवान्न॥ सतप्रोगविनाशायशक्त्या मध्वजराज

१७१

क

वेत्तु॥ संज्ज्वरुणं सूर्यबालणानपितर्पयेत्॥ इतिरक्तपित्तं॥ अथच
 दक्रमंडले॥ शातातपः॥ चाम्यंगनातिगमनात्तजायात्तदक्रमंडलानरस
 दुपशांश्चैयं प्रायश्चित्तं समाचरेत्॥ तच्चालोहमयीधनुं पलषष्टिप्रमाण
 त॥ कर्पासजारसुक्तांगां सप्तधन्यसमवित्तां दद्याद्विप्राय यत्तु अपापम
 कीयतामिति॥ यमस्य वाहो मयेत्तु मधुमाषा नृधमंत्रितः॥ शतमष्टोत्तरा
 पिब्रालणान्तर्पयेत्तुधीः॥ इति दक्रमंडले॥७॥ तथा च कंठरोगे॥ तिलवो
 र्यणनवतिनरः कंठविपीडितः॥ सक्रयतिपुं वगव्यनृददास्याध्वनं चर्यं
 उपोष्य वापि विप्राय दद्यात्तिलघटत्रयं॥ तथाप्याव्रतस्त्रिष्टुष्टिस्म
 रणतत्परा॥ यवान्शक्तितादद्याद्वंकंठं विनश्यति॥ इति कंठरोगहरे॥
 अथातः शिरारोगे॥ वावायन॥ ब्रह्मचारी पूर्वजन्मनि निन्नकास्यपात्रं
 कानिकात्तनुवाचुक्तात्तन्मातरे रकादद्यात् शिरारोगी नवति तत्राच्यते॥

X

मित्यादिष्टकमष्टोत्तरशतं जपेत्ता ता वचुरुद्यताभ्यां बुद्ध्यात्ता वि
 द्यशास्त्रोपधदानं कुर्यात्ता विप्रभोजनं च ॥ ७ ॥ इति शिरोरागी ॥ तथा
 च ॥ अथ परोक्षी ॥ शिरारोगी न वति स विद्यशास्त्रोपधमनिदद्यात्ता द्वाद
 शसाहस्रांगायत्री जपेत्ता दशांशदोमश्च रुद्यताभ्यां प्रजापतिप्रीत्यर्थं
 अर्पदानं च ॥ इति शिरारोगी ॥ ८ ॥ तथा च ॥ प्रायापवासानिष्टिकव्रता
 दिभ्यागी शिरारोगी स्यात्ता तत्र सपंचाश ब्राह्मणान् नो हयेत्ता उद्यं च
 चं जपेत्ता कर्मांडहोमं च कुर्यात्ता द्युर्दयं च सुतं जपेत्ता ॥ ९ ॥ इति शि
 रारोगी ॥ १० ॥ तथा च ॥ पाप्मो गोतम ॥ ब्राह्मणादिद्विशिरारोगी न वेद वनसं
 शयः ॥ तच्च वायुपुराणा ॥ उपवीतं हिरण्येन निर्मितं च पलायते ॥ तद्वेन
 तद्वेन यथा विनवतोपि वा ॥ चक्षरीयं राजतं च न वयं धिकया विनंता

१७२

का

वत्या संख्यया तमिति पाठो तरं ब्राह्मणाय वेदविद्वे श्रोत्रियायोपपाद
 येत् ॥ संप्रत्यपरया नक्त्या धमत्रा ब्रह्माणमादरात् ॥ मंत्राणां नानाविधिवत्
 इति तायां युलीयाक ॥ तत्र ॥ धनविधमता जगतां परमात्मा च उर्मुखः ॥ विना
 शयं न मे हि प्ररोगवर्गः ॥ शिरारोगी दानमंत्रः ॥ एवं दद्यात्ता पवीतं विधमया वि
 प्रांश्च संतप्य यथा शक्नोति ॥ तथा च ॥ अथ न वेद ब्राह्मणान् वेदवयान् ॥ विसर्ज
 यन्न दस्य शीर्षं स्पर्शगः ॥ इति शिरोरागी ॥ अथ शोपवीतदानं ॥ तथा च शातातपः ॥ ररोग
 शीर्षहारी च च पुरुषा जायंता ॥ शीर्षरोगवान् ॥ न रश्च दुपशांश्चर्थं प्राजापत्य द
 यं चरता ॥ तिलः ॥ पुजां प्रकुर्वीत म्हा रुद्रस्य मंत्रं विना ॥ तिलः स्नानं तथा च
 द्वाष्टकं जपेत्ता सुधीः ॥ शीर्षं पलशतं दद्यात्ता पोष्य सत्तु वासरो ॥ इति शीर्षरा
 गी ॥ तथा ॥ खल्वाटः परनिंदायां न वेद कं करादिना ॥ विश्वेश्वरं संप्रज
 यं दद्यात्ता सर्वलो ॥ इति खल्वाटस्या ॥ तथा ॥ शक्तिहारी च पुरुषा जाय

तपिगंमूर्ध्नि। शक्तिं पल्लवातंदद्यात् उपोष्य दिवसं सत्तु। जप्त्वा हिरण्य
 रोमाणं घृतं दद्यात् स्वशक्तिं। स्नात्वा सिद्धरसेनेह न त्र्याहं पिगं केशता
 इति पिगं केशस्य॥ ७॥ तथा। वक्रनाशिकस्य॥ ऊर्कं तनिदातमत्रो वक्रना
 शः प्रजायता। तन निष्क प्रदातव्यो ब्राह्मणाय विशुद्धये॥ वक्रनासाहरे वा
 थप्रदद्यात् स्वसंकिर्कटं। कार्त्तिके च तिका योगे सुस्नातः स्कंदमर्च्य च
 तिवक्रनासस्य॥ ८॥ अथ बधिरस्य॥ सुसुधाती वधिरानरकांत प्रजाय
 तो। तन कार्यं विशुद्धयेति चां प्रायणत्रयं॥ धृतये देवं वराहं वसन्तरात्रं
 पयोव्रतं। व्रतांतु घृत्तं कंदद्यात् सुवर्षपलसंस्तुतं। अर्चयिष्यात् वासा
 निःसां दद्यात् पच्यवाडवं सरश्च तीवर्सं हृत्पदघान्मंत्रेण घृत्तं कं। सुव
 र्णविद्याविहितं समाहितमनाः श्रुतिः। तत्र। सरश्च तिज्जन्मातः शद्व्रजा

१७३

धिदेवता। डः कमं कारिणं पापत्राहिमां परमेश्वरि। सुसुधातादिदापेय
 दधिरचं ममात्रवेत्। दातना तनत्सर्वं विनाशय सरश्च ति। दातमंत्रः। इ
 तित्वा तनः सम्यक् बधिरचं निहो रुति। वीणां दद्यात् वंशं मीवातकः
 एनाख्यपरोत्तवेत्। इति बधिरचं दत्तं सुवर्णं॥ ९॥ अथ कर्कशं कर्कशं॥
 शरं किनिदतचैव ऊर्कं कर्कशं तवेन्नर। तस्य दोषस्य शांत्यर्थं चाच
 रं शुद्धं रिव्रतं। शय्यां दद्यात् विप्राय सोपधनां सत्तु लितां। हरिमां द
 लयत्रे सददेव्या सुरेश्वरं द्वादश ब्राह्मणं श्यापिनो जयेत् रुद्रं मोक्ष
 कर्षयेत्। इति कर्कशं कर्कशं॥ १०॥ सारथादौ गौतमः। कर्कशं लो। वेददेवदि
 जानां च साधूनां वापि निदनां यः शृणोति सूर्यं प्रीत्या पिबुनां श्यानुमादते
 समर्थः। कमनयश्च तत्रापश्यन् न वारयत्। सकर्कशं लपीय निबधिते सतत
 नरा। तद्दोषं शांतयेत्। यत्र प्रायश्चित्तं विवक्ष्यतां। प्राजापत्यत्रयं श्रवामा

समेकं पयोव्रतं यवान्नजोडनं कथयति नारतं आधेव ये ज्ञाना विज्ञा
 रायतनं निचयं न क्वा संप्रपुष्यवाचकं दद्याच्च नो जने शक्त्या ब्राह्मणान् स
 दक्षिणं। एवं रागात्प्रमुच्येत कस्यश्चलसमुद्रवाता इति कस्यश्चले तथा
 च॥ विवादेवदिकामध्ये कन्यादानफलसति। समस्तं लोकविप्राश्नः क
 न्यायाय नृप्रतिश्रुतं। दंतपथ्यसाधने काले उडुरनूददाति तत्रायः समू
 दानवान्निधेयं कस्यैत्रिपरिपीडत। तनव्याधि विनाशाय कार्यातिस्पष्ट
 तिक्रिया विवादेयस्य कस्याः पितृदिका वसरे सति। कां स्पपात्रं सज
 वणश्च सीनिधसमन्वितं। दद्यात्कन्याकारुण्यं यमेव सुदीयता तत्रा
 पूर्वप्रतिश्रुतं वधां यच्च कन्याप्रद्वेषिता। दुःकर्मज्ञा कस्यैवाधदानेना
 नेन नश्यत्। दानमंत्रा। इति ज्ञेया च तत्कस्यैव गोमूत्रेणान्क्यमंत्रवि
 त्। मातृयैश्च मद्यरस्य पिच्छेन उदिनवयं। तावत्पयोव्रतं छिवा कस्यैव

१५४

गात्प्रमुच्यते॥ ७॥ इति कस्यैव गो॥ तथा च॥ परस्यामेधुनं श्रुत्वा कस्यैव
 लीजावन्तर॥ इति वचनात्। सप्रतिक्षणं श्रुत्वा तान्निमान् नवति। सप्राय
 श्चिन्नं निधिविशतिकं दद्यात्। विष्णुप्रकाशका नमंत्रान्ते पेत्तौ प्रागे यशा
 तये। मिष्ठान्नजो जने दद्यात् ब्राह्मणाय यथेष्टया। अष्टाक्षरसदस्त्रं
 दद्यात् दाड्याजती द्विजः। सूर्यगायत्रिमंत्रेण तातारोगातं विमुच्यते॥ इति
 कस्यैव गो॥ ७॥ अथ चनेत्रश्चले॥ नमो परस्त्रियं दृष्ट्वा सूर्यं चाधमना दया
 कामाश्चनेत्रश्चली स्यात्तान्निधेयं मातृदद्यात्। इति गोतमोक्त्या। चनेत्रं
 दद्वीयष्टात्ररायुतं आजप्युडु कयात्। अनेन वज्रलमजिमंत्रेण च संविद्यते तु
 अक्षीत्यां चनेत्रं पेत्तु। तर्पयेद्ब्राह्मणान् शुभान् सूर्यसंप्रपुष्यशक्तितः॥ ७॥
 इति नेत्रश्चले॥ अथ मुखरागो॥ कटसाक्षी शोणितघ्नी वीमुखरागी च नवति।
 सत्कृतातिरुक्त्वां दायणानि कथयति। कश्चादहोमं वक्तुं यत्ति सा वित्री द्या

अशुवि
 रस्तमा
 दिवा
 करनी
 राक्ष
 त्रमे

कांडी ७७ स्याद्विचात्र०

हिंया च द्रुमे दितीत्ये
 तैरायुतं जपत्

दद्यात्सादृशीजपेच्चब्रीहिशालयोर्धैरिहस्पंदद्यात्। इति सुरवरोगे॥
 ॐ॥ विद्याय नमः॥ वायिरोधैः सुरवरोगे च वायुवरोगी न वेत्तरा॥ तस्य द
 नन विहितः प्रतीकारो यस्तु यत्ने॥ पाप्मो॥ सो व संशिनतं तां प्रपलेनाद
 नकारयेत्। सुशक्ता करिणां सोम्यं उद्दीक्ष्य विजवं मुक्ते। तास्य वकार
 येदांतो। सुत्रेण रत्नतेन उ। पुच्छं चामोक्रिके। क्रयातिरन्नाभ्यामहिणीध
 यां सांवध्यपीतवस्त्रेण गंधपुष्पाहतादिभिः। अर्चयेद्धान्यराविमुं ध
 न्यष्टोणाष्टकं मतं। श्रुतं वृत्तोपसंपन्नं ब्राह्मणं संजितो प्रियं। दांतं कवी
 नंधमिष्टं प्रवृद्धं गकरं नृणां। आकुर्य परया नक्त्या वस्त्रालंकारं वृष
 णाः। पूजयेत्प्रयतोऽप्युवाच। तानेन तु कर्मकारयेत्। समिदा उपतिले च
 नदोमं वापि प्रवर्तयेत्। अग्निना मिथ्याप्यायश्चक्रं तं न इति चक्रमाद।

१७५

मंत्राणां विनिर्दिष्टादवराजस्य च प्रयोज्ये। इधमन्त्राध्यस्य इष्टवोपावां
 तरां च वादोमं प्रणीताभ्यां ततादस्य च न चरेत्। स्नानोत्तः कर्म च चाथ
 प्रणीतामोक्षं तया। ततः शुक्लांबरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः। तास्य क
 तवत्तदद्यात् करिणां तं सुदक्षिणं मंत्रेणाननविधिवत् प्राशुषायविश
 षता। तत्रासुप्रतीकगजं प्रचंसरश्चत्पानिषेचिता। इंद्रस्य वाहनं शश्वतरं
 देवैः। अर्चयेत्पूजितः। दाननाननदत्तेन सुरवरोगं विनाशयेत्। दानमर्च
 ब्राह्मणात् नो जयेदंतं चर्यं बुद्धीत बंधुनिः। एवं ज्ञात न विधिना सुरवरो
 गात् प्रमुच्यात्। इति सुरवरोगहरणं जदानं। तथा च सारयाहो कारण
 मंतराण सतां वायिघातकारी सुरवरोगी स्यात्। सततं इत्यर्थं कुर्यात्।
 व्याहृतिराजपेनासुतं बुद्ध्यात्। विज्ञेयं नो जनां कमाद्यैः न यतो जनेन॥

॥८॥ इति मुखरोगे ॥ मुखववसाकारणमनरेणपरममले दीमुख
 रोगी स्यात् ॥ असौ व्रीहीनृदिरणंच दद्यात् ॥ आसंमृपंचकारणं कुर्या
 तुममणिं तवर्मणत्पाज्जाकुतीदद्यादग्नौ ॥ इति मुखरोगे ॥ इत्यन्य
 कलकणरोगस्यातथा च प्रतिवक्त्रे ॥ अयं प्रवृत्तधमनिष्ठानविच्छेदक
 स्य अविद्यमानदोषाविकारिणो वा प्रतिवक्त्रं नवति तत्रासौ वां प्रा
 यणत्रयं तत्रास्व कृचंदनधूपमृगमदकधूरिदिस्सुगंधद्रव्यंदद्यात् ॥ ता
 वलमुखवा ॥ दद्यात् ॥ द्वादशरात्रं पयोत्रतस्त्रिष्टुप् पंचाशद्बालाणां
 श्रुतोजयेत् ॥ धारा मिति दुग्धमज्जशर्करां कुचा तं धूमं मुखेन श्लि
 यात् ॥ निवेद्य प्राशनं च ॥ ८॥ इति प्रतिवक्त्रगंधस्य ॥ ८॥ तथा च ॥ ८॥
 दिरोगे ॥ परासरः ॥ विषप्रदः छदिरोगी तव नरकनिर्यतः ॥ पेंडनो

१९६

इति पांशु
 तरे
 नोजने धा
 रः ॥

नृ

विषप्रदः छदिरोगी तवे नरकां निर्यतः ॥ जन्मप्रवृत्तिदुःखवितस्यव
 द्यामितिः ॥ इति ब्रह्मकर्मवितत्रत्वा कुचा चामृतपंचकां त्रिरात्रं विल्वं
 तत्रा दद्याद्दशपयस्त्रिणी ॥ एकामशक्तः कुवी त इतरासां च निष्क्रयं ॥ अ
 शक्ताः पंचगव्याशीमासं तिष्ठेद्यवान्नखुकु ॥ ८॥ इति छदिरोगे ॥ ८॥ तथा
 अनिवेद्यसुरादिभ्यो जायते वांति मां नरः ॥ स नोजयेत्तं विप्रान्सदस्व
 वा प्रमाणतः ॥ प्रमाणत इति रोगानुसारा विज्ञानुसारश्चेति पायसं च
 शरानुप्रपानमाधानं रससंश्रुतं ॥ निवेद्य सुरादिभ्यः सिद्धान्तं च वर
 द्धिष्टु ॥ इति वांती नरयोः ॥ ८॥ अजिक्रयानिरप्यं परदुःषकारी परजिका
 रुदी अन्तै त तापीयुरुनिः समंपरुषवादी वन्यायोपेही चर्यादिषु
 जिह्वारोगी आस्पृशणी वनवति ॥ प्रायश्चित्तं प्रवदद्यामि जिह्वारोगी स

सुद्रवोतत्र॥पाराकंचद्वयं कथं तत्रात्रात्रोपवासं तत्रा कृष्णं डग
 र्षपाज्येथदोमो जिह्वातिनादानः।कथानन्त्रिादिष्टकनदो जपदाम्।
 आज्यव्रणीचब्राह्म्यादिदानमोषधदानं च शक्त्या स्रष्टुं दानं च कथं त्रिा
 अत्रुक्तं सैख्यायत्रस्यावुतत्रशक्तिसमीक्षयेत्।धन्यास्थजपादश्च
 त्याह नगवानुशिवः।इतिशिवसिदांतवचनात्।इतिचब्रानरसम्यक्
 जिह्वा रोगः प्रमुच्यते।आस्यव्रणीतायेवेष्टं सुखमाप्नोतिशाश्वतं॥इति
 जिह्वा रोगास्पब्रणयोः॥परासरान्नस्य दोषनाशाय प्रायश्चित्तमिदं
 चरेत्।गायत्र्याः सजपेध्वं दशांशं जुहुयात्त्रिलिः।चतुर्दशपां यजेद्
 वंदरं पक्वान्नं पूजया।नोजयेद्वाहतां सुदुष्टं वं रोगादिमुच्यते।इतिजि
 ह्वा रोगः॥अथगजद्वे॥७॥वा सुपुराणे॥वाधिरोधंयुरोः चवानवज्ज

१७३

दवाकनरः।तस्युवहेप्रतीकारंदानो न्नरुषिना।प्रितं।पलेनवा तद्वे
 नतर्द्धधेनवा पुनः।सारस्वतीनुप्रतिमां कुर्याद्भुजवत्रुष्टया व्रतिशु
 द्धेनरूपेण मुकुटसुसर्निद्धेरेत्।आसनं वप्रकुर्वीत।सोवसं पय
 मुत्रमं॥तस्यां पश्चिमं स्थाप्या देवीवागीश्वरीपरा।मुक्तावलीनुषिता
 च शुभ्रवस्त्रेण वेदिता॥वागीश्वरेण मंत्रेण पूजयेत्पीततंदुलिः।श्वे
 तपुष्पैस्तथागंधैः स च्छविर्भवत्कंब्राह्मणः सर्वशास्त्रज्ञः कुशलः
 सर्वसंमतः मंत्रपाठप्रवीरेण तत्र दो मंत्रु कारयेत्।पायसं जुहुया
 दष्टशतं शालिमयं तथा।जुहुयात्समिधश्चापितथा ज्यं व्रतित्वेन पि
 सरस्वती प्रवदत इति वा मंत्रं शृणुता।हातब्राह्मणो ह्यसनेनो माव
 र्याय निवेदयेत् स स्रज्य ब्राह्मणं सम्यक् वभ्राह्मणं कारश्चर्वकं॥

सो व
 संकी
 रायत
 २

धि

मिहं कुर्यात् यिवा जपवाय सरस्वती ॥ सरस्वती नम इति यथा

तत्रा कत्रु ब्रह्मो देवीया सावागी म्परा वाग्निरोधं गुरोः तत्राय
नमे गङ्गा दत्ता षण्णं ॥ तस्मै वक्ष्ये पयस्त्रिप्रं ब्राह्मि चैलोक पा विनि ॥ दान
मंत्रः ॥ तत्रैवं दानमनु लं विधिना दितुं पुंगवे ॥ गङ्गा द्वा द्वि मुच्येत न
रः संभक्त सरस्वती ॥ ७ ॥ इति गङ्गा चै सरस्वती दानं ॥ अथ नव
रोपघाते वा युपुराणे ॥ चरोपघाती वा वांवे ह तमिह्यः प्रजाय
ते ॥ वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं दानं होमादिना ततः ॥ पलाघिन तदर्थे न
तदक्षीर्णं वा पुनः ॥ राजते ननु शुभ्रेण कुर्यात्प्रितितितिशुना ॥ सर
स्वत्याश्च नुर्हस्ता पात्रां कुर्यात्कमंडलुं तथैवानय हस्ता वसित वस्त्र
संयुता ॥ सित वंदनं मात्या वस्त्र मंत्रे प्रजयेत्क होमं वक्ष्यात्तत्र
समिदा ज्यवरुतं ॥ सरस्वती प्रवदत इति मंत्र एष प्रवोदितः ॥ होमः

१७८

त्रं सुशास्त्रतः ॥ तस्मै कृतवते तां वा देवी दद्यात्स दक्षिणां ॥ तत्रा सोम्यासिधं
महाभागं श्री देव नमस्कृतं ॥ पद्मासन गत सर्वजगता मां विहारिणि ॥ चरो
पघातं मम यत्प्रजाया द्वाधमं वच विनाशाय अतस्सर्वजगन्मातः सरस्वती
दानमंत्रः ॥ एवं दद्यात्प्रितितिते सरस्वत्याः प्रयत्नतः ॥ चरोपघात दोषाच्च प्रजाया
ताच्च मुच्यते ॥ मध्म करमिदं दानं सार्वधां विन संशयः ॥ तदतत्प्रथमं दानं च
वाज पशु पक्ष मनु निवेद्या पायसं दद्यात्सूर्यं तदुपयोजयेत् ॥ पूर्वदिशु
पवासे च ॥ चयं च पक्ष मो नवेत् ॥ करं शुद्धिश्च कर्त्तव्या त्रींशु द्विस्तथैव च ॥ प्र
ज्ञा तत्त एतावान् विशेषः ॥ ८ ॥ इति चरोपघात हर हं सरस्वती दानं ॥ ८ ॥ तथै
व पुनः कर्म विशेषात् दान विशेषेण चरोपघातस्या चरोपघाती परवा
चां ह्यस्य नाद्य विडं वनात् ॥ वक्ष्यामि तत्प्रतीकारं येन संपद्यते सुखं ॥ कुर्या
त्स्वर्ण मयं पद्मं पलाघिनं तदर्थतः ॥ यथा विनवतो वापि विनशाद्यं न कार

येतूरक्तबस्त्रेण संवेष्टतामपात्रोपरि न्यसेत्तामपात्रपरीमाणं पला
नामष्टकं विदुः। यथा विनवतो वापि पूजयेत्तु चंदनः। उपचारः पाद
शजिराचार्यः सर्वशास्त्रवित्। तत्राब्रह्मणश्चैश्वर्यनिष्ठं दिविल्लोरपि च
नानिजं। अतिप्रीतिकरं जानात्सुद्रुद्रस्य च वदितुं दृष्ट्वा एष पूजामंत्रं सर्व
लेशविनाशका पूजामंत्रः। आनेयां दिशि होमश्च। कर्त्तव्या मंत्रपूर्वकः।
समिदाङ्गुतिलैश्च वसावित्राष्टाक्षराणां। समिदामंत्रं कुर्वीत सर्व
रोगापशान्तये। आङ्गुहोमश्च कर्त्तव्यश्चित्रमित्यनया श्रुत्वा तिलानां च
तद्भक्तिव्याहृतीतिरथापि वा। अगुरुत्तरता जागकलशस्थापनं स्मृत्वा
पूर्वकं न विधत्ते न अलिषे कंचुकारयेत्। प्रणीता मोक्षपर्यंतं कर्म श्रुत्वा
प्रयत्नतः। अथ स्नातश्च विधेत्तवश्चोरागी सुवृषितः। तस्मिन् कृतवत
दद्यात्सुवाचतुर्मुखं तत्रादवानामपि सार्वपापं ध्वं प्रीतिकारणौ ब्र

१७७

ह्मणा दिविशेषणं सरस्यत्पादरे। श्रियः। यत्सर्वं वचसो धर्मादिहृत्पदे द
जं ममात्रववेद नवंती वदुः। श्रुत्वा दिकं तथा तत्सर्वं नाशयेत्तु ब्रह्मसूया
शिवामयः। त्रयस्त्रिंशादयो यच्च देवा हविषदो जुवि। दानमंत्रः। एवं दद्यात्
तत्तत्पुत्रं त्रावर्षा यस्तु न कितः। पृष्टतस्मिन्नुवृज्यश्च रघाता हि सुद्यत। ए
वंपद्माक्षवः प्राद नारदा यस्तु रघयः। इत्यपश्चराघातं मूकवदं रघुपदानो
शातानपः। उष्टु विनिहातं वज्रायातं विस्तृतं चरः। सतद्दाषविनाशाय प्रा
यश्चित्रमुपक्रमतु। एकादश्यां सितपद्मे उपोषणं परानरः। कर्पूरं पलसं
रघाकंदद्याद्विप्रांश्च नो जयेत्। हारः पादा मृतं पीचामासाने केन श्रुति
इति श्रुत्वा वदयात्। तथा मूका त्राष्टवधं च वनरकांतं नवन्तरः। तत
कार्यं विशुध्यर्थं यतिवां प्रायणत्रयो व्रतांतं पुष्पकंदद्यात्सुवर्षपलसं द्यु
तं तिलान् दद्याच्च पानीयं शतविप्रांश्च नो जयेत्। इति मूकचो। तथा च।

यीहटांपाले सुकयादिंशत्रिंशदधेनाथवाचुतां/सुस्ररांतामतिश्चरं
 पंचगव्येनपावयेत्/सितवस्त्रेणसंवीतांतंडुलोपरिविन्ध्यसेत्/तंडुला
 नांपरीमाणंडोणत्रयसु दाहतांतददमथवायाह्यंपरिमाणंश्चक्राकि
 तः/आचार्यःसर्वशास्त्रज्ञोवदविदांगपारगः/धर्मशास्त्रेषु कुशलः
 आचारःसंज्ञितः/प्रियः/एवमाचार्यमाकार्यश्चयमेवसं दृढंश्चको/तने
 वकारयेत्पूजाघंटायाः/शास्त्रनोदितः/उपचारः/प्रोडशानिमंत्रेणान
 नतकितः/आवाहयेच्चवागीशांघंटायांपरमेश्वरी/तत्राएत्येहिदेवेस
 र्वेशोघंटायांसं निधंकुरु/सर्वसचोदयकरी/ज्ञानमुद्रपरातपरापरा/आ
 वाहनमंत्रः/एवमावाह्यतांदवी ब्राह्मणंवापिपूजयेत्/ब्रह्मज्ञानमंत्रे
 णघंटावाद्यंतथाचरन्नामंत्राध्यमयोक्तमार्येणप्रतिष्ठाप्याद्यतकितः/होम

१८२

मान

कयात्प्रयत्नेनसामिदाज्यतिलैरपि/नेवेद्यंपायसंदद्यादेवेवब्राह्मणो
 तथा/सरस्वतीदमंगमंत्रः/सर्वत्रिवसमैर्वितः/तास्मिद्धतवतदद्यात्रांघंटा
 पूजितामनु/मंत्रेणाननरोगीसविवकाकारवानशुचिः/उदङ्गुारवापविष्टाय
 सुशांतायाथतकितः/युरोरवज्ञयायबुद्ध्याधमेयाध्ययनंनतं/सरस्वति
 जगन्मातलगङ्गाद्यापदारिणि/साक्षाब्रह्मकलासिधेब्रह्मविष्णुशिवादि
 ता/तन्ममावज्ञयाधीनाज्ञाघंदस्थमाननोघंटादानतउष्टावेंडो/ज्ञाद्या
 धूलोकपावनिदानमंत्रः/एवंदवाउतदानमाचार्यंतं कमाययेत्/अन्य
 श्चः/शक्तितादद्यादिप्रभ्योतोउनादिकोततः/सुबंधुनि/सार्धेनाचावुंजी
 तवायता/एवंयः/कसातप्रज्ञादीनाज्जडोथवा/प्रज्ञाधमज्जडाज्जुजयि
 तवाक्यतिर्यथा/जायतेवाक्प्रवादश्चसाक्षाज्जघंगाप्रवादवत्/इतिप्रज्ञा
 ज्ञाद्यादुरघंटादानं/॥७॥अथचतनादीनापिटहाचतनादीनामाटहाध

श्रुति। शातानपवचनात् तत्र चेतनादीनस्यागौतमश्च॥ पिष्टदा चेतनादी
 नोनरकातनावदिह। प्रायश्चित्तसंक्रुवी तत्रास्त्रदृष्टं यथाविधि। प्राजाप
 त्यानू सक्रुवी त्रिशङ्गास्त्रं सुनिश्चयात्। व्रतांतकारयेन्नावं सुवर्षपलसं
 ख्यया। अंतं हृत्पमयं विवता। प्राणित्री। निष्कदं म्ना प्रकर्त्तव्यो
 देवस्थी वत्सलां छनः। पट्टकलनसंविष्टा प्रजयं विधनतः। नावं विप्रा
 यतां दद्यात्सर्वोपिकरणा चित्तां मंत्रेणानेन विधिवत् धर्मया चिप्रं जना
 र्हेन। तत्रा वा सुदेवतगनाथ सर्ववृताशयश्चितः॥ पातका र्शवमं मंता
 रयत्प्रणता विदं नूदानमंत्रः। इत्कदीयं प्रणम्याथ ब्राह्मणं तं विसर्ज
 येत्। अन्येनोपियथाशक्त्या विप्रज्यादृष्टिणां दिशो नू॥ इति चेतनादीन
 स्पीठ। अथ दंडुरचो। शातानपः। अकरे निहतवापि दंडुरो जायत नरांस

१८२

हरं॥२

लवादिज शुभयं प्राजापचं यथाविधि। सं प्रज्या दिवराहं तं नक्त्या सर्वां शुभा
 पदोदघातदोषनाशाय दत्तं नू सदाक्षिणां॥ इति दंडुरचो॥ ठा। तथा॥ अमा
 नदरणा चैव दीनदंतः प्रजायता दंडं तदा र्शविना जवत्ता दंतपीडापजायत
 इति प्रतित्रयेषां च यं। प्रायश्चित्तं प्रवक्ष्यामि तस्य दोषस्य नाशनां पैंदिनं पया
 व्रतं छिन्नासन्नधर्मन्यप्रदेनरांस दघादक्षिणां दवो ज्ञातो। निष्कदयेन उ। देम
 सुधनं सं प्रज्या ब्राह्मणाय सुवर्षं वानू॥ ठा॥ इति दीनदंतो॥ ठा। तथाच॥ सुरापः स्या
 श्पावदंतः स्यात्सुवर्षं तस्यापि निष्कृतिं। सत्रुतदोषशायर्थं प्राजापत्याष्टकं चर
 तां पलसं प्रमाणं च सितां दघादि शुभये। न पित्राचमदारुदं दशांशं जुहु
 या। त्रिजः। ततोऽग्निषकः कर्त्तव्यो मंत्रैर्वरुणा देवाते। न चादेव उहून्साधुतशक्त्या
 विप्रांश्च प्रजं येन पयत्ता॥ इति श्पावदंतस्य॥ ठा॥ सुवर्षं दानात् कुनखी श्पावदं
 तः सुखी न वित्ता॥ इत्या सुवर्षं देवचनात्॥ कुनखी श्पावदंतश्च सुवर्षं सुवर्षमात्रं

उदघातुसु विप्रायेत्यर्थः। शक्त्या च द रित्रिरात्रं उपोष्य प्रत्यहं त्रिदिनं सु
 वसं दद्यात्। नानोवेत्तु पूर्वोक्तिविधिः॥७॥ इति श्यावदंता॥७॥ प्रसंगाच्च कुन
 खिवे॥ शान्ता तपः॥७॥ कुन वै रवी नरक स्याते जायते विप्रदेमं चेतु। मउद्य
 सशतं दद्यात् कुन चाचा दायणत्रयं। एवं रोगादिमुक्तः स्यात् स्नात्वा विप्रांश्च
 तर्पयन्। इति कुनखिवे॥७॥ अथ दीर्घगल स्यात्। शान्ता तपः॥ वक्रघाती दीर्घ
 गलो जायते दीनरकाश्चुतः। स तस्य निष्कृतिं कुर्वन् दद्यात् जांधवलप्रतां। अथा
 वितं प्रकुर्वीत पंचरात्रं पयो व्रतः। पंचविप्रांश्च मिष्टान्नैश्च तर्पयति तिसृदिना
 कु। इति दीर्घगले॥ तथा च। अथ विनि दते मत्पो विक कंठः प्रजापते। स तत्र द
 षनाशाय स्नात्वा सूर्यसमर्चयेत्। चार्तपलानि दद्याच्च चंदनं स्पृष्ट्वा सुहृदयो
 सहिप्राय रविंश्च तत्रात्था दद्याच्च कांचनं। इति वक्रकंठ स्यात्। तथा च। कर्त्तुं
 दीना। का कघाती कर्त्तुं दीनो दद्यात् आमसितप्रतां। केवलं सहिरण्यं च माष
१८३

× बुद्ध्यां च शक्तिः॥

शिवरात्रिदिने रुद्रसंस्तुत्य परया मुदा। इति कर्त्तुं दीन स्यात्॥७॥ अथ रक्तपित्रे॥
 शान्ता तपः। मघात्पारं रक्तपित्री स्यात् कुन नमश्च तृतिमानवः। स तस्य निःकृतिं कुर्वन्
 दद्याच्च सर्पिषो घटी मधुना दधेत्। चिव सहिरण्यं विमुह्ये। चंदं हृष्य मयं च वा द
 द्यादि प्रायशं कितः। संस्तुय चंदनं वाथ हृष्येण च समर्चितं दिनं पयो व्रतं। शिवाय
 समीपं विमुह्यति। इति रक्तपित्रे॥७॥ अथातो क्षारपु। गोतमः॥ येषु नः पूर्वं
 कुन। तिकेरा पितृनु चेतसः सततं नवंति। तस्य कुनानि सततं क्षरवंतः स्फुः। तस्मा
 दनः संवृतं दोषापनयार्थं जान वेद संच अक्षराश्च नंदं पवा तदशां शनदाम
 थ। श्रीविलुं गद सकलशान्तिप्रकरण स्नापयत्। शक्त्या प्राप्त एतां कुनं वा यतः।
 येषु नः क्रूरक मणिपापा पितृनु चेतसः। तनवेषुः सदाशीत क्षरवंतः क्षतः पर
 मिति वचनात्। शांतये सुत संख्या के प्रकुर्यात् यत्ततो जर्पं जान वेद स मंत्रेण वा
 क्षणा नूना दायनं। सहस्रकलश स्नानं शत नोजन मिथ्य पि। सुरा मां सा

दा

पदाराद्यैः काल्या सर्वत्र शस्यते ॥ इति गार्ग्य वचनात् ॥ अत्र ब्राह्मण तो ज
 नं यु रूलघु नावन दृष्टं ॥ व्याधेः शक्नोते दयया वा विनशाद्यान्तक की तनरः
 किं विनूकं चानति ब्राह्मण तो ज नति विषयं ॥ इति सत न क्त्वा रा तथा च ॥ ७ ॥ स
 ततं शुभ कार्ये शुकोप न च ल वार वा न न वति ॥ स तत्र महा देव स्य सह स्र कल
 शान्ति प्रे कं कया तो वा क्त्वा च ब्राह्मणं क्षपय दिति यतः ॥ उक्तं ॥ माहेश्वर तंत्रो क
 य नः शुभ कार्ये शुभ व दुल्ल क्षारी नरः ॥ सह स्र कल रो स्नानं माह शस्य स का र
 ये तु विप्रांश्च तपयेत् कृत्वा तातारोगा द्वि मुच्यते ॥ इति ॥ इच्छं शी त क्षार च विज्ञा
 सवी मत त् कार्यं शीत क्षरे तथा कया त् च निषेकं क्षार दुर्ध ॥ इति माहेश्वर तं
 त्र वचनात् ॥ आर्त्ता एं प्र सूक्तं जपेत् ॥ इति वल्लभी शीत क्षार ॥ ७ ॥ तथा पाद्यो ॥ आ
 गार दाही क्षर वा न नर का दी दिह जाय ता तत्र कया त् प्रती कार्यं रं यथा शा
 स्त्रे शुनि स्य ॥ न वं कुं न समानी य मृ न्मय वा न वं दृढं ॥ लोहितं व स र दितं

१८४

छापयेत् तं डुलो परि परिमाणं तं डुलानां दो ण पंच क मिष्यते ॥ वि शुद्धा वि
 तवो आद्याः ॥ श्वेत वस्त्रे णा वष्टितं मिधु नाय थ वा ज्य न सु ड शर्क र्या पिवा ॥ ८ ॥
 लनादिः ॥ प्र यत्नं यथा विन वतो क्षरी ॥ श्वेत पुष्पै र्द्रव्यं गंध पुष्पै र्द्रव्यं ॥
 होम थ पूर्व वतु कार्यः ॥ समिदा ज्य च सूक ट ॥ सुवर्षे नियथा शक्त्वा ब्राह्मण
 यति वक्ष्येत् ॥ तस्मि क्त व ते दृष्ट शास्त्र शी लाय स्रु तं ॥ मात्र णा न न विधि
 वतु पुज यि त्वा क्षरी नरा ॥ ७ ॥ तत्र ॥ माहेश्वर देव देव श वा सु देव परा त् परा कुं
 तना न न दत्त न क्षरा ॥ किं प्र ण श्य च ॥ एकां त र स मी नि प्रा तृ ती य कं च उर्थ
 को ॥ पा द्दिकं मा सिकं वा पिसां व सारि क मे व वा ना शये तां म म हि प्र वा सु
 दध म दे श्वरो दान मंत्रं ॥ वा ना वि प्रांश्च स तर्प मिष्टान्तः ॥ पाय स्रु ती ॥ मा पा
 न तिला नु कुलं वा पि विप्रै र्द्रव्य शक्ति ता द देत् ॥ इति सर्व क्षर द र क्त न दान विधि ॥
 ७ ॥ तथा एकां त रा दि क्षर ॥ बो दाय नः ॥ कया त्ति म क रं स म्य क्त्वा ज नं ता म्र मे व वा

पलत्रयेणदाभ्यां वायद्यौकनशुभाशुतिं यद्वाविनवविस्मारक्य
 दित्तस्यमानतः। उच्छेरनातिदयानिकां डोंकांडविचक्षणो। नत्रमुप
 मयेकार्यं जिह्वांरिष्ठं प्रकल्पयेत्। पादद्वयेचदातयं घृतपात्रद्वयं दयां च
 स्रवस्त्रेणसीवष्टुचंदनागरुचर्वितं। ताम्रतिष्ठतपात्रेथपायेयत्नकरं गत्य ५
 च तं। ब्राह्मणं वृत्तसंपन्नं शुचिदंतमलो ज्वलुपं। प्रसाधयद्दमाकार्यं प्रणि
 पथ्यद्दमाप्पच। वस्त्रः कटकके शरः पूजयेदं युनीयाकः। ततः प्रद
 द्यात्तं दानं च चाहोमं च मंत्रवत्। तत्रातमा मदेशदेवेशवासुदेवपरा
 वरामकरस्यास्पदानेन दत्तः। क्षिप्रं प्रणश्यते। एकांतरः संततश्च तृती
 यकचतुर्थको। पाक्षिकं मासिकं वापि सांवत्सरिकमेव वा। नाशयेतां न
 यिहि प्रं वा सुदेव महेश्वरो। दानमंत्रः। एवं दत्वा च त्रै तद्दानं संप्रदधि
 पुंगवान्। महेश्वरो तो संसृष्टश्च मुच्यते पावेक्षरान्नय। इति एकांतरादि १७५

वारद्वयमकरं धृतिदानं॥ ७॥ तथा च॥ रजःशुक्लागामी यस्तु विष्टं तत्तुष्टं
 चतुंके। तं प्रजायद्दनामापापं ग्रहा संक्रामति। तनश्च दीतमात्रोक्षरी अतीसारी
 सर्वसंधिषु वातानि चारी हिष्का कुष्टी च न वति। स्त्रीणामपि गर्भनाशो न वति। त
 त्रोपवासत्रयं कुर्यात्। त्रुत्रयं च कुर्यात्। सर्वां निनत्रपुत्राय च चरवर्त्तं लि
 दद्यात्। तत्र। प्रष्टुक्लीधवलिनंचयं मया दत्तं प्रजायद्वात्रावरस्यं सुखं सिद्धिं प्रय
 त्तं मदावला इति च दत्तं च मंत्रं तत्क्यासं पूजयेत्ततः। तिलसिंदूरधापश्चिदपा
 पुष्यविशेषतः। काकिलं योगिनं तत्र त्राजयदिष्टया च यः। ७॥ इति प्रजाह ग्र ५
 जनित्रद्वारातीसारा। ७॥ तथा च॥ शिवालये जलवापिमलमूर्त्रं करोतिया। अ
 दितं तं तृतीयो वेद्वारापीडया तसदा कुर्यात्तत्परिहाराय विधिवत्सु द्रव
 जनं। रुद्रजाप्यं च विष्टुक्त्या सह स्त्रस्त्रपनं यथा। सुशुलं सप्तधानां जपं दद्या
 त्पदपि सुधिर्यं। दामयद्देवदेवस्य मदारुद्रस्य उष्टिदं। त्रिर्यं वक्ते नमंत्रेण।

हरितो ज्ञं चकार ये त्वा ए वं या अ नि षे कां त ट ती यो नाम वे द्वा रः ॥ ७ ॥ इति
 ती य द्वा रः ॥ तथा च ॥ अथ च स्रज नि षी य बु द्धा चाम ल मूत्र च त्वा अथ च
 छे द ना ज्ञा पि ट ती त्या बा धा त क्ष रः तत्र क्ष र दि नं प्रा प्य अथ वा र वि वा से र
 त स्ना थां वा च बु र्द र्पा का यं त स्य वि मो च नो वि द्या च छं द री ग वा सु प वि
 त्रः शुभं व रः ॥ एक विं श ति वा रा नू तं प्र ऊ र्वी त प्र द क्षि णां या वं तः परि रं तां
 थ सं स्म र न वि ल्पु रू पि णां त न्मू ल च ज लं द द्या त् कर का न क विं श ति म
 त्रे णा न न वि धि व त् स तिलं सा त्त्त री य कां त्र त मो वा वि रू पा य वि ल्पु रू पा य न
 न मः ॥ क्ष रं द र म द्वा ना ग म द्वा व ल प रा क्र मः ॥ रु द्रो सि रु द्र रू पो सि ट ती य क
 म द्वा क्ष र य ज मां धू त न्न व्पे श अत्रा थ चो छि रा न वा प्र द क्षि णा परि रं त ण
 मंत्रः ॥ त न्मू ले स ज लं सा न्नं क ल शं च ल व र्त्त कं सा चि तं धू प दी पा र्घ्यं क ल्य
 य वि धि र्मंत्र व त् ॥ स्त्रि प्र णु स्त्री ध व लि चे र्मं ट ती य क म द्वा क्ष र आ च र स्य

दानि
 वास

१७६

तत्रा प्र णु स्त्री ध व लि चे र्मं ट ती य क म द्वा क्ष र आ च र स्य सु खं सि धिं म म य
 म द्वा व ल व लि दान मंत्रा एक विं श ति वि प्री थ स न्न वा ट त र्यं उ वा य था श कि
 स मु द्दी च्य त पू य मि ष्ट नो ज्ञा न ॥ इति च वा वि धिं स म्पू क न रा मु च्ये त्त द्वा क्ष र
 ततः छे द मां धू नू न ट्ट म व लो क ये त् ॥ अथ द द्वा त था मो नी ता व द्वा क्ष र मा ल
 नः ॥ इति व ट ती य द्वा रः ॥ ७ ॥ तथा च ॥ इति नि षी व नो छि द्रे अ का लं स्ना न व र्जि तां
 पी ड यं ति वे प्रे ता क्ष र रू पे णा व न रं ॥ अगो त्राः प र गो त्रा वा पू र्वं सा पे द्वा का थ यो
 ए कां त र ट ती यो वा बा ध ते य त्र यो क्ष रः तत्र प्र ति क्रि यां कृ य त्ति रो गि णो क्ष रि
 त स्य हि रा गि णं ट नि प र्यं तं नो ज्ञ ये का ल आ ग तो जा या त त स्य य त्रे ता धृ ष्य तां
 ब्र ल च र नो अ न्ते ना ना प्र का रे वा न त्र स्य प्र ति पा द ये त् ॥ का ल आ ग त ति क्ष र ग
 म स म यो त स्यी थ र्थ वि ज्ञां गां द द्या दि प्रा य वि स दा स्म र न्ना रा य णं वि ल्पु रू वा
 द वं नि रं त रं मु च्य त क्ष र दो ष ण दृ ज थि चा द रि प रं ॥ ७ ॥ इति व ट ती य द्वा रः ॥ ७ ॥

तथावा॥ चत्वारवाश्मशानवाङ्कतनिष्ठावनादिके॥ त्रैतुतकादिङ्गवे
 ताला॥ सैकामंतिनरंसदो॥ विपर्यया॥ स्यात्प्रक्षतिद्वारावशश्चजायते
 द्वारणवेत्तुतीयेनवाध्यातमत्रपैङ्गः कचित्तुतत्ररूपं वलिंदद्यात्प्रयुक्ता
 यक्वारात्तशरापुपदीपेश्वमस्ममांससुरासावि॥ तत्राघटकपालत्र
 धूपार्चनसमन्वितं॥ तत्राप्रष्टक्लीधवल्लिचमंबाधकचमंदाद्वारा॥ आत्रुरस्य
 सुखं सिद्धिप्रयत्नं चमंदावलावलिदानमंत्रं॥ अंजनीगर्भसंभृतं दृष्टं मंत्रं
 प्रप्रज्ञेयं॥ तेलानाथं नंतवासिंदूरकणवीरकि॥ धूपदीपेश्वानेवेद्ये॥ हि
 प्रान्ति॥ प्रज्ञानक्तिः तस्य सूक्तानिधानि सुध्यानिसंकीर्त्ये श्रव्यं॥ नामपा
 उत्राकेनेचत्रिकालं स्रोतियोनर॥ दृष्टं मंत्रं स मुक्तः स्यात्तुं च तृतीयद्वारपी
 ड्या॥ तद्यथा॥ अंजनीयावनयः समीरणसुतायः फाल्गुनीति॥ इवइत्यादि॥
 ठा॥ इति तृतीयद्वारे॥ ठा॥ तथाचचात्रार्थिके॥ चत्वारः षष्ठीपीठमादायचात्रार्थि

१८७

कक्षरीस्यात्तुततोयत्रास्पमनसारुचिः स्यात्तुतत्रशरान्तरक्तपुष्पपाय
 सपुपलाजसुरामांसमधुमणिधूपदीपादितिरुच्यर्चदद्यात्तुशिरसिचचाच
 वरेचयवा॥ ठा॥ तत्राप्रष्टक्लीधवल्लिचमं सुधारश्चमंदाद्वारा॥ आत्रुरस्य सुध
 सिद्धिप्रयत्नं चमंदावला॥ शाक्तवाचंवाविप्रत्रयवात्राजयत्॥ इतिचात्रार्थि
 कक्षरे॥ ठा॥ अथमहाद्वाराध्यायद्वारा॥ महादेवालयमंडपंतवात्रातानवमं
 त्रणदधमदनवल्लिंदद्यात्तुप्रवाक्तिनविधिना॥ तत्राप्रष्टक्लीधवल्लिचमं
 तथावा॥ शीतद्वारीवासुदेवालये अथचमंदावला॥ इतिप्रलापकक्षरे॥
 वलिमादरेत्तुवलिं चचात्रवस्त्रां निजसूक्ष्मिद्विरण्यशरान्नपायसज
 लादिसर्वमेकपात्रे॥ तथाकांस्यपार्जनं डालः प्रप्रयत्नं प्रसक्तं नोपरिनिधनय
 धूपादिनिरुच्यर्चवासुदेवायानिवेदनाथं ध्येत सर्वमादद्यात्तुमंत्रा॥ पक्षि

वाहनगोविंदश्रीचंद्रसिंहगदाधराप्रष्टुक्लीषवलिवेमंक्षरितस्यक्षरापदा।
 बलिदानमंत्रः। तथाच। उल्लक्षारपुनर्विशेषः। तथापीशानालयेवलिवेमं दा
 विधेदद्यात्। तत्रमंत्रः। गोक्षीरकमुदानस्यंत्रिश्चलधरगोपनो। प्रष्टुक्लीषव
 लिवेमंक्षरितस्यक्षरापदा। इतिक्षरस्य हो। एकरात्रक्षरीद्वित्रिचतुर्थकसंततक्ष
 री। शीतोल्लक्षरीरोगशान्ति। शातानपः॥७॥। देवसुदरणावापिजायुतविवि X
 धमक्षरा। क्षरोमहाक्षरश्चैवाराधोविल्वएवच। क्रयति तपसिदाराथिउपाय
 रुद्रसंश्रिताक्षाररुद्रजपंक्रयतिमृदारुद्रमहाक्षरोमहाराधी जपेक्षोप्रवे
 क्षावतदयं जपेत्। तत्रवृत्तदशांशनजुक्रयात्रिंशसर्पिषा। सिद्धार्थान्त्रयु
 लंशयैत्र्याविप्रश्चित्तपयेत्। कनकंचयथाशक्त्यादचारोगात्प्रमुच्यते॥७॥
 इतिशातानपोक्तविविधक्षारः॥७॥। तथाचायुर्वेदि। सर्वक्षरप्रसक्तं
 रघुजाप्रशस्यते। रुद्रजाप्यंविधिनाक्षरमात्रांसमीक्ष्यवादेशांशहोमक

१८८

त्रयोयथामंत्रप्रयोगतः। जोदंचकनकंचिवदचानिर्वृणतांलनेत्॥७॥। इत्या
 युर्वेदक्षरशान्तिः॥७॥। तथाच। शीतकंपात्री। सारयादेगोतमः॥। शंकितंप्रतिषि
 धंसार्वभृष्टमनंयात्रुंके। ददातिवा। ससर्वदाशीतवावेतादिनाकारणमंतर
 णकंपीजवति। शीतकंपात्रीः॥ सचतत्रक्षुंवांधायणंचक्रयति। पंचाशद्वाल्ल
 क्षतोजयेत्। रक्तवासंसिद्धिरण्यंचतिलान्दद्यात्। यतउक्तं॥। शंकितवर्जितंद
 यत्रापितिलान्मंचतथाददेत्। इतिपद्मपुराणवचनात्॥। ब्राह्मणान्नोजये
 दितियत्रयत्रचक्रकंसंख्यंचनं। तत्रतत्रपंचाशत्सुर्यतोऽज्ञया। तत्रःशक्ति
 रवप्रमाणी॥७॥। इतिशीतकंपात्रस्या॥७॥। शातानपः॥। वसुधारीचक्षुरुषो
 शीतात्रुरिदमंजायते। सतदापविनाशायस्ययंदद्यात्प्रजापतिंनिष्कहम
 न्तंचववसुधुमंविजातया। श्वतंवाप्यथवारक्तंप्रजापतिसमाधिते। साक्षं

सुपक्वं सुसुतं मिष्टान्नं ब्राह्मणे शुचि। इति शान्ता तपोक्तं शीता त्वं
 प्रतीकारः॥ ७॥ अथाताडयं धृत्वा। शान्ता तपो॥ मधुवारसु पुरुषाणां
 यते वसिष्ठं धवान्। सतदोषविनाशाय कुत्रापि स्पृष्टं प्रतिक्रिया। उपोष्य
 कादशी शुक्लं शुभे मासि सुसंयतः। शास्त्रोक्तविधिना दद्यात्तु मधुधनुं
 द्विजात्रमे। द्वादश्यां तु तिलैः स्नात्वा पंचगव्येन च शयं ब्राह्मणा नृनां
 जयेत्तथा परमान्नात्पशुधरां। इति ज्ञानं नरः शीघ्रं वसिष्ठं धिमु
 च्यते॥ इति वसिष्ठं धरममुधनुदानं॥ ७॥ तथा च॥ अमात्रायादिनि
 र्बुधं बुक्काडं धवान् नृनवेत्। नरस्य दोषनाशाय द्वाप्रायश्चित्तं समा
 चरेत्। पीवा विरात्रं गोमूत्रं प्रच दं ब्राह्मणत्रयं। त्रिदिनं नो जयेत्तथा
 तस्या दद्याच्च दक्षिणां। दद्याच्च र्चनो शीरंततो दोषा धिमुच्यते। विस्रु

१८७

३

संसृजना बुधः सर्वदोषैर्विमुच्यते। इति दोगंधिमुखस्य॥ तथा च। सो
 गंधिक स्पृष्टे रणान्। दोगंधिगः प्रजायते सल। हामकपधानां बुद्ध्या
 ज्ञाता वदसि। निजजन्मदिनं तैतद्वृत्तीमं दशशतैर्यजितुं। संस्नाप्य तावत्
 कलत्राः शुचि पानीय हरितः। सदस्त्रं द्विज नो ज्यं च स्रुशक्त्या वा प्रदीयते॥
 ७॥ इति त्रैगुण्यं धरममुधनुदानं॥ ७॥ अथ पाणिपादद्वेधा वा युपुरा
 णा बोधायनः॥ प्रश्चिन्नपाणिपादस्या नृनवणादिरसानुदरनृ। वक्ष्यामि नृ
 प्रतीकारं दानाहामादिकर्मणा। पला र्चनं तद्वर्चनं तद्वर्चनं। धवा पुनः। क्रिया
 र्चनं सुवर्णं नक्षत्रं सुवर्णपादं तावत् नवेत्। एवं च वा उतां धनुं वसुणा वदुतां
 तनां। युरुडापरि संस्थाप्य प्रजयजं धदीपाकं। गुरुदस्य परीमाणं च वारि
 शत्रुपलं नवेत्। यद्वा तद्वा र्चं मव स्यात्तु यथा विनवमव चाहोम्यं गव्यादि

ति

धि

उद्यतदहौं दीरचउद्ययं। पादाष्टाकेकशस्त्राप्रपूर्वदहिणतः क्रमा
तुष्टगाणिचपुनसस्याः कंकुमनापलिपयेत्ताएवंविधमयतांधुंत्रा
वार्यः घृष्टहृदिपिणी। होमं समाख्यते कंकुडिस्तुडिलवाथप्रजितोन्नतः
प्रणयनं च यात्राचार्यः सर्वशास्त्रविद्वत्तुधर्मज्ञो यज्ञविद्यामुकुशलः
क्रोधवर्जितः। अचुद्वेगकरो नृणां पुराणार्थविदंगवित्। समिदायति
लेश्यापिमंत्रेरेतः क्रमेण च। आर्यगोरिति मंत्रेण समिदोमः प्रशस्यते।
शान्तयथदिमंत्रेण आज्यहोमो बुधः स्मृतः। तिलहोमो व्याहृतिरिच्छा
त्ररसहस्रकं। एवं च होमं निर्वह्य कुर्याद्विस्मानिषधनां अन्नः पूषतिर
दशस्त्रापयत कंकुजमव्रणं। श्वेतनवाससा चैव मृत्तिका युसुलंतथा
गारोचना संनक्चपंचरनं समिधते। मंत्रे रथापोहिष्ठे यज्ञिः सिचव

१७०

सगिणं। किरणपवसं इति च पावमायस्यैव हि शंनो वातानुवाक
नशांतप्रथममेव दिक्वाणिष्वनं कुर्यात्। शुक्लो वरधरश्च। आकृती
नंचर्मपातः पाणिपादाप्रलेपयत्। ततश्चां प्रजयदेवुरोगी गंधमहता
दिक्किगावश्च वसुरक्षय इति मंत्रेण न कृतिः। अत्रायथाथ तांदद्यात्तत्रा
शुषाय हृदं शुषः। मंत्रेणानेन विधिवत् प्रजितायाति संयतः। तत्रा अहि
यसुताया स्थादवानां याश्च धनवः। पिष्टुणामपि यक्षाणां गंधवाणां वस
वशः। सिद्धानां युधकानां च वासिष्ठसुरनिष्ठथा। एता सुष्टाममहिर्धनो
स्याः प्रदानतः। रसवो यणयज्जातां वै हृष्यं पाणिपादयोः। तस्यैव नाशय
वता धनवः सर्वतोऽपि तां दानमंत्रः। अनेन विधिना घृष्टधनु दानं करोति स
पूर्वकर्मविपाकोऽसर्वः। एवं विमुंचति दहिणां ब्राह्मणदद्यात्तथा

ति

॥धनुदानं॥३

शक्त्यातिजकितः। ब्राह्मणान्नोजयच्चापिसुहृदं धुस्यथैव चाश्वयंश्चा
 वाचुं जीतमृष्टादारणमौनवान्॥७॥ इति ह स्पृष्टादश्वसैददरसुव
 र्षदं री॥८॥ अथ च पादस्फोटावायुपुराणात्॥ नावनस्फुटितपादः
 स यो निहिं स्याद् न स्पतीना आगतं तत् प्रतीकारं प्रवक्ष्यामि यथादि
 तं। पलाशं न तदर्धं न तदर्धं नाथ वा पुनः। अथ च दृढं कुर्वीत स्कंधशा X
 रवावलंबिनां माणिक्यवद्वा विद्वयैः स्कंधशारवाश्चलं च तां। वस्त्राणां व
 ष्ठ्यसर्वत्र धन्यस्योपरिविन्त्यसू। आचार्यः सर्वशास्त्रज्ञो धर्मशास्त्र
 सुनिष्ठितः। वदवदांगतचक्षोयज्ञकर्मणि विष्ठितः। पूजिता वस्त्रमा
 ल्याघरश्च चंद्रो जय चतः। अथ चैवानिषदनमिति मंत्रेण संयतः। उ
 पचारः षोडशजिह्वा मंजुयादिनंतरं। समिदाऽपतिले मंत्राय दोषधयश्च

प्यतः निज्जतीनामवती निज्ज चान्यवनिवा निज्जिः अथ च इति मंत्रेण जने सि
ष्टत तं तथा । अष्टोत्तरशतं कुचा अष्टाविंशतिमवद्या संपात दिनपादो
द्वाशक्तो कुर्याद्विरागिणः । सपथिक इत्युक्तेन निशा इत्युक्तेन विवदिया
ता इति च मां त्रस्तु चतुर्दश निरावदि । कुर्याच्च कलश स्नानं मां विरक्तिः समा
हितः । इदं विलुः प्रतद्विलु विमोर्नुक मयं तथा । चषति सूक्तं स्नातः शुक्लं
वरधरः शुचिः गंध पुष्पैः समन्य अट्टि च मश्च चूर्णैः । नारायणो तत्तत्क्या
तं आचार्यं विनिवेदयेत् । तत्र ॥ पिक्कला वृक्षराजं द्रव्यं निगर्ध्वमेव हि
प्रचुर्वनं स्पतीनां च पूर्वजन्म नियतं ततो हृदयं नंतरुजं यथा वरुणं पादयो
र्ममाशमयाश्वरं देहि । दानेनानननतापितः । दानमंत्रः । अथ च मेव दद्या
तं प्रणिपत्य च मापयेत् । पुनस्नात्वा च चतुर्जं न ब्राह्मणं वधिनिः सह ॥ इति
पादस्योदहर अथ च दानं ॥ ७ ॥ अथ पंचपादस्य ॥ शान्ता तपः । दद्यात्तद्वि

एतं खं जश्चरणे जायते नरः। शृगाले सुषुपादश्च हते जन्मांतरतथा।
 तस्मिन् प्रतिक्रियां वक्ष्ये जायते न पुनर्यथा। शास्त्रोक्तविधिना तनदा
 तव्योश्चोदिरमयः। सुसंनिष्कप्रमाणेन सवविषयवृषितः। ऊचाव
 जानुर्मन्त्रेण ब्राह्मणमाष्टाक्षरं शतं। ब्राह्मणेनेति मन्त्रेण तथा व्याहृति
 क्रिः क्रमात्। नो जयमृत्तिपयंतं मिष्टान्नेर्द्विजं वान्। यथाशक्त्या च
 यंपथात्तुं जीतसह वायतः॥ इति खं जपादसुषुवदराहमाश्च दानं॥
 तथा च॥ जायते वक्रपादश्च निहितश्च निमानवः। स सूर्यमयुतं जप्त्वा
 समन्यत्राथि नैरवं निष्कत्रयं सुवसंसि दद्याद्विधाय श्रुदयोऽष्टं क
 तततः स्नात्वा शुक्लादोषं विमुच्यते॥ इति वक्रपादवदराहमाश्च दानं॥ ७॥
 तथा च॥ मायदंतात्तवे निर्द्युषादरेगी सतत्र हि। अथं दद्याद्विधनेन ऊचा

१७२

न्यच दिवा करं सप्त रात्रद्वयं शिवाप्यो व्रततपो नरः। सप्त धन्यं यथा
 दं स्त्रिं वी शक्रपादवागागविमुच्यते॥ इति पादरा॥ हरश्च दानं॥ ७॥ अ
 थस्त्री विरक्तिः॥ गोतमः॥ सारयादे॥ धर्मपत्नी मपास्पेव धर्मकर्मणि म
 थुना यो ह्यन्यथा प्रवृत्तः स्यात् स्त्री विरक्तिर्जीवत्सः। असौ तीर्थं विना
 श्रीमदक्षरस्य सहस्रकलशानिषकं कुर्यात्। त्र्यंबके नर्मत्रेण जपसुपन
 दवनानि कुर्यात्। शिवसहस्रानि धनं जपश्च गोरीमदक्षराष्ट्रजयश्च। वि
 प्रमिथुनानि शक्रपादो जयदिति॥ ७॥ इति स्त्री विरक्तिः॥ ७॥ अथ स्त्री
 पदरागाः॥ चूगन्नाः श्रीगामी स्त्री पदी लवति। तस्यायान्पां मशका लवति। पु
 रुषस्यं ज्यमशकाश्च। अस्मावां प्रायणं कुर्यात्। पदं वपय्या व्रतं मापानं
 ब्राह्मणदद्यात् सतिलं लवणाद्वितं। केवाधिपं समन्य च तस्मादोषा विमुच्य
 त्ते॥ इति स्त्री पदरागापशांतिः॥ अथ मृतं व्रत्याधो। पितृकार्यविहीनाया

व्यप्रविति

५ विनायक काले सप्तमस्तु बुधवर्धनस्य स्मृतौ

निःशंकं प्राणिघातकः। परपुत्रेषु यो देघाद्देहवान्वावियोगदः। ना
रीवाथ पुमान्वापि मृतपुत्रो भवति दिद। व्याधिकीला विनिन्तांगो दुर्मनात्ता
यातस्तु वितीतः। आसौ चतुर्विधश्चैव क्रिया विप्रायणं तथा। यज्जगत्पवि
नामकं भांडं शांतिदायकं। सवीर्यप्रदं शक्त्या महाशांतिं चकार य
तु। हिरण्यदानं दानं कन्यादानं च शक्तिः। ललायां च वपुष्यं च
द्वं क्रिया विधिनतः। सहस्रनामस्तोत्रं च जपेद्विष्णुः। शिवस्पर्शमात्र
स्नानं ततः। स चागणशांतिं विधिनतः। शक्त्या विप्रं च संपन्नं चुर्यं चुरी
तवायतः॥ इति मृतपुत्रव्याधिशान्तिः॥ ७॥ अथ शांतातपः। बालघा
ती च पुरुषो मृतवत्सु प्रजायते। बालो दाहनं चैव कर्तव्यं तनय
द्वयोः श्रवणं हरिवंशस्य कर्तव्यं त्रयथाविधिः। महारुद्रजपाद्यंतका

१७३

रयेद्विधिपूर्वकं। षडंगेकादशैरुद्रैरुदी समन्विध्यतो एकादशजिह्वा
ताजिकथ्यात रुद्रसंज्ञकः। रुद्रैश्चैकादशजिह्वारुद्रप्रकीर्तितः। ए
कादशजिह्वेतु मदारुदीनिगद्यतास्तु क्रिया च दशांशेन हवियाः समि
धस्तथा एकादशस्वर्पनिष्काः प्रदातव्याश्च दक्षिणापदान्येकादशत
था दद्याद्विज्ञातुसारतः। आन्यन्योपि यथा शक्त्या दक्षिणां हि
वेत्तु। स्नापयद्देवतीं पश्चात्तु मंत्रैर्वरुणा देवातः। आचार्या यप्रदयानि
वस्त्राजं करणानि च। समाप्य विधिवत्सर्वं चुर्यं चुरी तवायतः॥ ७॥ इ
ति मृतवत्सशान्तिः॥ ८॥ तथा च॥ विप्ररत्नापहारी च अनपथः प्रजाय
ता तनकार्यं विधुः। यथं महारुद्रजपादिकं। मृतवत्सोदितः सर्वो विधि
स्त्रविधीयते। दशांशदामः कर्तव्यः। पालाशेन यथाविधिः। महानद्यः श्रीः
समायागो आचार्यः शास्त्रसु कृतः। स्नापयद्देवक वस्त्रेण दंपती मंत्रसु
पर्वणोदोः समायोगेति यत्र योगः स रित्यातः। इति पूर्वपक्षेणोदितं जयति॥
आवायधिप्रादयानि वस्त्राजं करणानि च। विधिवत्तत्र वाच्यं

र्दिकं। रत्नानि तत्र देयानि फलानि च विशेषतः॥ इति अनप्युक्तविधिः॥
 तथा वंधमंत्रो॥ वायुपुराणो गौतमः। चतुर्विधमत्र्या वंधमत्रं नवदशवि
 योजनानां वन्धतस्याः प्रतीकारं तत्स्वरूपं निबोधमः। विरूपे तथैवाश
 क्ता नवम्रांकारयेद्दृढां धनुं पलेन वस्त्रं च पादमयूरु रब्रवीत्तु धनुं
 यस्वुरां रत्नं तस्या वस्त्रं नियोजयेत्। घंटां गालनिवधीयात्तिलकं च
 नयोरपि। अर्चयेद्दिधिनां तां चानेव द्यं पायसं नववैतु। मोदकांश्च तथा
 दद्यात्। सुडं लवणमेव च। ब्राह्मणः सर्वमेवापि विधिवत्तत्प्रदापयत्। स्त्री
 च कंच सुविही। स्त्री च कंच सुविही। स्त्री च कंच सुविही। स्त्री च कंच सुविही।
 चैव हि। षडक्षदशवादद्यात्तदन्तरमेव च। ब्राह्मणं सर्वशास्त्रार्थक
 शलं धर्मवेदिनीं। विद्याविनयसंपन्नं शांतं संतं जिनेंद्रियं। अलोचुप्यं सर्व
 जनत्रियं कल्मषनाशिनं। आहूय तत्तपासं पूज्य वस्त्राद्यैर्गंधपुष्पकैः॥

१७५

तानि च कारयेत्तु पूजां आधत्वा धनुवश्मयोः। होमं च कारयेत्तु प्रसमिदा
 अथ कर्तुं। सामाधनुमिमं मंत्रं समुच्चारयति तः पुनः। प्राञ्चुरवावापवि
 द्याय दद्यात्तु यस्वुरां। मां त्रणानेन विधिवत्तु पुण्ड्रं निधाय वात
 त्रोधनुयं गिरसः सात्रवासिष्ठसुरनीचया। इति तां यातथा ज्ञानो रत्ने
 करुणस्य चोयाश्च गावः प्रवर्तते वनेष्टपवनसुच। श्रीणां च ताममसदा
 त्रयोत्रप्रदां सुधीं। प्रयच्छं च दिवारात्रमविलुदं च संततः। वंधमत्रं काकव
 धमत्रं कन्या प्रसवमेव च। तथैव मृतवत्तु आचो दार्पणं मम वतु विधिं। दानेना
 ननदरतु यासा कामदघातथा। दानमंत्रः। एवं दद्यात्तु तदाने प्राणिपत्य
 विसर्जयेत्तु। अन्यांश्च तपयेद्दिप्रातः स्त्र्यं बुद्धीतमानवात्तु। इति वंधमत्रं
 यस्वुरां धनुदानं। अथ गन्धमावा। वाद्याय नमः। श्रवणं न निवन्धात्
 बालकं दत्तिया विधिः। अजिवागविषर्वापिगर्नघातोपधेरपि तत्र वा

पुराणे॥ यज्ञोपवी तं कवी तकां चाननश्च शक्तिः॥ अन्त्यंतवर्णमुक्तेन
 राजतं वोत्तरीयकं पलाशनि तद्वर्धन तद्वर्धनि वा पुनः॥ ग्रंथपदयो
 देयं त्रामोक्तिं वदं संसृतं॥ प्रक्षा ल्यपंचगव्यं न गायत्र्या नाश्रुना
 मानप्रमाणं तस्मिन्निक्षिपदाभ्य मध्यतः॥ आभ्यस्यापरिस्त्रिंशोऽप्यभ्यु
 वीतं सुपूजितं गंधपुष्पाह तैर्हीपेनीविधेरति नक्तिः॥ नाता ब्राह्मणमा
 माकार्य होमांतर्धकारयेत्॥ तिलराज्येन मधुना मिश्रं रष्टा चरं शतं त
 स्मिद्धात दद्यात्तवस्त्राद्यैः पूजिताय त्रामं वणानन विधिवत्प्राशुं च
 त्वरा मुखे॥ तत्रा उपवीतं परमिदं ब्रह्मणा विधुतं पुरा॥ त्वानो कास्य दा
 तन गंतं संधरयेत्॥ उपवीतं विदोषं दत्तं सूर्यं मय्यगर्तं आ
 वनिषेधनय प्रीयतां मे प्रज्ञापति॥ नानाफला निविप्रैश्च स्मिन्नका
 ले प्रदापयेत्॥ मधुरं नोजयेद्विप्रान् परमान्न समन्वितं॥ अयं च मधुराशी

स्व

१०५

स्वातृष्टवं धुजनिः सदा॥ अथ ब्रजंतथा कार्ये प्राणिपचक्षमापयेत्॥
 गर्जश्चावचना दद्यात्त एव च वा विमुच्यते॥ ७॥ इति गर्जश्चावघ्नयज्ञोप
 वीतदान विधिः॥ ७॥ अथा पुष्पवती च दत्तं गोतमः॥ इक्षुधनं च तत्रा
 रं दवांश्च पिष्टमानवान्॥ अथ मन्यसमन्नातिश्चर्यं मृष्टान्नमयतः॥ आ
 न्यजन्म निनारी पुनः त्रिपुष्पविवर्जिता तथा॥ इक्षुपिपासा उरं ना
 री तत्र रिमवमन्या विमिष्टान्नं सुयमन्नाति सान् पुष्पवती न विदिति
 पितामहसंहिता वचनात्॥ तत्रा नोजयेद्विधेरन्नेः शनादं मिथुना
 निमातृष्टप्रत्येक दद्यात्सोनाय द्रव्यसाधनं॥ इक्षु वं सुकरो त्ववर्णं
 जं वनिष्यावा ज्ञा जिधन्यकं॥ विकारवच्च गोक्षीरं कंसुं तं कंसुं कंसुं तथा॥
 त्ववर्णं चाष्टमं च तत्सोनायाष्टकमुच्यते॥ एवं सोनाय द्रव्यदान
 व्याधिरुक्तं लघुतावा दृष्टव्यं॥ ७॥ मधुकटतीयां नाम त्रयमेव चरेत्तथा॥

त्ववर्णं
 धना

मधुकुण्डलः संप्रज्जगोरीरक्तोत्पलैश्चथा। नारीधनातिचात्मा
नंतचरिंदोषसंघतः॥७॥ इतिअधुष्यवतीचदरः॥८॥ अथस्त्रीध
न्यादरण्यः॥ पूर्वजन्मनियानारीहीरमभातिचात्मना। जन्मांतरे
वतस्यावेहीरंनक्षरतस्मिन्। तथावा॥ वायुः॥ अदद्याद्विजदवा
नांमादृणांवालकधुवा। नवप्रसूतधनोर्वाहीरमभातिचात्मना। त
स्याजन्मांतारनृत्तंहीरंनक्षरतस्मिन्। तत्रागोतमः॥ हीरान्नंजाड
यद्विप्रासाजमधुमंडकात्। तनस्मानोचाबुलिंघेडुछिष्टानेन
नक्षितः॥ विप्रपादादकः। पूर्वप्रक्षाल्यस्नयुग्मकं। इतिसमाका
रित्विप्राणांचरणक्षालनोदकमेकत्रोद्धृत्यतानादकेनतस्यास
नद्वयं प्रक्षालयेत्। अनुवपुर्वेक्षितकान्तविधमानतात्तनोडयत्। वि
जुक्ताछिष्टतस्यास्नानालेपनंविधेयं। मंत्रवन्माजयेत्तथाअथा

१०६

सुरासांसमधुघृतद्विप्रासपगंधधुष्यधूपदीपादिभिः। व्रातत्योव
लिंदद्यात्। मधुघृतनवनीतधूपिंडमालाविह्वनकः। नवशक्तिर्नृतनयो
वृतातांपंचकंविदमितिअत्रनृतानि। तेषांचयश्चठमूलवावल्लिदा
नं॥ तथावविशेषतामादृणांहीरस्नपनंकार्यं। तस्याः कंबुकैर्नवमाद
णांचरणधुक्कनंज्यासायंरात्रिकंबुकोकंतपरिदध्यमत्। मादृणां
चपंचोपचारप्रदनेनिवेद्यं वदद्यात्। कुमारीसूत्रनाजनां। डग्धपानं
शक्तीमादृणांप्रीत्यर्थं। कंकुमकज्जालकंबुकांश्चतासुदद्यामिति॥
इतिस्त्रीसन्धादरण्यदरविधिः॥८॥ अथमृतनार्यचदरः॥९॥ इति
व्रातयविधादितोयोऽबुजः। कन्यासुददति। सोम्यजन्मनिमृततायसि
वति। कदाचिद्विद्वद्वारवात्तवति। सतत्रप्राजापत्यत्रयं। कयसि। तामसि
वसीमित्यनेनवरुधुतास्यामशोत्रराशुतंबुज्यासु। ब्राह्मणसुददद्यात्।

अथुतनोऽप्यंशतनोऽप्यंशकंसंज्ञं लुतं वानोऽप्यंशं इति मृतं न
 र्यस्य शांतिः ॥ तथा शाततपः ॥ मित्रनायास्तिगमने मृतनायः प्र
 जायते सञ्जुतदापशांश्चथं द्विजं शक्त्वा विवाह्यन् ॥ बृहस्पतिः ॥
 साध्वीनायां द्विजं बंधुवालांश्च यो वियोजयेत् ॥ तार्यया मृतनायः स
 जावद्विजं नमसन्नकं ॥ यदा दंपत्यमासाद्य विरोधयति यः पुरा तस्या
 न्यजन्म निजवेदेषः पन्थापरस्परं ॥ तत्राश्च संशमी सार्धं विधिना
 परिणापयेत् ॥ एवं तद्दोषशांतिः स्यात् द्विजान् संताप्य शुक्तिः ॥ इ
 तरेष्वे विरोधेयः सश्च यं शास्त्रं निरस्योत्तु ॥ मित्रं च विद्यायुतां द्विष्टं विधि
 त नां कारयेद्बुधः ॥ वधं कसरी सार्धं परिणाप्य विसर्जयेत् ॥ उमामहेश्वरं ना
 म ब्रतं कथयिष्ये नतः ॥ इति मृतनायस्य परस्परद्विष्टस्य च शांतिः ॥ १७७

अथ खररोमवे ॥ शातातपः ॥ खरो विनिहति चैव खररोमप्रजायता
 सतद्दोषविनाशाय श्रुयं कथयति क्रियां ॥ प्राजाप्य दयं कथयति श
 तरुदं जपन्तरः ॥ तानेव होमः कर्त्तव्या मध्वमज्यसहितः ॥ शातां संपाताज्य
 तगात्रस्या धनैर्त्तनं कारयेद्बुधः ॥ निष्कत्रयस्य निर्जतिं प्रदद्याद्बुधिरण
 यी ॥ संपुष्टपशास्त्रविधिना पापं मर्ह्यतामिति ॥ माघान्तं लवणांचिव वि
 प्रत्या विनिवेदयेत् ॥ इति खररोमवे दश ॥ ७ ॥ लोमशवे ॥ ऊर्षद्विहारी ला
 मशः स्यात्सदद्या केवलान्वितं ॥ अस्मिन् निष्क्रमितं वक्त्रि मर्ह्ययि वा विज
 त्मनां शास्त्राकलक्षणाद्युक्तं विधिवद्दोषशांतये ॥ ब्रह्ममेति च मंत्रेण ति
 लसिद्धार्थमिषितं ॥ ऊचा ऊचा च संपातान् प्राज्यमष्टात्रराद्युतां मृतन
 म्नापयद्दवं न वानीयति मीधरां मृतं दद्याद्दुतं प्राश्यं वै एकादं बुविशुद्धये ॥

इति च वाचसं पाते रंगसुद्धं त्रयैक्यं। तत्ताविमुश्यात दोषामुला
 मत्राचसमुद्रवान्। इति नामत्राच वरं। तथा च॥ पट्टसूत्रस्य दृष्ट्या
 तानिले मित्रायात नरः। तनधनुः प्रदातव्यातदस्मा विद्विजाय वि
 पट्टसूत्रं पलशतं तदद्विंशतिमथापि वा। संप्रजपसप्रयागं दिदवा वाप
 विमुश्यातो तिलश्च सपिपे स्नात्राचयं विप्रांश्च नोजयेत्। इति निली
 मत्रद्वयं॥ वाचसं धि शिरालये॥ शिरालः सर्पहादद्यात्तु लोददंडं स
 दहिणं। संप्रजपकालं विधिवत्तु मदिपासनं सीं छित्तोदंडं पलशतनाथ
 तद्विनाथकारयेत्। अलवस्त्रेण संवेष्टुमापद्राणापरिच्छित्तो संश्र
 वन्दिजमुख्याय पापदोषं विनाशयेति। स्नात्रा विप्रांश्चर्मतर्पितस्मा
 दोषादिमुच्यते॥ ७॥ इति शिरालो बहुरलोददंडदानं। तथा च अज्ञानि
 रा x घातने वैक्यधिकंगः प्रजायते।

तत्र तदोघनाशाय अज्ञादानं प्रशस्यते। तरुणी वस्त्रकोपेना विवि
 त्रवसना विना। अज्ञातन प्रदातव्या स्नात्राचमंत्रप्रयोगतः। अधिकंगव
 नाशाय अज्ञाते तांददाम्यदं। पूर्वकर्मविपाको चंपापदोघं दहरवियं॥
 दानं॥ ७॥ तथा च॥ लोददारी वपुरुषा बवशंगः प्रजायते। लोदं पलश
 तंदद्यात्तु पाष्पादिव संसृज्वा स्नात्राच पंचगव्येन सप्तरात्रं पयाव्रतं।
 अशरान्ते द्विजे दवातं दोघं नाशयेत् नरः॥ इति बवशंगवद्वरदं लोदवा
 नं॥ ७॥ तथा च॥ दधि धार्य पुरुषा ज्ञायते मेदसा युतः। दधिधनु प्रदा
 तव्यातनत दापशांतये। विधिवद्विप्रमुख्याय उपाष्पादिव संसृज्वा
 नतर्पय विप्रानुपं च रात्रं पयाव्रतं॥ इति मधुरवद्वरदधिधनुदानं॥ ७॥

इति च चाचसं पाते रंगमुद्धर्तयेच्चयं। ताताविमुच्यत दोषामलो
 मत्राचसमुद्रवान्॥ इति नामत्राच द्रव्यं तथा च॥ पट्टसूत्रस्य द्रव्यं
 तु निलो मित्रायात नरः॥ तनध्वजप्रदातव्यातद्वस्य विद्विजाय वि
 पट्टसूत्रं पलशतं तद्वद्विद्वि मथापि वा। संप्रज्यसप्रयागं दिदवा द्वाप
 विमुच्यतो तिलेश्वसपीपे स्नाचा स्यं विप्रांश्च नो जयतु॥ इति निलो
 मत्रद्वरं॥ **वाच्यं शिरालये॥** शिरालः सर्पहादद्यात् लादद्वं सं
 दहिणं। संप्रज्यकालं विधिवत् मदिपासनं सीं छित्तं दंडं पलशतनाथ
 तद्वद्विनाथकारयेत्॥ **अलवस्त्रेण संवेष्ट्य मापद्राणा परिच्छित्तं संश्र**
वन् विजमुखाय पापदोषं विनाशयेति। स्नाचा विप्रांश्च संतर्प्य तस्मा
 द्वापादिमुच्यते॥ **७॥** इति शिरालं बहुरलो दद्वं दानं॥ तथा च अज्ञानि
 रा **×** घातने वैव अहिकांगः प्रजायते।

तत्र तदोघनाशाय अज्ञादानं प्रशस्यते। तरुणी वस्त्रकोपेता विवि
 त्रवसना विता अज्ञातन प्रदातव्या स्नाचा मंत्रप्रयोगतः। अधिकंगव
 नाशाय अज्ञाते तां दद्वं मद्ये। पूर्वकर्म विपाका चंपापदोघं द्रव्यं॥
 तत्र च वं न पुनर्मत्स्या जायते अधिकंगवान्॥ इति अधिकंगवद्वर अज्ञा
 दानं॥ **७॥** तथा च॥ लोदद्वारी वपुषा ववशंगः प्रजायते। लोदं पलश **×**
 तदद्यात् उपाध्यादिव संसृज्वा स्नाचा च पंचगव्येन सप्तरात्रं पयावतः।
 अशरान्तं विज्ज दवातं दोषं नाशयेत्॥ इति ववशंगवद्वर दं लोदवा
 नं॥ **७॥** तथा च॥ दधि चैरण् पुरुषा जायते मेदसा युतः। दधिधनु प्रदा
 तव्या तनत दायशांतयो विधिवद्विप्रमुखाय उपाध्यादिव संसृज्वा
 नतर्पय विप्रान् पुनरत्र पयावतः॥ इति मधुरवद्वर दधिधनु दानं॥ **७॥**

॥ ७ ॥ तथा च ॥ कुम्भारमन्त्रकदंता स्यात्मा संरुद्रं समर्चयेत् ॥ एकत्र कृ-
 शनं कुर्यात्तु मिशायीरतिं विना ॥ स प्रथमं च मासोत्तरे दद्याद्विप्र-
 पुशक्तिः ॥ एवं दोषादिमुच्येत पूर्वकर्मक्षतादपि ॥ ७ ॥ अथ नश-
 त्रं ॥ गोतमः ॥ बाधाय नशः ॥ वायुपुराणा ॥ अन्तर्गौरावद्युसुसा-
 कस्माज्जायते नशः ॥ वक्ष्ये तस्य च तीकारं दानदोषादिनिषेधान् ॥
 पलेन वा तद्वर्धनं तद्वर्धनं वा पुनः ॥ सुवर्षे निप्रतिष्ठति कुर्याद्विप्र-
 स्य नक्तिः ॥ यद्वा विजयसारणं त्रिजत्रं च चराननं ॥ चव्ववर्द्धिं धन्य-
 परं पविष्टं सुरवासनं ॥ व्याघ्रचर्मपरीधमनं नागयज्ञोपवीतिनां च
 तव स्त्रणसर्वं द्युतं दुलोपरिविन्ध्य सदा तं दुलानां परीमाणं कार्यं
 एव च उच्यते ॥ यद्वा विजयवेनो वतत्र प्रज्ञां च कारयेत् ॥ गंधमाल्यैः सु

१७७

रतिनिःश्वेतैर्नानाविधैरपि उपचारैः प्रादुशान्तिराचार्यः सर्वशास्त्रविदः
 मूलमंत्रं एतन्मंत्रं कार्यं प्रजादिकं क्रमं तं सामिदात्पातिलेहमिः कर्त-
 व्यं मुंडिलं पुनः ॥ तत्र मंत्रानि मास्त्रिप्रोविधिपूर्वकं लप्येत् ॥ त्रियं वकं क-
 द्रायं वामदेव्यं इति क्रमात् संप्रव्याचष्टात्तरशतं प्रत्येकं मिदं गृह्यते ॥
 कुम्भा कुम्भा वसं पातान् पात्रे च वा प्रयत्नतः ॥ अग्नेः पूर्वं त्रिरदेशकलश-
 स्थापनं न वेत् ॥ वासमावष्टु विद्यापंचपंध्रवसंभुतां ॥ अथ स्नानाज-
 न्नास्नानादल्मीकाभ्यंगमाददात्तां प्रक्षेप्या मृत्तिकाधारावनायुष्य-
 लंतथा ॥ तिनान्निषेकं कुर्वीत दोषां तत्र युक्तः ॥ अथोपविष्टादिका-
 निस्तुहिरापाधातिरवत् ॥ पवमानानुवाकेन शंभो वा केन वैवर्दिना
 रीराभ्यंजनं कार्यं संपातान्मेव सर्वशः ॥ ततः शुक्लांवरधरः शुक्लमाल्या

तुलेपनः। यज्ञमानः। अविर्वादादवसंप्रत्यनक्तिः। मूलमंत्रेण च तत्
 तास्मै कृतवतश्च यो। दद्यात्तां। देवदेवस्य प्रतिमां शंकरस्य दि। मंत्रेण
 नेन विधिवत् प्राप्नुयात्। हस्तद्वयः॥ तत्र॥ देवदेवमहेशानं वषट्
 जशंकरं। अन्नं चोयेण यत्पापं कृतं जन्मांतरमया। तन्न यज्ञनिर्तका
 शंभुमहेश्वरं। तव दानेन दत्तेन प्रीतः। पुष्टिं प्रयच्छ मे॥ इति दानमंत्रः।
 एवं यः। काश्या रागाश्च विधिनान्न शंकरं। ददाति विप्रव्यायसका
 शं। हि प्रमुच्यते। पुण्यादेवाचनं कार्यं ब्रह्मणां व्यापिनो ज्ञेयं। अवारि
 नं कवी तशक्त्या सर्वा विनाशनं॥ ७॥ इति शश्वद्वरं रुद्रमूर्तिदानं॥
 ७॥ अथ सर्वांगवेदनायां। अज्ञाद्यैतिलधनुश्चकालः। तस्माज्जिनं तथा।
 गजो मे पीप्रति हृषं हृषीवा नयत स्रथा। इत्यादि महादानप्रतिष्ठादा॥ २००

दाने निषेधः। दपरस्या विप्रयो विजमनादा। ब्रह्मणवदादेवदपरी
 दासमयश्च ताधाय न संपन्नः। अत्रिय ब्रह्मणस्यो नंगायात्मसामर्थ्या
 नयनादा। धर्ममाये छिदादा। दस्य व्याघ्रादि निज्यात्पादनादा।
 तैमरिणादा। अविहितं तत्र मारणादा। विषाधं धनशोऽद्यादि मारणादा।
 ज्ञानतो ज्ञननीमनादा। निष्कारणं तडागारा मसवादि नंगादा। विद्या
 दृवविहीन विधिदानादा। देवप्रलब्धा पजीवनादा। ब्रह्मद्वयात्तधरणा
 दा। परममप्रकाशनादा। एवमादि निःकर्मि नरस्य सर्वांगविदारण
 करी विदना। वृशजायते। ह्यश्च नवति। तदुपशांतिमादा। गोतमा॥ तत्र
 तिष्ठं कवी तनरथां प्रायणं तथा। गोहिरण्यं च वासां सिद्ध्या हि प्राप्य
 पाणिष्ठा। मदस्य कलशैस्नानं विष्ठाः। संप्रजनं तथा। तद्विष्ठां रिति मंत्रेण
 पञ्चवा सुत्रयं। जुहुयाच्च दशांशेन ब्राह्मणं तिलविनिश्रितं। मरुस्वीनो

जयद्विप्रातः शतं वा शक्तिता बुधः। यानीयं पाय संमुद्रा नृशर्करां
 घृतमिद्यपि दीयमानं नराणां हि हारः सर्वंगविदनां॥ इति सर्वंगवि
 दनादरां॥ वा अथास्तिरोगो॥ अधिकारीयं च मदाय ज्ञानं करोति
 तस्यास्ति स्फोटिकादि रोगोऽस्ति ज्ञायाता तत्र हनुं चां प्रायणं च त्रयं
 तिष्ठेत्॥ मासं पयो व्रतः॥ इति तं नो ज्ञनं दवाद्या द्विषेभ्यः शक्तिता नृ
 दं वात आवात मंत्रणं ज्ञानं च जुहुयात्ततः॥ हिरण्यं द्विजमुखाय द
 वारोगे विमुच्यते॥ इति अस्ति रोगेऽपि॥ अथ दारुणकफ व्याधिः॥ X
 यानिद्यक मनुष्या न पराश्रुखानाश्चिकवद्वति ससावरनिनृय
 माना नवति तथा वाक्त्रयमेना निद्यानुष्ठान विमुखः कफरोगी न
 वेन्नराः पराश्रुवंश दाप्नोति इत्याह नगवानुयमः॥ एतत्तत्तदुपशां

तये। मासमेकं यावकादारुः स्यात्। सदस्वना मश्रोत्रं च जपेत्। ना
 मत्रयणाष्टौ चरशतं च रुघृताभ्यां प्रत्येकं जुहुयात्। सदस्वशी
 र्चनि विलुप्य जनां शक्त्या विप्रांश्च ज्ञातयेदिति॥ इति दारुणकफ व्याधिः॥
 अथ विद्रविकरः॥ तत्र वृद्ध बोधायनः॥ विद्रधी फल दत्तं स्मिा नृमनुष्या
 ब्रालणस्य हि। वदयामितत्प्रतीकारं दानं दामादिकर्मणां पला
 दनं तद्वर्द्धनं तद्वर्द्धनं वा पुनः॥ यथा विनवतो वापि कुयादिम
 तं संश्रुतं। स्त्रिध्वस्यथेवरत्रेथ सर्वतः परिवेष्येत्। अतव स्त्रासं
 वष्टु फले रपि सुकल्पितं। गंधपुष्पैः समन्य च तंडुला परिबिन्द्य सतः
 तंडुलानां पसीमाणं प्राणानां च ववष्टुयात्। वरुधमथ वा क्रयति यथा
 विनवातानराः। आधायोति विनीतस्य सर्वशास्त्रार्थं तत्र वितुं धर्म

ज्ञः सद्यवादी वक्तुं लीना लोकसंमतः। आकायपरिचयार्थं नृत्तम्
 तनमपूडाहिकारयेत्तु वनस्यातरश्च नयेत्तु तनमपूडाहिकारयेत्तु। आ
 त्तिग्न्यादिशिहोमश्च समिदाव्यातिले जीवतु मंत्राश्च शास्त्रता
 दृष्टा ज्ञाता वारन्तमिष्ट्यापि तिलहोमो व्याहृति निरुष्टा त्तरस
 दस्रकं। यदहं वाङ्मन्त्राणां व्याहृतिरहं मन्त्राश्च शास्त्रता। यदृशां
 तिश्च कर्त्तव्याः शृङ्गास्तु विधमनतः। कुत्रा कुत्रा च संपातान्
 पात्रेन स्मिन्निधाय यत्तु तनविधविनागंतं समप्यह्यात्तु प्रय
 त्ततः। अग्नस्तु रदिशागकलशस्थापनं स्मृतं। तद्वासनापविष्टा
 यत्रातिषेकं गमाचरेत्तु ततः शुक्लां वरधरः शुक्लमाल्यानुल
 पनाः सोऽवर्षमाश्रुत्तु तं प्रदद्यात्तु प्राज्ञैः शुखाय च गंधधूपैः

२०२

वस्त्रैः प्रक्षिताय रोगी श्रय सुदुःखः। मंत्रः। आश्रुत्तु वस्त्राणां सुष्ठु
 सर्वप्राणिहिताय च। दृष्ट्वाणामादि नृत्तं शुद्धं। देवानां प्रीतिवर्धनम्।
 पलचौर्येण यत्प्राप्तां वरुणं पूर्वजन्मनः। सोऽवर्षाभिप्रदानेन विष्णु
 सर्वस्पदवता। विष्णुर्हीनां शरीरांश्च बाह्यमाज्यं तं समो विनाशयत्तु
 सकलं च सुकुर्वन्नुमांसदा। दानमंत्रः। पर्वदवावृत दानमावा
 यायाति नृत्तः। शानिः पदशतं गवां प्रणिपत्य विनोदयेत्तु। अन्य
 त्यापि हि विप्रज्या दद्यात्तु शक्त्याथ दक्षिणां। तीर्त्तु जयिष्या शतं वि
 प्राप्नुसदं बुद्धीतवं धुनिः। इति विप्रविनाशनं च। अतस्तु दानम्॥ ॥ अत्रि
 शगल गंडरोगा गल गंडी गण द्रव्य दत्तं निवृत्तिमानवः। दानं न तत्तु
 वृत्तीकारं वदया मिष्टपुना श्रुत्तु माणि कपय मरगं च वदु मोक्ति

कमेववाति इयं पुष्परागं च गामदं मरकतं तथा पतिमालां च वीर
 सूत्रमप्यस्य राजतं त्रिलोचनो मोक्षिकादीनां मालायां दमकल्प
 यत्तु सर्वत्राजतं सूत्रमिति दिकः प्रकल्पितं तासु पात्रविनिर्दिष्ट
 तिलानां मुपरिस्थितं तिलानां च परीमाणं द्राण्यं च कर्मिष्य
 तां यथा तदर्थं मेव स्यात्स्वशक्त्या वा पिकारयेत्तु यदशान्तिं न
 धाकृत्य त्रिब्राह्मणीर्विदपारगः। आचार्यस्तु श्रुतिर्विदहः सर्वशा
 स्त्रार्थतिवक्त्रः। कृतवृत्तो परमपन्नः सर्वज्ञ तद्दितातरतः। एवं विंश
 त्त्रिंशत्वावस्रमाल्यानुलेपनैः। होमं च कारयेत्तनसमिदाज्यच
 रुकंदं त्रिसंस्तनं तथा मंत्रोपणानां मिदमिष्ट्यपि मंत्राः क्रम

२०३

एतस्यो ज्ञासो मराजान मिष्ट्यापि मंत्रेणाश्चिष्टं न होमः प्रणीताम
 क्षणं ततां मालां च इत्येतं पुष्परागं धमाल्यां वरादिभिः। आचार्या
 याथतां दद्यात्तु गलगंडी सुने क्रितः। मंत्रेणानेन विधिवत्तु प्राश्नु
 र्वाय ह्यदश्चुरवा तत्रां मालयं सर्वदेवत्या ब्रह्मविष्णुशिवा
 दिभिः। ईशं हिलोकपालेश्वरं तथा सर्वग्रहं रपि। रुद्रं च कंठलभं यं
 धमरिता प्रीतिपूर्वकं ब्राह्मणाय प्रदत्तां मंगलगंडं यथा दत्ता इति
 दानमंत्रः। यदशान्तिं न ताये सुतया दद्याच्च दक्षिणां। पुष्पादवा
 वनं च वाचुं जीतसहर्षं धुनिः। इति गलगंडं दत्तं माणिक्यदानं॥
 तथा पीतपाणिभिः। आतातपः। पारायतं च निहितपीतपाणिः प्रजा
 यते। निष्कृतिं तस्य वक्ष्यामि दानसुत्र्या विक्षनतः। पारायतं ससा

वसन्ति चानिष्कप्रमाणतः। संप्रज्वलवस्त्रपुष्पाद्यैर्दद्याद्दोषापदं विजे।
 सदहिर्णसर्मत्रं च पुष्पेऽग्निप्रातरुत्थितः। स्वयं स्नात्वा च विप्रांश्च शक्त्वा
 सैतर्पवायतः। स्मरन् विश्वपतिं विष्णुं जुंजीत सदबधुनि॥ इति पाणि
 चदरं पारापतदानं॥ ७॥ तथा च॥ कंदमूलपदरणात्तद्वैद्वधपाणि
 प्रजस्यते नित्तनतद्दोषनाशाय कार्यते कूप्रयन्नतगादवतायननकार्य
 मुद्यानं चापिशक्तिः। कंदमूलं तथा दद्यात्शक्त्वा दहिण्या चित्तं।
 ब्राह्मणान्योर्वन्नसंयुक्तं धामचारुद्रं यथाविधि॥ इति द्रुधपाणि
 चदरं कंदमूलदानं॥ तथा च॥ ह्रीरहारी च पुरुषं चिन्नपाणिर्न वेदिह।
 दितत्रयसतिष्ठेत पयःपीवात्र धर्मधीः॥ दद्याच्च वणसंयुक्तं काश्मी
 रजपलत्रयं। लोकपालाष्टकं पूज्यतावत्संप्रति चिन्तानु॥ ७॥ इति २०४

चिन्तिन्नपाणि चदरं कंदमूलदानं॥ ७॥ तथा॥ ह्रीरहारी च पुरुषः चि
 न्नपाणिर्न वेदिह। दितत्रयसतिष्ठेत पयःपीवात्र धर्मधीः॥ दद्याच्च वण
 संयुक्तं काश्मीरं पलत्रयं। लोकपालाष्टकं पूज्ये इति चिन्तिन्नपाणि
 चदरं काश्मीरदानं॥ ७॥ अथ व्रतकीरागे॥ तत्रागोचराव्रतकीवृत्ता
 रागात्तैः पूर्वकर्मणा। तनूपापदाय शुभार्थं प्राजापत्यशतं वारतु॥
 व्रतांतामदिनी दद्यात्शृणुयाच्चापि नारतं। स्वयं यन्न परास्ति चाजो
 येलुकितादिज्ञानु। इष्टबंधुः समायुक्तः स्नात्वा जुंजीत वायतः॥ ७॥
 इति व्रतकीरागदरं प्रायश्चित्तं॥ ७॥ तथा च॥ सर्वकार्येष्वसिद्धार्थे जि
 ज्ञाता न्नरो जवत्। सतद्दोषविधाताय नियमेन समश्चितः। प्रासाद
 कारयिवात्रुगणेशपतिमान्यसत्। अथ वागणमाथस्य मंत्रं लक्ष्मि

तं जपेत् ॥ दशांश दोमः स्यात् पुष्पेण शान्तिपुरः सः ॥ सदसंज्ञा
 जयेद्विप्रान् शतं वा ॥ पिबेत् शक्तिः ॥ पायासो मां दिके वशं केशव
 तमिष्टिः ॥ गणेशान्तिविक्षाननस्नात्वा बुद्धी तवं धुक् ॥ ७ ॥ इति
 कार्यं त्रिसिद्धिरंगणशत्रुसादृशायनं ॥ ७ ॥ तथा च ॥ प्रतिमानं
 साकारी च प्रतिष्ठाप्य नवदिहादिनपं त्रयं पयोवृतं सतिष्ठेत् स तदा
 पदं श्रेष्ठं कुर्याद्विष्णुं सेवनां सर्वं सरत्रयं सिद्धं दशैवं सानुवा
 सः ॥ वदिकोपरितः कुर्यात् शक्रापापाणकाष्टजां ॥ आतानां च तथा
 त्रिनां कुर्याद्विष्णुमश्रुमिको सुरालये तथा श्वेदीपं सन्मां जनादि
 कां श्रयं वपत्रपः ॥ त्रवा प्रतिष्ठां श्रयं मृच्छति ॥ ७ ॥ इति अष्टनिष्ठ
 हरं श्वेच्छसिचनं ॥ ७ ॥ तथा च ॥ दुष्टवादीर्षडितः स्यात् सदद्याध

२०५

विज्ञातये ॥ मासं पयोवृतं शिवासाधुना देवांस्तथा सुवत् ॥ रूपं पल
 त्रयं दुष्टं ध्वंघटत्रयं समश्चितं ॥ देवत्रयं तथा न्यचर्षिं डितं वा विष्णु
 यत्ना ॥ ७ ॥ इति षडितं च हरं रूपं दानं ॥ ७ ॥ अथ हरिप्रहरं ॥ वासु
 पुष्पाणां ॥ वा वायनागौ तमश्च ॥ हरिप्रो जायातमश्चोदानविष्णुं करो
 त्ति ॥ ऐश्वर्यं जायातयेन कर्मणा तत्तुष्टुपुष्पमे ॥ पलादेन तद्वर्धने तद
 र्दनाथवा पुनः ॥ प्रतिमानं कुक्कुरस्य कुर्यात् अस्मिन् यीशुजां ॥ विधिज्ञां
 वाहनापतां तयना नंदकारिणां ॥ शेषपद्मानि धियां वसं शुक्रीपा
 श्रयोदयाः ॥ श्वेतवस्त्रेण सैव धृतं तडलोपरिविन्ध्य सत्तां तंडुलानां परी
 माणां नवदोणचतुष्टयं ॥ नद्वं वापिकर्तव्यं विवशायनं कारयतां श्व
 तमायां वागेधिरं नु निष्पप्रसृजयतां ॥ आग्नेयां दिशि होमश्च समि

दाज्यातिलैर्नवेतु। मंत्रोऽत्र राजराजायेयेष योज्यः। मृत्लिंगके। बाह
 त्यातिलहोमस्तु कर्तव्यो धनकोऽपि हिति। आवाये मित्रसन्महासरका
 मीश्वरानावतु। तस्मिन् होमं कृतं तव तत्प्रदद्यात्प्रतिमां हुतां। मंत्रेणा
 जनविधिवत्प्राङ्मुखाय ह्नुद ह्नुषीतत्र। उत्तराशापातदेवकावर
 नरवादनां शेषपद्मनिधीनां चंपतिः। श्रीकंठवस्त्रजो। दानघातान्त्रुय
 त्प्राप्तदारिद्र्यं। स्ववर्धनो। तव दाननतमेवै समुप स्रुद्धपातुद
 रा। इति दानमंत्रः॥ इति दद्याधनाधीशं धमवाचे तस्यि नमः। दरिद्रता
 शंसंप्राप्य प्रयत्नं सुखमाप्नुयात्। अन्यांश्च विप्रान् संपृष्ट्वा विप्रविम
 र्जयेत्। मृत्युं च मोक्षं न कुर्यात्। इष्टं वै धुजने। सह। धामये च राजराजेशं वाय
 तः प्रयत्नः सुधीः॥ इति दरिद्रं दरे धनं ददूनि दानं॥ ॥ अथ रक्तशूलः॥ २०॥
 १३ लि० तत्र बौधायनः। अत्रिचारौषधदीनि०

रपद्मदानं॥ ॥ अथ अथ मृत्युं दरे कालं चक्रदानं॥ ॥ मृत्कंठया०
 तु। चक्रं रूपमयं चक्रा मुक्ता रश्मिमया त्रिकोणं चक्रा मृत्तिका रश्मि
 रश्मि मध्यमंतरं चितं। तमां स्यात् कर्तुं पाणिना त्रिभुजं समंततः। एवं ध्या
 नवत्तमं सप्तसंवत्सरां च ललातां व्रजतु। मृत्युं चा मृतसंघातं पूज्यं कार्यं स्थिति
 स्थितः। कालचक्रमिदं नाम्ना दानं मृत्युं विनाशनी॥ तत्र मंत्रः। एनांतराज
 तं चंद्रं रश्मिजालसमाकुलं। अथ मृत्युं विनाशाय ददा मिषीयतां शि
 वा। इति दानमंत्रः॥ इत्युक्त्वा तं द्विजं दद्यात्सुवर्षदक्षिणां त्रिं पंच
 त्रिं पापां च मप मृत्युं विनाशाय तु। तस्मादत आदास्य मप मृत्युं
 याचिहतिः। द्वागदिरागय म्मथ मदा पयति तिरपि। तानाट्यो कं विधि
 माह्वा पयज्जातवदसीं हुं कृया कालनाम्ना च शतमष्टा चरं तिलः॥

ततस्तु गते यद्वत्तया विप्रान् दाशर्मस्य यास्त्रय मद्धारमत्रा नेक
 वीत सत्तदवदि। एवं च तनरो नूनं जीवति रसमं शयी। यस्मिन्का
 लस्य बुद्धिः स्वकर्मातिवृत्तं तनरा। पुनश्च दायात्काले अपष्टृ च
 प्रदं न वेत्त। एवं मृत्क शानं सिकं नृणा मुत्पाद्यते किल। पूर्वमृत्क श
 तं नूनं दानं। मतत् प्रसायेति। सा दान् मृत्क सथा काया नन वदि
 ति निश्चितं। दानं मतनार स्रमा देयं मृत्क शनापदं॥ इति अपमृ
 च्क दंरं कालं च दानं॥ तथा च॥ मृत्क दंरं यम दानं॥ तत्रा उडा
 वचोः सदा पापं नरीया निरता न वेत्त। विद्वा त्रिथ्या धिव कुल स
 स्पमृत्कः पदपदे मृत्क जया तु लोहपात्रे स्थितं कां स्पं तत्र प
 त्रराज तं। तस्मिन् काले चरः स्वर्णः पुरुषा कारतांगतः। यमरूपं

ब्रह्मा उदाने दृष्टव्यं। वस्त्रा लंकार संयुक्तो न यदा स्वाणि सर्वतः॥ त्रिलो हा कार पुरु
 षः काल इति श्वपार्श्वतः॥ न यदा स्वाणि खड्ग हुरिकादीनि। त्रिलो हंतां श्रकां स्प पित
 लारव्यं। काल इताः पुरुषा कृतयो दंड दस्तात्रयः॥ रुचामहि षष्टे तं दद्या तु यममा
 लपनू। अष्टम्या वा वउर्दश्यां करोति विधिना उयः॥ समुच्य ते ध्रुवं मृत्योर्दवाष्टत घटोत्त
 रं। यममाल पन्निति महिषश्च स्थित लोहपात्रे परिस्थित कां स्प पात्र विनिष्ट पनाश्रु
 दं यमं ददामीति प्रयोग उच्चारयन्नित्यर्थः॥ घृत घटोत्तरो दहिण स्थाने यस्येति दान
 विवेक कारः॥ अन्यत्र दहिण सुवर्णी अत्र नेति व्यक्तिः॥ तत्र मंत्रः॥ पुराज नो च पापे न्यो
 ममयो मृत्यु सैग्रहः॥ दाने नानेन सुप्रीता मृत्युं हरुतं ममः॥ दानं मंत्रः॥ एवं कृतं म
 दा दाने नरो व्याधिशतो पदे। पूर्वपापो च मृत्पात्रे मुक्तः सुखेन वेत्त। तिलानू दद्या

चपानीयं मन्त्रं तमथो त्रं कनकं शक्तिदद्यादपमृत्युदरं परं ॥ इति मृत्युहरयमहा
 नं ॥ अथ रोगदं ॥ ब्रह्मांडसूत्रे ॥ ब्रह्मोवाचा नगवन्प्राणिनः सार्वरोगाती प्रन
 वंत्यतः ॥ एषां तत्परिहारार्थं किं कर्तव्यं जगत्पते ॥ इत्यवमुक्तो नगवानुब्रूत
 णा परमेष्ठिना ॥ यदा हतस्मे तत्सर्वं ब्रवीमि सुनिश्चितमात्राधयो व्याधयश्च
 वशरीरपरिशोषणा ॥ पुण्यं तत्परिहारार्थं कर्तव्यं हितमिच्छता ॥ इति सारा
 यस्माच्च गुल्मश्च लक्ष्मणं दराः ॥ कुण्डलिरागवातश्च कंठश्च लक्ष्मणसूरिका कंठं
 ताहिके लक्ष्मणशिरोरागपृष्ठिका ॥ त्रिदाषसंज्ञवा ॥ सार्वरागाः प्राणिनयं क
 राः ॥ यथोक्तं तत्र च वस्तिरागो मुहोदरा ॥ एते चान्ये च बहुवामुवेगा म
 हाबलाः ॥ व्याधयः रातसंख्याकामृत्यादिति वएव तो यद्यपि रोगसमं जयति क्ता

२०७

र्यं च मनीषिणिः ॥ अषधं जपहोमादिदानं होमार्चनादिकं ॥ सर्वरोगप्रशमनं सौ
 वर्सदानमुच्यते ॥ हारमस्तरिकायां च राजयक्ष्मणिष्वेव तत्तुल्यमेतदायसे
 प्रोक्तं कुक्षेरजतमुच्यते ॥ रजदानाच्छ्रमं यांति गुरुदरोगाश्च सर्वशः ॥ रामस्या डुत
 रव्याधे नृदाना कमलासना रामार्थं वा त रोगाणां वा सोदानं विधीयते ॥ कंठजिह्वा
 द्रयादीनां रोगाणां शान्तिमिच्छता ॥ धन्यं वा सोदिरण्यं वा दातव्यानि प्रयत्नतः ॥ सु
 वर्सदानं सार्वभौग रोगाणां शमकारणं ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दातव्यं कमलोद्भव
 अहिर्भेन वरोगाणां आञ्जंकनकसंयुतां पानीयं पायसं मुक्ताः शर्कराश्च तसंयुताः ॥
 सर्वांगतोदवकासे च पुण्ड्रं वेसोपवर्दीणां ॥ दद्याद्विकंठरागाणीकं बलं कनका
 चितं ॥ इत्यादिदानविधिना रागाग्नीप्रमुच्यतां यद्यपि प्रतिरूपं हि व्याधेर्दद्यादि

भू नतः सुवर्षरज्जतेवीपियथाशक्त्या लक्ष्मणतः कवा नृप्रतिमां व्याधेदद्यादिप्राये
 तित्तुयाधिप्रतिरूपदानविधानं। पूर्वहयारागदाधिकारे उत्तं द्रष्टव्यं। एवं ब्रह्मविधं
 शांतेराणां कमलासनाकायमुक्तं मया तेद्य किमन्यत्तथा मितो। एवमुक्तो नगवत्ता
 ब्रह्मलोकपितामहः। यदाह नारदायेदं मया त सर्वमीरितं॥ इति सेगदरदानानि॥
 अथ स्त्रीणां विधयः हरेर्निर्लज्जायाश्च यं मुं मां केनाशेर्वशादग्निनी। विधयं पुत्रशोकं च
 साधुयाङ्गमजन्मनि तत्रां बाधनं कार्यं गौर्याः सर्वशुभावाह। सौभाग्यसुंदरी नाम
 समन्यर्चयथाविधिः। सितायां उटतीयायां सुवासिन्योऽष्टमोजयेत्। फलकं चुकदा
 नेच देया प्रीत्यर्थमवचा। सौभाग्याष्टकदानेन विधयः मवाधुयात्। मनसस्त्विति ने २१०
 नील्यात्तुलकौटिल्यवर्जिता। इति विधयः हरसौभाग्यसुंदरी हजाष्टतप्रजातावना

शीफलंदवाहरेतुया। तथा प्रथमसंतानदेयं कस्यापि पूर्वतः। असेतानवतो - बंधोवा
 गोत्रिणोपिवा। गौरीमहेश्वरप्रीत्येततः संतानमाधुयात्। तथा च व्यासः। कवा स्वर्षमयं मुं
 त्रं निष्कत्रयंतदद्वकं। तदनावतथा दद्यात्तावादवदिकान्वनं॥ इति मुतप्रजाया प्रथ
 मसंतानदानं तथा। वंचयिवाच नृत्तीरं यापुमांसं परं ममेत्। बालविधयमात्रोतिके
 मार्येच ब्रह्मस्तितातत्रानारीतस्योपधातायविकालंगिरिजां याजत्। एकमुक्तपरामासं
 ततोश्च छं विवाहयेत्। शम्यासमं उविधिना शक्त्यादानं कृतं वदेत्। इति बालविधयः
 राश्वत्परिणामनां तथा। अंन्यासामनयत्यवमिक्तं तीर्थं वेध्यां लजेत्। तथा शुश्रूष
 णं कार्यं गवां मासं प्रयत्नतः। पयो व्रतेन तिष्ठंत्या गुरुवंदनं नम्रमाव्रतां तेव सस्यदि
 तां दुग्धं धत्तं सितांददेत्। विप्रवर्याय विधिवत्ततः संतानमाधुयात्। पंचगव्यादि

नीचवासहस्रं जीतवायतः इति वेधः बहुरधेनुदानं ॥ तथा परापत्यान्यादेष्टि सा सं
तानं लजे चिरात् शान्तिस्तानं तथा कार्यं परित्यज्य वसरे ॥ शतं च नो जयेद्विशान्दद्या
दस्वाफलानि च ॥ चूतानां च बलिदत्ततः संतानमाप्नुयात् ॥ इति चिरापत्यहरशान्ति
स्तानां तथा ॥ पुरुषद्वेषणी नारी स्त्री प्रसूतिर्न वद्भवंतया पुरुषसूत्रैस्तु प्रज्यः सं
वसरं शिवः ॥ व्रतांते वृष संदद्यादयंगं शतवस्वकं ॥ ईदृक्पुत्रसमायुक्तं शिवसं
प्रीतिपूर्वकं ॥ नो ज्यमहाराज वणं न तसि हसामो न कं ॥ इति स्त्री प्रसूतिवदरगोमि
धुनदानं तथा ॥ व्रतदानक्रियाहीना का कवं ध्यावमाप्नुयात् ॥ प्राजापत्यष्टकं दुर्वार
द्रजायं तु कारायतानानाने ब्रह्मिण नृश्रेष्ठानुत्पीयूषाणे स्तथा ॥ वस्त्रैरातर
णैश्चैव पूजयित्वा विसर्जयत् ॥ इति काकवंध्यावदरं ॥ तथा सा चापि काकवंध्या

२१९

जर्नपातं करोतिया ॥ तथा उक्तेन्यावरयोर्देया सप्तफली स्वयं नालिकेरानि सप्तैश्च
मात्रलिगानि सप्त च ॥ दाडिमी फलसप्तानि जं बीराणं च सप्तकं ॥ सप्तोत्तरी फलान्या
हुः सप्त द्राक्षा फलानि च ॥ नारिगसप्तकं तद्दादवं सप्तफली स्मृता ॥ सुवर्ष रजत
स्यापि मुद्रिका द्वे समर्पयत् ॥ एवं रुवा प्रणम्याथ ध्यावाचिते प्रजापति ॥ प्रजाप
तिरत्र सगर्वित्वा काकवंध्या न वेदोषं विमुंचति न संशयः ॥ इति काकवंध्यावद
रसप्तफलीदानं ॥ अहं मन्या च या नारी नोगदानविवर्जिता ॥ अवमन्यते देवगु
रुः सानावद्विधवा भ्रवं ॥ तत्र सा हरिणा सार्धं तुलसी परिणययेत् ॥ त्रास्त्रोक्तविधि
ना हर्वं परिपाल्य हरिप्रियां ॥ शक्नादानादिकं दत्ततः पुत्रानवेदिहो अवारिताने
दातव्यं सहस्रं जीतबंधुनिः ॥ इति वेधः बहुरधेनुदानं ॥ तथा चाडु

बुद्धिहाऊलखीषुपरसौख्यकरीचया। अनाईवरतानित्यं नष्टसौख्यं नसालनेत
 तथातदोषनाशायस्वयंस्वावाप्रयत्नतः। प्रत्यहं वसरं यावद्धस्मात्सहजनाईनी
 हिरण्यं समन्वयं प्रातः प्रातर्यथाविधिः। अंकुमिः कङ्कालेईपिः कंठस्थे अचंद
 निः। पुष्पेर्नानाविधिः पूज्यनो जायद्विप्रदंपती। लक्ष्मीनारायणौ यद्दत्तद्वसंप्रजयेच्च
 तो। वसरं ते च तो दद्याद्दामो लक्ष्मीजनाईनो। गां वदद्यात्तथा दोष्त्री। दावो मप्रीय
 तामिति। आहारजलपानचतां ब्रूलेमुख न हृणो। प्रीयतां तो मरुदेवाविति संवत्स
 रं ददात्। एवं तत्रा तथा दवानारी। दाषेर्विमुच्यते। पति सौख्यं चासो नायं प्राप्नो
 त्येवमखंडिनं। इति विधेयं तथा चतुर्मुखसौख्यं हरलक्ष्मीनारायणदानं॥ ॥ अथ न
 स्मकरो गे। अस्नेहात्तं च साकाधं योजुहाति। ऊताशने। सविचस्मकरो गी स्यात्तत्र का

२१२

याप्रतिक्रिया। सकोधसहितं स्नेहरहितं च रुचं यत्तद्वयं ऊताशने द्विगकरं जुहो
 त्। तनजन्मां तरे च स्मकरो गकां ता न वतिनः। तत्र जाता वदसे स्वादेति सहसा ज्वा
 हुतिप्रमाणं साष्टकं ऊवा सदस्वंदिजानां घृतपायसशर्करा चित्तं नो जयेत्। तथा आ
 च्छीपाजाशीवा समिधं आज्याहुति सहस्रं जुहुयात्। कर्तव्यं होम सर्वस्वं ग्रहशं
 तिविधानतः। संपाता अंततः प्राश्य स्वाचारोगादिमुच्यते। जाता वदसेति मंत्रेण
 विशेष सहस्रसमिधोमः पूर्वोक्तः। इष्ट बंधुजनेः सार्धं चित्का सौख्यं लजेन्नरः।
 गुहं च जुहुयात्तत्र गुंडादावनिवदयेत्। गुडदानं नो जने च प्रादुश्याणी॥ इति त
 स्मकरो गतथा। अरुचिः अनिच्छा यो येन नियमेनाथ बद्ध एव विपद्यते। देविकेना
 थापे त्रेण सतस्मिन्नरुचिर्नैव तां जन्मां तारवनिष्ठः स नृसक्यति द्विशोधनं। तत्र हा

ति

हणेदीर्घवारुणो। नोडंनस्मकरोगेचपौगंडुगंडमालको। जोगलं चासिमांघेचरोमोत्या
तेउपोष्पदं। जोगलंकाष्ठजमिति। मधूकवं तथादेयंकासथासेजलोदरो। धृतोऽवंत
थादेयंछदिरागोपशंतयो। हीरंपितविनाशायदाधिकंनगदारणो। लावणं व्रणनाश
यापेष्टंदुविनाशनो। आनं च सर्वारागस्यनारानेस्मृतमेवचा। अथोदकयाधिदे
वतानि। अधिदेवतंलोदेचमहा। नैरवजचतोकांस्वेचरुपाधिनोचस्मृतोवायुश्च
सिसको। तात्रेस्मृत्यथाप्रोक्तः। पेतलेचऊजस्तथा। रोपेचपितरो। ज्ञेयाः सुवर्सेस
वीदवताः। फलेसोमेगुडेचापस्तां। बूलेचविनायकः। गंधर्वाऊसुमेचापिजोगलेमि
स्तथास्मृतः। माधेयहाप्रयनेनधृतमृत्कंजयःस्मृतः। हीरतारागणःसर्वेदधिस
प्याःप्रकीर्तिताः। पिष्टेप्रजापतिर्दावा। अनेसर्वश्चदेवताः। आर्तीयदास्यात्प्रात्रं प्राप्नु

२१४

यात्पुण्यदेशतः। नित्यंमृत्कंजयप्राप्तविधिनायत्प्रदीयते। तदेवसर्वत्रांत्यर्थंनव
तीहनसंशयः। मृत्कंजयप्राप्तविधिनामृत्कंजयंपूजयिष्येत्यर्थः। मृत्कंजयपूजावि
धिश्वारवीसुराणो। उंजूंस इतिमंत्रोयादवोयंचनचउर्जुजः। त्रिनेत्रकः। अहिमालाधारा
दावाह्मिणनउपाणिना। वामेनामृतः। ऊंडीचक्षरयन्नमृताचितां। वरदानय
पाणिश्चदिव्यानरणचूषितः। शुक्लः। सुनीलवासाश्चपन्नस्योपरिसंस्थितः। जाडी
तस्यशिराज्ञेयंजवपाश्चशिखाश्चमृता। यवोषडितिकवचं। जे। ननेचप्रकीर्तितो। जः
फडस्त्रंनवेसदा। उंकारआवाहनमंत्रः। उंकारोवेविसर्जना। अष्टशक्तयः। पंचाक्षर
संमिताः। जयाचविजयावेवअजिताचापराजिता। नद्रकालीकपालीचहेम्यामृत्कपरा
जिता। उंजूंसमंत्रप्रयोगेगणपूज्यामृत्कंजयः। शिवः। गंधादितिर्यथान्यायंयथाब्रा

X

लण्डजनां च त्र्यंजयोक्तदानेषु सर्वेषु विधिः स्मृतः ॥ सप्त व्यश्नां च मृस इति वै द
 त्तः कामाद्यं साधयेत् सदा लोहे तदामंत्रममुष्टहीउड्ढादि रापयेत् ॥ शिरो ललाट देश
 च्छिक्कामूले च गडयोः ॥ नानौ च ब्रह्मगुह्ये च एतदेगाष्टकं न्यसेत् ॥ अरत्रिहस्तमात्रं
 वा सारंतस्य प्रकीर्तितं ॥ यथेष्टया प्रयोगेण यथावत्कुर्तुमिच्छया षष्टिपलैः संघटित
 मज्ञातफालिकं न वेत् ॥ लोहं च निष्पन्नमेव तत्र आननमिश्रितं ॥ पंचात्रात्पलसंघ
 त्तं दंडं वा यस्य संज्ञकं ॥ वस्त्रैराच्छाद्य दानेन यमदंडानविद्यते ॥ तत्र मंत्रप्रयोगार्चन
 पूर्वतुलारोहणं ॥ दक्षिण पश्चिम तो द्वयारोपणं ॥ पूर्वा त्रराता यजमानो रोगी तोलयि
 वाति विधिना नरो रोगा द्विमुच्यते ॥ इति नानारोगघ्न उल्ला उरुषदानविधिः ॥ अथ सर्व २१५
 पाप रोगहरं ॥ पापकर्मसु मिश्रेषु पाप रोगानवंत्यपि ॥ दुश्चिकित्साश्च विषमाशतमा

नंददेवतः ॥ तत्राशतमानं ब्रह्मयेन सुवर्सेन विनिर्मितं ॥ तत्कांस्ये निहिपेत्यात्रेति
 लाठकसमद्वितो ॥ कांस्ये पात्रपरीमाणं ॥ पालानामष्टकं विडुः ॥ तिलानामुपरिस्थाय
 अहताशु तशालयः ॥ आवाह्यसर्वदेवेशं शुभमणिना तु मयये ॥ गंधमाल्यैः सुरत्तिभिः
 रक्तमाल्यैर्विशेषतः ॥ उपचारैः षोडशानि रचयेत् ॥ त्रुमादिजं ॥ अष्टाहार एतमेव
 एसावित्रेण तिचक्रितः ॥ यद्वासविष्टमंत्रेण लिङ्गेन प्रणिपत्य तु ॥ बालेण यततः
 पूजां ऊयजिं धाहाते ॥ शुभे ॥ अन्ये च नृपाणाः ॥ सम्यक् स्वकुंडं वा विरोधतः ॥ तस्मै ह
 ताय सन्नत्य स्वाचारायात्मन वेदिना प्राप्नुवा यो दह्यद्दधुखाः ॥ अनूदद्यात्प्रयतमान
 सः ॥ मंत्रेणानेन संकल्प पापबाधिविमुक्त्या ॥ पञ्चोक्तः पञ्चकरः ॥ सप्ताश्च रथवाह
 नः ॥ शतमाननदत्तन उष्टः सर्वजगद्गुरुः ॥ इह जन्मनियत्यापमन्यजन्मनियतं ॥

संप्रत्यया न्योरोग दुःस्वार्तिकारणं। तत्सर्वं ह्यप्यवर्कः पापे रोगाद्वितं ममादानमंत्रः।
 ततः ह्यभाप्यतं विप्रं प्रणिपत्य विसर्जयता यथा प्रसेनो न वतितथा सर्वं प्रकल्पयेत्।
 इति बौधायनोक्तं सर्वपापे रोगहरत्रा तमानदानं। अज्ञाता सर्वरोगहरं॥ अत्रुक्ता
 ये च रोगाः स्याद्देवस्तेषां शिवा हरिः। सुवर्षं प्रतिमा काया अनयोर्गदमंत्रमे। अनाया
 जं पादामथ हज्जातमंत्रा केरपि। सुवर्षं पृथ्वी शब्दा प्रतिमा सर्वकर्मसु। नद्रासनो
 पविष्टाय रोगिणे स्नानं नु तमो च वारो वाष्टकलशाः स्थाप्याः प्रतिदिनं श्रुताः। इन्द्रादिकृ
 तीनां दिग्भूतैर्दीर्घविदिह्युवा जज्ञा रुद्रस्य जापं वा रुद्रदेहादि क्रमेण वा। अथ श्रुताः
 अजंताः स्युः सितवस्त्रेण वेष्टिताः। निक्षिपेन्नवरत्नानि मृत्तिका रोचनां तथा। अथ स्नाना
 ऊजस्नानाद्वर्णीकात्संगमाद्गदात्पापं च वृक्षाः समानीय पृथगेत्युपवारिणा ते नानि

२१५

षे कंजवीत आपो हिष्ठे त्यज्जमातुहिरण्यवर्ष इति च पावमान्यस्तथैव च। अमी निमं
 त्रराजे सुअनिष्पेकः सदा न वेत्ता वेया घृहारिणं सिद्धं चर्म प्राकृतद्रुपीव के। निवेश्य वा
 सने प्रातस्त्यनिष्पेकं समाचरेत्। हयादि सर्वरोगाणां नद्रासनमिदं न वेत्ता गदस्य देव
 तानां च यद्वाणं स्त्रंडिलं पृथक्। होमो यद्वादि देवानामेकस्मिन् स्नानं नु तमो। अमे रुत्तरदि
 आगं स्त्रंडिलं कलाशे सुतां प्रावदितं तु कर्तव्यमाचार्यः श्रुतिपारगैः। ऐदिका मुष्मिकं रो
 गं हतं होमात्प्रणशयेत्। यदि न क्रियते होमादि विधिपातकस्य हि। होमादिति द्वितीयः प्रा
 तः। आगामिजन्मकोटी पुरोगोनत्यजते प्रवं। ततश्च तत होमः सरो गी विप्रं प्रसाद्य च। दद्या
 देवा हारो मंत्रमेनमुदीरयन्। देवो विश्वपती मयं दानेनाननतोषितौ। प्रहृह रहरी से गी
 पापो हं हरतां ममादानमंत्रो इति दवा। सोपहारो देवो विप्रा यमानवः। दीनां धनपणान

न्यान् नोजयेच्च ततः स्वयं पुण्यादवाचनं कृत्वा इष्ट बंधुजनैः सदा जुं जीतस्वल्पमगु
 रुहारास्य परिवर्जितं। एवं कृते नरः श्री प्रंडुष्ट रोगादिमुच्यते इति अज्ञात सर्वरोगहर X
 हरिहरसूक्तिदानं। तथा च सारया हो गौतमः। विषो बंधनरास्त्राद्ये रात्मानं यः समापये
 त्। स जन्मांतरमासाद्य अविज्ञातगदी नवेत्। अविज्ञात रोगवान्न वतीत्यर्थः। विक्रिस
 काराग संज्ञामपि कर्तुं न शक्नुवन्ति। स उज प हो मादि से उ बंधरा मध्वर दर्शनादि कया
 त्। तथा कं च। विष्णोर्नाम सहस्रं च स्तोत्रं मंत्राश्च वेजपेत्। एवमज्ञात रोगी च मुच्ये प्रा
 मेधरे हृणात्। रामेश्वरः से उ सं जोऽत्र नान्यः। श्री पूर्वत हृणादापि गौतमी स्नान तोपि च।
 इति सुक्तोत्त वेदो गीयस्य न ज्ञायते गदः। पंचाश जो जये द्वि प्रा नू ते न्यो दद्याद् दहिणो॥ २९७
 व्याधितो वो षधं दद्यात् स्वयं जुं जीतवाय्यतं॥ इति अविज्ञात रोगहरणं। तथा आमु वे

दो सर्वरोगहरं प्रोक्तं वृद्धा नं सदा नृणो। जो हस्य कनकस्यापि सर्वरोगेषु रास्य तो।
 एवं कृत्वा प्रतीकारं संप्रज्या जीष्ट देवतां अविज्ञात नृणो रोगाः प्रणश्यन्ति सुदारुणाः। इ
 तिसर्वरोगहर वृद्धो जो हहे मदानो। तथा च। ब्राह्मणे षि ह येश्वराज्ञाति स्त्री वद्वि गोर्त के।
 ब्रह्मराह सपेशा चं जन्म संप्राप्नुवन्ति तो। उमारी गामिना पापाः साधी गच्छंति ये वलात्। ब्र
 ह्मराह सपेशा नीयो नि प्राप्य पतेति तो। अता ध्यय न संपन्नश्चां डाली यो नि गच्छति। ब्रह्मरा
 ह सतां याति। द व ब्रह्म स्वहार कः। विप्र गो वृत्ति हं ता च विप्रा देश समर्पकः। अर एये निर्ह
 ले घो रे जायते ब्रह्मराह सः। इत्यादि निः कर्म नि ब्रह्मराह सो न वति। नो चेत्त समः स्या
 न्मन्यो विप्रः सो वा पि शाचः स्यात्। तथा विधु कर्म कृत्वा न वेत्। अति वृक्षा नि नूतः परानि
 ष्ट करण शक्ति नास्ति कश्चेति। तड प शांति करमा ह। श्रवण द्वादशी योगे तत्पुत्रः आह कश्च

दिविस्त्रलीषु तथा श्रद्धैः पिंड दानैश्च तर्पणैः। जप होमैश्च दानैश्च देवतार्चनं कुरुवेत्
 गयादिषु कुरुते ब्रह्मराहस्यतो गतः। गुर्वष्टमी समायोगेयः श्राद्धं कुरुते नरः। करं न कर
 काद्यैश्च पिष्टुं हि श्युर्गता। तेन मुक्ता नवं तीहये केपि विगतिर्गता। कृत्वा नीलवृषो
 अर्गं निपातं वा शुभा वहां। पिशाचवृगता नू सर्वान् मोचयत्येव नान्यथा। सहस्रं नो जयेद्वि
 प्रा नू अन्यथा दीन दुःखितान्। पिष्टुं मां कुरु ते मोहं दुर्गता नो हरियजन्। कृत्वा नारायण
 बलिं कृत्वा वा विष्णु तर्पणं। रहुः पिशाचा येन्येपि मुच्यन्ते न संशयः। एतदेवोक्तं बृहन्म
 नुना। गयायां पिंड दानेन जप होमार्चनादिभिः। ब्रह्म तर्पणतः सम्पदं जपना देवनिन्यशा।
 देवतानां च सेवामिः कन्या दानेन चैव हि। ब्रह्मराहस्यपेशा च तमुच्यते मनु रब्रवीत् २१८
 इति ब्रह्मराहस्यपिशान्वहुरं। अमुस्मा मरणे पूर्व कर्मलक्षणानि व्याघ्रादिगज नू

पाल चौर वैरि वृका दूता नृव मिहाराशस्त्राश्मविषो बंधू जलैर्मृताः। विश्विका न क व
 लचमाती सारतो मृताः। शोकिन्यादियादेर्यन्ता विद्युत्पापं दताश्च यो अमृश्यस्य च सिं
 ष्टः पतिता पत्यवर्जिताः। पंचविंशत्प्रकारे सुप्राप्नुवंत्य गति मृताः। पित्राद्याः पिंड दाना
 जसुख्यो जेप नु जस्ततः। ततो नांदी मुखा प्रोक्ता स्वायाय स्वमुखा स्वयः। द्वादशे वं पि
 टगणा स्तर्पिताः संतति प्रदाः गति दीनाः सुता दीनां संतानं नारायं त्यतः। दश व्याघ्रादि
 निहताः गर्ते निघ्नं त्यमीत्रमात्मा १० द्वादशस्त्रादि निहता आवर्ष प्रतिवालकं ॥ १२ विषा
 दि निहता घ्नंति दश सुदा दश स्वपि। वर्षे सुबालकं कुरुरे न पत्या न पत्यतां। अथा व्या
 घ्र एह न्ये ते जंठः कुमारी गमने न चा विषदाश्चैव सप्ये गजेन नृप दुष्ट कृत्वा राह
 राज कुमार घ्न्यौरेण पशु हंसकः। वेरिण मित्र ने दी च ब कृत्ति वृक्षेण उ। गुरुवाती
 अष्टशल्या मृता ये च शोच संस्कारं वज्रिताः। श्वको दृक् मिष्ट हो च दृग्गिति शक्यता हताः ॥ ३० ॥

चरायायां मसरी शौचवर्जितः। द्रोही संस्काररहितः शुनानि हे पहारकः। तथा मृये
 त ऊगतिः शूकरेण विपासिकः। रुमितिः रुतनाडी चक्रमेण वनं ततः। शृंगिणा शं
 कर द्रोही राकटेन च सूचकः। सूचकः पिशुनः। नृशुणामेदिनी हतविद्धिना यद्गदनि
 त्तत्। दारुणदहिणा चोरः। रास्त्रेण श्रुतिनिदकः। अश्मना विप्रनिहत्तत्। विष्णुण ऊमति
 प्रदः। उद्धनेन हिस्त्रसु सेतुनेदी जलेन वा गोश्रास इत्तेश्च चकवालनद्विजा नृक विप
 त्। अमरेण राजपत्नी ह्यतीसारण निःक्रियः। शाकिन्याद्ये प्रियं तत्तदसदृशकार्य
 कारणः। अनधमये धीयानामृयं ते विद्युताथवा। अमृश्यम्परीसंगी च न्रान्ति तत्
 दुष्टशास्त्रं तत्पतितो पत्युर्विक्रान्तान् पात्या द्विजरत्नं हत्वा। अथ तेषां क्रामणेव प्राय २१
 श्रितं विधीयते। कारयेनिष्कमात्रं उरुषं प्रेत रूपिणं। च उरुजं दंडं हस्ते महिषासन

संस्तितां पिष्टैः रुक्मति लैः कुर्यात्पिंडं प्रसूतप्रमाणतः। मध्याज्यशर्करा युक्तं स्वर्णं
 १८ न संयुतां। अकालमूलं कलशं पंचपध्वसं युतां। रुक्मवस्त्रसमाकुतं सार्वेण धि
 रि समन्वितं। तस्योपतिन्यसे देशपात्रं धान्यैः फलैर्युतं। सप्तधा त्रैचकलशे तत्र तं पुरु
 षं न्यसेत्। ऊनोपरि च विन्यस्य पूजयेत्। तस्मिन् रूपिणं। कुर्यात्पुरुषसूक्तेन प्रत्युचं प्रेत
 तर्पणं। षडंगं अजपेद्गुह्यं कलशे तत्र वेदवित्। यमसूक्तेन ऊर्वा तज्जपत्तु चार्चनं
 दिक्। गायत्र्या चैव कर्त्तव्या जपस्त्रात्मविशुद्धये। ग्रहशान्तिकर्त्तव्यं च दशं शंजु कुर्यात्ति
 लैः। अज्ञातनाम गोत्रेण प्रेताय सतिलोदकं। प्रदद्यात्पितृतीर्थेन पिंडं च सुदीरयन्।
 द्रुमे तिलमयं पिंडं मधुसर्पि समन्वितं। दद्यात्तस्मै प्रेताय यः पीडं कुरुते मम। एकपिंड
 तिलमयदानं मे कः। स जलान् रुक्मकलशान् तिलपायसं युतान् द्वादश प्रेतसु दिश्य

दद्यादेकं च विष्णवे ततो जिषि च दत्ताचार्यो देवपती कलशो दत्तः शुचिरक्तांबरधरो मेवैव
 रुण देवतो यजमानस्ततो दद्यात् आचार्या याचदक्षिणां ततो नारायणबलिः कर्तव्यः
 शास्त्रनिश्चयात् एष साधरणविधिरगतीनामुदाहृतः विशेषास्तु पुनर्कथायाः प्रादि
 निहितेषु पितृव्याघ्रेण निहते प्रेते परैकनां विवाहयेतां सर्पदंष्ट्रे नागबलिदेयं सप
 स्तुकां च नः च उर्निष्क मितं देमंगजं दद्याज्जाह तोराज्ञा विनिहते दद्यात् पुनर्पुनर्दिरण्म
 यां चोत्तराणि निहते धनुर्वेदिणिहते वृषां वृकेण निहते दद्यात् यथाशक्त्वाय कोचने
 शय्यामृते प्रदातव्या शय्याहली समन्विता निष्कमात्रशुवर्षस्याविष्णुना समधिष्ठिता
 शोचहीने मृते दद्यात् विनिष्कं शुवर्षजं हरिं संस्कारहीने च मृते ऊमारं वापवीताय त्वा
 निःकत्रयस्वर्षमितं दद्यादश्वं दद्यादतो शुना हतो ह्यनृपालं स्थापाय निजशक्तितां शक

ब्राह्म
 एस्पृक्
 न्यावि
 वावाह
 यत्र

२२०

प्रपादा
 न

रेण हते दद्यात् मदिपं दक्षिणा चितो अमिनिश्च हते दद्यात् गोधूमानूपे च खारिकाः वृ
 हं वृहहात दद्यात् सोवर्षं रत्नसंयुतं शृंगिण निहते दद्यात् वृषं नैवस्त्रसंयुतं शकटे
 न हात दद्यात् रथं सोपस्क रंश्च नो नृगुपाते मृता चैव प्रदद्याद् दान्यपर्वतं अग्निना निह
 ते कार्यं मुदेषा नं च शक्तितां दारुण निहते चैव कर्तव्या सैदने सना शास्त्रेण निहते
 दद्यात् मदिपं दक्षिणा चितो अश्मना निहते दद्यात् सवस्त्राणां पयस्विनीं विधेण च
 मृते दद्यात् मदिनीं देमनिर्मितां उद्धंधनमृते दद्यात् कपिकनकनिर्मितां मृते जलेन
 वरुणं दद्यात् स्वर्षं विनिष्कं विश्विका मृते तद्वत् नोजयेच्च शतं द्विजान् तिलधेनुप्र
 दातव्यं कंठेन वृकजे मृते अपस्मारमृते कार्यं अहृत्तु व्रतं तथा अतीप्सारमृते ल
 हंगायत्र्याः प्रयतो जापतां शाकिन्यादियद्वयस्तो जापद्वययोचितं विद्युत्या तेन च मृ

ब्राह्म
 स्पृक्
 न्यावि

देव

तेविद्यादानं समाचरेत्। अस्य च मृते कार्यं विदपाराय एतथा। सचास्त्रं पुस्तकं दद्यात्। तत्र
स्पर्शनाच्यते। पतिते च मृते कुर्यात्। प्राजापत्यानिमोडशा मृते चापत्यं रहितं कुर्यात्। न वति
चारत्। एवं कृते विधने उ विदध्या हर्षादहिकां। ततश्चेत निर्धुक्तिः पितरस्तर्पितास्तथा। द
द्युः प्रत्रांश्चापोत्रांश्च आसुरारोग्यं संपदः। इति दुर्गमं रणे हर्षकर्म प्रायश्चित्तायोः कथनं। एते
पुत्रकर्मणं विवेकप्रतीकारेषु कर्मविधने वक्रपाद वक्रपाणिकाणां हांधवपवत्
पंजवक्रपाणि च दं उरवादीनां विपाकदानकरणे कर्मोतरे धनुसंधननिमित्तः
मिद्धिः। न विदिका तथैव गुल्मकाशश्चास्मातीसारप्रमेहहयकृष्टवमाग्निमांद्यक्षर
जादीनां प्रतीकारदानादेहिका मिद्धिः। परत्रापि चानुसंधननिवृत्तिरित्यवधेयं विचर
णैः। अथ च प्रतनामहासूतनाखतीपिटकवायसमहाजिह्वादिग्रहपीडायां शान्तिविधे

२२९

नात्कथं तो यथा। तत्र सर्वं सदा दुःखो देहितमनसः शान्तिः। परकार्यं परस्त्वं च विनाशय
तियः। पुरा सर्वदा दुःखनिलयः सो द्वे गवडलोचने तातत्रा पूर्वंचांद्रायणद्वयं कुर्यात्। उ
डुत्यं जाते वेदसमिति मृत्तेनामसहस्रं च ऊपेत्। अच्युतानंतगे विदनामो चारणनेष
जातान् रयंति सकलारोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहं। शुद्धिवचनात् उरुषमृत्तेनाष्टोत्त
रसहस्रं जुडयात्। तिलानुगे मिथुनं च दद्यादिति॥ इति दुःखितमनसः शान्तिः। अथ दे
शान्तरगातानि केशादरो। ह्युत्पिपासा उरं शान्तं नयनी तंगदा उरं। अरहनाश्रितं चापि
चावले शार्दिता धनि। योनिर्दयः प्राणिगणे परो न वति मानवः। सदृशो तरमासाद्य बड
केशादिता चावत्। यथावत नेन पार्ष्णं नयोत्पादकः स्यात्। अशुक्लधनं शुपजीवा
सधनवति महज्जालजातापि दशान्तरगतो धतिकेशी न वति। सकृच्छान्तिं कृत्वा चांश

३५

यणनिकृयात् श्रीमूक्तेन वा हतिनिष्ठा शेषतरसदसं व्रीदिधाना मधुष्टता कां जु ऊया
तागणेशगयया वाष्टशतं सशर्करं जु ऊयात् रात्पाविप्रं अदी नडः खिनोश्च नो जये
तागणेश पूजां च ऊयात् हिरण्यं दद्यात् इति सप्तशती स्तोत्रं च जपेत् इति देशांतराति
केशहर शांतिः अथ ग्रहपीडायां प्रबुडं ग्रहो यः पुरा लुपिः स नू देवाग्नि गुरु गोविप्रा नू
स्पृशति तं प्रबुडो नाम ग्रहः संगृह्णाति तेना कांतस्तद्गुण देवमूर्ति गतिर्दरी नावति
सतत्र प्रतीका राय लब्धं चां द्राय एं ऊयात् वात आवा उ नेष जमिति जपेत् वास्व गो हिर
ण्य च मिला ध्यादि दाना निव दद्यात् बलि मंत्रश्च पूर्ववत् श्रीतो स्म हार विधन वत्
ईश्वर लये कार्यः अवधूत मे कं नो जयेत् इति प्रबुडं ग्रहा को ते मूर्छा हिर शांतिगा अथ २२२
काला यन क ग्रहो दुःस्थाना स्थित मूयादि ग्रहे यो ग्रह यजन म ऊर्व न विजानाति तं का
ति

पि

लनाय को नाम ग्रहः समा नाम यति तेना क म्भ मा ए स्त स्मा ह्णा देव मु ऊर्मु ऊरा स्ये शु शु
भ्य मा ए हरी च वति तत्र क्रिया वा न्नि म ध्म के न या जिय तरु वा ल प ध्वा व न जा त वे द से
व्याष्टा तर स द सं जु ऊया त् त्रि म ध्मा म धुष्ट त दु ग्धं प्रा जा प त्यं स त्र च्चार त् हिर ण्य ब लि न
द द्या त् त च्च रि ला जा ति ल क ल्म म ध्म ज्य रु धि र गं ध पु ष्पे श्च उ ष्प थो त त्र मं त्रः प्र गृ ह्णा
म ब लि न मं काल ना य म हा ग्र हा आ उ र स्य सु खं सि धिं प्र य छ वं म हा ब ला मं त्रः देशां
तरा ध ग नो ज न दानं च इति काल ना य क ग्र हे मुख शो ष हार शांति अथ पितृ क ग्र हो यः
परस्य मनस्वापे करोति प्रतारणे नव्य वहरति तं पितृ को नाम ग्रहः संगृह्णाति स तेन
कांतस्तद्गुण देव प्रा ण सं दे रु कर व्या धि ना नि चू तो द रि द्रश्च न व ति त त्र चां द्रा य एं ऊ या
त् श्रीमूक्तेन वरुष्टता न्मां जु ऊयात् हारार्कं च बलि दद्यात् स्वयं रात्रौ च उ ष्प थो म ह

तेनेवमंत्रेणपिटकयदसंज्ञया। इतिपिटकयदुज्जितप्राणसंशयकरव्याधिशोतिना।
 अथकालयदे। अथहालितपादेनावुक्तुपांकेपात्रुक्तुयस्तंकालनामग्रहःसंगृह्य
 तितेनाक्रांतमात्रांतर्हीपीतचहुर्विष्णुत्रेणहरिद्रावर्षवान्नवति। सोत्ररूपत्रयैक
 र्यात्स्वस्त्राद्येश्वसमर्चायत्ताउपयुक्तार्यवलिस्मंपायसलाजावस्त्रगंधपुष्पधूपेज्ज
 लाशयसमीपमंत्रेणपूर्ववक्षलिदद्यात्। पूर्वप्राजापत्यमानरेताकमथनेनतन्नि
 मितंतर्प्यायत्। इतिकालयदक्रांतस्यांतर्हीपीतनेत्रविष्णुत्रदोषशोतिः। एवमाप
 वयदस्यपीतचहोरत्तर्हीवतःशोतिः। प्रावीक्तविधिनायतः। संशोध्यपात्रेहवा
 न्नविशेषास्वयमात्मनाचोजनातृतंआपस्तंबोनामग्रहो गृह्णाति। सतक्षणकृदयोद
 रशोषीनवति। तत्रचांशायणंऊर्यात्। पूर्ववक्षलिदानंन। इत्यापस्तंबे। एवंमहाद्वय

हो। रजकचर्मकारादियोपितांगमनेचृणमहाद्वयलो गृह्णाति। अंगेअत्यंतदाहज्या
 क्तंकिशलयिरामस्यजुज्यान्नरः। जातवेदसइतिमंत्रेणअष्टोत्तरसहस्रकं। सहस्र
 नामस्तोत्रंउपदिष्टोः समाहितः। राक्तास्वर्सीदिजदद्याद्वलिनिशिचउष्पथो। तिलपिष्ट
 तथानंचविविधगंधदीपकं। अजाकधिरसंयुक्तंउष्पधूपसमचितं। प्रतिगृह्णीतेति
 पूर्वोक्तेनमात्रेणवेदिनां चोजनंदद्यात्। ततो रोगात्प्रमुच्यते। इतिमहाद्वयलो। अथउ
 त्रगृहो। अनिवेद्यसुरामांसंअन्नहंनहायत्रयः। पुत्रयदःसंप्रगृह्णाति। कटिशोषीनवे
 तनः। अष्टोत्तरसहस्रंउगायत्र्याजुज्याहृतं। गायत्रीदशसाहस्रीउपेदद्याच्चक्रांननं।
 बलिंचपूर्ववक्त्यात्पूर्वमंत्रेणयन्नतः। राक्ताचतर्पयेदिप्रानृततो दोषात्प्रमुच्यते। इ
 तिउत्रकयदे। अथलोकायनियदे। देवालयंशिलावृहमारुह्यमलमृत्तत्तलोकायति

कनासासयदेणेकुडुगुह्यतोतेनगृहीतमात्रेवमनपित्तोदेकीजपाप्रप्यवदक्तचु
 म्रत्रपुरीषोत्तवतिआस्योदाहचवणीचवति।तत्रउपवासत्रयेक्यार्ताउद्यन्तुचंत्रा
 तंजापत्।हिरण्यंजलंदद्यात्पिण्याकपायसजलगुडादिधूपदीपाद्यादनमं
 कुडुप्याथबलिनिष्ठापतामध्याक्रमधरात्रेवा।तत्रमंत्रः।प्रगृहीध्रुवलिचमेजोकायाति
 महायदाश्रुतरस्यसुखंमिद्विप्रयुक्तंमहाबलाइतिरुवानरःसम्यक्प्रदद्याद्भूमि
 जनानानावर्षजनोभ्रवंततोदोषाद्विमुच्यते।इतिलोकायतियहोततःशिवपादयंदे
 गुरुनूदेवांश्चपित्तरोयोस्रवज्ञायआत्मानंअधिकंपश्यति।तंशिवपादोनामग्रहःसं
 गृह्णाति।तेनाक्रांतःसहस्रीकरपाददाहीनवति।तत्रचांशयणंकुर्यात्।बलिवस्त्रान् २२४
 गंधधूपदीपाज्जापिष्ठतिजसक्तवंशत्यादिनिर्मागद्वियसंगमेमंत्रेणबलिदद्यात्।

मंत्रः।पूर्वोक्तएवस्यान्निवपादिसंज्ञया॥इतिशिवपादोष्ठदस्तपाददाहकुरोति॥
 अथाकपिलयहोयःपुनर्देवालयेनदीतीरेष्टहमूलेचवरेष्कुरोतिष्ठीवतिवामज
 मूलत्रकरोतिवा।तंकपिलोनामग्रहःसंगृह्णाति।तनक्रांतस्तोदेवजवरशूलीहारीच
 सर्वेगदादीपीतनयश्चनवति।तत्रविरात्रापवासंवासोमारुद्रावाजपेत्।हिरण्यं
 दद्यात्।निशिचत्रप्यथेवलिचदद्यात्।पिष्टंजाजपिण्याकरुधिरतिलधजागंधध
 ण्यः।पूर्वमंत्रणदद्यात्।आह्णत्रयंनोजयेत्।इतिकपिलयहोष्ठजवरशूलकर
 सर्वेगदादीपीतनयनहोषहोमं।अथहारायहोमूर्यचं।परागेचयोपि।संनोगि
 नेयदेकरायहोमंप्रगृह्णाति।तनगृहीतमात्रकंपीरुशोगजदकंठोवामशूलीवि
 वर्षःपीतनयनश्चनवति।क्रमेणरुचिमानपिचवति।तत्रपिपीलिकामध्यवांशयण

ऊर्यात्पुरुषसूक्तं रुद्रसूक्तं अग्निरस्मिन् वृचं जपेतामांसमुक्तपोलिका गंधपुष्पधूपैर्दध्यो
 हनादिभिरन्य च निवेद्यंद वाहिरण्यं दद्यात् अत्र उक्तलिकां नृउष्पथे निहिपेत् ॥ इति
 रुद्राय रुद्रकंपकाश्यागजदं वंश्चासश्चनविवर्णातिपीतनयनदोषहरं अथ ऊर्ध्वक
 शयुहोकारणमंतरेण न्यस्तापहारिणं परदोषमविज्ञाय दंडपातिनं ऊर्ध्वक्रोशनाम
 यदोष्टकानि ततस्तस्यांगुष्ठाद्यजायंता तत्र रुद्रचंद्राय एं ऊर्यात् पुरुषसूक्तं वा ते रो
 द्रसूक्तं न्याहति निश्चयं ऊर्यात् वाहिरण्यं दद्यात् बलिचपाय सकंदलाजाष्टपुष्प
 धूपदीपवस्त्रगंधहतादितां मपात्र एकं नैष्ठ्यं च उष्पथे पूर्वमंत्रेण ऊर्यात् इति
 ऊर्ध्वकिशायुहं सर्वो गस्यो देषु प्रतीकारः अथ विवृताहयुहो वसश्चिमाचारहीनं विवृ
 ताहो यदोनामष्टकानि तेन कांतो हस्तपादतलेषु स्फोटवाञ्छवति विश्वीहरी बधिर

२२५

अत्र वति तत्र चंद्राय एं चरेत् पुरुषसूक्तेनाम पद्मवेरष्टोत्तरसहस्रं जुहुयात् ॥
 सहस्रनामां श्रीविष्णोर्जापत्तुष्टतदधिपायसदीरपक्वपिष्टधजाहिरण्यवस्त्रतां म
 पात्र उष्पथं गंधादिहस्तैकं नैष्ठ्यं च उष्पथे पूर्वमंत्रेण बलिदद्यात् इति विवृताहयुहो
 स्तपादतले स्फोटकारवाधिर्यचा अथ नवग्रहा समितपस्विगुरुस्वामी संबन्धिगामि
 नं नवग्रहोनाम संष्टकानि तस्य मेदुहाहो स्फोटश्च न वंति आभ्यानाञ्च नयनरोगा वा
 तत्र सतत रुद्रद्वयं ऊर्यात् प्राजापत्यमपि रुद्राति रुद्रचंद्राय एं समस्तं वस्त्रं वा व्यास
 नपि धिनादोऽं धुं च दद्यात् निष्कदादशकं वा कूष्मांडहोमः पुरुषसूक्तं जप्य च
 केंचत्सर्वं वार्त्तनशक्त्वा बाल एतो जने च दद्यात् तथा वा बलिहस्तैकं नैष्ठ्यं व
 स्त्रेण वेष्टु यन्नतः ॥ नानैः पशुपिता नैच पताकाधजसंभुताः पुष्पधूपादिभिः पूज

यिवाच उच्यते मंत्रेण नेन दद्यात् प्रगृणीष्व बलिचे मंनवयद् महाबला आउरस्य
 सुखं सिद्धिप्रयत्नं प्रसीद मे ॥ बलिदान मंत्रः अथ वायस याहादव हि जा जहे त
 हा गवलीकादिषु विष्टामो च कं वायसो नाम ग्रहः संगृह्णाति तेना क्रांत आध्मनी करी
 अरुतिमान्यादिहाही च नवति तत्र पूर्वं तदुमान्तरा व्याकृति निराज्येन जुहुयात्
 हिरण्यं च दद्यात् तत्तस्मात्पीताद्यनेकवर्णान् उक्तदीपादिभिः सह प्रदोषोपकं च उ
 च्यते पूर्वमंत्रेण बलिदद्यात् इति वायस याहादव आध्मान अरुतिपादस्योदोष
 रां अथ महाजिक्रये ॥ सुशलो लूखल उल्लुक् सन्मा र्ज न्या सुध उडुं बरादीनामुपरि उ
 परिउपवशनात्पादाराहणञ्च महाजिक्रो नाम ग्रहः संगृह्णाति तेन क्रांतमात्रः श्यामी २२९
 शोषी गजदवाङ्जिक्रायणी व्रणी कं पी च नवति विरात्रे उपवासं कुर्यात् व्याकृति निरा

ज्येन जुहुयात् उडुत्वं गायत्री च उपेक्ष्य अन्नं च दद्यात् बलिच पक्वा पक्वमस्य मांसं सु
 रारधिरस्य पशाकान् गंधादिभिश्च उच्यते पूर्वमंत्रेण बलिदद्यात् मध्यमे मध्यरात्रे
 वा कन्यकात्रयं नोजयेत् इति जिक्रामल ग्रहो च आस्य शोषश्चास्य गजहाघतिदाहहरं
 अथ हेनपाल याहादिहाया अतिदवानां हेनपालः प्रपीडयेत् तान् क्रांतमात्रो सुखशो
 षी जिक्राव्रणी च नवति ततस्तद्दवतानां प्राश्नं पूर्वसंस्थाप्य पूजां च मंत्रेण कुर्यात् पूर्व
 मंत्रेण बलिदद्यात् अवधूतयोगिनां नोजनं चा इति हेनपाल यहा च सुखशोष जिक्रा
 व्रपादोषहरं ॥ अथ हस्तपादग्रहो वस्त्रधन्यादीनामुचितमूल्यादशीव कं वंगृह्णतो ह
 स्तपादग्रहः संक्रामति तेन क्रांतमात्रो हस्तपादस्तं नीव कुर्यात् कटि व्याधिमान् हरिश्वा
 र्जनय नश्च नवति सतत्र विरात्रमुपवसति व्याकृति निराज्येन जुहुयात् कृतवत हिरण्यं

दद्यात् अन्नपिष्टहीरगंधादिति च उष्णथे उष्णकाले बलिदद्यात् प्रष्टुक्लीघबलिने
 मंदस्त्रपादयहप्रतो आउरस्यसुखंसिद्धिप्रयत्नं महाबला इति हस्तपादयहोष्ठनुजा
 क्रिस्तं न कंठकटिग्रीपीतनयनदोषहरं वल्मीकव्याधिहरं च अथ कर्षयह परनिदा
 पेशून्यश्रवणद्वारवर्णचकर्षयहोष्णकाले तेनाक्रंत कर्षयही नवति त्रशश्रततः सुरा
 मासान्नतिलपिष्टलाजाकंदसूजफलपुष्पादिनिश्चउष्णथे उष्णकाले बलिदद्यात् प्रष्टु
 क्लीघबलित्वमं कर्षरिष्टमहायहा आउरस्यसुखंसिद्धिप्रयत्नं महाबला इति कर्षय
 हजातकर्षपीडाशूलरोगाणां अथावेतालयाह बंधुषुदापणसंपादयति उपकर्तु
 पकरोति यस्तं अवतालोनामग्रहः संक्रामति तेनाक्रंत माश्वासीकासीजलान्नमग्रहमानः
 सर्वांगरोगीष्टतकल्पश्च नवति तत्र रुद्रत्रयं कर्त्तव्यं श्रीविष्णोः सहस्रकलशानिष्कथा

२२९

कूष्मांडैः कूष्मांडमंत्रैश्च कूष्मांडकयानश्चित्रसूक्तं जपेत् बलिन अन्नदधिसक्तुचूर्सरुधि
 रहीरह्रपवस्त्रगंधादितिः हिरण्यजलहर्षकं ते निशि च उष्णथे बलिदद्यात् पूर्व
 मात्रेण इत्यवतारयहजनि तश्चासकासजलान्नदोषमृतकल्पे अथ स्कंदग्रहो बाल
 ग्रहसंचारे उच्छिष्टं बालमादाय श्वयसुच्छिष्टे वा अग्निं स्पृशति यः स्कंदग्रहसंक्रमते
 तेनाक्रंत मात्रस्य करपादास्येषु वायुर्बलवानाक्रमति उक्तं च महानारतो स्पृशंतं व
 क्रिमुच्छिष्टं बालमादाय मानवोऽसंयगृह्णाति ग्रहस्तं वेस्कंदो नाम महाबला तस्य पादस्य
 हस्तेषु विकारो वायुजो न वेदिति वचनात् तत्र सक्तुदधिहीरसुक्लशर्करा नष्टपतिलपि
 ष्टमुजराजमाषनिष्पावकमयधुमांससुराहर्षकं न कांस्यपात्रवस्त्रसुगंधं संवेष्ट
 नादि रक्तसूत्रकर्कट रक्तमाल्यो वरादिनिर्मन्त्रेण बलिदद्यात् प्रष्टुक्लीघबलिने मे

स्कंदग्रहसुप्रजितं। आठरस्यसुखं सिद्धिप्रयत्नं महाबलात् तथा निप्रतिष्ठाप्य स्वाहा
 त्तिकां स्वस्वाहेति मंत्रां ह्रीं रघु तमर्षिपान् जुहुयात्। इति एवमात्रपुष्पापकाप
 कमस्य तथा मांसदधिपिष्टतिलपिष्टरुधिरदिरण्यरक्तचंदनवस्त्रगंधपुष्पादितृप्त
 मूले प्रदोष समये बलिंदद्यात्। पूर्वमंत्रेण दद्यात्। इति स्कंदग्रहोत्पादितकरपादा
 स्य वायुविकारहरं। तथा च उच्छिष्टं बालमादाय शयानं व्रतं नेगिनं। तं गृह्णाति ग्रह
 स्कंद आभ्यानीक्षरवानूतवति। आसवानूरक्तनयनो बकुलमूत्रपुत्रीष्वानूपाश्वयोः प
 रितापात्तत्रुविः स बलिं हरेत्। तत्रादिरण्यपायसं वस्त्ररक्तचंदनमकुचिनामण
 ऊर्जटमोमेषफलैर्मूलेर्वटस्य च। वटमूले मध्यरात्रौ पूर्वमंत्रेण निक्षिपेत्। इति स्कंद २२८
 ग्रहात्तस्य आभ्यानद्वारा। अथ मेषग्रहे बालमादाय आस्थानेन सनसहनरोदनादीनि

निनिर्जने वनो वृह मूले देवा लये जलाशये वा त्रसनुरोदनादीनि निद्रां वा ऊर्वतं मेषा
 नामग्रहो गृह्णाति। स सर्वंगिषु वायुः प्रकोपवान् बलद्वारी। अनिमिषनेन ऊर्जटदृष्टिः। प
 निलास्यो वामहस्तपादकंपनाद्यस्य नवति। तडुपशोतायादिरण्यश्चेतवस्त्रपायस
 मकुलानां पुष्पगंधादिपुष्पं चेतवानि शीथेशस्त्रपाणिः प्रगृह्णीष्येति पूर्वमंत्रमुच्चर
 नूबलिंदद्यात्। उच्छिष्टं यामनिर्गमेवात् सर्वं बलणो गृह्णीयात्। इति मेषग्रहे सर्वंगिषु
 युविकाराष्ट्रं एकादशे कनेन नीलनपे निलोर्दृष्टिस्तद्विषं पदोषेषु। अथ शिशुग्र
 होदवब्रालुणगे युवनायद्यवज्ञकारिणं शिशुग्रहः संक्रमात्। तदा क्षरात्तिवारास्य शोष
 हस्तपादकंपनादिदापी नवति। तच्छंतेये घृतलाजामांस ऊर्जटमेषरक्तचंदनदिरण्य
 पुष्पं नादिनिर्वटमूले पूर्वमंत्रेण बलिंदद्यात्। इति शिशुग्रहे क्षरात्तिवारास्य शो

प्रहस्तादिकं परं अथ महाप्रतनाय हो अदंशा तदंडयं तं च दंड्या नो वायु दंडं उक्तं स्वेरं
 नृपं वा सविवंशकृते प्रतनाय हो तं नृपादिकं महत्पुत्रं तद्या पारपरनरं युक्त्या युक्त
 समीह्य वदरं तं महाप्रतनाय हो संक्रमते ततो निचारी च वति तत्र हरिश्च न तिल
 पिष्टदध्मे दनगंध पुष्प हिरण्य प्रसक्तं नादि स्तडा गोपकं व बलिना दध्मे त्वा प्रदोषेते
 नमंत्रेण नीलं वरधरादे विप्रतान विहता नाना शिशुं विकारान्मुंचे मंत्रकृती अवलिशु
 नो ततः कथा त्रय नो ज नंद द्यात् इति महाप्रतनाय हो यामतिचार दोषो अथारवती
 य हो संध्यकाले मुक्त शिरा उच्छिष्ट शयनं ततारवती य हो मंत्रमते तदेवा स्य शोपी दा
 दी कं पीतल वस्त्रं च वति ततो घृत लाजा पायस ऊर्जटा मण्डप रत्न चंदन रक्त वस्त्र हि
 रण्य गंध पुष्प प्रसक्तं नादि वट शमी मूलेने नमंत्रेण बलि दद्यात् विनां वरधरा द

२२५

विवित्रमाल्यानुलेपनि शिशुं विकारान्मुंचे मंत्रकृती अवलिशु नो कथा त्रय नो ज नं
 रवती य हो अथारवती य हो संध्यकाले मुक्त शिरा उच्छिष्ट शयनं ततारवती य हो मंत्रमते तदेवा स्य शोपी दा
 सौदाहा पित्र्यादीनां श्राद्धानि न करोति तं ऊर्ध्वं प्रतनाय हो यो न याधो ना
 श्री दिवानि श्रोत्रं विन द्री च न वति तत्र मां सान्तरुधिर वस्त्र पगंध हिरण्य प्रसक्तं
 नादि महा वृक्ष मूले प्रदोषेने नमंत्रेण बलि दद्यात् वमूर्ध्वं प्रतान देवि प्रगुणी अव
 लिवि मं शिशुं विकारान्मुंचा श्च मुचगे नक्त दर्शनात् तत्र ऊमा री नो जायतां कुंकुं दद्या
 ता पक्व फलं च इत्युर्ध्वं प्रतनाय हो अहिरोग हार का स रात्रा वनि प्रवायो अथ श ऊ नि
 य हो उच्छिष्ट नो ज नो दवा लये मल मूत्रो मग कारिणं शिशुं श ऊ निः संक्रमते तदा दि
 सुखे कंठे पा नू च वणी च वति हारी अति सारी लक्ष्मी शिर रो दी च न वति तत्र हरिश्च न

दे

तिलपिष्टृतचंदनसुरालाजाहिरण्यप्रसूनं तपक्कमांसगंधादिनिर्घां गोक्षेवानेन
 मंत्रेण बलिदद्यात् प्रष्टुक्लीषबलिविंशं राऊनेवं महायदा शिशुं विकाराभुं च मंत्रं सर्वादि
 ष्टं विनाशाय इति शक्रनिर्याहा मुखकंठपात्राणां द्वाविचार बज्ररोदनादिषु अथ म
 हारेव तीयदे। ऊटं बार्थेयेति राक् एधर्मकर्मणि बालात् स्त्रीधानपि नोगिनीरवती मस्त
 ग्रहः संक्रमात् तस्य बालाविष्णुत्रवलिप्ता हरिद्रांगवर्णास्फोटवंतश्च नवंति। तदुपरां
 तयेष्टवेत्ति मंत्रेण पूर्वोक्तं बलिदद्यात् पूर्वोक्तं रेव तीयदे विकारोक्तं॥ इति द्वितीयारव
 त्यां विष्णुत्रलिप्तपीतवर्णास्फोटादिदोषे। अथ शुष्कारवत्यां चामोपति तं कर्दिने रुदं तं
 बालं सायं मध्यमे वा शुष्करेव तीयदेः संक्रमात् ततः श्लीहरीकृतशोष्णी अजीर्णनश्च २३०
 नवति। सतत्र मुजा नश्चेतवस्त्रैश्च गंधपुष्पसुरासमं शुष्कां प्रमूले मंत्रेण बलिदद्या

त्रिशागमोकरालवदने देविघोरे गुरु बलिविंशं बालकस्य मुखं सिद्धिप्रयत्नं च महा
 बलोपानीयं पायसं चंदद्याद्विप्रेषु वेततः इति शुष्करेव तीयदे। शूलहाररुहोषा
 जीर्णेषु तृष्णासूतनायाह। लुक्ता प्रहालितपाणिपादः शय्याय नादीनि नां जानियः सृ
 श्रुति। तं हस्तपूतनायदेः संक्रमात् ततोर्बुदीदहकं पीरुद न निशिविनिद्रादिवास्वापी
 नवति। तत्र तिलपिष्टा नदधि लाजाहिरण्यप्रसूनं नादिवस्त्रगंधपुष्पधूपदीपप्रवृ
 त्ति। कोऽस्थाने प्रदोषे बलिदद्यात् नीलांबरधारतल्लेपतानविहृताननि। शिशुं विका
 राभुं वा शुं प्रष्टुक्लीषबलिविंशं॥ इति तृष्णासूतनायदे। अर्बुदे देहकं पतिद्राविरक्ति
 दोषेषु। अथ बालरक्षाप्रसंगेन बाणगर्तिण्या रोगे प्राप्ता वप्रतिपालनाख्यमासविशेषे
 बलिविशेषोत्तिधीयात्। तद्यथा श्वेतवस्त्रेण पायसपुष्टतचंदनैर्वाहिरण्यजलप्रणयै

नादिनिर्गोदोदस्थानेप्रथममासगर्तिणीगर्तद्विशेनबलिप्रजापतयेदद्यात्तत्रमे
 त्रः। एह्येदिबगवनब्रह्मप्रजाकर्तःप्रजापाताप्रशक्तीश्वबलिंविमंसापत्यांरुद्रगर्ति
 णी॥ इतितद्व्यायसदधन्नजाजातिलपिष्टवस्त्रद्विरण्यजलपुष्पंनगंधपुष्पादि
 निरश्चित्यां पूर्वस्थानद्वितीयमासिगर्तिणीगर्तमुद्दिश्यबलिंदद्यात्। आगच्छेतां
 मरुताणो देवावेधा विहासिनो। प्रशस्यबलिनेमंउपरिपाल्यादिगर्तिणी॥ इतितद्व
 द्रजात्रजाजाश्वेतवस्त्रद्विरण्यजगंधादितिः पूर्वस्थानेएकादशरुद्रेत्यः तृतीयेमा
 सगर्तिणीगर्तद्विशेनबलिंदद्यात्। रुद्रास्त्वेकादशाः प्रोक्ताः प्रशक्तीश्वबलिंविमंसाप्या
 न्प्रसाद्यावेहंनित्यंरहंउगर्तिणी॥ इतिरक्तानध्वजगंधपुष्पवस्त्रद्विरण्यतिलपिष्ट
 लाजादिनिष्ठृतीयमासगर्तिणीगर्तमुद्दिश्यपूर्वस्थानेबलिंदद्यात्। आदित्याद्यादश

२३१

शेषाः प्रशक्तीश्वबलिंविमंसाप्यान्प्रसाद्यावेहमिमंरहंउगर्तिणी॥ इतितद्व्याका
 न्वमं सञ्चागस्यरक्तानद्राहाफलमाधीपेष्टीसुराशर्करामधुकमकुतिलपिष्टपु
 लाजाद्विरण्यदिनिःसदकारमूलेनवर्धमासगर्तिणीगर्तद्विशेनगामयंविनायकं
 तत्रावस्त्रचंदनगंधपुष्पादिनासंस्तुयन्नेनमंत्रेणबलिंदद्यात्। विनायकगण
 थहशिवपुत्रमहाबलाप्रशणीश्वबलिंविमंसाप्यान्प्रसाद्यावेहमिमंरहंउगर्तिणी॥ इतितद्व्यायसदध
 तशर्करालाजाहरिशन्नद्विरण्यजलपुष्पंनगंधादितिः नदीतीरेपंच
 ममासगर्तिणीगर्तमुद्दिश्यबलिंदद्यात्। वसवस्त्रसंख्याकाः प्रजापातजमुख
 काः प्रशक्तीश्वबलिंविमंसाप्यान्प्रसाद्यावेहमिमंरहंउगर्तिणी॥ इतितद्व्यायसगर्तिणीगर्तद्विशेन
 दायपूर्ववद्वलिंदद्यात्। मंत्रः स्तुतमपुखादवेशपुत्रप्रीतिविवर्द्धनाप्रशक्तीश्व

बलिचेमंशमंरहाशुगर्तिणी॥ इति तद्वदेव सप्तममासगर्तिणीगर्तोद्देशेन मरुफले
 नो बलिदद्यात्। बलिस्तु पूर्वोक्त एव। मंत्रः। दिव्यं तरिहेनुवियेचदेहविकारिणः। वाय
 सस्तेप्रशस्तु बलिरहंउगर्तिणी॥ इति तद्वदेवाष्टममासगर्तिणीगर्तोद्देशेन दुर्गा
 येनृणक्षमादिना पायसविशिष्टं पत्ररागंधधूपदीपलाजाज्यपुष्पैः पूर्ववत्
 लिदद्यात्। अष्टहस्तेचवर्चैः ज्येष्ठे विधे निशा प्रिया। प्रशुक्लीष्व बलिं च मंशमं
 रहस्वगर्तिणी॥ इति तद्वद्विंशमेमासिगर्तिणीगर्तोद्देशेन दध्यन्नमुजान्नक्षत्रान्न
 हूपपायसमत्सु प्रियंगुमधुगंधपुष्पादितिः पूर्ववदान्नमंत्रेण प्रातः समये ब
 लिदद्यात्। रहस्वमहात्तागजकातुयुद्धकारकापहवाहनगेविदबलिगृह्णाच
 गर्तिणी॥ इति तद्वद्विंशमेमासिगर्तिणीगर्तोद्देशेन राश्वविष्णुमायेदपूर्वव

२३२

द्वलिदद्यात्। मंत्रः। पिष्टदेवि पिष्टज्येष्ठे वद्विषुत्रे महाबले। प्रशुक्लीष्व बलिचेमंश
 गर्तोद्देशेन गर्तिणी॥ इत्येकादशमासिगर्तिणीगर्तोद्देशेन वासुदेवाय पूर्वोक्त विधि
 ना बलिदद्यात्। पान्चजन्यप्रनायककौस्तुभोद्योतनास्कराप्रशुक्लीष्व बलिं दवंसगर्तो
 रहस्वगर्तिणी॥ इति गर्तिणीगर्तोद्देशेन पूर्वप्रतिक्रियाप्रधाने। अथ ऐहिकानुष्पिकः क
 र्मेण प्रतीकारोक्तिप्रसंगेन प्रकांतदुष्टग्रहवेष्टितानुगं ग्रंथांतरात् गर्तिणीशिशुबाल
 गेयहोषचिकित्सा लक्षणप्रसंगेनाच्यता यथा। तत्र वक्ष्यमाणेषु पूर्वपूर्वश्रुता वि
 षयां रहस्यसंबंधिगर्तिण्याष्टमेमासिसप्तमहिषीदानमतिधीयते। तच्च पुनस्त्य
 युवनाश्वसेवादउदरस्थिते मांक्षा तरि युवनाश्वनृपेण वनांतस्वीगर्ते चैष्टाष्टः सन्
 वने तापसमध्यवर्त्तः॥ पुनस्त्य उवाच॥ शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि गर्तादाणानृथविधौ

नूअसुकंगतिदेवत्यंशेथिल्यंपवनग्रहः। वक्रुक्तिरुक्तेस्वजननेत्रत्रांतिरजा
 गलः। आलस्यंस्वरविस्मंदःस्वरनेदस्वनिष्ठता। अंगस्यंदोषादेवस्यंअजवाकवच
 नोफितः। ग्रथिलवादिपादापास्तथान्यापाषिताजिताः। प्रमादादशुचिवाचक्रिया
 लोपादमत्यतः। अशुद्धमिकमण्ड्रहणस्यविलोकनात्प्रदोषादोतथास्नानाद
 पवित्रस्यनहणत्वाद्यादिषुसमुत्पन्नादोषायेस्त्रीप्रमादतः। कर्मजाकर्मजावापि
 तेषांशोधनंशृणु। गर्तेतरमध्यस्थेयानारीमासिवाष्टमे। ददातिमहिषीनृपस्य
 सबांतकृणीशुभां। तस्यागर्तस्यनोन्मादोजायतेनविनाशनं। विधिनामहिषीदेवाग
 नीपद्मवनाशनं। नवेदितिनुमादहोनस्त्रीगर्तस्यवेदना। पुलस्त्यउगागर्तोन्मादो २२३
 तावन्नूनंसप्तमेमासिवाष्टमे। पूर्वकर्मस्यतिस्तत्रावेकल्पंचेतस्मैनवेत्। नायवानू

मववान्गर्तेनिर्वेदात्तनुसृजतेतातस्यचित्तममाधमनमानेतव्यंस्त्रियासदा। स
 कर्मकराणःसत्याशोचसंज्ञोपपलाने। एतन्महिष्यादानंचतडुपद्मवनाशनं। अ
 थवह्येसमासेनतवदानविधिक्रमं। ग्रहचंद्रबलोपतेसुनहनेशुचेदनिदद्यान्म
 त्रेणराजेंद्रपुराणपवित्रनृवास्नाबादवार्चनंरुवास्नापायनमहिषीचतां। सप्तवांशी
 लसंपन्नोप्रथमोजमगर्तिणी। वस्त्रचंदनपुष्पाद्यैस्तामलंत्यप्राप्नुस्वी। दद्यादि
 प्रंचसंप्रज्यवासोनिर्नृणैःशुक्ते। दद्यादिति वचनात्विधिक्रमदंडकं। तत्रहर्वे
 शुतविप्रचरणहालनांचंदनपुष्पवस्त्रमुद्रिकादिनायथाशक्त्यापूर्वामुखोदाता
 उदशुखःप्रतिशुदीताविप्रप्रार्थनीमनसीसितसिद्धर्थंशुक्लेमाद्विजोत्तमामया
 दतांसदासोख्यमेतानफलदायिनी। शुक्लामीतिविप्रेणेकेततोमहिषीप्रार्थना। इंद्रा

दिजोकपालानां याराज्यमदिषीशुनामदिषीदानमाहात्म्यातसास्तुमेसर्वकामदा॥
 धर्मराजस्यसाहायेयस्याः पुत्रः प्रतिष्ठितः मदिषास्तुरस्यठननीयासास्तुवरदाम
 मा॥ इतिमदिषीप्रार्थनामंत्रः॥ तत्रप्रयोगः॥ सुप्रोहितादिहता॥ उच्येत्यादियागे अ
 सुकगोत्रायेत्यादिना सार्ववितालं तताय अमुकशर्मणै ब्राह्मणाय इमां मदिषीं सव
 च्चां सार्ववितालं ततां यथोपस्करसहितं धर्मदेवतां धर्मदेवतां मदीयोदरस्थगर्तस्य
 सार्वपद्रवदोषविनाशार्थं गुणवसेतानुप्राप्त्यर्थं सुपुत्रसुखकामा उच्यमहं प्रद
 दा। नगवानुधर्मः प्रीयतां। दां नदहिणवेववां छितार्थसिद्धिरस्तु। ततो बध्नां जलिना
 यजमानेन नदवविप्राजिमुख इति प्रार्थनीयां उदरस्थस्य गर्तस्य ये दोषोपद्रवाः स्मृ २३४
 ताः तातपोनिरमनार्थाय दातव्यं मदिषीमया गृहणेमां द्विजश्रेष्ठ सुखसिद्धिप्रदायि

नी। दानेनानेन सकलं यथोक्तं फलमश्नुते। ततो विप्रेण स्त्रियुक्ते तं विसृज्य तां तस्य गृ
 हं नयेत्। ततो चूरिदानं तिलकं। मांगल्यं आशीर्वादः॥ इति पोलस्त्यगर्तपि निष्पदि
 मां धर्मप्रसवे युवनाश्वसंवादे गर्तिण्या अष्टमे मासि सप्तमं प्रथमोक्तं तगर्तमदिषी
 दानविधिः॥ अथ गर्तिण्यादिग्रहदोषविकिसायां महेश्वरसंवादे॥ इति रचना अथ
 स्याः प्रथमे मासि गर्ते नवतिवदनाप नक्तं चंदनोशीरं बालकं च माकसं एतानि स
 मन्तागानि शीततोयेन पीषयेत्। सम्यक् पिष्टानि तां योषां ह्रीरेण लोडुपाययेत्। एवं
 पतातगर्तस्तत्र शूलं प्रणश्यति॥ १॥ अथ मासि द्वितीये स्या गर्ते नवतिवदनानीला
 त्यलं स्मृतालं च शृंगटे च स्तके सरं शीततोयेन पिष्टानि ह्रीरेण लोडुपाययेत्। एवं
 नपतते गर्तस्तत्र शूलं प्रणश्यति॥ २॥ अथ मासि तृतीये स्या गर्ते नवतिवदनानीला

हीरंकदलीमूलंपञ्चैवसनालकंसीततोयेनपिष्टानिहीरेणलोड्यपाययेत्
 एवंनपततेगर्जः॥४॥अथास्याःपञ्चमेमासिगर्जेनवतिवदनानीलोत्पलंचकंको
 लंचंदनंचसमंततः॥शीततोयेनपिष्टानिहीरेणलोड्यपाययेत्एवंनपतातग
 र्जः॥५॥अथास्याःषष्ठेयथास्यास्तुगर्जेनवतिवदनाप्रियालुमूलंमृदीकांउत्पलंच
 सकेसरंसीततोयेन॥६॥अथास्याःसप्तमेमासिगर्जेनवतिवदनाउत्पलंपिप्प
 लीकृष्टंवाशर्करयासमंसीततो॥७॥अथास्याःअष्टमेमासिगर्जेनवतिवदना
 पञ्चकंजजपिप्पल्याउत्पलेनसमंरुतंसीततो॥८॥अथास्यानवमेमासिगर्जेन
 वतिवदनासेलजश्चवावेवकंकोलीकमलंमधुसमंशर्करयाहवाशीततोयेन २३५
 पीषयेत्ततःसर्वाणिपिष्टानिहीरेणलोड्यपाययेत्एवंनपततेगर्जः॥९॥

अथास्यादशमेमासिगर्जेनवतिवदनामधुकंपञ्चकंचैवउत्पलंचतथास
 मंइतिगर्जस्तलप्रतीकारः॥१०॥उचांशुंनमोदावेविद्युक्किंकेडुंरुवालकंमुं
 चस्वाहाकणवीरकलिकारगुगुलुगुटिकारसर्षपाकृति॥११॥होमःअथयवि
 रंअजातमात्रेउवालकंनहंसंप्रवक्ष्यामिसमासेनयथार्थवत्तयहीधनवती
 नामगुक्ततेजातमात्रकंश्रीवायांष्ट्रतागेचललाउश्रवतेसुरवोतस्यकृयात्प्र
 तीकारंबालकस्यशरीरकेमंलिष्टाधतकीलोध्रहरितालेसचंदनंएतेःप्रले
 प्येकालंततोमुंचतिसाग्रहीनोगंदद्यात्तुमाहृणंसर्वकालंविचक्षणःगंधमाल्यंच
 हारासुरामांयथेसयाएवंरुतेग्रहाकालोमुच्यतेनात्रसंशयः॥ग्रहीउमदि
 पीनामगुक्ततेमाहिरात्रकंकासश्चासार्तिमानूबालोमात्रंसंकोचतेतदाअपामार्ग

उशीरं च पिप्पली बीजकं तथा। अजाहीरेण संपीकृतं तो बालं प्रलेपयेत्। गवांशुं
 गोश्वकैश्च नखैश्च धूपयेत्। छिन्ना नो गंदद्याच्च मादृणां ततो मुंचति सायदी। २३८
 ज्ञातश्चातवालो रादित च मुकुकुः। नो मीलयति गात्राणि आहारं च नरो च तो
 घं वली सायदी नाम गृकृते च। त्रिरात्रं कां गोदंतं गजदंतं च तथा। वेकं सराजिनं। अ
 जाहीरेण पिष्टानि ततो बालं प्रलेपयेत्। धूपयेत्। निंबपत्रैश्च स्मितं स्रग्पसंयु
 तं। लेपितं धूपितं बालं ततो मुंचति सायदी। २३९ नमुद्रमातवालो दिशश्चैव
 निरीहयेत्। उद्गजयति गात्राणि रादित्य व मुकुकुः। काकोली सायदी नाम गृ
 कृते च। उरात्रिकां गजदंतादिनिमेषि स्रग्पपेः समजागके। गोमूत्रेण उडपिष्टानि २४०
 ताता बालं प्रलेपयेत्। स्रग्पपे निंबपत्रैश्च नखकेशश्च धूपयेत्। नो गंदद्याच्च

मादृणां कल्पापैः - समासवं। अनेनैव विधानेन ततो मुंचति सायदी। २४१ माउ
 रं कगतो बालो मुष्टिबध्नाति नित्यशः। जं नतेश्च सते चैव आकाशं च निरीह
 तो। हंसिनी सायदी नाम गृकृते पंचरात्रिकं। मषष्टं गेव चारो धूरिता लं मनः शिला।
 अजा मूत्रेण संपीकृतं तो बालं प्रलेपयेत्। नो गंदद्याच्च मादृणां ततो मुंचति सायदी। २४२
 हस्तौ पादौ च हृत्पतिरुसते च। पुनः। मुख्यते रोचते बालो आहारं च नरो च तो। फे
 कारी सायदी नाम गृकृते षट्त्रिरात्रं कां गजदंतं गुग्गुलं च राजस्रग्पसंयुतं। पिष्टा
 च धृतं संयुक्तं तो बालं प्रलेपयेत्। नो गंदद्याच्च मादृणां ध्रुवं मुच्येत बालकः। २४३
 चत्येव धृतो नादका कवडुदते सदा जायते तिक्तगंधश्च बालको नात्र संशयः। सुकृके
 शीयदी नाम गृकृते सप्त रात्रिकं। २४४ कष्टं च चावचा नितत जाग मूत्रेण पीपयेत्। एतेः

प्रलेपयेद्दालं धूपो व्याघ्रनखस्य च नोगं दद्यात्तु मादृणं ततो मुंचति सायदी ॥ अतीव श्व
 सते बालो गृह्यमाणस्यारादति निरीहा तदिच्छाश्चेव जिह्वा लयते सदा गृह्यते चाष्ट
 रात्रं उग्रहीनामविहंडिका लेपनं उवचादिगुश्चनं च सहस्रपिप्य नोगं दद्यात्तु मादृणं
 ततो मुंचति सायदी ॥ मुख्यस्वसते बालो ऊर्ध्वनिश्च सते सदा रोदित्ये वाथ विश्रांता बु
 नावोष्ठादशत्यपि सात्र मेषीयहीनाम गृह्यते न वरात्रिकं चंदनं च वचा ऊष्टं तगरं सि
 तसर्षपाः उदकेनेव पिष्टानि ततो बालं प्रलेपयेत् ॥ धूपं नरनखैः सार्द्धं तथा वानरसो
 मन्त्रिः मादृणं नोगने वाद्यैः त्रिशुं मुंचति सायदी ॥ ॥ नीलोत्पलसवर्णा नो बालो न
 वतिवर्त्ततः रोदते च दिवारात्रौ गृध्रगंधश्च जायते सरक्तं जायते मूत्रं मृदुगंधसम २३९
 चित्तं रोदनी सायदीनाम गृह्यते दशरात्रिकं ऊष्टं सर्जरसं चैव वचा सर्षपसंयुतं

उदकेन च संपिष्टु ततो बालं प्रलेपयेत् ॥ धूपयेन्निबपत्रैश्च समं मांसीबुलाहवा
 नोगं दद्यात्तु मादृणं आसवं कोद्रवोदनं दिनत्रय बलिंदद्याद्वा त्वेव प्रलेपयेत् ॥
 द्वितीया मासवर्षं ततः पुरुषं पलहायत् ॥ इति क्रिया कालपुणे तरे जातमात्रशिशुचिकि
 त्वापटलः ॥ अथ मासेषु मासमात्रसु यो बालः काकारावं प्रभुं चति तत्र श्रीमदेष
 न उभा मास जातक बालानां चिकित्सां शृणुष्व मुखाविकाराणां ग्रहणां च यथा तथ मवि
 स्तरात् ॥ प्रतनाशिखिनीनाम गृह्यते मास जातकं ॥ तथा गृहीतमात्रः स काकारावं प्रभुं च
 तिश्च सात च दिवारात्रौ गृध्रगंधश्च जायते सरक्तं श्वते मूत्रं च ह्युत्पानेव पश्यति ॥ त
 नसारमते नित्यं ऊमारी बलिको हिणी ॥ पायसं त्रिविधं दद्यात् ॥ मांसं चैव च उर्विधं र
 क्तपुष्पं ततो गंधं वस्त्रं दद्याच्च पीतकं मस्य मांसं सुखात्वेव दिशमाश्रित्य दहिणी ॥ अधः

करं जटुहस्य मध्यमे बलिमाहरेत्। धूपं गोदं तनखजंदद्यात् शृंगसमवितं। दीप
 कं तिलतेलेन सप्त रात्रि बलिदादत्। स्नापितं धूपितं बालंततो मुंचति साग्रही॥ १५॥
 तना कुलदाना मष्टकृते च द्विमासिकं। तथा गृहीतमात्रं सुजायते कांचनप्रतः। श्रीत
 लानि च गात्राणि हियते चापि नित्यं। ग्रीवा च पृष्ठं तो वक्रा मुखं च परिशुष्यति।
 हीरं पिबति विश्रब्धं तद्गुणादवर्द्धति। तंडुलैः पंच प्रार्थय बलिंदद्यात् समाहितः। पु
 ष्पगंधश्च वस्त्राणि कृष्णान्येव प्रदापयेत्। धूपाय त्रिंबकपात्रे शुक्लं नलं च नैव च।
 दीपं हितिलतेलेन बलिं प्रवर्णदापयेत्। एवं कृते उसादवी बालं मुंचति तद्गुणात्॥
 २॥ प्रतना गोमतीनामष्टकृते साविमासिकं। तथा गृहीतमात्रं सुबालो रोदितनिःस्व
 नं। श्रवणं वृद्धं रीषश्च निद्रा मोहश्च तो न वेत्। मधुगंधश्च न वति गो गंधश्च कचिच्चि

उदनं हीरशकं च यवानं सोममेव च। यत्कवस्ति लक्ष्मस्य पिंडिका चैव दापयेत्। धूप
 य सर्षपैः श्वेतैः स्नापयेच्च विशेषतः। स्वपनं पंच नंगन तिलतेलेन दीपकं। पूर्वस्य
 दिशि माश्रित्य मध्यमे बलिमाहरेत्। एत न बलिदानेन ततो मुंचति साग्रही॥ ३॥ प्रतना
 पिंगलानां च उर्थे मासि गृह्यते। तथा गृहीतमात्रं सुकंपातदहिणे करो। हीरं पिबति
 विश्रब्धं रावं मुंचति दारुणं। श्वेतवर्णं शरीरं च मुखं च परिशुष्यति। हतगंधं चावतस्य
 गात्रं विबालकस्य हानं चानोषधं तस्य बलितं स्य न कारयेत्। वर्धितं च निःस्वदं य
 दि जीवति वानवा॥ ४॥ प्रतना कुंचनीनामष्टकृते पंचमासिकं। तथा गृहीतमात्रं सुजायते
 कांचनप्रतः। श्रीदंति सर्वगात्राणि मुखं च परिशुष्यति। हीरं पिबति विश्रब्धं रोदित्येव मु
 क्तं कुरु। उदनं पोलिकाशकं मस्य मांसा नि कारयेत्। पक्वानं पोलिकां विवस्वस्ति कान्य न

कांस्तथा॥ दक्षिणां दिशि माश्रित्य मध्यमे बलिमादरेत्॥ एतेन बलिदानेन ततो मुंचति
 सायदी॥ ५॥ पुरतना पंकजानामपणमासं गृह्णते शिशुं॥ तथा गृहीतमात्रसुरोदित्येवमु
 क्तुर्मुक्तः॥ द्वारश्च विविधस्तस्य कृत्स्नं च जायते॥ मांसाद नंसुरा मांसं कलत्रा नृस
 क्तवस्तथा॥ मासं कृत्स्नं मांसं विविधमवचापुष्पैर्धूपैश्च तथा दीपैः बलितस्याप्रदा
 पायत्॥ एवं बलिविधानेन ततो मुंचति सायदी॥ ६॥ पुरतना त्रीनलानामगृह्णते सप्तमा
 सिकां॥ आस्फोटयति गात्राणि तदा द्वारं न गृह्णते॥ मांसाद नंसुरा शाकं कल्माषं च ति
 लांस्तथा॥ चक्रवाकानि पिष्टानि कुसुमं विविधं तथा॥ एकरात्रं बलिं दद्यात्ततो मुंचति सा
 यदी॥ ७॥ पुरतना रजनीनामगृह्णते चाष्टमासिकां तथा गृहीतमात्रसुबालो मुच्यति तद् २३५
 एतास्फोटकाः सर्षपाकारा जायंते तत्कलेवाराखनातकं पातयेत्तु मुखं च परिशुष्य

ति॥ एवं हिलहणं ज्ञात्वा बलितत्र न कारयेत्॥ नमं त्रं नौषधं तस्य बालकस्य समाचरे
 त्॥ जीविते तस्य मंदे रो विनाशो नास्ति संशयः॥ ८॥ शिशुं मासे च नवमे गृह्णते कंठका त
 था॥ तथा गृहीतमात्रः स तद्दण्डादेव हर्षति॥ दुर्गंधः स्यात्तरीरस्य हरो न वति दारुणः॥
 हीरं पिबति विश्रब्धं ततो न वति निःस्वनः॥ रुशरामस्य मांसं च हीरमोदनमेव चाकुल्ला
 षं तिलहृत्सं च पुष्पगंधादिशोचने॥ पूर्वदिशि समाश्रित्य मध्यमे बलिमादरेत्॥ एवं त
 तेन विधिना ततो मुंचति सायदी॥ ९॥ पुरतना पंकजानामगृह्णते दशमासिकां तथा गृहीत
 मात्रसुचक्रुत्सं निवपश्यति॥ उद्देजयति गात्राणि आलारं च नरोचते॥ उदनं रुशरारक्तं
 मस्य मांसं सुरासवं॥ घंटां चैव पताकां च मकुपिष्ठं च कारयेत्॥ उत्तरं दिशि माश्रित्य म
 ध्यमे बलिमादरेत्॥ १०॥ गृह्णत्येकादशमासिराहसीनामपुरतना तथा गृहीतमात्रः स

दृश्यां किंचिन्नपश्यति। नमंत्रं नौषधंतस्य नवलिः कार्य। तबुधैः। तथा गृहीतश्चे जीवे
 ततो मेविस्मयो मरुता। प्रतनाचपलानामगृह्यते दादशमासिकं। तथा गृहीतमात्रश्चेत्
 रोदित्येव मुकुर्मुकुः। उदने दधिज्ज्माषं तिलहर्षं तापे वचा। लाजाश्च धूपकाश्च वस्त्रं
 यत्रेन कारयेत्। पूर्वोद्दिशि मथाश्रित्य मध्यमे बलिमाहारत्। अनेनेव विधनेन सवा
 सां बलिमाहारत्। इतिक्रिया कालगुणोत्तरे मासजातक बालकानां विविक्ता पटलना।
 मदेश्वर उवाच। संवत्सर प्रजातानां बालानां विविक्ता नाना विकारोऽस्त्युत्तराणं च शृणु
 थ। शिखिध्वज। गृह्यातिवार्षिकं बाले प्रतना पापकारिणी। तथा गृहीतमात्रं सुधरेण प
 तातध्रुवं। नोन्मीलयति गात्राणि रोदित्येव मुकुर्मुकुः। दह्यंते चैव गात्राणि आहारं च २४०
 नरोच्चात। गुडोदने सुरामां संकुम्भापं पोलिका दधि। तिलपिंडं च लाजाश्च गंधमा लं सु

सुगंधमत्। धूपयेच्चापि गोदांतेः केचौश्च नखसंयुते। मूपर्न पंच नंगेन तिलतैलेन
 दीपकैः। पूर्वोद्दिशि मथासाद्य एकरात्रि बलिमाहारत्। एवं तते विधनेन उततो मुंचति सा
 ग्रही॥ १॥ कुमारोदनीनामगृह्यते च द्विवार्षिकं। तथा गृहीतमात्रं सुधरेण परि
 पीड्यते। श्रवातो शोणि तं विष्टं मूत्रं रक्तं च जायते। स्फुरते दहिणे हस्तो रोदित्येव उ
 नः पुनः। पचके सरसं काशं गायत्रं तस्य प्रजायते। तेन सारमते नित्यं कुमारी ब
 लिकां हिणी। गुडान्न रारा मां संस्यंदवारं च पोलिकां। ज्ज्माषं दधिसंयुक्तं तिल
 हर्षं तापे वचा। पिष्टमूर्ति फलेन चार्चयं। दिशि वा हरेत्। धूपयेत्सर्पिः श्वेतदोषि
 पूर्वलिंकं ततः। पलाशाश्च कपिष्ठबिल्वोडंबरपध्ववा। पंच नंगः स्मृतस्त्वेषु बाला
 नां हितकारकः। स्नापितं धूपितं बालं ततो मुंचति साग्रही॥ २॥ कुमारी धनदानामगृह्यते

चत्वारिंशं। तथा गृहीतमात्रं चक्षुः चक्षुः नैव पश्यति। सीदंति सर्वगात्राणि द्वारः शो
 षश्च जायते। कंपातवमते हस्ते आहारश्च नरोचते। उदनं रुशमांश्च मस्यानां च सु
 रासवं। ऊर्ध्वा षंदधिलाजं शृंगं धंश्च ऊर्ध्वमानि च। फले उ प्रतिमां रुचा बलितं त्रप्रदा
 पयेत्। धूपं मयूरपिच्छैश्च मृगरोमनखैस्तथा। स्नपनं पंच तंगेन रात्रौ चैव बलिहरे
 ता उन्नतं च दिशंगवाश्च विचित्रं वाग्माहितः। मनः कवची चूचा बलिकर्म मारुत
 ता विधमनमेवं रुचा दितो मुंचति सा ग्रही॥ १॥ चत्वारिंशं बालं उचपलानामगृह्यते।
 तथा गृहीतमात्रं चक्षुः क्षरणपरितप्यते। सीदंति सर्वगात्राणि त्रसते कंपते पुनः। कार
 ये सर्वज्ञे न गंधमाल्यबलितथा। स्नपनं पंच तंगेन मेषशृंगेण धूपकं। यथा सि
 द्धं बलिहारा पूर्वस्यां दिशि दापयेत्। बलिदानमिमं रुचा ततो मुंचति सा ग्रही॥ ४॥

रा२

प२

२४

ऊमारी निवर्तनी नाम गृह्यते पंचवार्षिकं। तथा गृहीतमात्रं चक्षुः चक्षुः नैव पश्यति। सीदंति सर्वगात्राणि मुश्चं च परिशुष्यति। मूत्रं प्रश्रवते नित्यं त्रसते च मुकुर्मुकुः॥
 सीदंति सर्वगात्राणि मुश्चं च परिशुष्यति। मूत्रं प्रश्रवते नित्यं त्रसते च मुकुर्मुकुः॥
 पायसं रुशराहीरंति लपिष्टं सुरासवं। पक्वा पक्वा निमांसा निदधिमूलफलं तथा॥
 धूपयेच्च श्रुतिः केचिः सर्षपैश्च समचित्। स्नपनं पंच तंगेन तिलोत्तलेन दीपकैः।
 त्ररात्रं बलिदद्यात्ततो मुंचति सा ग्रही॥ ५॥ ऊमारी यमनानामगृह्यते षष्टवार्षिकं। त
 या गृहीतमात्रं चक्षुः रोदित्येव चक्षुः। हस्तं च दिवारात्रं आहारश्च नरोचते। मस्य मांसं
 सुरा मांसं पायसं रुशरा दधि। धूपकान्पोलिकाश्चैव गंधमाल्यानुलेपनं। स्नपनं पंच
 तंगेन तिलोत्तलेन दीपकैः। गवांशृंगेण धूपं च गोराचननखैस्तथा। चतुः पंचशुचि
 रूचा त्रिरात्रं बलिमाहृतत्। एवं रुते विधमनेन बालो मुच्ये न संशयः। ऊमारी जातवेदा

चरुते सप्तवार्षिकं। तथा गृहीतबाले च रूपेणैवोपलभ्यते। नृद्यते च दिवारात्रं आ
 हारश्च नरोचते। कृत्रारामस्य भांसा निपाय संघृतमिश्रितं। दधिहीरं मधु तथा रूपपाका
 निरोषतः। चतुष्पथे ततो गवा उडं हं च विरोषतः। ऊरो रास्तरणं कृत्वा तिललोमे च
 कारयेत्। भैत्रः। ऊं कृष्णं शनिं च गवतिराजानी स जुहूत बाल कं सुं चरुं सरुं रदो
 षं हरुं स्वाहा सर्वग्रहाणं होतव्यं विधानवत्। धूपं सप्यपे धूपेन पंचरात्रे व होम
 येत्। ततो मुचतिसा बालं सर्वादाषे च्येव च॥ १३॥ कुमारी ललितानाम गृह्यते वाष्टवार्षिकं।
 तथा गृहीतमात्रस्त्रुबालो रोदति गृहीति। आस्फोटयति वा ऊं च्यो वसते च पुनः पुनः। ध
 पंच उष्ट्रं मं श्री स्यात् एवं सुं चतिसा गृही॥ १४॥ मदेश्वर उवाच॥ एवं षोडशवर्षाणि दुष्ट
 हसं मुकुवा बालो कोमार रोगा स्यात् त्रैवं निःरुतिः स्मृता व वर्षा नि षोडशा ईर्ष्ये ल

२४२

दि अ पामा र्जुन स्तोत्रे रा रोगिणी मा र्जुनि
 त्र दि व र्षे

दुष्टग्रहाश्च यः। अमुचिवेतं। शास्त्राने रो प्रिते रो दनादिषु। कालेषु संनवे ती ह नृणां दोषाः
 सादे व हि। तस्मात् यत्र परस्तिष्ठेत्। अ निः सर्वत्र उ एष वा का तत्र तत्रोक्त दोषेषु म ह रं च
 प्रहृजयेत्। महारुद्रं महाविष्णुं हनुमं ते तै च षण्मुखं गण नाथं च सं हृ ज्य सर्वदा षेः प्रभु
 च्यते। इति क्रिया काल गुणै ररात्रं ग नी शि शु बाला नो वि किं सा। अथ दुष्ट विपाक प्रसंगे न
 देश नगर ग्रामादिषु महोत्पात व्याधीनां शान्तिकर्मा निधीय तो य हा सर्वा द व ता हो ना त प्रजा
 युग पत्त्रा ए विमो क पर्यं क व्या धि चि नू ता न वं ति। त हा सर्वा द व ता नो म ह स्त्र क ल शा नि
 षे र्के उ उ प हो म नू मि दा न दि र ए दा ना दी नां भ ना म ना दि दा नो। आ ध्य प ग मा यो प शां त्य
 राजा कुरु तो त ड कं व लो ड ड रा णो। ग्रामे य दा हु ते य स्य द रि ता स्त्र ध मो त मा त्र माः। प्रा णे
 आ पि वि यु ज्यं ते नृ पाः। क र्या न्ति शान्ति क मि ति। इ ति ब्र ह्मा उ उ रा णे क्ता द शा दि वा धि शान्तिः॥

अथ जनमारस्यापि जनमारसमुत्पत्तिप्रवक्ष्यामि च शांतिं कं यदा लो न समाश्रयेपी
 दुं ते माधर्मेः प्रजागामतिविच्रमातुराजापिन च धर्मेण तिष्ठति राज्ञस्तस्यानुवर्त्तते प्र
 जाधर्मे विरूपि नः क्रोधलो न समाविष्टः स वाचारविवर्जिताः तज्जयंति न चान्यान् देवा
 न् विप्रान् तथापि दृष्ट्वा तांस्वधर्मानि नूतस्तुत तोरुद्र प्रकथयति अंतको ये एन गवान् नूतान्
 नां प्रिय एव वा ऊरुत सौविकारांश्चादृष्ट्वा नूतान् पृथक् विधानां ताराय हान् के नु दंशरा ऊ
 कालकान् ससूर्यसंध्यावित्त तं वित्तता मुग पक्षिणः नूतं पाप्माश्च निर्घाताः शीतोष्णानि ल
 विक्रियाः अतिवर्षमवर्षं च तापे वा नूतिपर्ययः अणधो रसहीनाश्च न वेरु उविपर्ययः
 दिव्यौ मांत रिहाश्च उत्पाता दोषस्तृकाः संत वंति तदाराणां रुक्मण जनमारणाः रुक्मः २४३
 प्रकोपजस्तस्माद् जनमारः प्रवक्ष्ये तोतनानि नूताः सार्वपिलं च तबुद्धि वेत्ति स चं न जं

च विवर्तित्याति प्रायेण जंजुषु ब्रह्मस्वदरणाच्चापि गुरुद्रोहा सतां वधात् लहते जन
 मारो यं समुत्पन्न इति श्रुतिः तस्मै ददौ प्रसादं हि देवदेवो महेश्वरः वर्तितं यं वया तत्र य
 त्रराजा विधर्मिकः गाणपत्येन विधिना अथर्वशिरसा तथा यामेनेन विधनेन ऊर्यादि
 वप्रसाधनां दिवस्तुतमुमास्तुतं जपेच्च रातैरुद्रियं बलिना नोपहारैश्च न वरेषु निवे
 दयेत्ताच्चावाहयिवा सगणं रुद्रैरावदः शुचीं ब्राह्मणान् नृपान् नो ज्येष्ठदक्षिणानिश्च
 तर्पयेत् प्रसादिते त तोरुद्रे जनमारो निवर्त्तयेत् न ह्येषाद वमन्युश्च विविधैश्चान्यकम
 न्तिः बलात्तमपि चैत्राकोरुद्रकोपः समुत्तिष्ठतस्मात्प्रसादयेद्देवं शिवं होमार्चनादि
 निः यदा शिवो सौ न वति तदा न वति मंगलं सत्यधर्मरितः शांतो दव ब्राह्मणैरुजकः स
 च ववानागतेः सार्वरूपसार्गेर्विमुच्यते उपोपवासदानादि निरतो नियतं द्रियः सुखि होम

मुपाश्रित्य नियमेन यथाविधिः। एवं सुक्तस्य नृपतेः कर्मसिद्धिः प्रशस्यते। सुताजनं नृ
 नं प्रदक्षानो नृपः स्मृतैः। उपोषितो नृपः स्नातः सुक्तवस्त्रः समाहितः। आत्मरक्षां स्वयं क
 वाततः शान्तिप्रयोजयेत्। शान्तिरेवं न वेद्यत्र नृपस्य पुरमध्यतः। तत्राशु न विनाशस्या
 कुशलं तत्र वर्द्धता। इति गंगोक्ता जनमाशान्तिः। तथा च यथा पुरदेश मध्ये दुष्टव्रणा X
 स्युः। तमिषु क्तास्व काले हाराति पीडा च न देति विद्यामारी महोक्ता वसुपागते यै। तदा गो
 पतिनृपतिर्वामिह मारी प्रीतये पशुपुत्राण हाररोगोपशान्तये पशुमांस न ह्यनो ज्यगंध
 पुष्पा च नादितिः चतुष्पथेयाम चतुर्निगमेषु महा बलिदद्यात्। श्रीरुद्रस्य सहस्रक
 लशान्तिषेकश्चात दुर्लभं मय्यपराणे। पशुनां मकरे प्राप्ते नराणां मथ दारुणे। एतेषु दृश्यमा २५४
 नेषुरोद्गी शान्तिस्तद्विद्यते। अत्र रौद्रातिरुद्र संबंधिनी दृष्टिर्वामिह शान्तिर्विरुद्र ता रु

द्वितीयार्थे। इति अथ गंगोक्ता शान्तिः। आधयस्व दुःशप्रोक्ता गवां वक्ष्यामि यन्न तः। उद्देगे
 रुदयया दीपत नो मोहनस्तथा। कलिगः पतना चैव दारुणे घोरकस्तथा। कर्षलंबश्च
 गोघ्नश्च दशमो वाधिरुच्यते। तेषां रूपमशु चानि शान्तिचापि ब्रवीमि वः। शान्तिकर्मणि नि
 र्दिष्टं यादृशं। शंतत्र निर्मितं। रात्रौ गोघ्नेषु यागावो विप्रसंतियतस्ततः। उद्दिशेनामस
 वाधिस्तनवेव प्रजायते। अश्वप्रमोहं कुर्वन्ति च लंति प्रपतन्ति च। रुद्रो गंतं विजानीया
 जोषु चैव वसुपागतां। शोणितं यत्र कुर्वन्ति पुरीषं। पूत्रमेव चाप्रविष्य मानो बलवान्नृपत
 नो वाधिरुच्यते। ऊंकारं यत्र कुर्वन्ति मंडलानि तथैव च। न विष्यत्यप्रियं तत्र मूढमंडं वि
 दुर्बुधः। अत्र रौद्रातिरुद्रा पतितं यासां हो। द्रवश्च प्रवर्तीता तं पूतनाय हं विद्या जोषुरो गं ममुकि
 तां यदि निष्काविनिर्तय गौश संविनिष्टकृते। कलिकालोपि नास्ते रुद्रो गोषु वाधिर्न वत्यपि।

यत्र रक्ताग्निनेत्राणि विश्रवन्ति च विद्वन्महिकाश्चापि लीयन्ते याधिविद्या सुदारु
 न्या २ णोऽञ्जयमंडलावौतिवातेनाहिपते मनः। कर्माणाहिपतिस्मगोषु व्याधिः समुत्ति
 तः। स्तुपेश्वयानराकोतियात्रं लंघयितुं क्वचित्। परवोरकोनामसाप्राक्तः स्तुररोगसमु
 त्तितः। यस्यास्फुरन्ति गात्राणि सेमा एषू र्ध्वं निवन्ति च। कर्माणि लंबे तथानौ कर्माणि लंबः स
 व्या ५ उच्यते। इत्येतद्बाधयोदृष्टायथेमे च तथा पारातेषु तेषु च यद्दृष्टं शोतिकर्म यथात्म
 कं। ततथा दोषनाशाय विधेने प्रयोजयेत्। नाना नूकरवायवसना नूमुंडादि परिचा
 रणान्। १५ वंगान् संवलितान् श्वेद रतः परिवर्जयेत्। अश्वच्छेवापलाशे वा सामदेवत्वचत्र
 नूमुंडा निहास्थाने कवृहे वा दवगोष्ठे पि वा न वेत्तां नूमुण्डा स्तुतिर्नूवा देवताद्युपक २४५
 ल्पयेत्। प्रतिष्ठाप्य तां देवान् वेदि ऊर्यात्विमा एतः। हर्षं नूना नूजशानूमा ल्यं लाजं

सं१

अपोलिकांश्चथामेषमांसुपकंचदाथेवतिजपिंडकः। घृतसर्षपतैलेनसर्षपा
नहतांश्चथामुक्तव्रतिसरानृगंधानूसमिधश्चसमाचरेत्। अडुंबरंपलाशंचवि
ज्रमेवचाश्वत्थंनेवह्रवंश्चिसमिधस्तत्रकारायत्तादयास्थिवारणास्थीनिउष्ट्रकस्य
समाहारत्। एतान्यस्थीनिधूपार्थंमकीण्येवसमाहारत्। तदेवांमांससंयुक्तंभूपंगो
षुसमानयेत्। सुरारुधिरसंयुक्तंमांसंपक्वामिषंतथा। दिशंचविदिशंचेवबलिंज
यीत्प्रदहिणं। अग्निंणीयविधिवत्परिस्तीर्यसमंततः। बालस्रुविजयेचापिस्रुते
कर्मकारयेत्। शान्तिमेतांप्रयुंजानःसावित्रीमनसासदा। एकाहिवदमातावेद्विजेः। पू
र्वमुदाहृता। तस्मिन्नागस्यमोदावेकणत्यांशुह्यशोणितं। समिधोजुहुयाज्जातोसर्ष
पाश्चघृतेनउरहोघ्राते। ललशरंरक्तमाज्यसमन्वितं। एवंचजुहुयाद्विप्रोहृद्गोस्यप्र

षट्तिनं ३

एणानां पुष्पकस्य ऋगस्य शोणितं द्वावयेत तः। यावकं कद्रुते लं च व्याधिदृष्टान्
 पावनं। शमीमाज्यं उ समिधः। रुतारं यावकं तथा। रक्षाते लेन संयुक्तं व्याधिः स्यात् तत्र
 मोदकः। पांडुरस्य उ ऋगस्य वसां रुदयामवचा मधु सर्पिश्च जिह्वां च जुहुयात् पृतना
 ग्रहो अश्वत्थो डंबरीयाश्च समिधः खादिरी तथा। सर्पिषा सह होतव्या कलिं गस्य वि
 मोहणे। समिद्धिः सृद पाजरा सर्पिषा यावकेन वा। आशुर एन मोसेन व्याधिः शो म
 तिदा रुणः। तस्य श्री वस्य ऋगस्य गल्या वा च तथा गला तः शोणितं सर्पिषा सु कं जु
 हुयाद रुणे दाया वयो वृद्धस्य ऋगस्य वशामेशा च शोणितं। अरि शाहे च संयुक्तं कं
 हुहमस्य नाशनां वृत्तं सर्प पाते लं च रुदये ऊर्जटस्य चा यथोपनीताः समिधो ह म
 यं ध्वं व कर्षि का ग वं शोतिर्यथो दिष्टां तां संप्रयुज्याद्दि उर्ज नः। कारयेच्च ग वं शम वा

२४३

उपेयशते वैरा तस्मात्पुत्राश्च पौत्राश्च धनधनं तथैव च। गावश्च सम्यग् वर्तेत इह
 कीर्तिदिशाश्च ती। शिवस्तं। ब्रह्मण ब्रह्म शब्देन सूयते प्रणवेन यं। सशिवः शाश्च
 तो देवो गोपुमारी व्यपो ह उ। स्रज्य तेयः सदा तत्त्वा विष्णुना प्र न विष्णुना। सशिवः शाश्च
 तो देवो गोपुमारी व्यपो ह उ। लंबोदार ए देवे न गजवक्त्रेण यस्तु तः। सशिवः शाश्च
 तो। सर्वराग हरे एण पिर विणयः प्रणम्यते। सशिवः शाश्च तो॥ श्रीम ता रुधि
 रांगेण घंटा कर्षणेन यः। नित्यं प्रणम्या तत्तत्पारुष्टेना नन्य चेतसा। सशिवः॥
 नित्यं रुद्र बलोपेतो रुद्र तक्ति समन्वितः। घंटा कर्षणे देवो यः शिवज्ञान साधकः।
 शिवयोगालु नावन गोपुमारी व्यपो ह उ। शिवाय देव देवाय महा देवाय चा वि
 निरुद्राय स्थाणवे नित्यं हरायो या यते नमः॥ पाराशराय सिद्धाय मंत्र सिद्ध प्रदा

यिनो अंबकाय महे शाय अनंताय नमो नमः ॥ अतिमं अशिवं तोयं एतैर्मंत्रैर्यथा क्र
 मं प्रोक्षयेत्त गवां देहं न तः सिद्धिर्न वद्भुवं ॥ १८ ॥ इदं यः पठते गोष्ठुरोगार्त्ताय विशेषतः गो
 शान्तिस्तदा काले गोष्ठु शान्तिर्न वेद्भुवं ॥ १९ ॥ प्रातरुक्त्या सततं गोशान्तिकमिदं पठेत्ता ग
 वे ॥ सोमं काले च प्रस्थानवा समगामा ॥ २० ॥ आयुष्मान् बलवान् नो गी श्रीमान् यपतिर्न
 वेत् ॥ २१ ॥ इति गवां उत्पातरोगशान्तिः अथाश्वशान्तिरुच्यते ॥ यद्गुरुहस्तान् देवतादीनां
 प्रकोपवेषम्यात्तदाश्वायाधितान् वेत्ति तदा स्नानं तरेण मयेत् ॥ श्रीशिवकेशवम
 हा कल्यादिपूजा कार्या ॥ आमचउष्पथे सुरामां सोपहाराद्यैः गीतवाद्यैर्न वाकैः सह
 स्पर्णैश्च दिश्य बलिदद्यात् ॥ एवं तं च प्रहजयेत् ॥ श्रीसूर्यं च सहस्रकलत्रैः स्नापयेत् ॥ २४९ ॥
 उद्यन्तु चं अष्टोत्तरासुतत्रयं जपेत् ॥ चरुघृताभ्यां होमश्च एतदुत्तमं दधुराणो देशम

चं नयेत् ॥ हिप्रं वाताम्वन्यांश्च हृषयेत् ॥ एवं तं प्रहजयेत् तत्र महाकालीं हरिहरां सह
 स्रकलशस्त्रानं रवेरुत्तवाचनं ॥ अश्वा नां याधयो यत्र शक्त्या ब्राह्मणो जयेत् ॥ दद्या
 ददं तात हिप्रं व्याधिः शान्तिवाजिनो ॥ तत्र यद्वा इध्वरस्य ऊवरस्य यमस्य वरुण
 स्य च ॥ बृहस्पतिरुशानसो माहं प्रस्य विवस्वतः ॥ यज्ञानां विधमघोराः प्रवरा ह्येकवि
 शतिः ॥ तत्र माहेश्वराः सप्त महादेवाः प्रकीर्त्तिताः ॥ चत्वारो राहसास्ते न्यो मुनिभिः परि
 कीर्त्तिताः ॥ त्रयो रौद्रा सुराज्ञेया ये विष्णुंति वाजिनः ॥ एवं प्राणहरा राजनुरुद्रस्य वराव
 र्तिनः ॥ त्रिदिनं चैव सत्तादं दशाहं पक्षमेव च ॥ यावत्कालं कर्मज्याहोपेता वृद्धिचरुणा
 तावं तमपि दामं च देवकर्मपुरःसरं ॥ एवं रक्षोशृङ्गीतानां वाजिनां कर्मकारयेत् ॥ देव
 तानां प्रसादनयोगे मुंचंति वाजिनो ॥ नहि देवतं शक्यं केन नितुम् न्यथा तस्मादि

वपरोनित्यं शुचिः स्नात उपक्रमो नतः प्रजात समये स्नातान् नानलं कृतान् निजं स्नानं
 नयेद्विप्रश्चत्वा ह न गवान्मनुः शतिकर्म समाप्तौ स्नानं नयेत्यर्थः इति स्नानं दत्तमादत्तानिदिता
 श्रुतिः सुश्रुतो रदुराजश्च गते मित्रश्च पृच्छति राजहोत्रं मुनिं तत्र च सौख्या निवृद्ध
 यो दोषशान्तिस्तुरंगानां कथं जायेत विप्र नो कथं वा शान्तिकं तेषां एतत् श्रुत्वा तं वदता
 नुवाच महा ते जात्रालिहोत्रस्तपो निधिः स्नाने शुभे स्थापितानां सशाल्ये वाथ वाग्रहे
 यानां मरको घोरो जायते नात्र संशयः यस्य जन्म नूनं ह त्वं कर्म जं वाथ मानसं सांवा
 तिकं सामुदायं वेनाग्निं कृमया पिवा जन्म न ह त्रा च उद्देशाष्टादश मषोडशानां न ह त्रा
 णां मानसादयः संज्ञा पीड्यते सौरि मूर्यादिर्यदि वायथरा कृणा विविधैर्वीतथोत्पाते स्त
 स्यस्या हा जिमारणं यस्य वेब्राह्मणः कुक्षं देवा वापितरो थवा विनायको यस्य उष्टः कु

२४८

होवायस्य वाजिनो हयमारस्तु तस्य स्यात्सहस्रान्तिकरो न वेत्ता रात्रौ चावाहनागारे य
 हा लेंडा पकषणं कियते पुत्रकर्म रिस्तदा व्याधिः प्रवर्तता आदि मे स्थापिताः स्नाने तथा
 शुचिविवर्जिता स्नाना पकषणं रुवाग्निव प्रजाविधीयते उच्चैः श्रवादयः प्रज्यो न ह त्र
 मपि पीडकं विनायको पृष्टे न प्रज्या गणपतिर्नावता मितश्च संमितश्चैव तथा शालक
 टं काटो कूष्मांडो राजपुत्रश्च प्रज्या विवां विक्ता तथा यस्य वेब्राह्मणः कुक्षः संतोष्या स्त
 न चान्यथा देवानां प्रजनं कार्यं यस्य कुक्षं दिवो कस्तः रात्रौ च वाहनागार यहा लेंडा पक
 षणं ततं स्यात्तत्र कर्तव्यं गंधर्वाणां च प्रजनां यद्यपि स्थापिताः स्नाने तथा शुचिविवर्जि
 तो स्नाना पकषणं रुवाग्निव प्रजाविधीयते उच्चैः श्रवादयः प्रज्यो यस्य कुक्षं सु रंगमाः
 हयमारच संश्रान्ते हयानां चापुपडावा इमो शान्तिप्रवहामितमे निगदतः शृणु गो

मयेनानुलिनेउशुनेदेशेपुरोहितः। अहोरात्रोषितोचूवाचांतिकर्मममारनेताशुका
वरधरोचूवाशुक्तमाल्यानुलेपनः। सोप्तीषालंरुतःशक्त्यामहायेःपशुनिःसदाच
बारोब्राह्मणस्तस्यमहायास्युर्जितंद्रियाः। कुवेदपारकाश्चैकोद्वितीकोयजुषांवरनव
तीयाः। सामविन्मुख्यश्चतुर्थश्चाथर्ववित्। सर्वेयंगाः। कुलीनाश्चश्रव्यः। श्रीनमंयुताः। अ
हतांवरमेवीताः। सपवित्रकरास्तथा। मध्येमिऊंउंऊवीतमंडपंउसमायतांविदिह
विन्यमेऊंनान्पूष्णीनोषधिवारिणा। रसपात्रंन्यसेतेषुईशानादिक्रमेणउ। सर्पिषः
पयसोदाक्षमधुनश्चयथाक्रमे। ऊंतस्यपूर्वनागेउज्यादेवैश्वरं पदे। दक्षिणेउयमं
ऊयद्विरुणंपश्चिमतथा। उत्तरेचतथानागऊयद्विश्रवणंप्रभुं। सर्वास्तान्ऊयेद्विना
गंधमाल्यानुलेपनेः। वस्त्रैर्हृदि रजंकारेस्तथेवाद्यप्रहजकभातमामवायतक्षिणे

२४
२४

मंत्रिशब्देनपावकांतर्पयित्वाततोविश्रान्मुण्याहंस्वस्तिवाचयेतादेवांश्चप्रजयेद्वि
द्वाच्यत्रजायंततोत्तावताएंडंमंत्रंऊपदिहानूयजुर्वेदविशारदः। याथंमंत्रंमामगश्च
वारुणेबहुचोपिचामंत्रंऊवरमेयुऊंऊपदिहानथर्ववित्। सुवर्णमदतंवासः। कांस्य
गांनृपथकृपथकृ। पंचानांदक्षिणंदवाहयमारादिसुच्यते। हयमारचमंप्राप्तेहया
नां। चायुपद्राव। इमांशांतिप्रवक्ष्यामितमेनिगदतः। शृणु। पूर्वोक्तेउशुनेम्हानेपूर्वो
क्तविधिनातत। अमिऊंउंदिशीशान्यां। पूर्वाविपूर्वदक्षिणे। नूमाऊवीतदेवाकानांमंडले
अपिप्रजनं। अत्रविप्रत्रयंकार्यंनिवकार्यस्त्वथर्ववित्। आमेययथदिशागेवक्रिप्रजा
विधीयात। ईशानेप्रजनंवायोः पूर्वउमविउनीवित्। आवित्रंप्रजयेमंत्रंयजुर्वेदविशा
रदः। आमेयांबहुचश्चैवमामंमामविदेवतासर्वमेन्यत्प्रकर्तयं। पूर्वोद्विष्टंविजानता।

उत्पातेषु चरोगेषु वाजिनामिगितेषु चाप्रायश्चित्ते प्रज्वीतततः सर्वप्रशम्यति । हय
 शालोत्तराग्रे स्छंडिले तत्र कल्पयत् । त्रिरात्रोपोषितस्तस्य शान्तिं कुर्यात्पुरोहितः ।
 नववासानिराहि हं स्छंडिले च त्रिंशो रसपात्राणि दद्यान्निर्गुल्लं च तेषु सुश्रुता ।
 शिरःस्नातः कृतोत्सीषो यथावत् तमंगलः । शुक्लवासोजितकोष्णे बज्रवेन समीरि
 तः । आहुतीर्जुड्या ह्नौष्टेन सुसमाहितः । पिता महाय रुद्राय स्तुत्या यवरुणाय च
 अश्विन्यो वैवसूर्याय रात्राय च तथा मयोवायवे चाथ हरये शिष्यो दधौ तथैव च भो
 धर्वाय च सोमाय च ज्ञेश्वर स एव च । देवताय च तत्तत्र उत्पातस्य च कारणं । मंडले
 तां विदि वा उवाचि शिष्यापि पूजयेत् । रातमष्टाधिकं कृत्वा प्रतिदिवं चुरोहितः । ततः
 सुपूजनं कुर्याद्वाक्पुत्रविशेषतः । पयसाले पाने ह्यपधूपमाज्या उवाससाम

२५०

धाज्यपायसैर्मिश्रं विप्राजो ज्ञाः सदृहिणः । एकैकं विप्रमुद्दिश्य दशपंचाष्टपंचवा
 सुवर्त्महतैवा सो गं च कां स्य च दहिणं । निःकथार्थं तदा देयं मार्वाणं चैव रुविजं ।
 चुरोहिताय उग्रार्थं यन उग्रत्वा सो द्विजः । वा सो निः पूजयेत्सर्वस्वस्ति वाचनिकदि
 जान् । एतद्विश्रान्तिकं कार्यं अथ शालांतिके महा र हो प्र च यशस्यं च सर्वोत्पातेषु शान्ति
 कृतं । राशो विजयदंष्ट्र एषं धनधन्य विवर्जितं । इति शालिहोत्रोक्ताश्च शान्तिः । अथ गज
 शान्तिः । यदा कंजराणां युगपद्गोगाः प्रजायन्ते । कंजरा चो नाम गृहस्तस्य होत्रो विज्ञेय
 तस्तदा तदुक्तं वामनपुराणे । कंजरग्रहं योगाज्जानां जायते च रुक् । इति । तदिदं प्र
 पूजयेत् । इदं वो विश्वतस्य रीत्यादि मूक्तं जपेत् । जुहुयाच्च । सत्यवत्या अष्टोत्तरममु
 तै जुहुयात् । कंजरो दि यदारोगी पीडिता हि । सुसतमा तदिदं पूजाय सम्यक् कृत्या हन

गवान्निवः इति पञ्चराणा निभना त्वात्मा सहस्रतो ज्वादि दद्यात्तामां स सुरा न
 हार रक्तान्न रक्तवस्त्रद्वयन वज्रं नको स्य पात्रेण बलिं दद्यात्ता नूत प्रेत पित्रा च
 चो बलिं दद्याद्विचक्षणः न वंति रोग निवृत्ताः करिणः सत्य विक्रमाः ॥ इति वाम न पुराणा
 का ग ज्ञांतिः ॥ गारुड पुराणा त्वा सन कुमार उ० ॥ अत्र राजा प्रजु वी तन उथ्यं ग जवा
 जिनां शांति मा मय तत्ता नां त दुत्या तो दये सति तत्र चेष्टा कलवानय सुना द मे द ताना
 अविमुंचति स्तब्ध प्रशां तो निर्वदाः स्य रुजो मद वर्जितः ॥ निदी न गति रत्यर्थं परिहीण
 ननु हि पविमनाः श्रुत सर्वांगः सुप्तो नष्ट पराक्रमः ॥ नष्ट शो नः सदा दीनो नष्ट मंजो
 रुषा चितः ॥ नाना व्याधि म्मुच्छान्तिः पीडान्तिः पीड्य ते सदा ॥ अरिष्टो पि निपा तेषु तथोत्पा २५९
 त तयेषु च तदा शांति प्रजु वी त गजर हा परो नृपः ॥ अरिष्टं वा शुभं पा पं वा जिनां ल हये स

हा सुदारं तेषु च तदा तेषां शांति चकार ये ता गजानां वा जिनां शांते मंडलं च उरस्वकं ॥
 हस्त द्वादश मानेन कारये संमितं सुवि मध्ये वा ऊ प्रमाणं उयो निर्ना तिम सु द रं ला ॥ ऊं
 उं त्रिमेखलं ऊर्या हुतं वा च उरस्वकं ॥ कोणेषु च तथा कार्यं दृ तं वा थ त्रिको ण कं अर्कः पलाशः
 खदिरो बिच्चाश्च वृते रपि उडुं बरी वपा मार्ग समिधस्त तत्र चामध्ये सर्व स सुद्धिः स्या
 त्पालाशो वीथ बिच्चा के ॥ तिल तंडुल जा जतिर्य वसि धार्थ शालिनिः ॥ यो वार ति त्विम धा
 के मध्ये सर्व मिति स्थितिः ॥ दध्ना च पयसा चैव दृ ते न मधुना पि वा वस्त्र युग्मे न संछ नात्
 सर्वा षधि सम विता न्ना सर्व रत्न युता नू शुक्ल गंध घृष्णा हाते रपि दारा वर प्रमाणं उ
 वृद्धं नं उ मध्य मो ती र्थो द के न सं प्र र्त्त सर्व रत्नौ षधी रपि च उरः कलशौ च चक्र उक्ता
 स्त मंत तः ॥ कोणेषु च यथा योग जल वस्त्रा दि वि र्ज ता न्ना अरे त्य भान ऊं ने उ नर मिह रु

तिहरिशोखचक्रगदाशार्ङ्गवज्रमिशरसक्तयः। तर्वादिकमयोगेन ध्यतव्यः सकलेषु
 पिबहिशक्तादिकपालास्तत्र तत्र वसंस्मरेत्। प्रधानं कंजात्पुरतः कुर्याद्विज्ञातुमंडलं
 तत्र संसृज्यादेवेशं पश्चाद्दोमादिसाधयेत्। कोणेषु च तथा ज्येन मध्ये च सकाले रपि स्था
 पयेत् ततः कंजा नूत्राष्टावष्टासु दिक्षु च। मंडलाग्रे तथा कंते कंजाये कंडमेव च। सर्वत्रा
 नलसंस्कारः स्वर्गलोके नवतर्जना जुहुयादग्निशुद्धयर्थं। आजा कृतिसहस्रकं। अत्रुष्टु
 नेन मंत्रेण गुरुः श्रेष्ठपुरोहितः। स्याच्चेत्तृसिंहबीजेन होमयेदयुतं स्वयं। समिद्रव्यचक्र
 एव कृत्वा मंत्री समाहितः। संपाता ज्वा कृतीनां च सहस्रं चायुतं चरेत्। ततः स्विष्टकृते
 त्यादिसमापनविधिः क्रमात्। एवं समाप्य विधिवद्दोमं च स पुरोहितः। संस्पृष्टुदुदकं
 मंत्रं च जपेद्दश सहस्रकं। पर्यंत कलशा नूत्पृष्ट्वा जपेत्तत्र सहस्रकं। अनंतरं पृष्ठं कंडिषु

२५२

गायत्र्याः प्रणवेन वा। रुचिर्निर्युगपत्तु कार्यं सर्वं। दामादिपूर्ववत्। प्रतिकं न संदधेत्
 जपेत्तानपि संस्पृशेत्। स्रजये धोकपालादीन् गंधादिनि रते दितः। अथ राजानमाकाय
 स्वास्तीर्षी सिद्धविष्टरे। समारोप्य शुचिः स्नातः। सर्वाङ्गकारं संयुतः। कंजोदकेन देवाग्रे तन्मा
 त्रेण तिष्ठेत्। चयेत्। पर्यंत कलशे स्थापितुं पश्चाज्जादिकं। अनन्यवाहनात् पूज्यां दिव्य
 लक्षणं संयुतान्। गजाश्वादीन् विशिष्टेन मंत्रेण स्नापयेद्बुधः। नान्यवाहानां हयान्
 सर्वा नवसमाहितः। बाह्यं कंजोदकेनैव स्नापयेत्तत्र साधकः। राजोनी राजनं कुर्यात्। ग
 ५ जाशेषु च मंत्रवित्। अथेष्टे वं विधुः कार्यः। सहिरजाकरः। परमराजानं वाहनादींश्च
 तथा चं च पुरोहितः। सर्वाङ्गकारं संयुक्ता नू सर्वमंगलमंडितान्। लवा उवाच येत्य
 आह्वा लण नाशिषो बहून्। दक्षिण मथ लंदया स रुचिः। पुरो नृपः। वाहनं व

स्वच्छेषं चार्थाय प्रहापयेत् ॥ दामदासी सुनृत्यैश्च सर्वलंकारसंयुतः ॥ ग्रामदा नैव
 रत्नेश्च विप्रेन्द्रा नूजयेन्मुधीः ॥ सर्वालंकारसंयुक्तो राजा वा हो परिस्थितः ॥ सारो देशा
 पि संयुक्तो मत्तद्विपदयोत्तमैः ॥ ब्राह्मणैः स्वस्तिवाकोश्च रुचिस्थिः सुसंमतेः ॥ आचा
 र्यो राजन्वनं स नृपं वेशयेत् ॥ सर्वस्मान्ना वशिष्ठेन कुंभतोयेन मंत्रवित् ॥ गजशाला
 च संप्रोक्ष्य वाजिशालां ताये वचा सिद्धार्थतंडुलतिजैः पुष्पैश्चापि प्रकीर्य च राजा म
 ध्ये नृसिंहं वा सुदर्शनमनामयं ॥ पूजाय कुंध पुष्पाद्यैः सर्वालंकारसंयुतः ॥ स कुन्तिः
 कृशरात्रे न कुर्याद्भूतबलिततः ॥ तत्र शालासु सर्वासु ब्राह्मणैश्चो जयेदलं ततः ॥ सं
 वेदानं कुर्याद्वाचा यगिजवाजिनां ॥ एवं शान्तिप्रकुर्वीत निमित्ते स तितदुरुः ॥ परिष्ठ
 दस्य नृपातमंत्रविमुक्तमाहितः ॥ सर्वकल्याणसंप्रसूः सर्वबाधविवर्जितः ॥ सुवृ

२५३

ष्टिराष्ट्रतंत्रसुनृपस्तेन महीयते ॥ इति गरुडपुराण ऊजशान्तिः ॥ अथ स्वरशान्तिः ॥ X
 यदा स्वराणां सुदरां हि प्रमुखं सर्वाणि सुवारो गोचरवति ॥ तदा च चारिंशत्रिंशद्दिशति
 संख्याका वा विचित्रा उच्चारणसर्वोपधुदकमुक्ता सर्वादि ॥ सर्षपादि सर्वोपहारसं
 पूर्णानुजं नानादाय शोचो देशे तंडुलोपरि संस्थाप्य वस्त्रैरावेष्ट्य च वेन पूजयेत् ॥ गंध
 वस्त्राह तपुष्पधपादि निरग्निहृतमित्यष्टोत्तराद्युतं जपहोमं च कुर्यात् ॥ उक्तं च अष्टो
 त्तराद्युतं कुर्यादग्निहृतेन वैद्विजः ॥ ऊपं होमं च रुंष्टान्यां स्वराणां शान्तिकारणमिति ॥
 इति स्वरशान्तिः ॥ अथ सारमेयशान्तिः ॥ एवमेव प्रकर्त्तव्या सारमेय रुजापह्ना शान्तिः
 शान्तिविधानैः ॥ पूर्वदृष्टेन वर्त्मना ॥ इति सारमेयशान्तिः ॥ अथ सर्वरिष्टहोषु दुःख
 दुःखप्रदुर्निमित्तोत्पातबाधादिषु सर्वशान्तिसवित्री ग्रंथपरिसमाप्तौ महाशान्तिस्तु ॥

वदन्ति धीयते। न विप्रोत्तरात् श्री लक्ष्म उ॥ महाशान्तिप्रवक्ष्यामि महादेवेन तापि
 तां। पार्थिवानां हि तार्थयमहा उस्तरतारिणी॥ नृपानिषेके सा कार्यायात्रा का जे नृपस्य
 चाडः स्वप्ने दुर्निमित्ते च ग्राहवे गुण्य सं न वे। विद्यु उक्ता ति पाते च जन्मर्षे ग्रहनिपीड
 ना के हृदा यषु निधीत हि ति कं पश्य सं न वे। प्रसूतो मूलगध्रो तो यमजस्य च मे न वे।
 छत्राणां च ध्वजानां च स्वस्थानात्पुतने तु वि। का को लूक कपोतानां प्रवेशे वेशमनस्तथा॥
 क्रूरग्रहाणां वक्त्रेषु जन्मादिषु विशेषतः जन्मनि द्वादशे चैव चतुर्थे वाष्टमेऽथ वा।
 यदा स्युर्गुरुमंदाराः सूर्यश्चैव विशेषतः युद्धे ग्रहाणां सर्वेषां सूर्यश्रीतां शुकी जके।
 वस्त्रा युधगवाशेषु मणि केशयनासने। यद्यग्निः परिहरेत्तरात्रा विद्रुधतुस्तथा॥ २५४
 वेशमनश्चतुर्लानंगे गतेषु चतरीषु च। राशि सूर्ये पिरागे च मलोक्ता पतने पिचा उ

त्यातेषु तथा चेषु निमित्तेषु च सर्वशः सर्वरिष्टोपशमनी महाशान्तिः प्रशस्यते। स्त
 र्वाणि दुर्निमित्तानि प्रशमयंति सर्वथा। तां ऊर्ध्वं ब्रह्मलक्षणं चक्रं लशिलसमाचिताः।
 चतुर्वेदास्त्रिवेदाश्चिद्विवादावापि पांडवाश्च यवर्णा विशेषेण बह्वचसुसु संश्रुताः। शुचयः श्र
 तसंपन्नाः उपहोमपरायणाः। लब्धपारा कनकाद्यैः। लतकाय विशेषनाः। पूर्वमाराध्यमं वा
 सुभारं ते तत्क्रियां ततः। दशद्वादशहस्त्वामंडपं कारयेत्तु नो। तन्मध्ये वेदिकां कुर्याच्च
 ईश्वरप्रमाणतः। आनेषां कारयेत्तु दंडं दस्तमात्रं सुशोचनं। मखलात्रयसंयुक्तं योन्यावापि
 विचूषितं। बद्धचंदनमाले च तोरणं लतते तथा। गोमये नोपलिप्ते च मंडपे ते द्विजे
 त्तमाः। शुक्लां वरधरास्नाताः। शुक्लमाल्यानुलेपनाः। ततश्च पंचकलशान् तस्यां वेद्योनि
 योजयेत्। आनेषां दिक्षु कोणेषु च मंथतस्तथा। अष्टपत्रं तपने हृतपञ्चवक्त्र

कोपे नं पच

रिणां ब्रह्म कूर्च विधानेन पंचगव्यं उकारयेत्। उपधीः पंचरत्रानि रोचना चंदनं तथा सि
 द्धार्थकाः शमी हवर्जिना नूत्री हयवांस्तथा अपामार्गं फले वती न्ययो भेडं वरस्तथा जहा
 श्वच्छ कपिठाश्च प्रिये गुं हृत पक्षवान्। हस्तिदंतं मृदं चैव कोणे कुं तेषु विहितं पत्रा पुष्प
 तीर्थे देवानं च धान्यं गव्यं च मध्यमे। रुचं वाचमितीदं च वक्रि कुं नान्ति मंत्राणां आशुः
 शिशानो नैर्क त्यां यद्देवा वायुगे चरे। ईशा वास्येति उर्यस्य कुं नस्ये वानि मंत्राणां मध्यमे
 उपज्जप्या रुद्राः कुं नैवो रुद्राः। गंधपुष्पा हाते वस्त्रे नै विद्ये घृतपाचिते। फलैश्च
 नालिकैश्च घृष्टैः पाकेः कुं नैव जनं। स्वस्तिवाचनं कं विवकारयेत्तदं नंतरं। क्रमेणा न न च
 न के रग्निका र्यं प्रयो जायता अग्निं हतमिति ह्यग्निं पूर्वा मवनिधाय पयेत्। हिरण्यगर्तः २५५
 समित् ब्रह्मासननियो जनं। कपोतसु प्रणीतं तिमंत्राणं विनिवेदानं। रुद्रा संस्करणं न के

राज्य संस्कार एव च। उप आसादयेत्तत्र द्रव्यं यच्च प्रयो जुक्तं। ततः पुरुष सूक्तेन पाय
 सः अप्रथमं च। वत्तं अतिघार्यं च सिद्धं तत्पाय संस्थापयेत्। सुवि। अष्टादश प्रमाणानि
 दद्यादिधः शमी मया। पाजारी समिधः सप्तजात वेद सद्रव्यं च। म्हाली पाकस्य जु
 कया तु नर्वजात वेदसा। तर समं दी सूक्तेन च तस्मा जु कया ततः। यमायेति च स
 ताद्याः स्वादां ता जु कया ततः। इदं विष्णु स्तुतः सप्त जु कया दा कृती नृपान् नृवेत्यस्तु
 तस्वाहा श्रुता विशदथा कृती। तत्र तत्रिका न्यः रोहिणे पृगशिरो। आर्षाये पुनर्व
 सो। पुष्पा यज्ञेषा न्यः मघा न्यः पूर्वा न्यां उत्तरा न्यां हस्ताय चित्राय स्वातये। विशाखा न्यः
 अनुराधा न्यः। ज्येष्ठा ये मूला ये पूर्वाषाढा न्यः उत्तरा न्यः श्रवणा यधनिष्ठा ये शतनि
 षा। जपूर्वा नद्रपदा न्यः। उत्तरा न्यः। रवत्ये अश्विनी न्यां चरण्या। २५५ यत्कर्मणं त्रिजु कया

२५५

ततः स्विष्टकृते पुनः गृहहोमस्ततः कार्यस्मिन्नैराज्यं परिजुते । प्रायश्चित्तं ततोऽनुवाहो ॥
मकर्मसमापयेत् ततस्तु तुर्यनिर्घोषैः कालहारांस्वनिःस्वनिः यजमानस्य कर्तव्यो ह्य
निषेको द्विजोत्तमैः । कार्म्यं यद्वृक्षसंभूतं न दत्तं न दास्यन्ति तं यजमानं स्नापयित्वा दुनि
मित्तप्रशान्तये । पंचनिः कलाशः पूर्यैर्मे निरेति यथाक्रमं । सहस्राहे एप्रथमं ततश्च
वशतामुषा । सजोषा इंद्रेति ततोऽप्युपदादि वतिततः स्नापयेत्तुः समाहितः । ततश्च ऊ
तवस्ति ततो दिशा बलिदद्याद्विना न स मायुतं । नमोस्तु सर्वभूते च इति मंत्रमुदा
हरन् स्नातस्य ब्राह्मणः सार्वपेशाऽयुः शान्तिमुत्तमं । शान्तिं तोये नक्षत्रं च पातयित्वा स
मंततः । उष्णाह्वाचनं च वा शान्तिकर्म समापयेत् । तीर्थे दवा जये वापि गोदोहं कार
येद्बुधः । तूर्मिदिरण्यवासां सिधे नृंश्चैव त्रलं कताः । तिलाज्यमाणा नूवासां सित्रायना

२५६

न्यासनानि वा विप्रेत्योदाहिणं दद्याद्यथाशक्त्वा विमत्सरः । दीनानाथविशिष्टे च स्त
पतिष्वथ दपयेत् । नो जनं चानिशंदवा ततः सर्वप्रयच्छति । आसुश्च लज्जते दीर्घश
त्रुविजयते स्विजान् । दुर्गा एतितरत्याशुशत्रुंश्च लज्जते शुभान् । उत्पाताः प्रशमं यो
तिग्रहपीडाश्च दारुणाः । यथाशस्त्रप्रहाराणां क्वचं स्यान्निवारणं । एवं देवो पघात
नां शान्तिर्न वेति वारुणं । अहिमकस्य दानस्य धर्माद्धितधनस्य च । दद्यादाहिण्यु
क्तस्य सदा सानुग्रहाग्रहाः । अथान्तरिममर्थयति वर्धयते च धर्मकामं प्रसाधयति ।
स्यपि नष्टि पापं । यः कारयेत् सकलादाप्तिविनाशाने लुः शान्तिप्रशान्त रुदयः पुरुषः स
देवः । इति महारिष्टदोषोत्पातहंती महाशान्तिः समाप्तः ॥ अथ ब्राह्मणस्य तिलधे
वादिप्रतिग्रहद्रव्यविक्रये नक्षत्रा नक्षत्रवस्त्रायां नक्षत्रा दोषसंशयनिर्णयमाह ॥

ब्रह्म वैवर्त्तपुराणे सुवाङ्मयवाच ॥ देवानां प्रतिमां विप्रगृहीत्वा ब्राह्मणः स्वयं आसौ प
 योगं कुरुते विक्रीत्वा वा विजयवा ॥ तिलधेवादि कंचेव कथं न हं विजानता ॥ धनुर्वाङ्मयं
 त्रासं नरास्तं वतिसंशयः ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ धर्मस्य मूलं प्रथमं श्रुतं वेदविदा जगुः ॥ श्रुति
 मूलं स्मृतीनां तु पुराणं सेतिहासकं ॥ श्रुतिमूलं समाख्यातं तदुक्तं नेव चालयेत् ॥ दान
 काले उद्देवानां प्रतिमानं प्रकीर्त्तितां धेनुना मधुपिधेनुवं श्रुत्य कंदानयोगतः ॥ दान
 दानकाले उधेनवः परिकीर्त्तिताः ॥ विप्रस्य व्ययकाले उद्रयंतदिति निश्चयः ॥ दान
 संबंधि विप्रेण द्रव्यमागतं ॥ गृहे तस्यैव विदुष्याते न विक्रीयास्ते च याविनो ॥ कुडुंब
 नरणां कार्यं धर्मकार्यं च सर्वराः ॥ अन्यथा न रकं यातीत्येवमाह पितामहः ॥ कथं तिला २५७
 नां धेनुवं देववं प्रतिमां सुवाच नयोः ॥ शास्त्रतो विद्याधेनुवं देवता तथा ॥ शास्त्रप्रमाणं प्र

थमं प्रमाणनामिति स्थितिः ॥ आगमादेव लोकस्य प्रतीतिर्नान्यतः कृतः ॥ पुराणं मान
 वो धर्मः सांगो वेदश्चिकित्सा ॥ आज्ञानिमिधानि च चारिण हंत व्यानिहन्ति ॥ इति ब्रह्म
 वैवर्त्तब्राह्मणतिलाधवादिप्रतिग्रहद्रव्यविमर्शयेन ह्यनह्यवस्थायां च दोषा
 दोषसंशयनिर्णयः ॥ इति सारसमयोगं शास्त्राण्यः ॥ शृणोति हि सर्वपापविनिमु
 क्तः सुखयुक्तमदाच वेत्ता सदा ह्यनुत्तवः ॥ श्रेयान् ग्रंथस्यास्य महात्मनां ॥ यतो हि ता य
 जं हं नो बुद्धिः शुद्धिः प्रवर्त्तते ॥ २ ॥ अपहर्ति पापसंघं विमलयति सुतमावह
 ति ॥ कर्मविपाकः संसारग्रहश्च श्रुतश्च पवित्रश्च ॥ ३ ॥ प्रकटयति विवेकं दीर्घमायुः क
 रोति प्रदहति घनपापं कांतिमंगतनोति ॥ विशदयति च वेतो धर्मवृद्धिददाति ॥ श्रुत
 मथ पवित्रं शास्त्रमेतन्नराणां ॥ ४ ॥ हंति संतिष्ठमानो यं रुदये पापमायतनं सादय

हान्निधः कर्मविपाकस्त्रिविधं नृणां। यः शृणोति त्वत्प्रवाचं नृत्तरीध्रमेति स गुरु
हंसवंधुमत्वायाधितायः इह सोपि सौख्यं वा न जायते शुनस्य तोजापादितम् ॥
तथा अतन्तरे किल शब्दशस्त्रं स्वल्पं तथा दुर्बलं दृष्ट्वा विद्वांसो न ततो ब्राह्मणस्य
फलं हंसो यथा हीरमिवानुमथ्यात् दानं वितादते वा न कीर्तिर्धर्मस्य यदु न जा
परोपकरणं वा यादसारासारं मुह्यते ॥ इति आर्य हो नाम कवीविपाकः समाप्तः ॥
॥ शुचं न वत् ॥ संवत् १९१७ वर्षे चैत्र शुद्धि ९ रावो लिखितं ॥ श्री ॥